Dancs József

UTAK ÉS ÁLLOMÁSOK

KOSSUTH

UTAK ÉS ÁLLOMÁSOK

DANCS JÓZSEF

Utak és állomások

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1978

Lektorálta Sipos Péter

ISBN 963 09 0988 X

© Dancs József, 1978

Család és szülőföld

Tartja hadállásait a korán beköszöntött tél. Füstölgő kémények fölött keringenek a mezőkről beszorult varjak, jégvirágosak az ablakok, tapad a vas, az akácfák ágain és a telefondrótokon ujjnyi vastagon ül a zúzmara.

A kálvinista templom tornyában diadalmasan zúgnak a Krisztus születését hirdető harangok. Az utcán ünneplőbe öltözött áradat hömpölyög. Nők, férfiak nyakig begombolkozva. Mindenki siet, senki sem akar a templomajtón kívül rekedni. Karácsony első ünnepén már a második harangszóra megtelik a templom, és mire a harangozó a harmadikat húzza, már állóhely is alig akad a padsorok mellett.

A környező pusztákról igáskocsik hozzák be az uradalmi cselédeket. Így volt ez tavaly és harmadéve is. Nem maradnak otthon a pogánynak kikiáltott, de valójában a pappal békétlenkedő, a vallásra keveset adó emberek sem. Úgy követeli a tisztesség, hogy esztendőben egyszer, legfeljebb kétszer azok is megmutassák magukat a templomban, akiknek ugyan prédikálhat a pap.

Mi tagadás, közéjük tartozik az apám is.

Családunkban senki sem érzi az ünnep varázslatos hangulatát. Ökölbe szorul a kezem, véresre harapdálom a szám szélét, és lázadok az isten ellen, aki egyik teremtményével könyörületes, a másikkal meg kegyetlen. Nekünk gyászt hozott a karácsony. Az ünnepi harangszót megelőző percekben nővéremet elszólította a halál az életet szerető fiatalok sorából.

Bekövetkezett a tragédia, amelytől a Dancs család hónapok óta rettegett. Menni kell a temetkezési vállalkozóhoz koporsót, szemfödelet, koszorút rendelni, és fölvésethetjük a fejfára: Itt nyugszik Nyéki Istvánné született Dancs Mária, aki 1900. december 25-én született, 1924. december 25-én kötött házasságot és 1927. december 25-én eltávozott az élők sorából.

Három karácsony, amelyre sokáig emlékezünk. Dancs Mária

születésének, házasságkötésének és halálának döbbenetes dátuma.

Édesanyám kezeit tördelve könyörög.

– Kisfiam, legalább te menj el a templomba. Útközben pedig szólj be Alföldi András nagybátyádékhoz és kérd meg őket, hogy jelentsék be a parókáin még az istentisztelet kezdete előtt Mariskánk halálát. Szóljon érte a gyászharang már délben... Látod, mindennek vége. A karácsonyfát se díszítjük fel, amit a bátyád az erdőről hozott. Ravatal mellé nem illik a karácsonyfa... Nekünk sohasem lesz boldog karácsonyunk. Délután már jönnek halottnézőbe meg részvétlátogatásra a rokonok, jó ismerősök, s bizonyosan megszólnának, ha karácsonyoznánk. Édesapád sincs itthon. Nem hagyhatja ott a munkahelyét, nem bízhatja másra a cukorfőzést, a munka mindennél előbbre való... Jaj, jaj, nem is vagyok eszemnél. Valakivel neki is üzenni kellene, nehogy idegentől tudja meg a szomorú hírt. Menj csak fiam, menj.

Nagybátyámék, Alföldi Andrásék kőhajításnyira laknak tőlünk, s mert a rossz hír sebes szárnyakon jár, ők már értesültek a tragédiáról. Nem kérdezgetnek, inkább a szokásos módon vigasztalni próbálnak. Hogy jól járt szegény nővérem, nem szenved tovább, végképp megpihent.

Anyai nagybátyámmal együtt megyünk a templomba. A tiszteletes urat még a lelkészi hivatalban találjuk. Ott van az egyház gondnoka és a presbitérium néhány oszlopos tagja is. Ilyenkor nagyobb a hívek adakozó kedve, s eszerint készítik elő a perselyezést. Őszinte a részvét, megáll a perselyezéssel kapcsolatos eligazítás, és bennem még magasabbra lobban a keserűség. Kitántorgok a lelkészi hivatalból, gyengének érzem a lábaimat, s irdatlan magasnak tűnik a legények karzatára vezető csigalépcső. Forog velem a világ, csak foszlányokat hallok a prédikációból.

„... Örvendezzetek, mert megszületett a Megváltó, aki minden könnyet letöröl és megvigasztalja a kesergőket...: költözzön ezen a napon mennyei békesség a ti lelketekbe, elégedettség otthonotokba és öröm a szívetekbe. Örüljetek, mert a

názáreti ács és annak felesége élettel ajándékozta meg a világot, s a gyermek Jézus . . ."

Átforrósodik a templom levegője, aztán piros-tüzes karikák táncolnak a szemem előtt, s arccal a pad zsoltártartó peremére omlok. Két legény kivonszol a templom udvarára, hóval mosdatnak fel. Lassan eszmélek. Már elbírnak a lábaim, de csak elmosódott arcokat látok magam körül. Aztán egy pillanatra anyámat és a tiszta szobában felállított ravatalt. Halott nővéremet, aki mindvégig reménykedett, gyógyulni akart.

Miért kellett a nővéremnek meghalnia?

Mert – ahogy búcsúztató beszédében a pap is mondotta – Dancs Mária erejét és egészségét nem kímélve, olyan feladatra vállalkozott, amely tüdőt ziláltat, szívet szakít. Marokszedőnek szegődött a falunk határában fekvő csémpusztai uradalomba. A rangot jelentő első kaszás után rangos első marokszedőnek. Mert ő nem volt soha második, csak első. Első a mezei munkában, a táncban, a nótázásban.

A menyasszonyi kelengyére kellett az aratóbér. Fátyolra, olyanra, amelyet megcsodálnak az esküvőre kíváncsi bámészkodók. Ne mondhassák a jómódban nevelkedett vőlegény retyerutyái, hogy Dancs Máriát szegényesen röpítették ki.

A hercegprímási uradalomban, Csémpusztán sok volt az aratnivaló, és ennek megfelelően fél mázsa búzával több bért kaptak a marokszedők, mint általában a többi uradalomban. Háromszáz kiló kenyérmag ára ötven-hatvan pengő. Ezért a bérért egyhónapi robotot követelt az uradalom, napi tizennyolc órai hajtással. Hajnali fél háromkor ébresztő és a harmat felszáradásáig kötélcsinálás nyűtt gabonából. Aztán napszálltáig önmagukat hajszolva, az elmaradozókat maguk után húzva, egymást túllicitálva vágják a rendet, szedik a markot, kötik a kévét. Napnyugta után kepélés, gereblyézés, kuszaszedés és a csillagok feljöttekor takarodó. A szállást egy kiürített birkahodályban rendezte be az uradalom. A hodály hosszában jobbról a nők, balról a férfiak. Szalma a derékaljuk, fejük alá ronggyá vedlett ruhadarabokat gyűrnek.

Ébresztő után aratópálinka, reggelire kenyér és szalonna,

ebédre húsféleség, többnyire birkapörkölt vagy babgulyás és kelt tészta. Vacsorára fölmelegített ebédmaradékot, esetleg frissen sült húst kapnak. Úgyszólván mindenkinek van kisebb-nagyobb sérülése: tarló szúrta sebek, toklászmérgezéstől elgennyesedett tályogok, rovarcsípésektől és izzadságtól keletkezett bőrkiütések. Az ivóvizet ökörfogattal szállítják a tarlóra és bizony lassú az utánpótlás. Napközben mosakodásra nincs se idő, se lehetőség. Reggelenként rendszerint szájból mosakodnak az aratók, a felszippantott vizet tenyerükbe köpik s arcukon szétdörzsölik. De akadnak néhányan, akik kis üvegbe öntik a kiporciózott aratópálinkát és azt zsebkendőbe öntve a bőr felfrissítésére használják. Igaz, hogy ezt a legtöbb arató pazarlásnak minősíti, mivel a pálinka – szerintük – belülről frissít igazán.

Az uradalmi tarlók íratlan törvénye ellen nyíltan nem lázad senki, mert mindenki tudja: aki bandába áll, annak tudomásul kell vennie, hogy az aratás nem lakodalmi menet. Mostoha volt itt a helyzet tavaly és harmadéve is. Az sem tűnik fel senkinek, hogy a hercegprímás mindössze áldását adja az aratók munkájához. De ez az áldás is csak hátrány, mert amíg azt hallgatják, addig nem halad a munka.

Az aratógazda faluszerte tekintélyes embernek számít. Jómódban él, senki sem tudja pontosan, mennyi a jövedelme. Természetesen továbbra is meg akar maradni az uradalom vezetőinek kegyeiben, abban a beosztásban, ami nemcsak biztos kenyeret, hanem rangot is jelent. Neki nem érdeke azon változtatni, amit a tarló rendjeként a prímási uradalom követel. Hogy mi a tarló rendje? Embertelen hajtás, embertelenség.

Aki nem tud vigyázni a szájára, aki szót emel, az jövőre kimarad a bandából. Márpedig, aki kimarad, az könnyen kenyér nélkül marad.

Nővérem is tartotta magát az íratlan törvényekhez. Nem lázadt, de édesanyánknak elmondta, amikor vasárnap hazaszaladt ruhát váltani, hogy pokol az uradalmi aratók élete. Meg azt, hogy az aratás félidejében hirtelen kerekedett vihar kapta el a bandájukat. A villám földhöz csapott egy kaszást

és egy marokszedő lányt, de szerencsére mind a ketten komolyabb sérülés nélkül megúszták. Mindenki bőrig ázott, de a munkát nem lehetett félbehagyni. Elvégre nem az ember, hanem a betakarítás a fontos. Az uradalom gabonája.

A végletekig fokozott hajtásban persze a kenyér féltése is közrejátszott. Az ácsiak aratóbandájának évről évre bizonyítania kellett, hogy ők szorgalom és kitartás dolgában túltesznek azokon a sommásokon, akik a Matyóföldről hat hónapra szerződtek, akik az aratás megkaparintása ügyében már magánál a hercegprímásnál is jártak. A magyar katolikus egyház feje, amint kiszivárgott, barátságosan fogadta a matyók küldöttségét, de nem ígért semmit, jószágkormányzójára bízta a döntést. Így aztán maradt az ácsiakból verbuvált aratóbanda.

Jól emlékszem, nővérem csont-bőrre soványodva, leforrázott tüdővel került haza az uradalmi tarlóról. Anyám látta, menynyire legyengült, hát kedvében járt. Kedvenc ételeit főzte, és megpróbálta pihenésre fogni. De ő nem engedett, továbbra is hajszolta magát.

Augusztus 20-án, a hagyományos aratóünnepségen ő köszöntötte koszorúval az uradalom vezetőit, majd végigtáncolta az aratóbált. Emiatt ugyancsak neheztelt Nyéki Pista, a vőlegény, aki – talán büszkeségből, talán meghívó híján – távol maradt, és féltékenykedett. No de mit old meg a féltékenység? Legfeljebb tüzet szít.

Nővéremben lobogott a „csak azért is", a dac, amit apánktól örököltünk. Meg akarta mutatni, hogy amit az ember nagyon szeretne elérni, azt tűzön-vízen keresztül is megcsinálja.

A legény duzzogott, aztán megbékült és késlekedés nélkül megkérte nővérem kezét. Apámék igent mondtak, de a menyasszonyjelölt tovább játszott, húzta, halasztotta a gyűrűváltást. Szép lány volt és vidám, de mindenekelőtt szorgalmas. Minden ujjára akadt udvarló. Rossz nyelvek szerint azon a nevezetes aratóbálon feltűnően sokat táncolt az egyik kaszáslegénnyel, de azt nem engedte meg, hogy a bál után táncosa hazakísérje. Efféle kísérgetés hírbe hozhatta volna őt a vőlegény családja előtt.

– Akár gazdag, akár szegény, ne bízzon szép lányban a legény – ismételgette a szólásmondást nővérem, amikor csapodár játékai miatt pirongatta őt az édesanyánk. Apám viszont csak mosolygott és egy-egy szóváltás után azzal zárta le a csetepatét, hogy pipára gyújtott és kivonult az udvarra. Úgy látszik, édesapánk tapasztalatból tudta: a vihart rendszerint napsütés követi és a nap akkor is kisüt, ha netán elmarad a jó időért mondandó miatyánk.

A mátkaság nem tartott hosszú ideig. Mária napján – búcsúkor – eljöttek hozzánk Nyéki Pista szülei, jeléül annak, hogy ők is beletörődnek a sokáig ellenzett házasságba, amelyet a Nyéki család rangon alulinak tekintett. A látogatás a két család összemelegedésével ért véget. Megszületett a hozománnyal kapcsolatos egyezség is: a vőlegény a szüleitől kap két hold földet, egy vemhes üszőt, két süldőt és két mázsa búzát vetőmagnak, Dancs Mihályék pedig berendezik a családi ház hátsó szobáját, méghozzá új bútorral, ezen túlmenően az ifjú házasoknak egy esztendeig nem lesz gondjuk ételre, italra, közös asztalnál eszünk, apámékéból mindannyian. A fiatalok pedig rakják félre a garast, gyűjtsenek, boldoguljanak.

A lakodalmat Nyékiék rendezik. Egy meddő borjút vágnak le, három hektó bort ütnek csapra és mindenről gondoskodnak, hogy a vendégek ne mondhassák: vékony volt a muzsika mellé tálalt vendégmarasztaló. A lakodalommal kapcsolatos előkészületek végképp kibékítették a Nyéki és a Dancs családot. Idős Nyéki István, aki harminckét hold földet mondhatott magáénak, együtt kóstolgatta az újbort a félig ipari munkás, félig paraszt Dancs Mihállyal, akinek nyolc hold földje, két lova, tehene, anyakocája, de főként jó gazdasági érzéke volt. Vaseke, vetőgép, járgányos cséplőmasina, tele góré, tele kamra. Mindez azt jelezte, hogy Dancs Mihály nem tartozik a maradiak közé.

Emlékszem, a mosonmagyaróvári Kühne-gyár akkoriban kezdte meg az egyvasú könnyű ekék sorozatgyártását. Könnyen beállítható, jó munkaeszköz volt ez a vaseke, rozsdamentes kormánylemeze tükörfényesen ragyogott és úgy szántotta a föl-

det, hogy öröm volt nézni. Mélyebben járt és mégis könnyebben húzták a lovak, mint a régi fagerendelyes ekét, s ami ugyancsak nagy előnye volt: tarlóhántásnál másfél arasznyi fogásra is be lehetett állítani. Így azalatt, míg a fagerendelyes ekével egy hold tarlót forgatott le a gazda, a Kühne-ekével másfél holdat.

A járgányos cséplőmasina pedig olyan jövedelemforrásnak bizonyult, ami felért négy-öt hold hozamával, sőt többel is. Mikor saját gabonatermésünk cséplésével végeztünk, bércséplést vállaltunk. A járgány olcsóbban dolgozott, mint a gőzös, és akárcsak a gőzgéptulajdonosok, mi is zsákba tettük a termést. Hogyan? Úgy, hogy a dobból kikerülő, törekkel keveredett magot azon nyomban kirostáltuk kézi rostával. A szérű egyik sarkában keringett négy ló és a négylovas masina, amellyel naponta öt-hat hold termését tudtuk kicsépelni. Néhány méterrel távolabb pedig petrencébe került a szalma.

Nagy volt a kereslet. A bércséplést vállaló járgányos masinák július derekától augusztus végéig megállás nélkül dolgozhattak. A lóerő nem került pénzbe, a szenet viszont drágán adták. Ezért a kis- és középparasztok kitartottak a járgányos cséplés mellett.

Nem volt titok a faluban, hogy Dancs Mihály a téli cukorgyári kereset zömét gazdasági felszerelésekre költi. Neki az jelentette a legnagyobb örömöt, hogy a nyolc holdján szebb búzát, több kukoricát, ízesebb szőlőt, gyümölcsöt termelt, mint azok a szomszédok, akik megrekedtek a fagerendelyes ekénél. A magasra rakott, formás kazal, a szépen járó ló, a nagy tejhozamot biztosító tehén, no meg a vele járó megbecsülés (ami hellyel-közzel irigységbe torkollott) többet jelentett családunknak, mint a telekkönyvbe bejegyzett holdjaink száma.

Egyfelől irigyelt, másfelől lenézett kétlaki élet volt a miénk. A vérbeli parasztcsaládok – akik még az alkalmi fuvarozást is rangon alulinak tekintették – bizony lenéztek, a kizárólag gyári keresetből élő cukorgyári munkások pedig hűtlenséggel vádoltak bennünket. De sok előnye is volt a kétlaki életnek.

Dancs Mihály könnyen beszélt, mert megtermett azon a

nyolc holdon a család kenyere, sőt jócskán jutott eladásra is. Nálunk egyetlen esztendőben sem kellett csépléskor kiporciózni a vetőmagot, az őröltetnivalót, az egyházi párbért, a legelőbért, a kovács meg a bognár járandóságát és egyebeket. Mindenre futotta, sőt tartalékolni is tudtunk. Apám gyakran mondogatta: senkinek sincs szerződése az istennel, sem az időjárással, hát a tartalékot tartani kell. Alig akadt esztendő, amikor öt-hat mázsa búzánál kevesebb állt volna a padláson az újig. Ha a rokonság netán megszorult, nálunk volt mit kölcsönadni.

A cukorgyári urak sem packázhattak az apámmal. Cukorfőző mestert nem lehetett csak úgy a szögről leakasztani és munkába állítani. Márpedig apám mestere volt ennek a különleges szakmának. Nélkülözhetetlen a répafeldolgozási idényben. Így aztán a képviselő-választások idején megmondhatta: ő nem szavaz a kormányzó párt jelöltjére, neki csak a munkáját fizeti a gyár, de a hovatartozását senki soha nem vásárolhatja meg.

Községi bírónak, főjegyzőnek, papnak, uradalmi intézőnek sohasem hajbókolt, de a boltosok előtt sem süvegelt. Sosem volt adóssága. Ilyen-olyan hatalmasságok persze azért törtek borsot az orra alá, de ő azt tartotta, hogy az ember inkább a bors miatt prüszköljön, minthogy az urak előtt alázkodjon.

Valószínű, hogy Nyéki Istvánban is a vaseke-szemlélet szelídítette megbékéléssé a nehezen oldódó módos paraszti gőgöt. A Dancs családdal kapcsolatos értékelésében beállott változást bizonyította az a tény is, hogy az első, az úgynevezett hozomány-találkozást követő beszélgetések egyre gyakoribbakká és barátságosabbakká váltak. Borkóstoló címén rendezett derűs pincézések következtek. Igaz, hogy ezek a pincézések a politikai álláspontok tekintetében nem jelentettek érdemleges közeledést, inkább csak azt, hogy egyenrangú vitapartnerekként bizonygatták a maguk igazát.

Apám három különböző ellenzéki újságot járatott, és ezeket a lapokat fontos útmutatónak, sőt iskolának tekintette. Akkoriban az ellenzéki lapok által sokat rebesgetett általános titkos választójog és a falusi tömegeket legalább ilyen mértékben fog-

lalkoztató földreform volt a fő beszédtémája. A módos gazda vitapartner pedig az eladósodott gazdák talpra állításáról, az árverések elleni védettség kiterjesztéséről, no meg a bankok túlkapásainak megfékezéséről beszélt. Aztán a boradó felemelése ellen, a fináncok túlkapásai felett szemet hunyó nagyurak módszereit szapulva kifejtette, hogy az Országházban parasztnyúzó himpellérek ülnek.

Egy ilyen pincézésnél én is ott lábatlankodtam. Örökké emlékezetes marad apámnak az a mondása, amellyel Nyéki Istvánt vigasztalta. Eszerint az adó meg a kötekedő természetű asszony szája – akárhogy tiltakozunk – nem lesz kisebb, csak nagyobb. Arra is jól emlékszem, hogyan reagált, amikor Nyéki István soviniszta parasztszemlélettel az akkoriban terjeszkedő Győri Vagongyár módszere miatt háborgott. Ez a gyár egyre több munkást – főként ipari tanulót – foglalkoztatott a falubeliek soraiból.

Apám azt bizonygatta, hogy a gyárak fejlődése nélkül nincs és nem lehet fejlődés falun. Példának az akkoriban forgalomba hozott nitrogénműtrágyát említette. Ezt az addig ismeretlen növényserkentőt az előző esztendőkben kezdték gyártani Magyarországon. Winternitz Jenő, a község jó szimatú kereskedője nyomban műtrágyalerakatot létesített, és Dancs Mihály volt az első vásárlója. Másfél mázsa műtrágyát vett, és azt az Igmándi úti dülőben levő másfél holdnyi búzájára szórta. Sokan csóválták a fejüket, és a szomszéd kereken ki is mondta, hogy sárba dobott pénz az efféle kísérlet. Nem vált be a jóslat. A szigorú téltől megcsikart vetés a márciusi fejtrágyázás hatására megbokrosodott, üde zöldre színesedett és aratáskor gazdagabban fizetett, mint a legjobbnak tartott gazda lucernatörésbe vetett búzája.

Elérkezett a kalászolás időszaka és a búzaszentelés ünnepe. A katolikus templom elől indult processzió az Igmándi útra kanyarodott, és a jó szándékú, de a dülőutakon kevéssé járatos pap a kálvinista Dancs Mihály búzáját szentelte fel. Az esetnek gyorsan híre futott a faluban, a katolikus iskolaszék egyik bigott tagja szóvá is tette a főtisztelendő úr tévedését, de a többiek csak mosolyogtak rajta.

A Nyéki család eredetileg András napra, vagyis november 30-ra tervezte a lakodalmat. Addigra kiforr az újbor, nem sürget már a mezei munka, így akár három napig is lehet lakodalmazni. A menyasszony azonban más véleményen volt. Neki a karácsony és a születésnap kettős ünnepe járt az eszében, és nem nyugodott addig, míg keresztül nem vitte, hogy az esküvőt a születésnapján tartsák. Karácsonyra nemcsak a meddő üsző gömbölyödött meg, hanem a kisüsti pálinkát is kifőzték, ami ugyancsak elengedhetetlen kísérője a hét falura szóló lakodalomnak.

A lagziba ötven családot hívtak meg. Az üstökben és a nagy fazekakban rotyogott a pörkölt, a töltött káposzta, a sütőkben pirult a pecsenye, díszítették a tortákat... mindenki teletömhette a bendőjét, s ihatott, táncolhatott szédülésig.

Az ünnepnapra tervezett esküvő úgy követelte, hogy a násznagyok a községházán már egy nappal korábban elintézzék az esküvő hivatali részét, a lakodalom viszont csak az egyházi szertartással kezdődött. Az ifjú pár úgy simult egymáshoz, mint az örökre egybeforrott két élet. Mindenki úgy vélte, hogy tartós lesz a boldogság.

Kelemen Béla, a kálvinista pap ugyanabban a templomban ismételtette el a holtomiglan-holtodiglant, ahonnan engem az esküvő harmadik évfordulóján ájultan támogattak ki a karácsonyi igehirdetésről.

Mire az ünnepi istentiszteletről hazaérkeztem, már tele volt a házunk feketébe öltözött látogatókkal. Az idősebb asszonyok jajveszékeltek, de arra már nem emlékszem, hogy könnyet is ejtettek volna. A keserűség elsősorban a családtagok lelkét marcangolta. A férj eszelősen járt fel s alá, míg a másik szobában a temetésre meghívandók névsorát állította össze néhány közeli rokon.

A szerencsétlenséget az állatok is megérzik. Sajó kutyánk elbújt, nem ugatott meg senkit, pedig máskor még az ismerősöket sem engedte az udvarba csaholás nélkül. Mikor odamentem a szalmakazal tövébe készített vackához, hogy enni vigyek neki, keservesen szűkölt, de nem nyúlt az ételhez.

Az első szobában, ahol a ravatalt felállították, fehér abrosz került a falitükörre, a koporsó körül pedig a szomszédoktól összehordott székek biztosították a siratóhelyet. Édesanyám bírta legjobban a talpon állást, a részvétnyilvánításokkal kapcsolatos cihődést, én csak szédelegtem. Délután barátaimmal kimentünk az utcára, sétáltunk egyet, este pedig az istálló szénaketrecében vetettem magamnak derékaljat.

A Megváltó születésének éjszakáján barmok leheletének felhőjében csengett vissza fülemben a karácsonyt köszöntő kántálók éneke: „Krisztus urunknak áldott születésén . . ."

A lakodalom és a temetés közötti időszakot a kétségbeesés és a reménykedés egymást váltó hullámai töltötték ki. Az orvosok a betegség alatt az akkor ismert valamennyi gyógymóddal és gyógyszerrel megpróbálkoztak. Nem használt a tüdő kavernáinak elmeszesítésére rendelt drága gyógyszer, szenteltvíznek bizonyult a gyógyfüvekből és erdei gyökerekből készített tea, sőt a Németországból nagy utánjárással beszerzett tüdőszirup is. A levegőváltozás – amitől különösen sokat reméltünk – még talán rontott is nővérem állapotán. A kéthetes hegyi, illetve erdei pihenőkúra alatt két kilót soványodott, s a köhögés újra meg újra elkapta. Mikor hazajött, a köhögési rohamok fuldoklásig erősödtek, a láz állandósult, és ereje szemlátomást fogyott. A bizakodás forrásai azonban nem apadtak el. Kitől ilyen, kitől meg amolyan tanácsot kapott a család, és mi mindenki szavában reménykedtünk.

A kezelőorvos végül kimondta: a beteg menthetetlen.

A férj kuruzslót kerített. Valahonnan a harmadik faluból jött át egy javasasszony, aki megnézte a beteg tenyerét és a vonalak görbületéből azt olvasta ki, hogy nincs életveszély, Mariska hetven évig fog élni. Meg is mutatta anyáméknak, hogy a tenyerét átszelő életvonal hosszú és erőteljes, s ebben bízni lehet.

A kuruzsló – ha jól emlékszem ötven év körüli, sebhelyes arcú nő volt – írni ugyan nem tudott, de lediktálta a receptet, ami a beteg étrendjének teljes megváltoztatását jelentette. Reggelire forró vizes szájmosást, majd pedig fokhagymás piritóst

és forralt tejet rendelt. Ebédre lépes mézet és nyers sertésmájat kevéske sóval. Vacsorára pedig szappangyökérből és kamillából főzött teát pörkölt cukorral ízesítve. A köhögési rohamok csillapítására kecsketejet javasolt. Anyám nem tudta magában tartani, hogy kuruzslót hívtunk, az orvosnak felsorolta a javasolt étrendet, mire az csak ennyit mondott: próbálják ki, hátha segít, de én nem hiszek benne.

A javasasszony első látogatását egy választási malaccal jutalmazta a férj, de mikor másodszor is bekopogott és újabb csodaszereket ajánlott, apám kizavarta az udvarból. Nővérem azonban ragaszkodott a kúra betartásához, s mi futkostunk... kecsketejet, szappangyökeret, nyers sertésmájat hajkurásztunk. Képletesen szólva, még a szalmaszálba is belekapaszkodtunk. Egy komáromi úriasszonytól azt hallottuk, hogy van egy füves doktor Zalában, akinek minden betegségre van orvossága, aki a rügyfakadáskor megcsapolt fák nedveiből és az erdei bokrok terméséből nyert vegyületet összefőzi a székifű, a bodzavirág és az akácvirág összetört porával.

Írtunk a füves doktorként emlegetett patikusnak, de mire levelünkre megérkezett a válasz, betegünknek már annyi ereje sem volt, hogy a kezébe adott kanalat a szájához emelje.

Nővérem a szentestét megelőző napokban jobban érezte magát, karácsony örömérőI beszélt, amelynek szülöttje, majd pedig huszonhét évesen halottja lett.

Móricz Zsigmond levelei

Családunk életében újabb változást hozott a kitavaszodás. Az özvegyen maradt sógor egy darabig tanácstalanul ténfergett, nem találta a helyét, még a korábban szenvedélyként űzött nyúlbefogás sem érdekelte. A hó elolvadása után viszont kavicsfuvarozást vállalt apám lovaival, s mikor a temetkezéssel s miegyebekkel kapcsolatos adósságát kifizette, visszaköltözött a szüleihez.

Zsigmond bátyám, aki már közel volt a harminchoz, ugyancsak rászánta magát a családalapításra és ezzel együtt arra is, hogy a cukorgyárban évszámos munkásként keresi meg a kenyerét – lehetősége nyílt rá, mert apám váltótársa meghalt és a gyár mérnöke úgy látta jónak, hogy a cukorfőzésbe Dancs Mihály a fiát avassa be. Így oldódott meg a szakmai utódlás, ami a családban azóta is folytatódik.

Halott nővéremnél két évvel fiatalabb lánytestvérem, Juliska is mátkaságra lépett. Nem a régi udvarlójával – azzal a falubeli legénnyel, akit anyám ki nem állhatott –, hanem biztos egzisztenciájú, rangos emberrel. Apámnak is az volt a véleménye, hogy az a jobb, ha az eladó lányt messzire viszik a szülői háztól. A hetedik faluba vagy még távolabbra, ahonnét nem lehet csak úgy mezítláb hazaszaladni, ha összekoccannak a házastársak.

Én is feljebb kerültem egy fokkal azon a bizonyos családi ranglétrán, amelynek akkoriban íratlan szabályai voltak. A pendelyesnek a kuckóban, a legénysorba cseperedőnek az állatok körül volt a helye. Elfoglalhattam a hátsó szobát, amelyet a távozó sógor kiürített – ahonnan talán a mestergerendát is elvitte volna, ha nincs beépítve –, legénylakásnak rendeztem be. Egy nagy asztal, sarokpad, sublód, ágy és hevenyében összetákolt könyvespolc jelentette a berendezést, mindezt egy tulipántos láda és a búboskemence egészítette ki. A ládában limlom... no meg apám szűzdohánytartaléka, ami arra is szolgált, hogy távol tartsa a molyokat a bárányból kucsmától, a szalagos főkötőtől és egyéb öreg holmiktól, amelyeket szüleim ereklyeként őriztek.

Könyvtáram volt. Már amennyire egy könyvespolcot könyvtárnak lehet nevezni. Legkedvesebb könyveim voltak „Az arany ember" Jókaitól, „A fekete város" Mikszáthtól, Gárdonyi „Egri csillagok"-ja, Molnár Ferenc háborús naplója és egy azóta teljesen elfelejtett író, Laskai Mihály egy kötete az alföldi nagybirtok kommenciós cselédeinek életéről, amelynek címét már magam sem tudom. A költők közül Arany János, Petőfi Sándor, Ady Endre és Vörösmarty Mihály jelen-

tették számomra a versben kifejezhető legnagyobb szépséget és magaslatot.

Nem volt pénzem új könyvek vásárlására, s tizennyolc éves koromban arra szántam rá magam, hogy az egyik győri könyvkereskedő megbízásából könyvekkel házaljam végig a falut. Nem volt könnyű akkoriban a könyvekre vevőt találni, pláne olyant nem, aki készpénzzel fizet. Mégis sikerült az ügynökösködés. Egy hónap alatt negyvenkét kötetet adtam el, s a jutalékot könyvvel egyenlítette ki a kereskedő.

Hogy kik voltak a vevőim? Rokonok és ismerősök. Vadidegennel mindössze egyszer sikerült üzletet kötnöm. Győrből utaztam hazafelé, s a vasúti kocsiban vett tőlem két könyvet egy lókupec, aki azzal dicsekedett, hogy egyetlen vásáron háromszáz pengő cenzár pénz ütötte a markát. A háromszáz pengőből hármat a markomba nyomott és rám bízta, hogy kinek a művét adom érte. A másik nevezetes üzletkötésem, amire szívesen emlékszem vissza, cserealapon történt. Szőlőszomszédunk felesége, Mészáros Mihályné huszonnégy tojást adott egy kötet Móráért. A könyv, az „Ének a búzamezőkről", azóta is kedves nekem, hiszen a vevő éppen csak kifizette és máris nekem ajándékozta. Igaz, kikötötte: ne szóljak róla senkinek.

Szót fogadtam, nem árultam el Mészárosnét krajcároskodó férjének.

Arany János Toldi-trilógiájának bűvöletében elhatároztam, hogy költő leszek. Ebben a mámoros, varázslatos időszakban úgy jártam-keltem, mint aki végképp elszakadt a hétköznapoktól. Toldi-részleteket szavaltam, s nem törődtem azzal, hogy emiatt szidnak a hozzátartozóim, s kinevetnek úton-útfélen.

Aztán Ady Endre lépett be az életembe. Hajtogattam magamban, hogy a világot nem a terjedelmes elbeszélő költemények, hanem a megdöbbentően tömör versek rázhatják fel tespedéséből. „Az öreg Kúnné", „A grófi szérün", no meg a „Kató a misén" jelentette nekem a költői zsenialitással párosult merészséget.

Ha a mezőre lovas kocsin mentem, lőcsre akasztottam a gyeplőt, magukra hagytam a lassan poroszkáló lovakat. Olvastam. Egy alkalommal össze is akadt a tengelyünk egy szemben jövővel, de nem zökkentettek ki az efféle elakadások az olvasás bűvöletéből. Úgy emlékszem, mintha tegnap történt volna. Móricz Zsigmond „Úri muri"-ját egy szuszra olvastam végig, és még aznap este levélben köszöntem meg az írónak a nekem nyújtott örömöt. A levél végén bevallottam: az olvasás miatt fél hold kukorica kapálása maradt el. Ám végül mégsem maradtam adósa a kukoricaföldnek. Másnap hajnalban már talpon voltam, biciklire ültem és mire anyám befűtötte a kenyérsütő kemencét, mire kisült a lángos, már nem volt restanciám a kukoricaföldön.

Móricz Zsigmond hosszú levélben válaszolt.

Korholt és buzdított. Levelem egy mondatát idézte annak bizonyítására, hogy az olvasás szenvedélye a magyar ugart is megérintette. Rázós szekéren, korgó gyomorral is forgatják itt-ott a magyar írók könyveit. Ugyanakkor keserűen, de inkább vádlóan azt is megírta, hogy az irodalmi alkotásokat nevetségesen kicsiny példányszámban jelentetik meg a kiadók.

Saját könyvügynöki tapasztalatomból tudtam, hogy a kiadók sincsenek könnyű helyzetben. A nyomdából kikerült könyvek fele, háromnegyede eladatlan maradt, raktárakban, könyvkereskedésekben porosodott. A szépirodalmi művek, de a verseskötetek vásárlásával kapcsolatos közönyt nem lehetett néhány lelkes olvasó áradozásával föloldani. Akinek pénze volt, az is inkább csak szobadísznek vásárolt könyvet. A díszkiadásban megjelenő sorozatok sok esetben ott porosodtak az úri szobák könyvszekrényeiben, anélkül, hogy azokat gyakorta forgatták volna.

A levél nyomán elhatároztam, hogy valamennyi Móricz-kötetet elolvasom. Szaladtam a helybeli iparoskör könyvtárába, aztán a leventeegyesület és a sportklub, no meg a református énekkar könyvtárát böngésztem végig. Lehangolt, hogy csak olyan könyveket találtam, amelyek a századfordulót idézték, meg azt az úri világot, amelytől az egyszerű falusi emberek,

de gondolom a városiak is megcsömörlöttek. Jókait, Mikszáthot, Gárdonyit rongyosra olvasva, ponyvának számító detektívtörténeteket és meséskönyveket pedig ízekre tépve találtam.

Kilincseltem azoknál a falumbeli tanítóknál, akikről tudtam, hogy könyvtáruk van. Tény, hogy 1928-ban Komárom megye egyik legnagyobb községében, Ácson egyetlen Móricz-kötetet sem sikerült kölcsönkérni.

Pénzem változatlanul nem volt könyvvásárlásra, hát újra visszatértem az ügynökösködéshez. Biciklivel jártam a falvakat, de bizony kevés eredménnyel. Akkor kaptam az alábbi jó tanácsot az egyik barátomtól, Vida Antaltól. Keressem fel a bábolnai méntelepen Pettkó-Szandtner kormányfőtanácsost, a méntelep legfőbb főnökét és kérjek tőle néhány sor ajánlást. Ilyen ajánlólevéllel bizonyára sikerrel járhatok a jó anyagi körülmények között élő bábolnai tisztviselőknél.

Pettkó-Szandtner nem zárkózott el kérésem elől. Elővette névjegykártyáját és arra néhány ajánló sort firkantott. Ezen túlmenően tíz könyvet is rendelt, ami egymagában nagy sikernek számított. Ha ehhez hozzászámolom azt az előnyt, amelyhez az ajánló sorok birtokában jutottam, elmondhatom, hogy szerencsével jártam Bábolnán. Ahol a főtanácsos úr névjegyét felmutattam, szinte mindenütt vásároltak tőlem. Az aranyozott kötésű könyvekből vagy százat adtam el. A vevők nem a szerzők neve és a művek címe, hanem a díszes kötés alapján választották ki, hogy mi kerüljön a szekrényükbe.

Sajnos Móricz Zsigmond írói munkásságát a főtanácsoson kívül nem ismerte a bábolnaiak közül senki. Egy Móricz-kötetet azért sikerült eladnom. Ha jól emlékszem, a gazdaság főmolnárjának feleségét lánynevén ugyancsak Móricznak hívták, s az asszony rokonságot vélt felfedezni, hát megvette a legvékonyabb kötetet.

Az akkori falusi szemlélet szerint egyáltalán nem számított tisztességes munkának az ügynökösködés. Apám különösen haragudott érte. Kijelentette, hogy az ilyen csavargó élet több szégyent hoz a családra, mint amennyi pénzt én az egészből látok. Őszintén szólva, nekem sem volt ínyemre a házalás

és a vele járó alázkodás, de azt mondogattam magamban, hogy a kultúra terjesztése nem lehet megalázó foglalkozás. És az eredményt – könyvtáram gyarapodását – még apám sem becsülhette le. A szombat délutáni és vasárnapi ügynökösködésből futotta arra, hogy kedves íróim legértékesebbnek tartott köteteit megvásároljam.

Három hónap elteltével abbahagytam a könyvterjesztést. Írogatni kezdtem. Először alkalmi verseket születésnapra, keresztelőre. Kisunokák köszöntötték versikéimmel nagyszüleiket, szüleiket, tanítójukat. Sorra érkeztek a megrendelések sógortól, komától és én senkinek sem tudtam nemet mondani. De írtam érzelgős verseket a szerelemről, a tavaszról, a szabadságról és a halálról. Mindenről, amit előttem már ezerszer szebben és hatásosabban megénekeltek. Persze akadt néhány sajátosan a falumból vett témájú, egyéni hangvételű versem is.

Elsősorban ezek közül másoltam le vagy húszat egy ici-pici füzetbe, bolhafej nagyságú betűkkel. A gyufásdoboz nagyságú verseskönyv fedőlapját magyaros motívumokkal díszítettem és postára adtam Móricz Zsigmond címére.

„Ebben az országban kedves időtöltésnek számít a versírás – válaszolta Zsiga bácsi –, de újat kell adni, nemcsak témájában, hanem hangjában is. Írjon, ne hagyja abba, de a költői siker magaslatai felé törve se felejtse el: versírásból ma Magyarországon nem tud megélni senki."

A lehangoló sorokban biztatást is éreztem. Kerestem önmagamat, azt a hangot, ami nem hasonlít Petőfire, de Ady Endrére sem. Közben jött a kellemes meglepetés. A *Friss Újság* című fővárosi napilap közölte egy versemet, és tiszteletdíjként húsz pengőt küldött. Nagy pénz volt ez akkoriban, hisz három választási malacot adtak érte.

Mint később kiderült, Zsiga bácsi átadta a versesfüzetemet Péterfy Tamásnak, a *Friss Újság* egyik vezető munkatársának, aki a „Kisemberek Házatája" című mellékletet is szerkesztette. Neki megtetszett a téli falut idéző versem és a közlendőkhöz sorolta, majd meg is jelentette. A megcsillanó siker és az

a néhány gratuláció, ami első versem megjelenése nyomán fakadt, kábulatba ejtett. Költőnek képzeltem magam, de hamarosan ráeszméltem, hogy Móricz Zsigmond jobban ismeri a költői út ezer buktatóját, főként azt, hogy versírásból nem lehet megélni. Ám én nem hagytam abba. Akkoriban vagy tíz versemet közölték a napilapok és folyóiratok. Tiszteletdíjat azonban nem kaptam minden közlés után, de az is lehet, hogy a kiutalást egyszerűen nem postázták, gondolván, hogy aki verset ír, az ne restellje az utat a szerkesztőség pénztáráig.

Újabb levél Zsiga bácsitól. Azt javasolta, váltsak át prózára. Írjak novellát, cikket, küldjek riportot a lapoknak. Én pedig rágtam a tollszárat, kerestem a témát, ami végül is véletlenül adódott.

Ácson új bérlő kezdte meg a gazdálkodást Zichy grófék belső uradalmában. Ez a ravasz kizsákmányoló olyan szerződést kötött részes aratóival, hogy azok az aratórészt csak akkor kaphatják meg, ha a nyári munkákat követő őszi teendőket is befejezik. Ez magyarra lefordítva azt jelentette, hogy a gabonabetakarítás végeztével némi előleget ad az uraság s csak a répaszedés után számol el az aratókkal.

A huszonnégy kaszás ennek alapján csak annyi gabonát kapott, amennyiből a marokszedők, kötözők, kötélterítők bérét ki tudták fizetni. A nehéz helyzetbe került kaszások búzát kértek kölcsön a szerencsésebbektől őszi hozomra, hogy legalább a kenyerük ne hiányozzon. Ám az őszt hamar megette a tél. Korán beköszöntöttek a szigorú fagyok, és a bérlő százholdnyi cukorrépája belegebedt a csonttá fagyott földbe. Erre az uradalom ura megtagadta a már megszolgált aratórész kiadását.

Mészáros Sándor, az egyik kisemmizett kaszás jött el hozzám és arra kért: írjam meg kérvényüket a Kisalföldi Mezőgazdasági Kamarához és a másolatot küldjem el a járási főszolgabírónak is. Én ezen túlmenően cikket is írtam a *Kis Újság*nak, amelynek megjelenése után sajtópert akasztottak a nyakamba. A kellemetlen hercehurca végére a bíróság tett

pontot. Fölmentettek a rágalmazás vádja alól, és az aratók is megkapták jogos bérüket.

Első nagy győzelmemnek könyveltem el ezt a bírósági döntést, bár tulajdonképpen semmi visszhangja sem volt a faluban. Ha elítélnek, az persze más. Akkor bizonyára akadtak volna kárörvendők, de háborgók is, akik ellenem vagy mellettem ágálnak.

Felmentésemhez egyetlen ember gratulált. A bíróság folyosóján mellém lépett egy jól öltözött férfi és azt mondta: „Magának, fiatal barátom nemcsak bátorsága, hanem szerencséje is van. A szerencséje az, hogy az új nagybérlőt mindenki utálja. Mi is."

Hogy kiknek a nevében nyilvánított véleményt ez az úr, nem tudom. De annyi bizonyos, hogy a bíróság igazságosan ítélkezett.

Próbálkozások

1931-et írtunk.

Rossz volt a termés, a cukorgyári kereset is vékonyra soványodott, és a növekvő nyomorúság miatt jó néhányan hátat fordítottak szülőfalujuknak. Divatba jött az elvándorlás. Juhász Pista vándorbottal a kezében Argentínáig jutott, Locsmándi Jenő Párizsig, mások viszont csak Tatabányáig. A kaszinó urai nem figyeltek a falut nyomorító szegénységre, rendületlenül kártyáztak. A módos gazdák ugyan látták és bizonyos mértékig meg is sínylették a szűk esztendő gondját, de nekik maradt, amit a tejbe apríthattak. A község hivatalos vezetői – élükön a községi bíróval – csak a vállukat vonogatták, mikor az egyik képviselő-testületi tag szóvá tette, hogy sok a faluban az éhező.

Márpedig az éhség rossz tanácsadó. Az üres kamrát télen nem lehet feltölteni és tavaszra már az uzsorás hitelezők is becsukják ajtajukat a kunyerálók előtt. Tavaszra ökölbe szo-

rult a kezük a szegény embereknek, s gyűlöletessé vált a faluderék, a módosabb Fő utca. Holott az igazság az volt, hogy a Fő utcán lakó módosabbak között is akadt rendes, becsületes ember, de olyan is, aki a napsütést is irigyelte a szegényektől.

Korábban is divatban volt az ingyenes napszolgálat, szűk esztendőkben pedig még több ingyenmunkát vártak a módos gazdák a szegény emberektől. Egyheti, majd pedig tíznapi ingyenrobot volt az előlege a részes aratásnak. Ebbe nem számították bele a gazdák azt a szolgálatot, amit a részes arató feleségétől, lányától egy szakajtó liszt, egy csupor avas zsír, egy főzetnyi bab ellenében vártak el. Az istállók tapasztása, a meszelés, a súrolás olyan elvárásnak számított, amelynek teljesítése – a gazdák szerint – kutya kötelesség.

Megesett szegény lányok világba kitaszított porontyai és a lelencházból kihozott gyermekek őrizték a módosabbak teheneit, disznait, aprójószágait. A kispásztor dolga – ha a szülő adta szolgálatba csemetéjét – Szentgyörgy napjától hóesésig tartott. Volt ugyan közös legelője a falunak, de oda módos gazda ritkán hajtatta ki állatait, mert a saját csorda, a saját gulya, no meg a saját pásztor külön rangot jelentett.

Az iskola – ahonnan ezek a gyermekek a kitavaszodással kimaradtak, és az őszi iskolakezdés napjaiban is birkát vagy éppen disznót őriztek – hasztalan küldözgette az iskolakötelezettség elmulasztása miatt a felszólításokat, sőt a büntetőcédulákat is. Első volt a szolgálat és csak azután következett az iskola. A földhözragadt szegénynek a szükség parancsolt, a szülő csak akkor tarthatta a zsákot – a másfél-két mázsa bér kifizetésére csak akkor került sor –, ha a legeltetési idény utolsó napjáig helyt állt a gyermek.

Szólásmondás volt a szegények között, hogy a tanítónak akkor is van kenyere, ha üresen maradnak az iskolapadok, de a családnak csak akkor jut betevő falat, ha a kispásztor az első hóesésig ott táncol a jószágok faránál.

Képek, amelyeket életem végéig emlékezetemben őrzök.

Kispásztorok, tíz-tizenkét éves gyerkőcök mezítláb a hideg

őszi sárban, kezükben vesszővel, nyakukban elemózsiás tarisznyával. Terelik, hajkurásszák az állatokat. A legelőn keresik a szélárnyékos helyet, ahol – míg a jószág legel – meghúzzák magukat. Nyáron legyek, böglyök, estefelé pedig szúnyogok dongnak az elemózsiás tarisznya körül, a kis embert bosszantva. A vérszívókat saját lábszárán, de még a homlokán is agyonüti az ember, de a vadméhek ellen nincs hatásos védekezés.

A Jegesi utcában laktunk, s házunktól kőhajításnyira voltak azok a szittyós rétek, amelyeket apám koplaltatónak hívott. Onnan menekült be hozzánk nyár végén egy kispásztor. Vadméhek raja kergette, fullánkok tucatja sebezte szegényt félholtra. Anyám mézes kovászt rakott a daganatokra és üzent a gazdának, hogy baj történt. Hamarosan megjött a gazda részes aratójának a kisfia, hogy átvegye a szolgálatot, de az eszméletlen sebesültet nem vitte orvoshoz senki. Késő este jött érte a gazda és alaposan összeszidta, hogy miért ügyetlenkedett és miért engedte tilosba bitangolni az állatokat.

– El kellene mindezt mondani a világnak – hajtogattam magamban. Döbbenjenek rá a hatalom urai, hogy mi folyik a Kisalföld peremén, pontosabban azokon a birtokokon, ahol az ácsi nagygazdák uralkodnak. Nem rímbe szedett lírát, hanem markáns mondatokba sűrített drámát kellene írnom. Papírra vetni a maga nyerseségében a faluderék egyik legzsugoribb és legkegyetlenebb emberének a drámáját, aki nem tűrt meg jóformán senkit maga körül. Minden esztendőben cserélődtek nála a cselédek, és nemcsak a béresét, hanem tulajdon lányát, fiát is elmarta a szülői háztól. Először a lánya menekült el, egy szál ruhában. Távoli rokonok fogadták be az elűzött lányt. Az apa szökés miatt feljelentést tett ellene a csendőrségen.

A fiúnak több szerencséje volt. Elűzetése után Budapestre került, villamoskalauzként kereste kenyerét, családot alapított. A lány viszont nem tudott megállni a saját lábán. Súlyos betegen, meghalni került haza a falujába. A dráma utolsó felvonása még a szomorú szenzációkhoz szokott falubelieket is megdöbbentette. Az apa – akinek még ivócimborája sem volt

– kiment a Duna partjára, követ kötött a nyakába, és a folyóba ölte magát. Nem vetette fel a víz, a halászok akadtak rá oszlásnak indult tetemére. Az ismertetőjel – a borospince araszos kulcsa, amit a gazda állandóan a nyakában, az inge alatt hordott – minden kétséget kizáróan bizonyította: a tetem azonos a korábban eltűnt, nehéz természetű faluderéki emberrel.

Gyakoriak voltak a vagyon birtoklásáért vívott családi hadakozások. Többnyire testvérek marakodtak. Amelyik közülük a szülők közelében maradt vagy éppen azok kegyeibe férkőzött, az rá tudta venni vagy kényszeríteni idős apját, anyját, hogy részrehajlóan végrendelkezzen. Olyan esetről is tudok, amikor első unokatestvért vett feleségül a legény, hogy a családi vagyon szét ne forgácsolódjon.

– De hiszen ezt előttem már megírták – döbbentem rá, mikor Móricz Zsigmond köteteit sorra végigolvastam. Ezek szerint az én szülőfalum nem olyan sziget, ahol a földért folyó harcban egyedülálló és sajátos eszközöket vetnek be. Így van ez a Nagyalföldön, a Duna–Tisza közén, Tolnában, Baranyában ... mindenütt. Vannak vidékek, ahol a légyfogóból kiáztatott méreggel teszik el láb alól az örökhagyót, máshol pedig másként. Egyszóval másfelé sem veszélytelenebbek a bunkók, amelyekkel testvér a testvérnek, fiú az apának támad.

Hol a kivezető út? Ki jelöli meg, hogy ne erre indulj, hanem amarra? És ha egyszer kirakják a helyes utat jelző táblákat, vajon az emberek többsége hajlandó lesz-e arra, hogy az addig járt utat – a kapzsiság és a kizsákmányolás útját – tisztességesre cserélje? Kérdések, amelyekre egyelőre nem tudok megnyugtató feleletet adni még önmagamnak sem.

Érdemes-e drámát írni, keserűséget, kegyetlenséget idézni keserű életű embereknek? Tűnődtem, mardosott a kétség, és végül is elmaradt a próbálkozás. Azt hajtogattam magamban, hogy a falu évről évre megrázó tragédiák sorozatát éli át. Ugyanakkor az emberek többsége iszonyodik a borzalmaktól és szívesebben hallgatja a mesét, mint a nyers valóságot idéző drámát.

Itt van a faluszerte hóbortosnak kikiáltott Csere Miska, aki

ugyancsak szegény ember, de ahhoz is van kedve, sőt tehetsége, hogy másokat nevettessen. Fütyörészve járja az utcákat, és minden udvarba bekiabál, hogy van-e javítani való lábbeli. Vállán keresztülvetve öblös zsák egy madzagkötéssel két részre osztva. Az egyikbe kerülnek a rátarti cipészmesterek által javíthatatlannak tartott rossz lábbelik, a másikban pedig a már megjavítottak vannak.

Megy Miska Csuszikékhoz, ahol az asszony nem sokat ad a ruházatára, de még kevesebbet arra, hogy kinek mi a véleménye. Mióta marhabőr csizmáját a vásározó csizmadia a sátorkaróról leakasztotta és Csuszikné fölpróbálta, nem látott az a lábbeli se kefét, se csutakot, még kevésbé suvikszot. Most viszont az elnyűhetetlennek kikiáltott csizma elvásott. Kilóg belőle az asszony nagy lábaujja, a orr-résznél eleresztett a szögelés, így a javítást nem lehet tovább halasztani. Folyik az egyezség. A suszter munkadíj fejében két kiló babot kér, az asszony viszont csak egy főzetnyit ígér. Miska mondja, hogy ők sokan vannak, meg aztán babot nem egy evésre, hanem egy hétre főznek, így pontosan két kiló jelent egy főzetet. Végül másfél kilóban kiegyeznek. Ám csak a jobblábas csizma kerül a zsákba, mert a fukar asszony a ballábasat – amelynek szárán ujjnyi feslés van – még nem adja javításra.

Három nap múlva beállít Csuszikékhoz a fütyörésző foltozó suszter. Kiveszi a megreperált csizmát a zsákból, az asszony pedig fizet, és csak úgy kapca nélkül felrántja mind a kettőt, aztán szalad a dolgára. Az utcán mindenki megfordul Csuszikné után, és mindenki mosolyog. Az deríti jókedvre az embereket, hogy az asszony jobblábas csizmája tükörfényes, a ballábas pedig koszos, kifakult.

A hóbortos suszter röhög a markába, mert biztosra veszi, hogy így a ballábas is a zsákjába kerül és újabb főzet bab jut a család asztalára. Csuszikné viszont átkozza a csalafintát, de ha úgy kerül, dicséri is. Igaz ami igaz, a faluban egyetlen cipész sem suvikszolja tükörfényesre a kijavított cipőt, csizmát, csak éppen Csere Miska.

Nemcsak a beteg lábbelik javításához ért ez a ravasz sze-

gény ember, hanem járatos a hatásvadászó szónoklatok tudományában is. Kitűnően parodizálja a református papot, a plébánost, a baptista felekezet prédikátorát és a béresének parancsolgató nagygazdát, hogy csak álmélkodnak rajta, akik hallják. És ha úgy adódik, hogy valahol potya italhoz jut és felönt a garatra, a hordószónokok borízű hangjára vált át. Dicséri a politikusok zsenialitását, utánozza a kormánypárti képviselő hanghordozását, aztán a végén köp egyet, hogy neki ebből ennyi elég volt.

Mindenki érti, hogy miről is van szó.

A szónokló foltozó suszter halottbúcsúztató eszmefuttatásai, de főként a kormánypárti kortesek botlásait kifigurázó rögtönzései végighullámzanak a kaszinóban, a tollfosztóban, a borospincében kvaterkázók között, de még a parókián és a plébánián is.

Azt mondja nekem ősz közeledtével Csere Miska, hogy írjak neki vőfélykönyvet... menyasszonykikérőt, násznagyi mondókát, tyúkleves- meg töltöttkáposzta-dicsérőt, ügyetlen tálaló asszonyt kicsúfolót és egyebeket.

– Aztán minek az neked? – kérdeztem.

Hímez-hámoz, aztán kiböki, hogy új jövedelemforrást szeretne. A szónoklat mellé a versmondást is el akarja sajátítani, abban a reményben, hogy ez valamicskét majd hoz a konyhára is. A beszélgetés során aztán az is kiderül, hogy a faluhoz közel fekvő Herkálypusztán esküvőre készülnek a béresgazdáék, akiknek egy szem lányát az uradalmi kovácslegény veszi el. A lakodalom előkészületei már folynak, de a vőfély és a násznagy gondban van. Nincs vőfélykönyv se égen, se padláson.

Csere Miska kap az alkalmon és némi ellenszolgáltatás fejében ígéri, hogy megszerzi a vőfélykönyvet, sőt azt is vállalja, hogy a verselésre a násznagyot és a vőfélyt egyaránt előkészíti.

Húzódozom, de nem tudok kitérni a zaklatássá erősödő nógatás elől. Egy hét alatt megírom Csere Miskának a kívánt lakodalmi strófákat, amelyekkel sikert sikerre halmoz a foltozó suszterből lakodalmi versmondóvá avanzsált szegény ember. Persze a forrásról ő is hallgat és én is. Attól kezdve Miska már

csak a „törzsvendégeknek" foltoz lábbelit. Jobban jövedelmeznek a lakodalmak, ahova az uradalmi cselédek elmaradhatatlan mulattatójává szegődött.

A vőfélytudományról Budapesten is értesültek néhányan, mivel egy kis hírben tudtul adta a *Friss Újság*, hogy Csere Miska száz lakodalmi strófát tud. (A hírt én küldtem mint a lap sordíjas tudósítója.) Erre elhatározza Paulini Béla néprajzkutató – a Gyöngyös Bokréta műsorok országos hírű rendezője –, hogy meghallgatja a versmondót. Ám annyi becsület volt Miskában, hogy bevallotta: nem szájhagyományokban megőrzött népköltészet az, amit ő a lagzikon pénzzé tesz, hanem csak annak az utánzata. Hogy mi késztette rá, nem tudom, de a szerző címét is odaadta a néprajzkutatónak.

Paulini Béla engem is felkeresett. Vigasztalásul kerítettem neki egy régi kiadású vőfélykönyvet, amelyet valamikor a XIX. század első felében a „Komáromi Kalendárium" mellékleteként adtak ki. A találkozást követően levelezgettünk Paulini Bélával, és a szanyiak Gyöngyös Bokréta ünnepségéről – amelyet Paulini rendezett – terjedelmes tudósítást küldtem a *Kis Újság*nak. Ez volt a második prózai írásom, amiért komoly honoráriumot kaptam.

Újra hatalmába kerített a bizakodás. Azt hajtogattam magamban, hogy újságíró leszek, kibújok a faluvég szorításából. Apám bosszantó legyintéssel hűtötte le a Budapestről érkezett harmincpengős lelkesedést és újra megismételte, hogy nem lesz kenyérkereső ember belőlem, maradok éhenkórász.

– Hiába taníttattunk, hasztalan kapaszkodsz. Magadtól is beláthatnád, hogy akinek nincs odafönt magas pozícióban ülő pártfogója, az itt ragad. De ha már mindenáron az irka-firkáláshoz van kedved, ám legyen. Kimegyek a cukorgyárba és beszélek Csermák Hugó igazgatóval, hogy dugjanak be az irodára.

Ki is ment, sőt az eredmény sem maradt el. Fölvettek a répafeldolgozási idényre répaátvevőnek, holott a kaszinó urai a középosztály ellen lázadó, rendbontó fráternek kiáltottak ki. A gyári keskeny vágányú vasút jegespusztai végállomásán mér-

tem a répát, vettem át a bőnyrétalapi meg a banai termelők fogattal szállított termését. Vitatkoztam a répára tapadt sár miatt, mérgelődtem, mikor egyik vagy másik szekér az átvételre alkalmatlan időpontban vagy éppen a munkaidő lejárta után érkezett. Mérgelődtem, de soha senkit nem várakoztattam, minden tételt átvettem. Ez volt a gyár érdeke és egyben a termelőké is. Aki répaátvevőnek szegődik, az ne nézegesse az óramutatót.

Jól kerestem. Három és fél hónapi idénymunkából összegyűlt annyi pénz, hogy megvehettem egy borjas tehenet, de egyebekre is futotta. A tehenet beállítottuk az istállónkba, a járlatlevél a nevemen volt, az etetés és itatás gondja az enyém volt, a tejet pedig közösen elfogyasztottuk.

– Mi ebben a jó, hogy nekem van tehenem? – mondogattam magamban, hiszen egyetlen fillér hasznom sincs belőle, csak a gond, az etetés és itatás gondja. Apámék viszont örültek, mert a tejhozam növekedésén túl a családon belüli munkaerőhelyzet is megszilárdult. Akkor döbbentem rá, hogy akinek tehene van, az hétköznap és vasárnap állhat a jószága fara mögött, almozhat, trágyát takaríthat... azt rabul ejti az istálló.

Hát így jártam!

Kezdtem beletörődni a paraszti életbe, és magam is úgy láttam, ahogy azt apám százszor is elmondta: akinek nincs odafönt pártfogója, az lent ragad.

Persze nem fogott el tartósan a búskomorság. Fiatal voltam, jutott számomra odahaza öröm is, dicsőség is. A baráti kör, a majálisok, a legénykedések és a lányok. Rendszeresen kijártunk az ácsi Duna-szakasz varázslatosan szép szigeteire, amelyek érintetlen vadonnak számítottak. Vonzott a folyó, nyáron a fürdőzés, ősszel és tavasszal pedig a part menti barangolás. Tallián Imrével, Lődy Gézával, no meg a két halásszal – Pável Imrével és Soós Sándorral – ladikon jártuk a sodrásokat. Felfedező utakat szerveztünk a Bum-bum kút közelében levő egykori római őrhelyen, ahol 1700 évvel azelőtt a Pannónia határát védő légiók tanyáztak.

Izgatott bennünket az elsüllyedt világ. Leástunk a vastag kőfalak mellett, beomlott folyosók penészes levegőjében szimatolva titkokat kerestünk. A Mures erőd és a körülötte elterülő légiós telep azonban konokul tartotta magát. Nem leltünk kincsekre, de megtaláltuk a vízvezeték ólomcsöveit és rengeteg cserepet, olajmécseseket, csorba kancsók tömegét.

Közben kialakult egy mindenre kész kis társaság, amelynek tagjai természetjárásra, de elsősorban a szülőföld ismeretlen zegzugainak, titkainak feltárására szövetkeztek. Voltunk vagy tízen. Horváth Bozsi, Nagy Adi, Szalai Sanyi, Kiss Feri, Tallián Imre, Papp András, Ódor Lajos, Zsebők Ferenc, Locsmándi Géza és még néhányan. A felfedező utak eredményeként közelebb kerültünk ahhoz a történelemhez, amelyet a hétezer lelket számláló Ács és annak tizennyolcezer holdas határa takart. De hasznunk is volt a túrákból. Például az, hogy a Duna-parton olyan fürdőhelyet fedeztünk fel, ahol nem rakott le iszapot a folyó, ahol egyenletesen mélyült a víz és a partot arnyas füzes szegélyezte. Olyan partrész volt ez, amelynek megközelítése és birtokba vétele nem jelentett gondot. A miénk volt ez a strand.

Messzire, jó egy kilométerre voltak ide azok a buzgárok, amelyek áradás idején játékszerként sodorták a mélybe az úszó fatörzseket. Tallián Imrével elhatároztuk, hogy kikutatjuk a forgók keletkezésének titkát. Csónakba ültünk (barátomnak saját készítésű szandolinja volt) és a buzgárok fölé eveztünk. Akkor éppen alacsony volt a vízállás, kedvező a merülési kísérlethez. Fejest ugrottam és vagy két méter mélységben rátaláltam a kőfalra, ami a víz futását a mai napig is akasztja. Megállapítottuk, hogy a Foknak elkeresztelt folyamszakaszon épületek romjai kerültek a víz alá ott, ahol még mindig omlik a magas homokpart. Hát ezért kerülik alacsony vízállásnál a hajósok az ácsi Fokot.

Utólag látom, milyen meggondolatlan cselekedet volt a buzgárokba fejest ugrani. Ám mi akkor nem vettünk tudomást a veszélyről. A Dunát olyan kedves barátnak tekintettük, mint hűséges kutyáját a gazdája. Ismertük és nem féltünk tőle. Ma

is állítom, hogy aki a Dunával barátságot köt, aki a vizek szeszélyét kiismeri, annak nincs félnivalója.

A barangolások és fölfedezések egy időre feledtették velem azt a régebbi elhatározást, hogy kitörök a szülőföld vonzásából és a városba költözöm, tollforgató leszek. Része volt a marasztalásban egy falumbeli kislánynak, Özsinek is, akivel akkoriban együtt jártunk, álmodoztunk.

Július volt, forró nyári vasárnap. Mi tagadás, elkésve érkeztem haza a Duna mentéről, és este anyám azzal fogadott, hogy borjút dobott a tehenem. Jól fejlett, zsemlyeszínű borjút, játékosat, szelídet, ráadásul üszőt.

– Ezt fel kell nevelni, ebből értékes tehén lesz – jelentette ki édesapám, és én a nevelés örömét a gyarapodás kellemes érzésével párosítva úgy éreztem, hogy ez az út az én igazi életutam.

Beiratkoztam a mezőgazdasági szakiskolába, aranykalászos gazda lettem. Kabátom gomblyukában hordtam a fiatal gazdanemzedék akkoriban divatos jelvényét, az egymásba fonódó kettős búzakalászt, fejemben pedig olyasféle gondolatok sűrűsödtek, hogy nem kell feltétlenül tollforgatóvá válni, boldogulhatok én gazdaként is.

Híre járt a faluban, hogy a bábolnaiak új sertésfajtát hoztak be külföldről. Olyan angol fehér hússertést, amely jobban értékesíti a takarmányt, sok malacot fial és gyorsan fejlődik. Tízhónapos korában már eléri a mázsás súlyt, s lehet vágóba adni. Törtem a fejem, hogyan lehetne az új fajtából magnak legalább egy kocát szerezni. Írtam Pettkó-Szandtner főtanácsosnak, Bábolna legfőbb irányítójának és hamarosan megérkezett a válasz, ami ugyancsak megörvendeztetett. Az államtitkár közölte: a kísérletre beállított tenyészanyagból ugyan nem juttathat egyetlen fia malacot sem, de ne keseredjek el, keressem fel őt személyesen és majd találunk valamilyen megoldást.

Nyomban átkerekeztem Bábolnára, és a bőrfoteles előszobában fél napot várakoztam, mert Bábolnának előkelő vendégei voltak. Végül csak bejutottam és a főnöktől engedélyt

kaptam, hogy a tenyésztésre alkalmatlan selejtmalacokból egyet kiválaszthatok és azt megvehetem. Kimentem a tenyésztelepre, ahova időközben megérkezett a telefon, hogy a tenyészanyagot még egyszer gondosan vizsgálják át és ejtsék meg a pótselejtezést.

Így került egy szépen fejlett vemhes tenyészkoca az én ólamba. A hibája mindössze az volt, hogy a farkát valamelyik dühös társa leharapta.

Egy tehén a borjával, egy angol vérű anyakoca tizenegy malacával. Ez volt a vagyonom. Ezzel az alappal kezdtem és próbáltam ország-világ előtt bizonyítani, hogy a gazdálkodásban van fantázia. Fűtött a lelkesedés, már azt számolgattam, hogy a gyors malacszaporulattal gyorsan elérhetem a célom. Boldogulni fogok. Vitába szálltam a megcsontosodott szemléletűekkel, akik azt hangoztatták, hogy a járt útról nem szabad letérni, mert a kísérletezés rizikóval jár, a rizikó pedig a koldusbotot is jelentheti.

Az első fialásból származó választási malacokra – különösen az emsékre – sok vevő jelentkezett. Alig tudtam igazságot tenni, hogy kinek adjak és kit hagyjak ki. Egymást túllicitálták a vevők, és már az anya hasában növekvő második fialást is lefoglalózták. Mindenki a saját szemével győződhetett meg: a mangalica nem versenytársa az új fajtának. A fehér hússertés szaporább, s kevesebb takarmányból nagyobbra nő, több hússal fizet.

Levél jött Paulini Bélától. Arra kért, hogy kísérjem el egy országjáró körútra. Azokra a népi hagyományokat őrző szigetekre, ahol anyagot lehet gyűjteni.

Nyár volt, szénakaszálás előtt álltunk és a kukorica kapálása is sürgetett, ezerannyi tennivaló kötött bennünket. Én ennek ellenére úgy éreztem, nem mulaszthatom el a nagy alkalmat, el kell kísérnem a mestert. Bejelentettem apámnak, hogy kaszást állítok magam helyett, és ha a kapálás szorít, hívjanak kapást az én költségemre. Volt pénzem. Akkor kaptam kézhez a malacok árát, és az a tíz-tizenkét pengő, amit a helyettesítésre szántam, nem vágott volna földhöz. Ámde

apám más véleményen volt. Ragaszkodott ahhoz, hogy ne mozduljak el a háztól, maradjak a fenekemen. Ragaszkodott, mert tudta: ha ismét belegabalyodok a kószálásba, nehéz lesz visszaédesgetni.

Összekülönböztünk.

Volt ebben az összekoccanásban valami abból az örökké kiújuló ellentétből, ami az apák és fiúk között – két nemzedék között – feszül. De táplálta az a dacos magatartás is, amelyet édesanyám egy mondatba sűrítve úgy fejezett ki, hogy „ha az apád mondja, akkor a fehér fal is fekete". Végül apám hallgatólagosan beleegyezett, hogy három napra elmegyek Paulini Bélával a Sárközbe, de a Hortobágyra nem kísérem el.

Mellényzsebből fizettem ki a helyettem két napot dolgozó kaszás bérét, összesen négy pengőt, és úgy véltem, hogy amit kiadtam a vámon, az bejön a réven. Nem így történt. A riport, amelyet a Sárközből küldtem a *Kis Újság*nak, papírkosárba került. Állítólag azért, mert rosszul fogtam meg a témát. Mást írtam, mint amit a szerkesztőségben tőlem vártak.

Egyheti távollét után az utazás élményeitől elragadtatva, de a népművészet nagy pártfogójának kikiáltott mesterből kiábrándulva érkeztem haza. A kiábrándulás oka az volt, hogy Paulini Bélát elsősorban nem a népi táncok, az évszázados népszokások és a sajátosan szép decsi népdalok érdekelték, hanem az összegyűjthető és kincset érő népművészeti tárgyak. Ezek összeszedése, csomagolása és elszállítása érdekében vitt magával. Én pedig szégyenkeztem, mikor egy-egy szép terítőre, pártára, hímzett blúzra kupec módon alkudozott.

Hogy ki volt a mesternek titulált néprajzos megbízója, azt máig sem tudom. De annyi bizonyos, hogy komoly haszna volt a népművészeti tárgyak gyűjtéséből. Nekem viszont csak az útiköltséget, a szállást, no meg az étkezést térítette meg.

Apám kárörvendően nevetett, én pedig nyeltem magamba a kiábrándulás keserű piruláit, és fogadkoztam, hogy soha senkitől nem hagyom rászedni magam efféle kiruccanásokra.

Sorozás, amelyre jó két év késéssel állítják az 1908-as korosztályt.

A községi bíró kíséretében visznek át bennünket a sorozó bizottság elé, Nagyigmándra. Rázós, rossz úton zötyögnek a szekerek, mi pedig fújjuk a nótát, körbejárnak a boros üvegek, amelyeket a szesztilalom ellenére a kocsiülés alá csempésztünk. Tehetjük, mert a községi bíró az előttünk haladó szekéren ül, így nem látja a fegyelemsértést. Udvardi Jóska azonban meggondolatlanul előrehajít egy üres üveget. A bíró fejét célozza, de a dobás szerencsére célt téveszt. Riadalom és afféle vallatás, ami rendszerint nem vezet eredményre. Senki sem árulja el a tettes nevét, mindenki hallgat, tudomásul veszszük, hogy ennek a meggondolatlan cselekedetnek közösen vállaljuk a következményét.

Sorozás előtt külön helyiségbe terelnek bennünket, és ránk zárják az ajtót. Két csendőr áll őrt az ajtó előtt, és mi a józanítóban hasztalan békétlenkedünk. A sorozáshoz már délelőtt pucérra vetkőztetnek bennünket, pedig csak délután kerülünk sorra. Korgó gyomorral, dideregve ácsorgunk és trágárságokkal traktáljuk egymást. Ősz van, hűvös a levegő és már elpárolgott a borban beszippantott hevület is.

Mindannyian tudjuk, hogy ez a bíró bosszúja, vagy ha úgy jobban hangzik, fenyítése. Sőt azt is az ő rovására írhattuk, ami azután következett. Az ácsi leventeegyesülettől ugyanis jelentés érkezett a renitens regrutákat fogadó katonai parancsnokságokra. Ennek még keserűbb volt a leve.

Állok a mérce alatt és a katonaorvos diktálja az asztalnál ülő sorozó bizottsági tagoknak: magassága 167 centiméter, súlya 63 kiló, látása éles, hallása jó, testalkata kisportolt, bal térdén gyógyuló heg... alkalmas! Odalépek a bizottság asztala elé, ahol megkérdezik, milyen alakulathoz szeretnék kerülni. Lehetek huszár, tüzér, utász, baka vagy híradós, esetleg határőr is. Mire szóhoz jutok, már int az asztalfőn ülő százados, hogy induljak tovább, jöhet a következő.

Felöltözhetünk, de visszakísérnek bennünket a zárkába, és bizony öreg este van, mire szabadulunk. A forspontba rendelt fuvaros morog a kényszerű várakozás miatt, hiszen a többiek – a vétlen szekerek utasai – már régen otthon vannak.

Útban hazafelé senkinek sincs kedve dalolni, pedig a falu íratlan törvényei szerint nótáznunk kellene és lengetni a pántlikás kalapot. Elvégre regruták vagyunk.

A behívóra nem kellett sokáig várni. Hamarosan bevonultam Komáromba, a Monostori-erődbe bakának. Őszintén szólva, nem volt kellemes a fogadtatás. A századparancsnok nem rejtette véka alá, hogy rossz minősítést kapott rólam, megbízhatalan ember vagyok és gondja lesz rám. Beosztott a harapós zupás hírében álló őrmester szakaszába, és olyan rajparancsnokot kaptam, aki mint továbbszolgáló, ki akarta érdemelni az előléptetést.

Rubi őrvezető iskolát csinált abból, hogy miként lehet istenigazában kibabrálni az újoncokkal. Szakaszunkat az egész helyőrség legjobban fegyelmezett egységeként emlegették. Minket sorakoztattak reggel ébresztő előtt folyosót mosni, és mi sorakoztunk fel krumplipucolásra, amikor a kürtösök a takarodót fújták.

Letelt az első hat hét. Ezalatt megtanítottak szalmazsákot tömni, két pokrócból fejrészt hajtani, fogkefével polcot súrolni és megpróbáltak ránevelni a „kuss, pofa be" szemléletre. Az őrmester mindennap tízszer mondta el és százszor ismételtette velünk, hogy az újonc nem ember, hanem oktalan csúszómászó, akiből ezután faragnak jó hazafit, igaz magyar embert.

Nagyon készültünk az első vasárnapi kimenőre. Feszesen tisztelegtünk az őrvezető ágya fölé helyezett szakaszparancsnoki fényképnek, a savanyú képű Krencz őrmester ábrázatának. Nap nap után ez volt a vasárnapi kimenőre felkészítő tisztelgési gyakorlat, ami annyi időt rabolt el tőlünk, hogy szusszanásnyi pihenőnk sem maradt.

Vasárnap ünnepi ebéd és utána ünnepi mosogatás. Aztán szemle a körletünkben, majd pedig parancs, hogy a szobában található néhány őszi legyet fogdossuk össze. A parancs akkor is parancs, ha seprűnyéllel verik ki taktusban – hát még ha a szakaszparancsnok adja! Nekigyürkőztünk... lepókhálóztuk a mennyezetet, összefogdostuk a szobában található le-

gyeket, és fél óra múlva jelentette ideiglenes szobaparancsnokká előléptetett ágyszomszédom, hogy a légyfogási akciót sikeresen befejeztük.

Az őrmester végigsétált az ágyak között, kicsit köhécselt, aztán az ágyam fejéhez lépett és pokrócom ráncaiból elővarázsolt egy előre odakészített legyet, amelyet nyomban el is röpített a mennyezet irányába. Megdermedve szemléltük a jelenetet, majd pedig a parancsnak engedelmeskedve, elfogtuk a szökevényt.

Újabb parancs.

– Dancs honvéd azonnal gyufásdobozt kerít és abban helyezi el az elfogott ellenséget. Utána a raj gyalogsági ásóval fölszerelve a kivégzés színhelyére, a sportpályára vonul és három méter hosszú, másfél méter széles, két méter mély gödröt ás. Ezt követően a gyászszertartáshoz méltóan gyászénekekkel búcsúzik a raj az első vasárnapi kimenőjétől.

A sportpályának titulált udvarszögletben, amit mi magunk között izzasztónak becéztünk, tizenkét újonc ásott Rubi őrvezető felügyelete alatt. Én közben a sírfeliratot véstem fel éles bajonettel egy tenyérnyi deszkalapra: „Itt szunnyadt el a harmadik raj vasárnap délutánja."

Faragás közben a bajonett megcsúszott, és elvágtam az ujjam. Kiszívtam a sebet, és a vért mérgemmel együtt lenyeltem. De megesküdtem, hogy ezt a kitolást egyszer viszonozni fogom. Elvégre nemcsak az ajándékot, hanem a rúgást is igyekszik visszaadni az ember.

Az őrvezető, akinek ugyanúgy füstbe ment a vasárnap délutáni randevúja, akárcsak nekünk, hozzájárult, hogy bort hozassunk a kantinból. Így aztán a siratóénekekről átváltottunk vidámabbakra.

Ami a légytemetés alatt olyasféle kívánság volt, mint a mesebeli szegénylegényé, az a sors különös játéka révén valóra vált, de ennek idézéséhez előre kell ugrani térben és időben.

Időpont: 1944. szeptember vége. Színhely: a keleti front, valahol Mádéfalva fölött a hegyekben. Századunk ott ásta be magát, ott didergünk a Lóvésztetőn és türelmetlenül várjuk

a parancsot a visszavonulásra. Védelmi vonalunk már behorpadt, a szovjet erők a hátunk mögé kerültek. Délelőtt van, hasalok az egyik gránáttölcsérben, mikor váratlanul odakúszik mellém egykori szakaszparancsnokom, a légytemetés kieszelője. Rumos üveget húz elő, kínál és kortyolunk. Szidja, szapulja Horthyt, a tisztikart, az egész rendszert. Kötelet szán mindenkinek, aki együttműködik a nácikkal, a kegyetlenkedést emlegeti. Mások szemében piszkálja a szálkát, de sajátjában a gerendát sem veszi észre.

Mondom neki, hogy az ember ne aljasodjon állattá se háborúban, se békében. Aki viszont aljas volt békében, az aljas marad élete végéig.

Lehet, hogy érti a célzást, de nem válaszol. Csak iszik és a kezem szorongatja.

Nehéz esztendők

Ítéletidő söpört végig az ácsi határon.

A Dunáról jött, és percek alatt tönkreverte az ígéretesen szép termést. A gabona a földön fekszik, az érésben levő kalászokat kicsépelte a verébtojás nagyságú jég. A kukorica dárdaleveleiből csak csonkok maradtak, a szőlő letarolt vesszői torzonborz bozóttá silányodtak, és a mélyebb fekvésű területeken térdig érő tócsák keletkeztek. A gyümölcs pocsékban hever a fák alatt, az ágak letördelve, a falevelek keresztüllyuggatva. Amott egy fácán teteme fekszik. Feje véres, tolla sárba ragadt . . . a jégverés végzett vele.

Minket a répakapálásból vert ki az ítéletidő. Elmúlt dél, semmi értelme arra várni, hogy a napsütés felszárítsa a sarat, ma már nem érdemes kézbe venni a kapát. Ilyenkor – akárhogy vigyáz is az ember – a kapálás erőltetéséből több a kár, mint a haszon, hiszen a gyom újraéled, a sárba ragadt vetemény pedig így is, úgy is fuldoklik.

Felmérhetetlenül sok a kár és nagy az elkeseredés. Jégverés

ellen jóformán senki sem biztosított a faluban. Erre a feles bérlőknek, a törpebirtokosoknak, de még a középparasztoknak sincs pénzük. Sőt a módos gazdák is továbbküldték az ügynököket, pedig a biztosítótársaságok minden agitációs fogást latba vetettek, hogy mindenki biztosítson. A banknál például zöldhitelt eszközöltek ki annak, aki szerződik velük. A zöldhitel kétszer annyi, mint a biztosítási díj, de a banktól, főként az adósságtól mindenki fél. Magas a kamatláb, gyakori az árverés . . . adó- és banktartozásért még a párnát is kihúzzák az ember feje alól.

Az ellenzéki lapok megírták, de anélkül is tudja a faluban mindenki, hogy a bankokkal összefonódott biztosítótársaságok a szerződés megkötéséig előzékenyek, nyájasak, de ha kár van, fölényesek és fukarok. Rendszerint olyan kárbecslőket küldenek a helyszínre, akik kupec módjára alkudoznak, és örülhet a kárvallott, ha a vetőmag árát és a szántás-vetés költségét visszakapja.

– Alaposan elbánt velünk ez a cudar idő – panaszkodik a szomszédunk, aki nem más, mint az én imádottam, Özsi édesapja.

Apám leteszi a kapát, amellyel az imént barázdát nyitott, hogy az összefutott vizet a répaföldről az árokba vezesse. Aztán azt mondja, hogy eddig is volt valahogy és ezután is élni kell. Kölest kell vetni az elpusztult búza pótlására. Azzal még nem késtünk el. Péter-Pál-nap előtt vagyunk, s a tarlóba vetett köles szeptember végére beérik. Sujtott már minket szűk esztendő, ettünk már máskor is köleskenyeret.

Ágoston József lemondóan legyint. Bizonyára azt gondolja magában: könnyen beszél az olyan ember, akit két tenyerén hordoz az isten. Akit jégverés esetén a cukorgyár biztosít arról, hogy lesz kenyere, sőt talán kalácsa is.

A baj nem jár egyedül. Augusztusban befészkelte magát a dogvész a faluba. Először a sertések kezdtek el hullani. Az asszonyok mentették, ami menthető volt. A dögökből szappant főztek. Az ereszek alá állított üstök alatt égett a tűz, szél vitte az irtózatos bűzt, miközben habot vert a lúgkővel

összefőzött zsiradék. A büdösség miatt nem emelt szót senki, viszont a csendőrök a tűzrendészeti szabályok megsértése miatt egyre-másra rótták ki a büntetéseket. Fizetni persze kevesen tudtak, de a büntetést a járásbíróság jóvoltából le is lehetett ülni. A csóró szegény embereket egy hétre, tíz napra beparancsolták a járásbíróság komáromi fogdájába, nappalra fát vágni, udvart takarítani, éjszakára pedig vakarózni. Mert bizony abban a fogdában akadtak bogarak is.

Az efféle büntetéseket senki sem tartotta szégyenletesnek, inkább csak olyan lerovásnak, amivel tartozik a szegény ember a magas pódiumon ülő bírónak meg a szuronyos csendőrnek.

A sertéspestis után felütötte a fejét a baromfivész. A tyúkok a trágyadombokon gubbasztottak, s annyi erejük sem volt, hogy este az ülőrudakra felkapaszkodjanak. Az állatorvos a felülről érkező utasításnak megfelelően kidoboltatta, hogy a baromfiak védőoltása kötelező és ingyenes. Ámde senki sem hitt az ingyen gyógyszer hatóerejében, még kevésbé az állatorvos injekciós tűjében. A tűtől még a döglődő tyúkot is féltették. Anyám is azt hajtogatta, hogy aminek pusztulni kell, az vesszen az állatorvos beavatkozása nélkül.

Úton-útfélen temetetlen baromfihullák hevertek. Tyúktolltól voltak tarkák az utcák, és a félig rakott sarjúkazlak kellemesen kesernyés illatát elnyomta az orrfacsaró bűz. A községházán szóba hozta az orvos, hogy sürgősen tenni kellene valamit. Előbb figyelmeztetni, s ha az nem használ, szigorúan büntetni a köztisztaság ellen vétőket. A figyelmeztető dobszó el is hangzott, de a vétkes mulasztók felelősségre vonásából nem lett semmi. A rossz nyelvek szerint ettől azért állt el az elöljáróság, mert a községi bíró felesége ugyanoda – a völgyi árokba – dobálta az elhullott baromfiakat, ahova a kanász nagyszájú felesége. És hát a kanászné száját még az ura sem tudta befogni.

Még a módos gazdák portáin is alacsonyak voltak a kazlak, hidegek a szalmatüzelésre állított kemencék. Aki tehette, az erdőről hozott ág-boggal fűtött. A szegények kamráiból ki-

döglöttek az egerek, és az ólajtók tárva-nyitva nyikorogtak a szélben.

Híre futott, hogy a megyei gazdasági felügyelőség helyszíni szemléje alapján vetőmagot juttatnak a rászorulóknak, hogy az őszi búza és rozs vetése körül ne legyenek gondok. Az is kiszivárgott, hogy a jégkárt szenvedett termelőknek csak a következő évi termésből kell visszatéríteni a juttatást. Az igénylők összeírását a helybeli gazdakörre bízták. Arra a gazdakörre, amelynek zömében módos gazdák voltak a tagjai, vezetői pedig kivétel nélkül a kormányzó párt oldalán álltak.

A vetőmagjuttatással kapcsolatos tudnivalókat dobszó útján hozták az érdekeltek tudomására. De mire a kisbíró a dobveréssel a Sóskahegyre érkezett, az egész faluból megindult az emberáradat a gazdakörbe. Három nap alatt annyi vetőmagigénylést írtak össze, hogy azzal talán hét falu határát is be lehetett volna vetni. Elvégre ritkán adódik olyan alkalom, hogy az állam megelőlegezi a vetőmagot.

A gazdakör vezetői összedugták a fejüket és rostálni kezdték az igénylők listáját. Először azokat a négy-öt holdasokat hagyták ki a vetőmagjuttatásból, akiknek haragosuk volt a gazdakör vezetőségében, akik kinyitották a szájukat. Aztán sor került a feles bérlőkre, a kétlakiakra, így az apámra is. A rendelkezésre álló vetőmag így is kevésnek bizonyult. Elővették hát a legutolsó képviselő-választáson felvett szavazólistát, és akik az ellenzéki jelöltre adták voksukat, azoknak sem jutott az állami segélyakcióból. Így maradt ki többek között Ágoston József is.

Ocsút őröltek a malmok. Azt, ami a jégverés után még benne maradt a kalászokban, amit más esztendőkben a tyúkokkal etettek fel. Megbukott édesanyám nevezetes kenyérsütő tudománya, bánkódott is emiatt szegény. Közben valaki kitalálta, hogy a búzalisztet kukoricalisztte tanácsos keverni, és a kovászt főtt krumplival lehet szaporítani. Anyám a kukoricalisztet ki sem próbálta, mert időközben apám Etéről, a rokonságtól hozott jó acélos búzát a téli őrletéshez. A krumpli viszont belekerült a család kenyerébe.

Mustszagú őszbe csapott át az istenverte nyár. Lassan érett a szőlő, és különösen nagy volt a szilvatermés. A hegyközség vezetősége kidoboltatta ugyan, hogy a szüretet csak szeptember 20. után lehet megkezdeni, de mindenki féltette a termését, így senki sem várta meg, hogy mézédessé cukrosodjanak a fürtök. Szeptember elején már szüreteltek.

A férfiak a borospincék körül tevékenykedtek, és úgy nézett ki, hogy senkinek sem sürgős az őszi szántás. Még nem érkezett meg a vetőmag, s ha nincs mit vetni, semmi értelme a vetés előkészítésével, a szántással gyötörni a lovakat. Az asszonyok sikálták a szappanfőzéstől kellemetlen szagot kapott üstöket és főzték a szilvalekvárt. Akinek kevés szilvája termett, az sütőtökkel főzte össze és bodzabogyóval ízesítette.

Ezernyi ötlet és tucatnyi recept született annak érdekében, hogy amiből kevés termett, azt valamivel pótolják. Végül is megteltek a mázatlan cserépfazekak lekvárral. A kölest nemcsak a kenyér pótlására használták ebben az ínséges esztendőben, hanem még a lakodalmak ludaskásájának is ez az apró mag lett az alapanyaga. Zsírozó szűkében a napraforgóolajra is ráfanyalodtak az asszonyok.

A jehovisták a bibliai hét szűk esztendő érkezéséről beszéltek, megkezdődött a félelemkeltés. Téli estéken, pislogó mécsvilágnál olyan emberek is a Bibliát lapozgatták, akik különben írott malasztnak tekintették a vallási tanításokat és mit sem adtak a javasasszonyokra. Emlékszem, anyám, de a nővérem is átjárt a szomszédba meg az átellenben lakó családhoz, hogy tollfosztás ürügyén bibliai jövendölésekről beszélgessenek. A Bibliában aláhúzták azokat a sorokat, amelyeket János evangélista a „Jelenések könyvé"-ben megírt.

Rémhírek kezdtek terjedni. Földrengésekről, tűzhányók kitöréséről, a közelgő „világvége" előjeleiről beszéltek az emberek. Elterjedt az is, hogy december 21-én vége lesz a földi életnek. Egy üstökös közeleg és elsöpri a Földet tengereivel, hegyeivel, városaival, falvaival, mindennemű élő és élettelen anyagával. A félelem hatalmába kerítette az érzékeny ideggzetű és könnyen befolyásolható embereket. Eszem-iszomra vál-

tottak át, akik tegnap még a koplalásig menő takarékosságot kényszerítették önmagukra. Nem túlzok, szinte bizonyos, hogy legalább száz család élte fel utolsó élelemtartalékát a téli napforduló közeledtével.

Persze, akinek kevés volt, annak különben is elfogyott volna, mire kitavaszodik.

Valaki belekapaszkodott abba az újsághírbe, hogy Horthy kormányzó felesége nyomorenyhítő akciót indított a nélkülöző szegények megsegítésére. A prolitelepként emlegetett falurészen, ahol különösen sok volt az üres kamra, mozgolódni kezdtek az asszonyok. Végül megszületett az elhatározás. Kérvényt kell meneszteni Budapestre, a kormányzóné címére. De ki írja meg a kérvényt?

Hozzám jöttek, és én ötvennégy nincstelen családfő aláírásával hitelesítve postára adtam a segélyt sürgető kérelmet, amelyre hamarosan megérkezett a lehangoló válasz.

„Kérelmüket a Kormányzó Úr Őfőméltósága neje nem tudja teljesíteni. Forduljanak kérésükkel közvetlenül a községi elöljárósághoz.

A Kabinetiroda vezetőjének megbízásából:

Olvashatatlan aláírás"

A kérvényezők a Kabinetiroda válaszát lobogtatva a községháza elé vonultak, majd pedig három tagból álló küldöttséget menesztettek a főjegyzőhöz, aki nyomban fogadta is a delegációt. A fogadás jó fél óráig tartott. Ahogy nekem a delegáció egyik tagja elmondta, a főjegyző gyors segítséget ígért, de megjegyezte, hogy a kérvény fogalmazójának – mármint nekem – ne üljenek fel, mert az csak a szegényeket lázítja. Ha rám hallgatnak, abból nem származik semmi jó. Különben is, a községi elöljáróság tudja a kötelességét, és erejéhez, anyagi helyzetéhez mérten segít is az arra érdemes rászorulóknak.

Hogy kik az arra érdemes rászorulók?

A főjegyző szerint az alázatos szegények. Azok, akik nyálukkal együtt szó nélkül lenyelik a falubeli nagygazdák basás-

kodását, akik tudják a kötelességüket és nem lázadnak a falu kétségbeejtő rendje ellen. Ezzel kapcsolatban találóan jegyezte meg Répa-Nagy Ferenc – aki vezető szerepet játszott az őszirózsás forradalom idején a faluban, sőt a megyei direktóriumnak is tagja volt –, hogy a szegény ember csak akkor számíthat alamizsnára, ha az urak és egyéb kizsákmányolók szekerét tolja. Azt a szekeret, amelyik telis-tele van záptojással.

De mi történik akkor, ha egyszer felborul ez a szekér?

A büdöset azoknak is szagolniok kell, akik buta borjak módjára a szekércsapásban botorkáltak. Akik pedig a szekér tolására is vállalkoznak, azokra a széttört záptojásból fröcscsen, sőt ragad is. Akkor aztán mosakodhatnak, ha ugyan lesz hozzá szappanuk.

Az ínségmunka beindításának megtárgyalására összehívták a községi képviselő-testületet. Azokat az embereket is, akik mint a legnagyobb adófizetők, virilis jogon kerültek be a község vezetőségébe. Ott ült maga gróf Dégenfeld Ottó, ott volt Zichy gróf képviseletében a titkára. (Zichy Ernő az év nyolckilenc hónapját Ausztriában és Olaszországban töltötte.) Az ügy fontosságára hivatkozva behívták erre a tanácskozásra a nagybérlőket, sőt a község módosabb kereskedőit is. A cukorgyár igazgatója, az állomásfőnök, az orvos és a patikus is ott ült. Meghívtak mindenkit, akinek neve volt, aki a gazdagok és előkelőségek közé számított.

A tanácskozásról Galambos Kálmán gyógyszerész számolt be nekem. Elmondta, hogy a főszolgabíró önkéntes megajánlást kért a virilistáktól és valamennyi megjelenttől. Hogy ezek a megajánlások milyen eredménnyel jártak, összegszerűen mennyi pénzt jelentettek, arról nem kaptam felvilágosítást.

Az első listát – amelyről a tizenkilences kommunistákat, no meg a főjegyzőnek odamondogatókat lehagyták – végül is kibővítve adták közre. Az ínségmunka kezdetét és menetrendjét írásban kézbesítették a kisbírók a listán szereplőknek. A bővített listára fölkerült Répa-Nagy Ferenc, Soós Sándor,

Pável Imre s még néhány politikailag megbízhatatlannak minősített szegény ember is.

Januárban benépesült a határ. Az ásós-lapátos hadak három csapatra osztva, lapos tarisznyával jártak ki árkot ásni, utat kaparni, többnyire azokra a határrészekre, ahol semmi szükség sem volt a földmunkára. Egy-egy csapat hetenként három napot dolgozott tessék-lássék módon, inkább csak azért, hogy neve legyen a gyereknek. Az ínségmunkán megjelentek számbavételét és a munka irányítását a mezőőrre bízták. Reggelenként névsort olvastak, füleltek. A fülelésre azért volt szükség, mert a főjegyző parancsba adta, hogy a csákányos-lapátos seregről naponta hangulatjelentést kell készíteni.

Mit tesz isten?

Az utcánk végén lakó egyik mezőőr felkeresett és arra kért, hogy a hangulatjelentést írjam meg helyette, mert neki ehhez nincs meg a felkészültsége. Ő mindössze két évig járt iskolába és bizony hadilábon áll az írás tudományával. Attól kezdve nagy ákombákomokkal én írtam a mezőőr helyett ilyeneket: „Ma egész nap háborús emlékeikről beszéltek az emberek. Mindenki szorgalmasan dolgozott... hideg volt. Jó meleg teát szívesen meginna mindenki, de ha nincs, úgy is jó. Mit csináljon az, akinek munka közben eltörik az ásója vagy a lapátja? Engedjem haza, vagy csak akkor írhatom be jelenlevőnek, ha az egész napot kitölti?"

A csendőrök is sűrűn megfordultak az ínségmunkások csapatánál. Látogatásaikkal azt bizonyították, hogy a szegény embereken – akiknek az ilyen közös lődörgések sok lehetőséget nyitnak a politizálásra – rajta tartja a szemét a hatóság. Bizonyára a csendőröknek sem akadt lényeges jelentenivalójuk, hiszen a nincstelenek lapultak. Örültek, hogy dolgozhatnak és kenyeret kereshetnek. Nem pénzt, kenyeret, hiszen az ínségmunkát liszttel, krumplival fizette a község. Pénzt csak azok kaptak, akik elfogadhatóan igazolták, hogy sürgős fizetnivalójuk van.

Persze a kaszinóban, a sportkörben, a gazdakörben, no meg az iparoskörben nem állt meg az élet. A farsangi bálokat sorra

megrendezték. Az előző télen ugyanis a főjegyző javaslatára a főszolgabíró nem engedélyezte bálok tartását. Ám a táncos kedvű fiatalokon nem lehetett kifogni. Divatba jöttek a házi bálok.

Házi bálokat tartottunk mi is. A meghívottak hozták a harapnivalót és minden legény a maga választottját. Így a báli engedély díja címén nem kellett senkinek fizetni – végeredményben az illetékhivatal járt rosszul, mert az okmánybélyeges báli engedélyt senki sem váltotta ki.

De kanyarodjunk vissza a hivatalosan elismert és saját helyiségekkel rendelkező egyesületekre.

A kaszinó az uraké. Ott esténként a főjegyző kártyázik hasonszőrű barátaival. A kaszinó szigorúan zárt körű. Oda csak a tagok és a külön meghívottak léphetnek be. No meg Wéber Gyuszi, a pincér, aki folyton fülel és elfecsegi, hogy miről vitatkoznak, mit helyeselnek az urak a bőrfotelekben. A tagsági díjat ki-ki a jövedelme alapján fizeti, de állítólag ennél többre rúg az úgynevezett pinkapénz, amelyet a hazárdjátékban részt vevőktől rendszeresen behajtanak. Wéber Gyuszi szerint szombat este és vasárnap délután hetven-nyolcvan pengőre fut fel a pinkapénz, míg a hétköznap esti kártyázásokból csak tíz-húsz pengő kerül a pinkába.

Kaszinótagnak lenni külön rangot jelent, amiért ugyancsak törik magukat a rangra vágyók, elsősorban a kereskedők. A kaszinó különterme a nagyvendéglőben van, de kaszinóznak az urak máshol is. Például a komáromi kávéházban, ahova állítólag azért járnak, mert ott szabadon lehet hancúrozni, szobára vinni a lányokat. Onnét nem hallatszik el Ácsra minden szó, minden malackodás.

A gazdakör törzstagjai a faluderékon lakó módos gazdák. De ők sokkal ritkábban, rendszerint csak szombat este jönnek össze. No meg akkor, ha választásokra folyik a készülődés. A téli gazdaköri esték persze élénkebbek. Néha előadókat hívnak. Mezőgazdasági szakembereket, hivatali személyeket s azokat a hallgatókat, akik ilyen előadások iránt érdeklődnek. Az igazi elevenséget viszont a választási előkészületek jelen-

tik. A gazdakörben szokták eldönteni azt is, hogy kit jelölnek a falu gulyájához, nyájához pásztornak, ki lesz a hegyközségekben az őr és ki indulhat a mezőőri választásokon.

A megye és a járás vezetői a gazdakört tartják arra hivatottnak, hogy a különböző gazdasági akciókat lebonyolítsa. Én is csak mint egy-egy akcióra jelentkező jártam a gazdakörben, ami egy faluderéki kocsma különszobájában székelt. A negyvennyolcas Kossuth-kör utódaként alakult gazdakör megtartotta az elődök szokását. Március 15-én ünnepséget rendezett, és erre az alkalomra nemzeti színű szalaggal fonta körül azt a Kossuth-képet, amely a gazdaköri elnök asztala fölött függött.

Az iparoskör saját székházzal rendelkezik. Könyvtára, dalárdája, külön színjátszó csoportja van. A székházban egész esztendőben sok a látogató, s megoszlanak a politikáról alkotott vélemények is. Mesterek és mesterlegények hallatják szavukat, szakmai összejövetelek, kirándulások, majálisok követik egymást. A kör egyhangú döntése alapján segélyalapot létesítenek a faluba vetődő, munkát kereső vándorlegények részére. Azt is kimondták – bár ez már korábban is szokásban volt –, hogy minden önálló iparosnak kötelessége meleg ételt és legalább egy éjszakára szállást biztosítani a szakmabeli vándorlegényeknek. Ha pedig foglalkoztatni tudják őket, annál jobb.

Jó híre van az ácsi iparoskörnek országszerte.

A reformátusoknak és a katolikusoknak külön dalárdájuk és ifjúsági egyesületük van. A közel hétezer lakost számláló községben hozzávetőlegesen annyi a katolikus, mint a református. A dalárdák főként a temetéseken szerepelnek, az ifjúsági egyletek – a KIE (Keresztény Ifjúsági Egyesület) és a KALOT (Katolikus Legényegyletek Országos Társasága) – pedig az egyház által irányított kulturális stb. munkát végzik. Helyiséget és némi anyagi támogatást az egyház biztosít. Bár erre csak ritkán van szükség, mert az ifjúsági egyleteknek színielőadásokból, ebből-abból van bevételük. Ezek az egyházi szervezetek hol megerősödnek, hol gyengülnek, attól függően,

milyen a vezetés. Tény, hogy a reformátusok nagyobb erőt képviselnek. Ez részben abból fakad, hogy jól felszerelt klubhelyiséggel rendelkeznek, az egyház vezetősége rendelkezésükre bocsátotta a presbitérium kis tanácstermét.

A sportegyletet a cukorgyár támogatja. Ez az egyesület virágzik, ide tömörül a legtöbb fiatal, itt nincs társadalmi, egyházi hovatartozás, nincsenek központi kiküldöttek, akik rendszerint mást akarnak, mint a tagság. A sportkörnek is van dalárdája, színjátszó csoportja és – természetesen – futballcsapata is. A sportpályát társadalmi munkában építették a fiatalok, és a meccseket belépődíj lefizetése ellenében lehet látogatni. Ám ez a kisdiákokra és a kereset nélkül állókra nem vonatkozik. Időközönként úszóversenyt és bicikliversenyt is rendez a sportklub, de ezek a szakosztályok inkább haldokolnak, mint élnek.

Leventeegyesület is van, de ezt a „muszáj intézményt" csak a fizetést húzó leventeoktatók szeretik. A leventeotthont a községi óvodába telepítették. Ott van a sporteszközök szertára, ott tartják az esti összejöveteleket és ott áll egy elzárt szekrény, amelyben a „leventepuskák" és a töltények vannak. A leventék kezébe adható puskák azonban a szertárban sorakoznak. Ezek nem sülnek el – ezeket lehet az ifjúság kezébe adni –, hiszen csak a katonafegyver fából faragott utánzatai, amelyek arra jók, hogy a puskafogás tudományát belesulykolják a leventékbe.

De mire tartogatják az igazi lőfegyvereket?

Ezekkel járnak célba lőni az oktatók. Ám ezeket a gyakorlatokat nem a homokbányából kialakított ideiglenes lőtéren, hanem a mezőn rendezik, ahova egyetlen oktatónak sem jut eszébe céltáblát vinni. A cél rendszerint egy mezei nyúl, de ha az nem akad puskavégre, megfelel a fácán és a fogoly is.

Haragszanak emiatt a vadásztársaság tagjai. De a leventeoktatók is „nadrágos emberek" – többségükben tanítók –, akik szintén abba a kasztba tartoznak, amelyikbe ők. Így

aztán nem tesznek feljelentést, csak a vadőrt szidják, hogy nem vigyáz eléggé.

Bezzeg, ha valamelyik nyúlpaprikásra éhes szegény ember tőrt vetne, nyulat fogna és az kitudódna, másnap már a csendőrök vennék kezelésbe az illetőt.

Ablak nyílik a világra

Szerencsére akad a mi községünkben másféle tömörülés is. Zsebők János, a cukorgyár egyik állandó alkalmazottja iskolát alakít. Ez az iskola ablakot próbál nyitni a fiatalok előtt a világra. A Zsebők-féle iskolában nincs katedra, pálca és szigorúság. De van lelkesedés az új iránt. Jani bátyánk – így szólítottuk őt akkor, és így emlegetjük máig is – eszperantó nyelvkönyveket hozatott, és egy év alatt megtanulta ezt a világnyelvet. Ezután bennünket is beavatott a nemzetközi kapcsolattartásnak ebbe az egyszerűen csodálatos és csodálatosan egyszerű módjába. Maga köré gyűjtött tíz-tizenkét fiatalt – iparosokat, parasztokat és napszámosokat –, és tanított kitartóan. A hallgatóktól soha egyetlen fillért sem fogadott el, pedig a tanfolyam pénzt emésztett, és neki is vékonyka volt a jövedelme.

Jani bátyánk végigküzdötte az első világháborút, és hazahozta azt a nagy tapasztalatot, hogy a fegyverek nem a nép jólétéért, nem is a magyar haza védelmében dörögnek, hanem a Habsburgokért, a Monarchiáért, idegen érdekekért. Valószínű, hogy tudta ezt a faluban más is, de ennyire érthetően és határozottan ő mondta ki előttem először, hogy a dolgozó nép érdeke sehol a világon nem egyezik a királyok hatalomféltő érdekeivel, az urak törekvéseivel.

Beástam magam az eszperantó nyelv vaskos szótárába, s naponta harminc szót tanultam meg. A nyelvtani részt korábban három hónap alatt öntötte fejünkbe a lelkes oktató. Finn, német és spanyol eszperantistákkal kezdtem levelezni. Hama-

rosan kiderült, hogy a szerteágazó nemzetközi kapcsolatoknak olyan áramkörébe kerültem, amelynek a világ minden részén vannak tápláló elemei, érdekes forrásai.

Marxizmus, kommunizmus, esztétika, forradalom, Engels, Lenin ... csupa olyan fogalom és név, amelyek az eszperantó újságok és levelek hasábjain érkeztek el hozzám. Ne értse félre senki. Mi csak tanulni vágyó fiatalok voltunk, akik minden új iránt érdeklődtünk.

Egy este csendőrök toppantak be összejövetelünkre, amelyet rendszeresen Zsebők János lakásán tartottunk. Megnézték tankönyveinket, füzeteinket és kedélyesen elbeszélgettek velünk, de a csésze teát, amellyel megkínáltuk őket, nem fogadták el. Nem titkolództunk. Megmondtuk, hogy külföldi partnerekkel levelezünk (anélkül is tudták). Megmutattunk egy csomó képeslapot – a levelezőpartnerek üdvözleteit, amelyeken Berlintől Tokióig, Helsinkitől Barcelonáig tükröződött a világ. Még azt a japán ernyőt is kinyitottuk, ami egyetlen bambusznád pálcikába volt beleépítve, s amelyet Japánból küldött egyik levelező partnerünk.

Akkoriban képviselő-választásokra készült az ország. Ellenzéki jelöltként, független kisgazdapárti programmal dr. Cseh-Szombathy László budapesti főorvos indult a nagyigmándi választókerületben. A mandátum korábban a kormányzó párté volt, s a képviselő a két választás közötti időszakban nem nagyon törte magát a bizalom megnyerése érdekében. Népszerűsége – ahogy a Gyepsoron mondogatták – a csizmaszárig sem ért.

Fodor János, a Kisgazdapárt helyi vezetője jött át hozzánk és arra kért, hogy látogassak el a lakására, mert az új képviselőjelölt, Cseh-Szombathy főorvos találkozni szeretne velem. Elmentem. Tetszett nekem az az őszinteség, ahogy ez a háborús rokkant az ország gondjairól beszélt. De tetszett az a hang is, amellyel az összegyűlt néhány falumbeli munkás és parasztember a mezőgazdaságot, az egész népet sujtó gondokat ecsetelte.

Mintha csak apámat, anyámat hallottam volna. Azokat, akik nem kertelnek, akiknek tiszta a szívük.

Cseh-Szombathy Lászlónak nagy tábora volt a községben. Még a gazdakör módosabb tagjainak sorában is akadt néhány Cseh-Szombathy-párti szószóló. A falu peremén, a Jegesi utcában, a kertek alatt, a Gyepsoron és a többi mellékutcán pedig nem hallottam mást, mint hogy elég volt a fejbólintó Jánosokból, szókimondó és harcra kész képviselőt kell küldeni a Parlamentbe. Voltak a nagyigmándi választókerületnek olyan községei is, mint például Ete, Szend, Kocs, Mocsa és Bana, ahol egy emberként sorakoztak fel a választók a Kisgazdapárt új jelöltje mellett.

Még a politikával látszólag keveset törődő Zichy Ernő grófnak is az volt a véleménye, hogy a soron levő választáson elveszíti a nagyigmándi választókerület mandátumát a kormányzó párt. Hogy honnét tudtam meg, miként vélekedik a gróf?

Elmondom.

Volt az öreg grófnőnek egy fiatal és csinos komornája, akivel már korábban összebarátkoztam. Margit pesti lány volt. Okos, kedves és közvetlen. Esténként, mikor az úrnőjét lefektette, kiosont a kastélyból, és összebújtunk a park egyik zugában. Nemegyszer a hajnali rigó riasztott fel bennünket.

Egyik este a megbeszélt helyen és időpontban hiába vártam az én Margitomat. A toronyóra már elütötte az éjfélt és én a füstbe ment randevú miatt ugyancsak bosszankodtam, hűtlenséggel vádolva a szép komornát. Pedig nem volt igazam. Mindössze az történt, hogy a Zichy-kastélyba vendégsereg érkezett Bécsből, Budapestről. Az úri muri kivilágos kivirradtig tartott, és Margitomnak szusszanásnyi ideje sem maradt, ki kellett szolgálnia az előkelő vendégeket.

A grófi mulatság nagy szenzációja persze nem az eszemiszom meg a nótázás volt, hanem egészen más.

A belső majorban akkor borjazott le egy bivalytehén, és a kastély ura parancsba adta, hogy rakják lepedőbe az újszülöttet. Két markos legény cipelte a kastély tágas halljába, a szen-

zációra éhes hölgyek és urak szeme elé a jól megtermett állatot, amelynek ügyetlen próbálkozásain, majd pedig talpra állásán izgult, mulatozott a grófi vendégsereg.

Míg ők tapsoltak és nevettek, én vártam és mérgelődtem. Sőt arra is megesküdtem, hogy soha nem bocsátom meg Margitnak a vélt cserbenhagyást. Persze megbocsátottam.

A választási harc éles volt. A kormányzó párt kortesei a halottakat is leszavaztatták jelöltjükre. Ácson is tucatnyi szavazatot adtak le olyan állampolgárok nevében, akiket már töröltek az élők sorából, de nem így a szavazók listájáról. A szőlőhegyen és általában a külterületeken lakókért kocsit küldtek, de vissza már gyalog bandukolhattak.

Voltak a választókerületnek olyan községei is, amelyekben az ellenzéki szavazókat külön csoportba terelték és addig várakoztatták, míg meg nem unták az ácsorgást. De az is előfordult, hogy az ellenzéki csoportok szavazására nem adtak időt. Az orruk előtt bezárták a választási helyiségeket. Igaz, hogy a harmincas évek képviselő-választásain ezeknél nagyobb törvénysértések is történtek, de mi úgy éreztük akkor, hogy Ácson volt a legkirívóbb a törvénytiprás.

Az ellenzék jelöltje mellett kifejtett agitációs tevékenységem miatt megorrolt rám Pettkó-Szandtner főtanácsos, sőt még a cukorgyár igazgatója is. Nem kaptam többé lehetőséget arra, hogy Bábolnáról fajtiszta tenyészkannal búgassam be az anyakocámat. A cukorgyárban pedig közölte a dolgozók munkába állítását intéző tisztviselő, hogy ne számítsak a répaátvevői megbízatásra. Bizony, bizony nagy érvágás volt ez, jövedelmi forrásom lényegesen csappant, és a faluvezetők dühén túlmenően ilyen-olyan haragosokat is szereztem.

Apámnak elnézték – de talán inkább rákényszerültek a gyár vezetői –, hogy kereken az ellenzék mellé állott. Neki sajátos munkaköre volt, pótolhatatlan embernek számított. De én? Engem a répaátvevői munkakörben könnyen pótolhattak, akadt oda pályázó tán ezer is.

Ellenzéki kiállásom miatt sokat hallgattam édesanyámtól, aki az alkalmazkodás híve volt és gyakorta hajtogatta, hogy az

ellenzéki magatartás koldusbotra juttat minden makacskodót. Engem is. Mikor apám ellenzékieskedését említettem, anyám nevetve mondta: – Ja, te nem hasonlíthatod magad az apádhoz. Ő már függetlenítette magát, de te még nem. – Mikor mindezek a kérdések egy családi beszélgetésen szóba kerültek, bátyám részéről elhangzott olyan vélemény, hogy elég ha a család egyik fele az ellenzékre, a másik fele pedig a kormányzó pártra szavaz. Így a kecske is jól lakik, a káposzta is megmarad.

Nem így történt.

Az eszperantó kör kezdeményezésére kiállítás nyílt a községi óvoda termeiben. Először úgy terveztük, hogy csak a külföldi levelezőpartnerektől érkezett képeslapokat és apró ajándéktárgyakat állítjuk ki, de később úgy döntöttünk, hogy bővítjük a kiállítás témakörét, nehogy valakinek szemet szúrjon a nemzetközi kapcsolatok egyoldalú fitogtatása. Bevontuk a falu törvényesen elismert, így hivatalosnak minősített társadalmi és egyházi egyesületeit is a kiállítás rendezésébe. Így aztán nem okozott nehézséget a szükséges engedély megszerzése, és olyan tárgyakat is bemutattunk a látogatóknak, amelyek az ácsi fafaragók, rajzolók és ezermesterek tehetségét bizonyították.

Sok volt a látogató, kitűnően sikerült a kiállítás. Nemcsak a megyei sajtó, hanem a korabeli országos lapok is írtak az eseményről. Én az apróírás rekordereként mutatkoztam be. Egy közönséges postai levelezőlapra több mint huszonötezer betűből álló szöveget írtam. Száztizennyolc jól olvasható sort egy százöt milliméter széles kartonlapra! Az éles látású fiatalok szabad szemmel olvashatták, az idősebb látogatóknak pedig odakészítettünk egy nagyítót, ami kézről kézre járt a kiállítás nyitvatartásának utolsó percéig.

Az apróírás akkoriban olyasféle hobbynak számított, mint napjainkban a barkácsolás. A kiállítási tárgyat nem dugtam vitrinbe. Igaz, hogy nem is volt vitrinem. Megcímeztem a *Pesti Hírlap* szerkesztőségébe és csak úgy simán postára adtam. A ráérő szerkesztőségi szakértő kiderítette, hogy meg-

döntöttem az apróírás addig fennálló világrekordját, amit egy amerikai fiatalember tartott. A régi rekorder és az újdonsült bajnok között mindössze annyi különbség volt, hogy Amerikában ezer dollár ütötte az apróírási verseny győztesének markát, nekem pedig még a postaköltséget sem térítette meg senki.

Különös, hogy én erre a rekordra akkor szinte rá se hederítettem, viszont büszke voltam úszótudományomra. Arra, hogy az ácsi Duna-szakaszon rendezett folyambajnokságot utcahosszal nyertem, és arra, hogy két percig bírtam a víz alatt lélegzetvétel nélkül.

Visszakanyarodva az apróírás világrekordjára. Azt a számomra oly kedves emléket jelentő levelezőlapot három évtized múlva sikerült egy gyűjtőtől visszaszereznem. Azóta ereklyeként őrzöm, és örülök, hogy fiatalságom egyik bravúrját megmutathatom az unokáknak.

Politika, megint csak politika.

Cseh-Szombathy László kérésére Szabó Kálmánnal, a szendi Kisgazdapárt szervezetének agilis titkárával végigjárjuk a választókerület községeit. Elbeszélgetünk az emberekkel, méricskéljük a hangulatot, élesztgetjük a párt iránti bizakodást, és hangulatjelentést küldünk Cseh-Szombathynak Budapestre. Képviselőjelöltünk ugyanis a vereség után nem hagyta el a küzdőteret, nem mondott le arról, hogy a nagyigmándi választókerület képviseletét elnyerje. Erre – miután a kerületben sem a szociáldemokrata, sem a kormányzó párt nem tudott mély gyökeret verni – megvolt minden esélye. Egy szó, mint száz... készültünk a következő menetre, az 1935-ös választásokra. Viszonylagos politikai szélcsend uralkodott, azok a csatározások, amelyek a Parlamentben és a párnázott ajtók mögött folytak, minket nem érintettek. Szabadon járhattunk-kelhettünk, de csak az első napokban.

Tapostuk a pedált Szendről Kocsra, ahol Szabó Kálmánnak különösen sok ismerőse, sőt barátja is volt. Leültünk Ásóth Miklóséknál, ízlelgettük a házigazda zamatos beszédét, bölcsességét és jó borát. Miklós bátyánk bölcsessége abban gyö-

kerezett, hogy mindenkit végighallgatott, és minden véleményt mérlegre tett. Még azét a vándorköszörűsét is, aki – mialatt Ásóth bácsi asztalánál ültünk – bekopogott s megkérdezte: van-e javítani való esernyő, köszörülésre váró olló?

Hogy mi volt a világról a vándorköszörűs véleménye? Az, hogy kevés a munka és a szegény embert rákényszerítik a lopásra. Elvégre éhen nem pusztulhat senki.

Ásóth Miklós a nagy elődök példáját emlegette. Azokét az emberekét, akik megteremtették a kocsigyártó ipart és olyan közlekedési eszközzel rukkoltak elő, hogy csak ámult-bámult rajta a világ. Aztán Kocsi Csergő Bálintról, a falu gályarabságba hurcolt református prédikátoráról beszélt. A helytállásáról, az eszméhez való ragaszkodásról, a jövőről. Arról, hogy a ma emberének a tegnapi hősök mutatnak példát, és nekünk az a feladatunk, hogy a példamutatást gyakoroljuk.

Honnét ez a széles és mégis aprólékos helyismeret? Honnan tudja ez a parasztember, hogy a falujában több száz esztendővel ezelőtt virágzó ipar volt a kocsigyártás, hogy minden harmadik házban bognárműhely volt Mátyás király idejében? És azok a megállapítások, amelyeket Kocsi Csergő Bálintról mondott, miként kristályosodtak ki ilyen mértékben?

Miklós bátyánk túl volt már a hatvanon, és míg én az ő tudományán csodálkoztam, addig ő a mi fürgeségünket dicsérte. És biztatott, hogy tegyük, amit tennünk kell, mert nem az uraké a jövő.

Szüleim nehezen törődtek bele, hogy elhanyagolom a mezei munkát, sőt a saját tehenem, anyakocám gondozásával is egyre kevesebbet törődöm. Hogy az örökös szemrehányást, sőt perpatvart elkerüljem, vásárra vittem Zsemlyét, jól tejelő tehenemet, de vissza is vezettem, mert keveset ígértek érte. Akkoriban mások is szabadulni próbáltak állataiktól. Részben azért, mert kevés széna termett, másrészt pedig, mert ezernyi fizetség szorongatta az embereket. Szerencsére apám cukorgyári keresete egyensúlyban tartotta a család költségvetését, de abban az esztendőben talán még egy új ekevasra sem futotta. Az anyakocát hízóba fogtam, mert már kiöregedett, de koca-

süldőt nem állítottam be helyette. Üres volt a zsebem és ahogy ilyenkor történni szokott, nekikeseredtem, legszívesebben hagytam volna csapot-papot, szaladtam volna világgá.

Levelet írtam Móricz Zsigmondnak, Cseh-Szombathy főorvosnak és Péterfy Tamásnak, a *Friss Újság* munkatársának. Őszintén szólva, mind a három levél segítséget kérő kiáltás volt. Újságíróként szerettem volna rendszeresen dolgozni, és arra kértem a címzetteket, segítsenek nekem. Tudtam, hogy nehéz, sőt majdnem lehetetlen Budapesten tollforgatóként elhelyezkedni. Sőt egyszerű munkásként is, hiszen munkanélküliség és bizonytalanság szorongatta a fővárost, így elhelyezkedést csak az várhatott, akinek kaucióra futotta a pénzéből. Kaucióval – ezer, kétezer pengővel – kínáltak árukihordói állást, csak abban nem lehetett bizonyos az ember, hogy a pénzét – amit a munkaadó használt – visszakapja. Egyik barátom például ezerpengős óvadékkal került a tejüzemhez pénzbeszedőnek. Szerencsére az ő pénze nem úszott el.

Elsőnek Cseh-Szombathy László válaszlevele érkezett meg. Értesített, hogy vacsorára hívta meg Mihályfi Ernőt, az *Estlapok* nagy tekintélyű főszerkesztőjét, és arra kért, vegyek részt a találkozón. Készségesen mentem, de a vacsora végeztével kissé szárnyszegetten álltam fel az asztaltól. Mihályfi Ernő barátságos volt, és dicsérte azokat az írásaimat, amelyeket korábban Cseh-Szombathy eljuttatott hozzá. Dicsérte, de az volt az érzésem, hogy el sem olvasta őket, mert csak úgy általánosságban beszélt. Ígérte, hogy elhelyezkedésem ügyében beszél Mikes Lajossal, Miklós Andor laptulajdonos teljhatalmú ügyintézőjével. Aztán kibökte, hogy a Sajtókamara tulajdonképpen minden szerkesztőségnek megkötötte a kezét. A lapok csak azt a tollforgatót vehetik fel újságírónak, aki már tagja a Sajtókamarának.

Így volt vagy másként, nem tudtam ellenőrizni. De éreztem, hogy egyhamar aligha számíthatok legfőbb vágyam megvalósulására.

Móricz Zsigmondot is felkerestem. Derűlátó kedvében volt, biztatott az írásra. Aztán átszólt telefonon a *Friss Újság* szer-

kesztőségébe, beszélt Péterfy Tamással. Küldött ide, amoda, de csak a cipőm talpa és a reménységem kopott, no meg a hazulról hozott negyven pengőm.

Anyám örült a kudarcnak, helyesebben szólva annak, hogy megint hoppon maradtam.

– Megmondtam, fiam, előre, hogy nem érdemes ilyen utazgatásokra időt pocsékolni, pénzt költeni. Az urak nem őszinték, és ezt már akkor is tapasztalhattad, mikor abba a Gyöngyös Bokréta keresésbe belerántott Paulini úr, akit te olyan nagyon ajnároztál – vagdosta fejemhez ezerszer elismételt érveit édesanyám, aki talán bankárnak vagy miniszternek sem engedett volna el szívesen a szülői háztól.

Hogy szeretetét még jobban kidomborítsa, kedvenc ételeimet főzte. Tejfölös bableves, cipófánk, sült kolbász, fokhagymás lángos, töltött káposzta került egy hét leforgása alatt az asztalra, holott máskor egy hónapot is várnom kellett, míg valamennyi kedvenc ételemre sort kerített anyám. Én voltam a legfiatalabb gyerek, én maradtam a családi fészekben legtovább, engem nem akart kiengedni a nagyvilágba, mások lába kapcájának.

Füttyös Csere Miska újra feltűnt a láthatáron. De a zsákot már fölcserélte aktatáskára. Bibliát és vallásos iratokat terjesztett. Valamiféle szekta – ha jól tudom a szombatosoké – állította az ige terjesztésének szolgálatába. Urakról levetett ruha volt rajta, finom szövetű, fecskefarok szabású zakó selymes kihajtott gallérral, a gomblyukban fehér galambot ábrázoló jelvénnyel.

– De fölvitte a rangod az isten – szólítottam meg, mire ő áldólag felém tartotta kezét, és nagy szónoklatba kezdett:

– Tudd meg felebarátom, hogy a szelek útját, a folyóvizek futását és a Nap járását nem keresztezheti a gyarló ember. Nyugodj bele te is abba, hogy tavaszra nyár, nyárra ősz és aztán tél jön, s újra tavasz. A virágzást követi az érés és eljön az aratás. Aztán újra ismétlődik minden. Ugyanazt a magot veted el, amit te learattál . . .

– Ne prédikálj nekem tovább. Inkább arra válaszolj, hogy

mi van a lakodalmi rigmusokkal meg a lakodalmakkal? Csak nem hagytad abba a vőfélykedést?

A minden hájjal megkent ember megállt mondókájában, majd pedig markomba nyomott egy füzetet, amelynek minden sorából buzgó badarság áradt. Aztán hátat fordított és eliszkolt anélkül, hogy elköszönt volna.

– Minek állsz vele szóba. Tudhatnád, hogy hóbortos volt suszter korában, és az is marad, míg végképp ki nem nyújtózik. De még kinyújtózva sem lesz belőle nagy ember. Ha újra a közeledbe férkőzik, megint rászed – hangzott a figyelmeztető pirongatás anyám szájából. Én meg csak álltam és azon gondolkoztam: ki indíthatta el ezt az embert a szekták zűrzavaros útján? És végül hol köt ki, miféle szerzetnél?

Még egy meglepetés.

Margit, az öreg grófnő komornája díszes meghívót küldött, amelyben arról értesített, hogy dr. Hollós Bélával, méltóságos asszonya jogtanácsosával házasságot kötöttek. Igaz, hogy a jogtanácsos úr túl van már az ötvenen, de hát . . .

– No végre! Legalább ez a . . . sem vetegeti tovább a hálóját a fiamra – könyvelte el anyám a számára jó hírt, és azon az estén újra kedvenc ételeimet tálalta a családi asztalra. Apám meg is jegyezte: valami történhetett, mert anyáddal akár madarat is lehetne fogatni, holott reggel még ugyancsak veszekedős kedvében volt.

Így változik anyám kedve, és így múlnak a napok.

Történelem és politika

Péntek. Úgy tartják a babonás emberek, hogy aki ezen a napon fog új vállalkozásba, annak nem lesz szerencséje. Nem végződött simán az az ügy sem, amelyet 1934 októberének utolsó péntekjén egy ártatlannak induló beszélgetéssel kezdtem. No de erről majd később.

Ácson vagy harminc Péntek család élt és él ma is. Ezért

van szükség a megkülönböztető előnévre. Volt Hosszú Péntek, Fekete Péntek, Vörös Péntek, Kis Péntek, Molnár Péntek, Bíró Péntek, Papucsos Péntek, Köves Péntek és Pesti Péntek is. Ők birtokolták 1948-ig a község földterületének egytizedét. Került közülük képviselő a Parlamentbe, pap a szószékbe, bíró és jegyző a községházára. Akadt közöttük jó barát, de szegény embert nem becsülő gőgös „ki vagyok én" is. Nekem 1934 őszén a jegyzői székben pöffeszkedő Sánta Péntek Lajossal gyűlt meg a bajom. Nem a törvény, hanem a politika miatt.

Nekem jutott az a feladat, hogy a Kisgazdapárt helyi szervezete részére olyan központi fekvésű helyiséget keressek, illetve béreljek, ahol rendszeresen össze tudunk jönni. Találtam is. Egy idős özvegyasszony – a jegyző Sánta Péntek Lajos nagynénje – volt a tulajdonos, és vele könnyen dűlőre jutottam. Egy évre előre kifizettem a bérleti díjat, és az egyik bognárral elkészíttettem a bútorzatot. Hosszú padokat, asztalokat és egy könyvállványt, abban a reményben, hogy hamarosan olvasnivalót is tudunk biztosítani.

Közben küldi értem a kisbírót a Sánta Péntek jegyző, hogy fontos ügyben azonnal jelenjek meg nála. A hivatalban ülő hivatalnok packázhat az emberrel, de én nem fütyülhetek a hivatalra. Megyek nyomban, gyanútlanul. Kopogok illendően, és belépek levett kalappal. Köszönni már nem érek rá, mert a jegyző rám förmed.

– Te piszok dologkerülő, hogy mertél arra vetemedni, hogy a mi tisztességes házunkba darázsfészket telepíts? Mit gondolsz felőlem? Hogy én eltűröm a ti randalírozásotokat? Azt hiszed, ti vagytok a császárok ebben a községben? Nem vagytok senkik, és gondunk lesz rá, hogy ezután se legyetek.

– Miről van szó? – kérdeztem hüledezve.

– Arról, hogy az én tudtom és beleegyezésem nélkül bérbe akarjátok venni azokat a helyiségeket. Arról, hogy . . .

– Ahhoz a jegyző úrnak semmi köze. A tulajdonossal személyesen állapodtunk meg, és egy esztendőre kifizettük a bérleti díjat is. Különben arra kérem, ne tegezzen. Nem őriztünk

együtt disznókat és nem tartozom abba a nyájba, ahova a jegyző urat faluszerte sorolják.

– Mit, mit, mit mondasz? Te – üvöltött, majd fölkelt az asztala mellől, odalépett elém és hadonászott. Elszántam magam: ha megüt, visszaütök. Szerencsére tettlegességig nem fajult a szócsata, mert bejött az egyik kisbíró és kitessékelt.

A folyosón viszont bocsánatot kért és azt mondta: ne adjak rá semmit. Részeg, és nem tudja, mit beszél. Velük is goromba, ha iszik. Elnézik neki.

A faluban gyorsan híre futott a szóváltásnak, de még inkább annak, hogy a Kisgazdapártot meg akarják fosztani attól a törvényes jogától, hogy zárt körű összejöveteleket tartson. Előbb összedugtuk a fejünket Fodor Jánossal, aztán biciklire ültem és bementem Komáromba, a főszolgabírói hivatalba, zsebemben a bejelentéssel, hogy a Fő utcán, a Berki-féle házban helyiséget béreltünk a kisgazdapárti szervezet részére. A főszolgabíró tudomásul vette a bejelentést, és nyomban kiadta az engedélyt, amelyre talán a törvény szerint nem is lett volna szükség.

Ámde mi tudtuk, jobb a túlzott elővigyázatosság, mint a kellemetlen meglepetés. Ha kezünkben van a főszolgabíró aláírásával ellátott engedély, akkor ugrálhat a Sánta Péntek.

Berendeztük a párthelyiséget, és jól sikerült házavató ünnepséget rendeztünk, amelyre meghívtuk Cseh-Szombathy Lászlót is, aki készségesen tett eleget a meghívásnak.

A vezetőség módosabb tagjai adták össze az ünnepi ebédhez a húst, a lisztet, a zsírt, de még a bort is. Fodor János – aki családtalan ember volt – egy süldőt adott a lakomához. Fehér ruhás lányok terítettek és szolgálták fel az ebédet, a szakácsnők pedig úgy kitettek magukért, hogy minden vendég megnyalta a száját. Kétszázan voltunk, és négyszáz pengő jött össze. De még az anyagi sikernél is nagyobb volt az az eredmény, amelyet a pártélet felvirágoztatása terén könyvelhettünk el. A helyi pártszervezet titkára voltam, és – ahogy testvérbátyám mondotta – nyakig másztam a politikába. Sőt tovább, a fejem búbjáig.

Hanem Sánta Péntek Lajos és a vele egy húron pendülők – mondhatnám úgy is, hogy a községházi alkalmazottak fele – sanda szemmel tekintettek a Kisgazdapárt erősödésére. Ahogy nőtt a párt taglétszáma, úgy erősödött a helybeli hivatalnokok dühe.

Egyik este megyek végig a Fő utcán és látom, hogy a községháza ablakai világosak. Másnap kérdezem azt a kisbírót, aki velünk van, akitől eddig is kaptunk értékes értesüléseket.

– Hogy mit csinálunk? Selejtezünk. Válogatjuk szét a szekrényekben felgyülemlett iratokat, amelyekre már semmi szükség. Amit fontosnak tart a főjegyző, az megy le az irattárba, a többit pedig eltüzeljük. Persze nincs könnyű dolgunk, mert az irattárunk eléggé szűkös, tele van a községház padlása, de még a pince is. Most aztán a kevésbé fontosnak tartott iratok felét tűzre vetjük a korábban kidobottal együtt.

– Van-e érdekes irat az eldobásra, illetve megsemmisítésre ítélt anyagban?

– Akad. Majd körülnézek.

Harmadnap jön hozzám az én kisbíró barátom – aki mellékesen szólva, nem vetette meg az itókát sem –, s papírokat húz elő a kabátja zsebéből. Nem eredeti okmányt, hanem annak a hiteles másolatát. Ezt:

„Jegyzőkönyv

Felvétetett Ácson, a községi képviselő-testület 1919. szeptember 5-én tartott közgyűlése alkalmával.

Tárgy: a bolsevista uralom alatt elkövetett cselekmények megállapítása.

Olvastatott az 5-ös számú csendőrkerület tata-tóvárosi szárnyának 6/1919-es számú megkeresése, amelyben a községi tanács ülésén kéri megállapítani, majd pedig jegyzőkönyvbe foglalni mindazon cselekményeket, amelyeket a bolsevista uralom idején akár a községben, akár a pusztákon elkövettek bárki részéről, amelyek akár a közérdekre, akár az egyénekre káros hatásúak voltak.

Ennek előterjesztése után az előadó közli a képviselő-testülettel, hogy ez irányban már korábban, előtte ismeretlen

helyről érkezett felső rendelkezés folytán letartóztatások is történtek a községben. A képviselő-testület minden tagja a törvényes eljárás lefolytatása érdekében ismerni kívánja azon ténykedéseket, amelyek a letartóztatottak által elkövettettek, amelyek személyekhez fűződnek.

Az előadó ismerteti a letartóztatottak névjegyzékét és felkéri a képviselő-testület tagjait, hogy csak olyan tényeket adjanak elő, amelyek nevezettek részéről tényleg elkövettettek, és amelyek bizonyíthatók.

H. képviselő-testületi előadó által teljes terjedelmében felolvasott rendelkezésre hivatkozva felsorolja mindazokat a tényeket, amelyekről egyes alkalmakkor meggyőződött, s amelyek köztudomásba is átmentek. Mindegyik megnevezett névhez külön-külön felsorolja a cselekményeket, amelyek általuk a bolsevista uralom ideje alatt elkövettettek.

Kellner Benő ácsi lakos, a helyi párt elnöke, munkástanácstag számtalan gyűlésen nyilvánosan izgatott.

Borbély Sándor, a munkástanács elnöke népgyűléseken nyilvánosan izgatott.

Kustyán József, a munkástanács intéző bizottsági tagja, cukorgyári munkás, a helybeli földmunkáscsoport elnöke népgyűléseken izgatott. A gazdasági munkák végzésénél nagy károkat okozott, miután meggátolta, hogy különösen a nagygazdaságokban idegen munkások is alkalmaztassanak. Ennek folytán nagy területű répa- és kukoricavetések maradtak megmunkálatlanul, mivel a helybeli munkások nem voltak elegendőek e gazdasági munka elvégzésére.

Molnár Gyula református tanító, a helyi pártszervezet titkára, munkástanácstag izgatott. Mint tanító, a fiatalságra már állásánál fogva is nagy befolyással volt. Ez a körülmény hivatására tekintettel súlyos beszámítás alá esik. Kém volt!

Parti Lajos református tanító – jelenleg szabadlábon van – budapesti kommunista tanfolyamon vett részt, és a helyi munkástanács művelődési osztályának is tagja volt.

Borvendég Mátyás, a munkástanács intéző bizottsági tagja izgatott. Nála esténként összejöveteleket tartottak, és a vidék-

ről ide küldött agitátorok nála szálltak meg. Oda nyilatkozott, hogy tőle függ a község és egyesek vagyon- és életbiztonsága.

Fejérvári József a helyi munkástanács cukorgyári elnöke volt. Izgatott! Nyilvánosan ugyan nem, de igyekezett a kommunista eszmét terjeszteni. Szabadlábon van.

Ágoston József, a helyi munkástanács helyettes elnöke, a földmunkáscsoport pénztárosa, és mint ilyen, a csoportban vezető szerepet töltött be.

Horváth József, a helyi munkástanács tagja a földmunkáscsoportban vezető szerepet töltött be. Budapestre járt a szakszervezetekhez, és a népbiztosságokhoz kiküldött bizottságokban állandóan szerepelt. Izgatott a kommunizmus érdekében.

Ódor Péter szabadlábon van! Számtalan népgyűlésen izgatott, és elősegítette, hogy a nagygazdaságokban jelentős területek megmunkálatlanul maradjanak. Számtalanszor hivatkozott arra, hogy 1700 ember van a háta mögött. Gyakran utazott Budapestre a Népbiztossághoz.

Kolla Gáspár cukorgyári munkástanácstag oda nyilatkozott, hogy minden csendőrt a lábánál kellene felakasztani és addig ütni, míg meg nem döglik. A kommunista kiadványokat különösen tanulmányozta, erős kommunista és féktelen izgató volt.

Tóth Dávid erőszakos természetű, féktelen izgató. Kovács elítélésében is részt vett.

Marcsik Ferenc cukorgyári munkás oda nyilatkozott, hogy bár a kommunizmus letört, de a magja el van vetve. Szabadlábon van, letartóztatása sürgősen szükséges, erősen kommunista érzelmű.

Borvendég Nándor a kommunizmus alatt a vörösőrség parancsnoka volt. Jelenleg a komáromi karhatalmi csoportnál van alkalmazva. Megbízhatatlan.

Soós Károly vörösőr volt. Most ő is a karhatalomnál szolgál Komáromban. Miután a községi képviselő-testületnek tudomása van arról, hogy a volt vörösőrök közül számtalan ismert és egyéb kommunista lépett be a komáromi és a gyári karhatalomhoz, ennélfogva a helyi csendőrőrs közölje a parancs-

nokséggal, s intézkedjenek, hogy ezen léha, megbízhatatlan elemek a karhatalom kötelékéből elbocsáttassanak.

Répa-Nagy Ferenc a munkástanács és a járási intéző bizottság tagja. Erősen kommunista érzelmű ember, féktelen izgató.

A képviselő-testület midőn ezeket az adatokat rendelkezésre bocsátja, szükségesnek véli a törvényes eljárás lebonyolítása érdekében, a megkereső hatóság részéről, saját közegei alapján a nyomozást konkrét tényekre kiterjeszteni. Azzal nem a községi tanácsot vagy az elöljáróságot bízni meg. Egyébként is általánosságban az a hír van elterjedve, hogy felsőbb rendeletre foganatosított eljárás fentiek ellen a községi elöljáróság és egyesek iniciatívájának eredménye.

Jelen határozat a megkereső csendőrszárnnyal sürgősen közlendő!"

Eddig szól az írásba foglalt jelentés, amelyet sem a főjegyző, sem a jegyzőkönyv vezetésével megbízott községi alkalmazott nem írt alá. De hiányzik a jelenlevő képviselő-testületi tagok és a felszólalók névsora is. Ez a tény arra mutat, hogy a község vezetői – akik a Tanácsköztársaság bukása után elfoglalták az íróasztalokat és a tanácstagok részére biztosított székeket – egyáltalán nem voltak biztosak végső győzelmükben.

Kik voltak azok az emberek, akik szülőfalumban a forradalom élére álltak, akiket az ácsi községi képviselő-testület 1919 szeptemberében tartott ülésén név szerint is megemlítenek?

Néhányat közülük már az első világháború idején is ismertem, de többségükről akkor még keveset tudtam. Később viszont annál közelebb kerültem egyikükhöz-másikukhoz. Elsősorban a két tanítóhoz, Parti Lajoshoz és Molnár Gyulához, akik életutam kezdetén példamutatással, ezernyi bölcs tanáccsal segítettek, tanítottak. Parti Lajos a református elemi népiskola első és második osztályában, Molnár Gyula pedig a harmadikban és a negyedikben volt nevelőm. Parti tanító úrhoz a világháború kitörésének első esztendejében kerültem.

Palatáblámra az ő útmutatása alapján karcoltam fel az első szót, amelyre még most is emlékszem: BÉKE. Békére nevelte a kis nebulókat, és belénk oltotta a háború gyűlöletét, a Habsburg-uralkodóház elleni érzést.

Molnár Gyula vette át Parti tanító úrtól azt a mintegy negyven lányból és fiúból álló osztályt, amelynek én is a tanulója voltam. Szigorú, de igazságos pedagógus volt, aki – bár ezt a kálvinista pap nem nézte jó szemmel – csak nagy ünnepek alkalmával lépte át a templom küszöbét. A testi fenyítést, az elfenekelést csak többszöri figyelmeztetés után alkalmazta. Gyakran emlegette, hogy a pálca jó ha kéznél van, de az a tanítónak is fáj, ha ütni kell vele.

A Tanácsköztársaság hónapjaiban negyedik osztályos voltam, és Molnár Gyula tanítványa. Bizonyára sok munkája volt, hiszen a párttitkári teendők ellátása egymagában is alaposan leterhelhette. Ám a tanítást nem hanyagolta el. Mindennap ott ült az osztályban, magyarázott, feleltetett, rendet tartott. Egyszer a megyei tanácstól keresték. Leültette a két látogatót, és mintha ott sem lettek volna, folytatta a tanítást, amíg a tanítási idő tartott.

Másnap az osztály ajtajára figyelmeztető táblát szögezett ezzel a felirattal: „Tanítás alatt idegeneknek tilos a belépés. Pártügyekben este a lakásomon keressenek!"

Borbély Sándor az utcánkban lakott, jó nevű cipésznek és olvasott embernek tartották a faluban. Ő azokhoz a politizáló iparosokhoz tartozott, akik az iparoskör vitadélutánjain rendszeresen hallatták hangjukat és mindig a haladás oldalán álltak. Apámat különösen nagyra becsülte, viszont a faluderék módos gazdáiról nem volt éppen jó véleménye. Maguknak való, minden új előtt begombolkozó embereknek mondta őket, és a kisujját sem mozdította, hogy közülük akár csak egy kuncsaftot is szerezzen. Mikor a kommün után hazakerült a fogságból, első útja apámhoz vezetett, és mi segítettük ki kenyérmaggal, amelynek ellenszolgáltatásaként egy pár csizmát készített a bátyámnak, aki akkor jött haza a katonaságtól.

Ágoston József, Ódor Péter, Marcsik Ferenc, Borvendég

Mátyás és a többiek – akiket személyesen csak később ismertem meg – kivétel nélkül megbecsült polgárai voltak a falunak. Egy sem akadt közöttük, aki innét oda, onnét amoda táncolt.

Visszakanyarodva a jegyzőkönyvügyre. Kitudódott, hogy a községházán kiselejtezett iratok közül néhány olyan kezekbe jutott, ahonnét továbbfújhatja azokat a szél. Keresett a csendőrjárőr és meg is talált. Nyomban vallatóra fogtak, de én tagadtam. Mindössze annyit ismertem be, hogy én is hallottam efféle mendemondákat.

Hogy kitől hallottam? Hát a falu hírharangjától, a Filkó borbélytól, aki valóban mondta, hogy izgatottak a községházabeliek, mert a disznóságaikból valamiféle iratok útján egy-két eset kiszivárgott. A csendőrök előtt kijelentettem: én nem hiszem, hogy ebből a mendemondából akár egy szó is igaz.

A gyanúsított kisbíró is tagadott, így aztán elaludt az ügy, és engem sem faggattak miatta többé. De Sánta Péntek jegyző gyanúja nem múlt el. Jó néhányszor elmondta – nemcsak barátainak, ismerőseinek, hanem különböző szintű tanácskozásokon is –, hogy én az ellenséggel paktálok, kémtevékenységet folytatok, utálom a rendszert, a németeket, az urakat.

Milyenek falun az emberek!

Az volt boldogabb, aki fülembe dughatta az égő taplót. Ha közvetlenül nem az enyémbe, akkor a hozzátartozóim valamelyikébe, főként az anyáméba. Mit is tehettem?

Nem futottam a csendőrségre följelentést tenni, nem indítottam pert senki ellen rágalmazásért és a kisujjam sem mozdítottam annak érdekében, hogy bárkit is meggyőzzek a mendemondák ellenkezőjéről. Hallgattam és eközben még elszántabban dolgoztam. Igaz, nem látványos frontokon, hanem inkább a nagy nyilvánosság elől félrehúzódva: az eszperantó nyelv teljes elsajátításán, politikai, agrártörténeti ismereteim bővítésén.

Ötvös Imre, apám egyik legjobb barátja üzemi villanyszerelőként dolgozott az Ácsi Cukorgyárban, ahol – akárcsak apám – ő is napszámosfiúként kezdte. Aztán megtanulta a

villamos gépek kezelését, mestere lett a szakmának, anélkül, hogy valaha mestervizsgát tett volna. Búj ta a könyveket, állandó előfizetője volt a *Népszavá*nak, nagyszerű könyvtárat rendezett be a lakásán. A demokrataként elkönyvelt villanyszerelő ugyan nem lépett be egyik pártba sem, de valójában kovásza volt az új szellemi és politikai törekvéseknek, s ezt a csendőrök is tudták róla.

Imre bácsi a maga módján különös ember volt. Mindenkinek szívesen segített, de könyvet, újságot, soha senkinek sem adott kölcsön. Nekem sem. Azt viszont megengedte, hogy a a lakásán olvasgassak. Tél volt, 1934 tele. Ráérős idő, s én – úgy emlékszem, mintha csak tegnap történt volna – kerek egy hétig bújtam Acsády Ignác „A magyar jobbágyság története" című könyvét. Jegyzeteket készítettem, de mikor Imre bácsi ezt észrevette, leintett és tűzbe vettette velem a sűrűn teleírt irkalapokat.

– Azt én nem engedhetem meg, hogy innen bármit is elvigyetek, ami esetleg a házkutatásnál terhelő adatot szolgáltathatna. Vedd tudomásul, hogy ez neked és nekem is érdekem – mondta higgadtan, de ebben a higgadtságban benne volt a féltés is. Nemcsak magát, engem is féltett az esetleges zaklatásoktól.

Az Acsády-kötet elolvasása után történelemtudományi könyvekbe, kacifántosan fogalmazott munkákba lapoztam bele, de azokat nem találtam érdekesnek. Viszont izgalmasnak ígérkezett az a téma, amelyre a házigazda hívta fel a figyelmemet. Történetesen a szülőfalum múltja. Ezzel kapcsolatban annyi okmánya, adata és emléktárgya volt Imre bácsinak, hogy csak csodálkoztam.

Megkérdeztem: hogyan és honnét gyűjtötte? A válasszal adós maradt Ötvös Imre, de hallgatása még jobban felcsigázta érdeklődésemet, s elhatároztam, hogy beleásom magam a szülőföld múltjának rejtelmeibe. Imre bácsi dokumentumaiból tudtam meg többek között azt, hogy az ácsi határban valamikor a török hódoltság előtti időkben három falu állott. Ács,

Vas és Lovad, amelyeknek nyomai ma is fellelhetők, de helyükön – mármint Vas és Lovad helyén – puszta található.

Ács vártemplomát – a mostani református templomot, amelynek alapjait még az Árpád-házi királyok idején rakták le – magas kőfallal kerítették körül. Ez a fal a portyázások idején menedéket nyújtott a népnek. De a szarvasmarhákat, juhokat és lovakat nem lehetett a rablók elől a templomba menekíteni, azokat elhajtották a kisebb csapatokba verődött portyázók. Különösen így volt ez a török hódoltság első időszakában, amikor Ács határfalunak számított a hódoltsági és a császári terület között.

Érdekes dokumentum ugyan kevés maradt ránk ebből a korból a falu életével kapcsolatban, de azért talál ilyet az, aki kutat.

Klucsay Albert komáromi seregbíró vallatólevelében – amelyet Takáts Sándor „Rajzok a török világból" című könyvének harmadik kötetében is említ – ez olvasható:

„Ezerhatszázharminc tavaszán 23 tatai huszár, három hajdú és kilenc komáromi vitéz portyára indulván, kisebb török seregre bukkantak és azt megugrasztották. Tizenegy törököt levágtak és szép nyereséget szereztek. A zsákmányt Ács határában, egy rejtett völgyben kótyavetyére bocsátották. Minden kardra 7–8 tallér készpénz jutott. Baráti István tatai vitéz jelentette a kótyavetyét, amelyből három főlovat visszatartottak. Egyet ezek közül a komáromi főkapitánynak, egyet Sibrik György viczekapitánynak, egyet pedig a tatai kapitánynak adtak ajándékul."

Arról ugyan nem szól a tudósítás, hogy a rajtaütés a falu végén vagy éppen a falun kívül történt-e, de tény, hogy valamicske az ácsiaknak is jutott a kótyavetyéből.

Ötvös Imre bácsi dokumentumaiból tudtam meg, hogy ha veszély fenyegette a falut – a korabeli szokásoknak megfelelően – a bíró őrséget állított a települést szegélyező dombokra. Innét kapta nevét a Leshegy, a Látóhegy, a Csücsöshegy. Ezeket a helyeket a térképek is jelölték, és az idősebbek így hívják ma is.

A falu elnéptelenedésének dátuma ugyan ismeretlen (valószínűleg nem is köthető pontos dátumhoz), de annyi bizonyos, hogy Cselebi, a híres török diplomata és utazó 1666-ban Szőny, Komárom, Ács és Győr érintésével jutott el Bécsbe, hogy tárgyaljon a császáriakkal. Ezek szerint a XVII. század második felében állt még a falu.

Több mint egy évezreddel korábban is érintette a hadak országútja a szülőfalumat. A rómaiak által épített és kavicságyaival a mai napig is utat jelző meddő csíkok (így nevezik falumban azokat a vonulatokat, amelyeken mindig silány a növénytakaró) tizenöt–húsz méter szélesek és kilométereken át követhetők. Közel a Duna, nem volt nehéz a kavicsot ide szállítani. Ámde, ha közel a hadiút, közel a veszedelem is. Egyes források szerint a gyakori török portyák elől a lakosság nagyobbik része átkelt a Dunán és a Csallóközben húzta meg magát. De voltak, akik a Bakonyban kerestek menedéket. Ugyanerre a sorsra jutott Vas és Lovad népe is.

Mikor aztán a török végképp kivonult az országból, az új honfoglalók már csak egy falut építettek fel, Ácsot. Közös erővel ott kezdtek hozzá a közös menedékhely, a templom építéséhez, oda hordták a követ, amelyet az egykor római őrhely romjaiból bányásztak ki. Erről a kőhordásról és a templomépítőkről még őriz néhány feljegyzést az ácsi református parókia. A feljegyzéseket Körmendi Lajos lelkész találta meg az 1960-as években.

A szülőföld történetének olyan szakaszai is vannak, mint az úrbéres birtokviszonyok rendezése, amelyet Mária Terézia rendeletére 1767 és 1774 között hajtottak végre. Erről bőséges információt talál az elmúlt évszázadok eseményeire kíváncsi kutató.

Az úrbéri földrendezés Ácsra vonatkozó adatai különösen érdekesek. Az Akadémiai Kiadónál 1970-ben megjelent „Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában" című kötet adatai azt bizonyítják, Komárom megye akkori községei közül Ácson volt a legtöbb telkes család.

Vegyük sorra az ide vonatkozó adatokat.

A községnek 1770-ben özvegy gróf Esterházy Károlyné, gróf Styrum Lymburgh Amália volt a földesura, s a falu határában levő teljes úrbéri terület 7742 holdat tett ki. Az egész telkek száma 231 volt, amelyből 158-at telkes jobbágyok, 71-et pedig házas zsellérek tartottak kézben. Egy egész telekhez 22 hold szántó és 10 hold rét tartozott, s a fennmaradó 101 hold területet a belső telkek foglalták el.

A 231 porta legalább ennyi családot jelentett, ami arra mutat, hogy két évszázaddal ezelőtt legalább ezer lakost számlált a község.

Jó lenne most olyan varázstükörbe nézni, amelyik bepillantást nyitna a faluderékon levő Alföldi portára. Arra az Alföldi portára, ahol az anyai ükapám, néhai Alföldi András a legenda szerint ezer birkát tartott.

Folyik a licitálás, pereg a dob

1934. február vége.

Hideg éjszakák, hosszabbodó, de nem enyhülő nappalok, vastag jégpáncél a holt-Duna ágán, ami a zátony belső szigetét az erdővé erősödő külső zátonytól elválasztja. A belső sziget faállományával együtt a református egyházé.

Jégtörő Mátyás napján tartják a faárverést. A helyszínen, lábon adják el az egyház presbiterei a vágásra érett fűz- és nyárfákat. Mi is megyünk apámmal, kell a tüzelő. Előbb azonban útba ejtjük a rostaréti szőlőben levő borospincét és megtöltünk két csatos üveget. A bor barátság, a barátság pedig az árverésen is ér valamit.

Ötven-hatvan árverező jön össze. Kiss Imre, a harangozó, baltájával tenyérnyi fehér foltokat vág a fatörzsekre, számokat ír rájuk, miközben a presbiterek és az árverezők csapatokba verődve beszélgetnek. Az árverezők között nincs konkurrencia. A harangozó pontosan annyi fát jelöl meg, amennyire a vevők igényt tartanak. Mi is előre kiszemeljük a

nekünk megfelelő öt szálfát, amiből nemcsak tüzelő, hanem itatóvályúnak való is kerül.

Ott van a presbiterek között Nyéki István, az én egykori sógorom édesapja is. Apámmal és még néhány közeli ismerőssel együtt topognak ... isszák a hegy levét, tárgyalják a politikát. Fülelek és kiderül, hogy Nyéki Istvánból, az egykori kormánypárti szavazóból ellenzéki lett. Olyan ellenzéki ember, aki a világ dolgait már nem a kormánylapok tálalása szerint értékeli. Ő a csoportban a hangadó, keményen bírál, és a Kisgazdapárt mellett kardoskodik. Apámmal együtt jóleső érzéssel könyveljük el, hogy Saulusból Paulus lett.

Kezdődik az árverés, ami már tulajdonképpen fél órával korábban eldőlt. Az egyház gondnoka inkább csak a rend kedvéért kérdezi, hogy a vevőnek mennyit ér meg a kiszemelt fa.

Senki sem mond nevetségesen alacsony árat, mindenki tudja, hogy a tisztesség tisztességet követel. És hát az egyház kasszája sem maradhat üresen. Fizetni kell a papot, az egyházfit, juttatni kell valamicskét a tanítóknak, és mindezeken túlmenően az iskolák tatarozása is sok pénzt emészt. De a vevők azt is tudják, hogy a csöndes árverésen, lábán eladott fa a legolcsóbb nyári tüzelő.

Apám is megveszi a kiszemelt fűzfákat. Tintaceruzával ráírom a nevünket, és indulunk haza ugyancsak csapatba verődve. Nyéki István hív bennünket borkóstolóra, pincézésre. Szalonna, vöröshagyma és kenyér kerül elő a tarisznyákból, a vaskályhában ég a tűz, forr a bor, pörkölt cukor sistereg a platnin ... melegszünk, forralt bort iszunk.

Folytatódik a vita, ami már nem is nevezhető vitának, inkább kiegyezésnek. Nyéki István és Dancs Mihály között hajszálnyi ellentét sincs. Sőt úgy tűnik, hogy egyben-másban Nyéki István még radikálisabb, mint apám. Az asztalt döngeti és azt hajtogatja, hogy a parasztot semmibe veszik az urak, akik csak a saját nótájukat fújják. Horthy, Bethlen István és a többi hasonszőrű csak saját malmára hajtja a vizet. Ők ahhoz, hogy az ország szekere egyenesbe kerüljön, Erdély, a Felvidék és a Bácska-Bánát visszacsatolását tartják az egyedül üdvözítő megoldásnak.

Igen ám, de azokon a területeken nemcsak magyarok, hanem románok, szlovákok, szerbek és egyéb nemzetiségek is vannak, akiknek semmi kedvük ahhoz, hogy idegen uralom alá kerüljenek. Azt is elfelejtik ezek az urak, amit nem szabadna szem elől téveszteni. Azt, hogy Erdélyben nagyobb a nyomorúság, mint saját országhatárainkon belül. Márpedig azokkal a mesebelinek kikiáltott kincsekkel együtt a szegénységet is hozzák . . . de inkább ne hozzák.

Azt sem szabadna elfelejteni a fönt politizáló uraknak, amit az odaáti politikusok – a kisantant vezérei – hangoztatnak. Hogy nekik is vannak pártfogóik, sőt védelmezőik Európa országai között. Talán több, mint nekünk.

Estébe hajlott az idő, mire hazavetődtünk apámmal.

Édesanyám szokása szerint korholt bennünket, azután kibökte: Szőnyből érkezett üzenet számomra. Szelei László, a Kisgazdapárt szőnyi szervezetének elnöke kért, hogy sürgősen keressem fel. Anyám száján fanyar íze volt a szónak, ő sosem szerette a hivatlanul érkezőket, a politika mélyebb vizeibe csábítókat, Cseh-Szombathy főorvost, de Szelei Lászlót sem. Féltette a fiát a politikától, és őket vétkesítette abban, hogy engem rossz útra visznek. Az ő bűnükként rótta fel azokat a zaklatásokat, amelyek a közelmúltban értek, amelyekhez nekik jóformán közük sem volt. Féltése egyszer-egyszer meggondolatlan cselekedetekre sodorta.

Emlékszem, egy alkalommal levél érkezett a nevemre a Kisgazdapárt országos központjából. Anyám vette át, és mire este a munkából hazaérkeztem, az eltüzelt levélnek még a hamuját is kitakarította a kályhából. Később, amikor az elveszett levelet a postán kerestem, édesanyám bevallotta: ő a tettes. Azzal védekezett, hogy neki, mint jó édesanyának kötelessége védeni a fiát minden veszélytől.

A politizálásban pedig nagy veszélyt látott.

Biciklire ültem. Irány Szőny, a Szelei-porta.

– Jó, hogy jössz – ültetett asztalhoz a házigazda és bemutatott az asztalnál ülő Dobi Istvánnak, akiről korábban már hallottam, de személyesen akkor találkoztunk először. Szelei

László ezután kifejtette, hogy a Kisgazdapárt Komárom megyei szervezetének irányítása rossz kezekben van. Pákh János komáromi ügyvéd mindenképpen ki szeretné túrni Cseh-Szombathy Lászlót a nagyigmándi választókerületből, és a legközelebbi választáson ő szeretne jelöltként fellépni. Ezt feltétlenül meg kell akadályoznunk.

A megoldást is körvonalazta Szelei László.

Végig kell járni a választókerület valamennyi községét, majd pedig a tatai járást is, és meg kell győzni a községi pártszervezeteket, hogy Pákh János nem nekünk való ember. Válasszunk helyébe olyan megyei elnököt, akinek köze van a földhöz, a parasztsághoz. Szelei ugyan nem mondta ki, de mi sejtettük: ő szeretne a megyei elnök tisztségébe kerülni.

Anyámat láttam magam előtt. Szinte hallottam kétségbeesett tiltakozását, görcsös érveléssel párosult ragaszkodását, amely úgy hullott le rólam, mint a falra hányt borsó. Aztán arra gondoltam, hogy Szelei László célján túlmenően van ebben az agitációs körútban számos vonzó, sőt kellemes részlet is.

Ülni a vendéglátó gazda terített asztala mellett, belemelegedni a beszélgetésbe, jóízű történeteket hallgatni, koccintani, meggyőzni és meggyőződni.

Persze van a falujárásnak árnyoldala is. Hóban, fagyban, esőben, sárban kell az országutakon csatangolni, kimelegedni, izzadni, aztán dideregni. Látni a házigazda feleségének nem éppen barátságos ábrázatát, miközben a családi békesség érdekében asztalt terít, majd pedig a tiszta szobában – ahol egész télen egyszer sem fűtenek be – ágyat vet a későre maradt vendégnek. Hideg és nyirkos falak, dohosságot árasztó nehéz dunyhák, vánkosok. Közben kínzó gyomorégés, ami szinte elkerülhetetlen az éjszakába nyúló poharazás után. Reggel pedig újra neki kell vágni az útnak, és végül odahaza azt hallgatni, hogy miattam izgul a család, hogy mi van velem, miért nem jöttem haza idejében. Másnap aztán – mintha mi sem történt volna – mindent újrakezdeni, menni, menni.

– Be fogjuk bizonyítani Pákh Jánosnak, hogy nem való ab-

ba a pozícióba, amit annak idején a mi megtévesztésünkkel foglalt el. Nekünk nem kell ügyvéd elnök – tüzelt Szelei, akinél Dobi István meglehetősen otthonosan mozgott. Évek óta segítőtársa – igaz, hogy részes aratói minőségben – a negyvenholdas gazdának, aki a pincekulcsot is rábízza Dobira. Ő megy le a konyhaajtóval szemben levő borospincébe, mert most Szeleinek fontosabb az én meggyőzésem, mint a csapra vert hordó.

A téli agitációs körútból nem lett semmi, mert időközben meghűltem és tüdőgyulladással ágynak estem. Az orvos naponta meglátogatott, ráérősen elbeszélgetett velem, és nagyon megharagudott, amikor megtudta, hogy a gyógyszereket – amelyekből három-négyfélét rendelt – nem szedem rendszeresen. Nem hagyta annyiban a dolgot. Reggel jött, injekcióstűt szúrt a fenekembe, este meg a karomba. Másnap újra folytatta és azzal fejezte be, hogy egy kanál ricinust is belém gyömöszölt.

Én még olyan lelkiismeretes, sőt erőszakos orvost nem láttam, mint dr. Práger Sándor, az én akkori kezelőorvosom, aki – mint később megtudtam – Cseh-Szombathy László barátja és tisztelője volt, nekem pedig életmentőm. Az eszméletlenségig fokozott lázból, a halál küszöbéről hozott vissza.

Mondani szokás, de igaz is, hogy akire rájár a rúd, azt akkor is oldalba böki, ha félrehúzódik és minden lépésére vigyáz.

Jön a postás és idézést hoz. A komáromi járásbíróságra hívnak tanúként. Őszintén szólva, nem ígér kellemes perceket a tanúskodás. Arról van szó, hogy a kormánypárt helybeli főkortesének középső lánya teherbe esett, gyermeket szült, és most apát keres azok közül a férfiak közül, akikkel jóban volt. Azt is tudják a faluban, hogy a választási agitáció és a gólya érkezése között pontosan kilenc hónap telt el. Így nincs kizárva, sőt jogos a kérdés: nem azok között a kormánypárti famulusok között kellene-e az apát keresni, akik az ácsi főkortes házánál szálltak meg? Ámbár isten tudja . . .

Tiltott műtétre vállalkozó, angyalcsináló asszony ugyan kettő is akad a faluban, de biztosra náluk sem mehet a bajbaju-

tott. Azért nem, mert hol az egyiket csukják be, hol a másikat. Aztán olyan eset is előfordul, amikor mind a ketten csücsülnek.

Valószínűleg akkor éppen mind a kettőt hűvösre tették, amikor a főkortes bajba került leánykájának szüksége lett volna a beavatkozásra, hát maradt a gyerek. Teltek a hónapok, faluszerte folytak a találgatások, hogy kire keni rá a szép lány az apaságot. Közben a főkortes hírharang asszonylánya – aki annak idején szintén másodmagával ment férjhez – büszkélkedve híresztelte, hogy hamarosan lakodalom lesz a családjukban, férjhez megy a húga.

A hírharang a vőlegény személyét is megnevezte, de ezt – úgy véltem – nem vette komolyan senki. Mikor aztán a gyermek megszületett, a gyermekágyból felkelt lányanya első útja barátom szüleinek házához vezetett, ahol bejelentette: itt van az unoka.

Tiltakozás, pletykaáradat, majd pedig per. Nekem pedig tanúskodnom kellett a perbe fogott barátom mellett.

Elérkezik a tárgyalás napja, az alperes borostás ábrázattal, toprongyosan állít be a terembe. Züllött csavargó benyomását kelti, és furcsa vállrángatással kíséri a bíró által ismertetett vádiratot. Aztán sorolja, hogy nőtlen, vagyona nincs, tanult mestersége ninçs, állása nincs, állandó jövedelme nincs. Végül kijelenti: ha már így alakultak a dolgok, ő hajlandó feleségül venni a lányt, bár van néhány tanúja arra, hogy a felperes ártatlanságának az elvesztésében mások is közrejátszottak.

A teremben mindenki meglepődik. Én is. A bíró az iratokban lapoz, aztán a felpereshez fordul és megkérdezi: hajlandó-e a legény ajánlatát elfogadni, s vele házasságot kötni?

A lány, aki ugyancsak kicsinosította magát erre az alkalomra, végigméri a legényt és szinte magából kikelve kiabálja, hogy ő nem megy feleségül egy ilyen züllött alakhoz, inkább marad vénlánynak. Az ülésteremben percnyi csönd, aztán a lányanya az alperes felé fordul és odakiáltja: vedd tudomásul,

hogy én ilyen trógerhez nem megyek feleségül. Különben is . . . egyáltalán nem biztos, hogy te vagy a gyermekem apja!

Furcsa nesz, aztán kuncogás. A tárgyalásra kíváncsi szemlélődők kuncognak. A bíró csöndre inti őket, berekeszti a tárgyalást és kihirdeti az ítéletet, amelynek híre futótűzként terjed el a faluban.

Örülök, hogy nem került sor a tanúkihallgatásra és arra sem derült fény, hogy ki látta el ily bizarr tanáccsal az alperest. Ki javasolta a bírósági tárgyalás előtti hétre a háromnapos züllést, a rongyos gúnyát és miegyebeket. Annyi bizonyos, hogy a kortes lánya nem csinált nagy ügyet a pervesztésből. Az első számú vőlegény helyett keresett másikat. Talán a kormánypárt mellett kardoskodó barátai közül a legjobb partinak ígérkezőt.

Nem lehetett bizonyosat tudni, mert gyermekével együtt eltűnt a faluból, hírharang nővére pedig csak annyit pletykált el, hogy jó partit csinált, pesti úriasszony lett belőle. A lány apjától egy alkalommal én is megkérdeztem: mi van a kisunokával és az anyjával? Ám a kérdezettnek nem oldódott meg a nyelve. Inkább arról beszélt, hogy neki szabad bejárása van az alispánhoz. Azt ugyan elhallgatta, hogy besúgó, de azt úgyis tudta róla mindenki a faluban.

Egy szó, mint száz, akadnak ilyen emberek az utunkba.

Még a nyár végén történt, hogy derékban megpattant a szekerünk rúdja. Csillag, a vérmesebb lovunk nyomta meg. Még szerencse, hogy nyomban nem törött ketté. Bizonytalan kocsirúddal azonban nem biztonságos a kocsizás, ezért apám átküldött a kisbognárhoz, hogy sürgősen csináljon helyette újat. Bagi kovács, a kisbognár sógora pedig átmenetileg két pánttal megerősítette a régit, a töröttet. Ez az átmeneti állapot azonban túlságosan hosszúra nyúlt. Egészen Vízkereszt napjáig.

Az őszi munkák idején gyakran sürgettük a kisbognárt, de a kocsirúd dolgában csak ígérgetést hallottunk. Azt, hogy holnap, de legkésőbb holnapután. Aztán azt hozta fel mentségére, hogy az egész fatelepen nincs megfelelő rúdnakvaló. Ami

akad, az görcsös. Márpedig ő a jó kuncsaftnak – az Igmándi úti földszomszédnak – csak kifogástalan anyagból faragott rudat akar a kocsijában látni. Dancs Mihály pedig nemcsak földszomszéd, hanem pontosan fizető ember is.

Már el is felejtettük a kocsirudat – mert jól szolgált az összepántolt –, mikor beállít az udvarunkba a kisbognár. Vállán hozza a kinagyolt, de a rúdszárnyba még bele nem próbált rudat és méricskél. Aztán, se szó, se beszéd indul kifelé a kapun és viszi a nyírfát, hogy a végső simításokat elvégezze rajta, majd pedig vasaltatásra a kovácshoz adja.

– Hallod-e szomszéd? Ne siess már, ha eddig nem siettél – szól utána apám –, gyere ülj le, beszélgessünk el erről-arról.

A kisbognár letámasztja a rudat, majd pedig bizonytalankodva követi apámat.

– Áruld már el, hogy a múlt képviselő-választáskor kire szavaztál, a kormánypártra vagy a kisgazdákra? – szegezi mellének a kérdést apám, és nyomban hozzáteszi, hogy bizonyosan a kormánypártra.

– Hát, valóban oda adtam a szavamat. De honnan tudja ezt, Mihály bátyám?

– Az ígérgetés meg a halogatás rossz kormánypolitika és te is ezt a rossz politikát alkalmazod. Csakhogy nekünk nem tetszik az efféle „majd ekkor, majd amakkor" ígérgetés. Én most azt mondom, fogd azt a rudat és ballagj el vele. Illeszd a más szekerébe. Azéba, akinek mindenhogyan jó.

A kisbognár, mint akit orron vertek, elsomfordált, és soha többé nem lépte át a küszöbünket. Nagy volt a pénztelenség, futottak az iparosok a megrendelő után. És különösen könnyen beszélt az, akinek pénz volt a zsebében, aki nem maradt adós. Ilyen ember azonban kevés volt.

Emlékszem, hetenként egy-egy községi elöljáróval megerősítve járt utcáról utcára a végrehajtó. Közben dobszó útján pellengérezték ki azokat a megszorult családokat, akik a lefoglalt zálogtárgyak – rendszerint gazdasági eszközök és állatok – kiváltásához időközben nem tudtak pénzt keríteni. Az adóhátralékok, a kórházi ápolási díjak és egyéb állami tartozások

minden mást megelőztek, de rendszerint árvereztek banktartozások miatt is.

A kipellengérezettek között sok volt az olyan ember, aki a kormánypártra adta a szavazatát, mert így remélt méltányosságot. Most ezek az adóhátralékosok az öklüket rázzák.

Mindenki látja: az idő az ellenzéknek dolgozik. A kíméletlen adóbehajtások szülik az elégedetlenséget, s erre nem tud orvosságot a falu szülötteként a Parlamentbe került egységes párti képviselő sem. A vigasztaló szép szó, az ígérgetés senkit sem húz ki a csávából.

Jönnek hozzám a bajba jutottak és én írom a kérvényeket. Esténként a Kisgazdapárt helyiségében ülünk össze, tárgyaljuk az eseményeket. Fodor János, Fehér Kálmán, Csuka László, Farádi-Szabó József és a pártvezetőség többi tagja jóleső érzéssel könyveli el, hogy a függő helyzetben levő közalkalmazottak és néhány nagygazda kivételével mellénk szegődött az egész falu. A fiatalok azért jönnek, mert szabad újságolvasó asztalt biztosítunk számukra és olyan könyveket, amelyek nem a múlt századot, hanem a jelent, sőt a jövőt rajzolják meg az olvasónak.

Itt öröm, amott gond.

Pákh János, a Kisgazdapárt Komárom megyei elnöke megneszelte, hogy Szelei László – akinek a gazdák körében megyeszerte nagy tekintélye volt – az ő funkciója ellen ágál. Azzal is tisztában volt, hogy Szelei és Dobi egy véleményen van. Rólam viszont csak annyit tudott, hogy lelkes híve és mozgékony szervezője vagyok a Kisgazdapártnak. Eljött hozzám, mézesmázos volt, és arra kért, hogy járjam vele végig a községi szervezeteket. Az utazáshoz gépkocsit helyezett kilátásba, sőt napidíjat is.

Mondom neki: se időm, se kedvem a falujáráshoz, mire ő azzal vág vissza, hogy bezzeg ugranék, ha Cseh-Szombathy főorvos kérne. Szó szót követett... Odamondogattunk egymásnak. Végül fegyelmivel fenyegetett és azzal, hogy le kell mondanom községi párttitkári tisztségemről. Eszem ágában sem volt kétségbe esni. Engem a községi pártszervezet válasz-

tott meg titkárrá, és addig amíg a falu bizalmát élvezem, a megyei pártvezető nem szólhat bele a tisztségviselés dolgába. Maradok azon a helyen, ahol addig is dolgoztam.

Összekaptunk.

Néhány nap múlva távirat útján felrendeltek Budapestre, az országos pártközpontba. Megyek késedelem nélkül, de előbb Cseh-Szombathy főorvost keresem és vele beszélek. Nevetségesnek tartja az efféle megyei összetűzéseket és arra kér, őrizzem meg higgadtságomat. Ő már arról is értesült, hogy Pákh János Dobi István ellen ugyancsak vádat emelt. Azt állítja, hogy Dobi anélkül agitál a Kisgazdapárt mellett, hogy a szociáldemokratáktól kilépett volna.

Mikor vagy két hét múlva Dobinak elmondtam, mivel vádolja őt Pákh János, ő csak ennyit válaszolt: – Én mind a két malomba tiszta búzát vittem, nem pedig konkolyt!

A pártközpontban Szentiványi Lajos volt a békebíró. Kedélyesen fogadott. Ott volt Pákh János és még két ember, akiket nem ismertem.

Pákh fújja a maga nótáját és azzal fenyegetőzik, hogy ha nem teremtenek rendet a pártközpont fegyelmi bizottságán, ő levonja a konzekvenciát és lemond megyei tisztségéről. Én hallgatok (erre kért Cseh-Szombathy László is), de azt már nem tudom lenyelni, amit Pákh a fejemhez vagdos. Hogy én kihasználom a pártot, hogy nem tartom magam az utasításaihoz, holott neki mint megyei elnöknek joga van engem utasítani.

– Ne heveskedjetek. Nincs annak semmi értelme – vágta el az elmérgesedő vitát Szentiványi Lajos. – Egyikőtöknek sincs igaza, mind a ketten túllőttök a célon, béküljetek ki, menjetek haza és dolgozzatok.

A bölcsesség – mi tagadás – hiányzott belőlem, de Pákh Jánosban sem buzgott a tárgyilagosság, amikor a pártból való kizárásomat javasolta.

Valahányszor a fővárosban jártam, sohasem mentem haza üres tarisznyával. Könyveket vásároltam, barátokat látogattam. Ezúttal is felkerestem Péterfy Tamást a *Friss Újság* szer-

kesztőségében. A Székelyföldről Budapestre származott Péterfy bemutatott a laptulajdonosnak, Lányi Zsigmondnak, akiről csak annyit tudtam: gazdag ember. Vagy fél óráig tartott a beszélgetés, amiből én a következőket tudtam meg. A *Friss Újság*nál szigorúan tilos politikai véleményt nyilvánítani. Sem a kormányt, sem az ellenzéket ne kritizálja a lap hasábjain az újságíró. Forró fejjel, huszonhat évesen nem értettem, miért nincs politikai véleménye az ország egyik legolvasottabb napilapjának. Később tudtam meg: nemcsak a szülőfalumban, hanem a szerkesztőségek némelyikében is kétkulacsos politikát folytatnak, úgy, hogy látszólag nem politizálnak.

A Nagymező utcai szerkesztőségből Móricz Zsigmond keresésére indultam, de nem volt szerencsém. Zsiga bácsi – ahogy a *Pesti Napló* szerkesztőségében megtudtam – vidékre utazott. Mihályfi Ernőhöz sem jutottam be. Hosszúra nyúlt értekezlet volt a szobájában.

„Falusi szemmel városi dolgokról." Ezt a címet adtam riportomnak, amelyet a *Friss Újság* szerkesztőségébe küldtem. Azt írtam meg benne, hogy az én csöndhöz szokott fülem nem tudott átváltani a városi lárma hullámhosszára. Egy hét múlva visszakaptam. Péterfy Tamás azt fűzte hozzá a küldeményhez, hogy az az írás nem a *Friss Újság* olvasóinak szól. Nem szabad a falu és a város közötti különbséget hangsúlyozni.

Azon az estén szomorú voltam. Bántott, hogy nem találtam meg a hangot – a *Friss Újság* által képviselt „békesség hangját" –, én úgy véltem, nem volt abban a riportban más, mint amit Budapesten láttam és hallottam. Egy darabig nem vettem tollat a kezembe és tájára sem mentem a Kisgazdapártnak.

Persze az, aki egyszer belekóstolt a politikába – akinek szervező útjai már a szülőfalu határán kívülre kanyarodtak –, az nehezen tud bezárkózni. Én – képletesen szólva – már akkor is messze vagyok az eke szarvától, amikor abba kapaszkodok.

Plakátokat ragasztanak a kerítésekre. Nemzetiszínű szegéllyel, félarasznyi betűkkel hívják fel a lakosság figyelmét, hogy nagygyűlést tart a Revíziós Liga; a gyűlés fő szónoka Ur-

mánczy Nándor budapesti küldött, a helyi kortes pedig ugyanaz, akinek most a legfiatalabb lánya jár esténként más és más legénnyel.

Jönnek hozzám az üzenettel, hogy a trianoni döntés, az ország megcsonkítása ellen tiltakozó nagygyűlésen testületileg képviseltesse magát a helyi Kisgazdapárt is. Mondja a hírnök – aki nem más, mint a mellettünk álló kisbíró –, hogy nagy fölhajtás lesz. Testületileg vonul fel a kaszinó, az iparoskör, a gazdakör, a sportegylet, a KIE, a KALOT, a nőegylet és természetesen a kormánypártot képviselő köztisztviselők csoportja is. A zsidó hitközséget sem hagyták ki a buliból, sőt a baptista felekezet vezetői is meghívást kaptak.

Vakarom a fülem tövét, futok Fodor Jánoshoz, a Kisgazdapárt helyi ügyintézőjéhez és kérdezem, hogy mitévők legyünk.

– Politikusan kell ezt a részvételt megrendezni, nem pedig csak úgy szimplán, hübelebalázs módjára. Te is tudod, hogy az elmúlt három-négy hónap alatt mennyi mihaszna és kétszínű ember lépett be hozzánk. Róluk a fene sem hiszi el, hogy valóban hozzánk tartoznak és azt akarják, amit mi. Én azt javaslom: böngésszük végig az új belépők listáját, szemeljük ki a legrongyabb embereket és közülük küldjünk delegációt Urmánczy úrnak.

Tetszett az ötlet, helyeselni akartam, de Fodor János nem engedett szóhoz jutni.

– Én a Revíziós Liga embereivel nem akarok és nem is fogok egy tálból cseresznyézni. Különben is... ez a cécó, ez a „nem, nem soha" fogadkozás úri huncutság, amit a mi adófilléreinkből, az állampénzből tartanak fenn. Az egészet Bethlen Pistáék találták ki. Bethlen grófnak odaát maradt a birtoka Erdélyben, a másiké Bácskában, a harmadiké meg a Felvidéken. Márpedig a grófi rang birtok nélkül, kastély nélkül szart sem ér. No most már érted, hogy miről van szó?

Hüledeztem. Bevallom, én nem hallottam soha senkitől ilyen merész megfogalmazásban a Revíziós Liga mögött meghúzódó célokról beszélni. Meglepett Fodor János politikai

éleslátása és különösen tetszett az a megoldás, ahogy a delegáció összeállítását javasolta.

Miután végigböngésztük az új belépők névsorát, biciklire ültem és személyesen kértem fel a megtisztelőnek tetsző feladatra tizenkét új tagot. Volt közöttük eladósodott kurtanemes, nagyszájú kupec, faluderéki módos gazda és olyan kisiparos is, aki már korábban nyaggatott, hogy neki adjunk valamiféle tisztséget vagy megbízatást. Őt kértem fel, hogy köszöntse a Budapestről érkezett vendégeket és mondjon néhány szót – ha a gyűlésen a Kisgazdapártnak felszólalást biztosítanak.

A Hősök Emlékművénél rendezett gyűlésre kirendelték a leventéket, az énekkart, az iskolásokat. A Kisgazdapárt küldöttsége is ott nyüzsgött a kaszinótagok, az urak társaságában, kisiparos szónokunkat az emelvényre ültették.

Mi Fodor Jánossal és néhány barátunkkal az egyik közeli ház ablakából – rejtekhelyről – néztük végig a demonstrációt, amelyet díszvacsora követett.

De történt egyéb is. A gyűlés napján néhány erőszakos ügynök házról házra járva gyufásdoboz nagyságú bádoglemezeket sózott rá a falu népére. A lemezen Magyarország térképe, amelyről erőszakos kezek emelik el a peremterületeket. A térkép fölött pedig idillikusan naiv felirat: „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország!" A táblákért darabonként egy pengőt zsebeltek be. Egy pengőt akkor, amikor az uradalmak nyolcvan fillér napszámot fizettek a répaegyelő gyermekeknek. A kapukra szegezett táblák nekem és még jó néhány tisztánlátónak azt hirdették: itt járt a Revíziós Liga, és ügynökei kihúztak néhány száz pengőt az emberek zsebéből. A szegényekéből is.

Politika. Harmadszor és sokadszor is politika.

Rosszul áll a kormányzat szénája, üres az államkassza és a külföldi kölcsönökre alapozott gazdasági tervek füstbe mentek. 1935 januárjában Cseh-Szombathy Lászlótól hallom, hogy feloszlatják az országgyűlést és új választásokat írnak ki, ami

különben is indokolt, hiszen a képviselői mandátumok lassan lejárnak.

A nagyigmándi választókerületben máris mozgolódnak az önjelöltek. Egy kisbéri kalaposmester – a nevére már nem emlékszem – azzal jött hozzám, hogy pártonkívüli, ellenzéki programmal kíván fellépni. Összehord hetet-havat és esküdözik, hogy ő nem paroláz le az urakkal, neki egy célkitűzése van: megkontrázni mindent, amit a többség akar odafönt. Azt kéri, hogy vállaljam el az ő pártonkívüli néppártja ácsi szervezetének megalakítását és támogassam a mandátum megszerzésében.

Elküldöm őt melegebb éghajlat alá.

Márciusban feloszlatják a parlamentet. A nagyigmándi választókerület hivatalos kisgazdapárti jelöltje Cseh-Szombathy László, a kormánypárté pedig Péntek Pál. Az a Péntek Pál, aki az előző parlamenti ciklusban is követe volt kerületünknek, de bizony nem sok követ mozgatott annak érdekében, hogy jobbra forduljon a sorsa a szegénynek.

Cseh-Szombathy László ajtaja viszont minden kopogtató előtt kinyílik. Orvosolja az orvosolható panaszokat, ingyenes kórházi ápolást biztosít olyan rászoruló betegeknek, akiknek annyi pénzük sincs, hogy az útiköltséget Ácstól Budapestig megfizessék. Cseh-Szombathy nemcsak orvosnak fáradhatatlan, hanem egyenes jellemű politikusként is sokat tesz, sok ügyet elintéz.

Az újságok közlik a képviselőjelöltek névsorát, együtt böngésszük át Fodor Jánossal. Mi tagadás, egyikünknek sem tetszik a Kisgazdapárt hivatalos jelöltjeinek listája. Az indulók között abszolút kisebbségben voltak a kisgazdák, illetve az olyan emberek, akiknek feltörte a tenyerét a kaszanyél. Persze a foglalkozás nem jellemhatározó, de az is igaz, hogy mi jobban örülnénk, ha a Kisgazdapártot elsősorban kisgazdák képviselnék.

Mosolyog ezen a szemléleten az apám és azt mondja, hogy az a szegény ember, aki maga akarja az igazát a bíró előtt megvédeni, rendszerint elveszti a pört, holott igazsága van. Azért

veszít, mert nem ismeri a paragrafust. A Kisgazdapárt képviselői pallérozott ésszel és a törvények ismeretében több eredményt érhetnek el, mint a tarlóról felhólyagzott tenyérrel a parlamentbe került magunkfajta emberek. Nem értettem egyet apámmal, de elismertem, hogy ügyvéd, sőt földbirtokos is védelmezhet kisgazda érdekeket.

Egyre nagyobb méreteket ölt a választási küzdelem. A kormányzó párt plakátjai elborítják a kerítéseket, és az iskolás fiúk azzal szórakoznak, hogy a felszólító mondat értelmét megváltoztatják. Az eredeti szöveg elé egy „Ne" szócskát rajzolnak és a plakát máris azt hirdeti, hogy „Ne szavazzon a Nemzeti Egység Pártjára!"

Ki biztatta erre az iskolás fiúkat? Azt hiszem, az ötlet Fodor Jánostól származott, aki ezt ugyan még előttem sem ismerte el, de – szerintem – másnak nem juthatott eszébe ilyen megoldás. Bosszankodtak is miatta Gömbös Gyula dacos téglahordói, ahogy mi a Nemzeti Egység Pártja korteseit becéztük. A nagyhangú Gömbös átfestette a kormánypárt régi cégtábláját, jelszavakat eszelt ki és próbált beplántálni a köztudatba, de kevés sikerrel.

A Kisgazdapártnak vékony a pénztárcája, kevés a plakátja, de az önkéntes segítőkből álló választási bizottság lelkes és fáradhatatlan. Az én feladatom a fiatalok mozgósítása. Lovasbandériumot szervezek, szavalókórust állítok össze, és esténként eligazítást tartok a kisgazdapárti „székházban", ahol egymásnak adják a kilincset a választási munkára jelentkezők.

Dobi Istvánnal és Szabó Kálmánnal járjuk a választókerület községeit és megállapítjuk: bizakodó a hangulat, Cseh-Szombathynak jól áll a szénája, győzelmét biztosra vehetjük.

Vasárnap van a választás. Kora reggel már talpon vagyunk, eligazítjuk a szavazatszedő bizottságokba delegált embereinket. A déli órákban érkeznek az első hírek, a részeredmények, amelyek nagy Cseh-Szombathy-fölényt mutatnak. Este tíz órakor aztán megérkezik a végeredmény, és elénekeljük a Kossuth-nótát. Több mint ezer szótöbbséggel került dr. Cseh-Szombathy László a parlamentbe.

Győztünk. Olyan választáson, ahol a kormánypárt jelöltje mellett hatalmának teljes latbavetésével állt ki a főispán, a bíró, a csendőr . . . minden hivatalviselő.

Másnapra elmúlik a hurrá-hangulat. Fodor János már a „győzelmi" vacsorán – amit a Kisgazdapárt helyi szervezetében tartottunk – jelezte a maga kételyeit, de olyan nyersen még nem mondta ki, mint két hét múlva, mikor kettesben beszélgettünk.

– Mit ér az nekünk, hogy a grófok, vitézek, ezerholdasok és bankárok közé néhány minket képviselő becsületes ember is bekerült a parlamentbe? Megmondom: szart. Amíg kisebbségben van a mi érdekeinket képviselő párt, addig odafönt az urak akarata dönt. Attól, hogy Cseh-Szombathy László és még néhány kisgazdapárti képviselő hangot ad panaszainknak, nekünk nem lesz jobb a sorunk.

És hát az sem bizonyos, hogy valamennyi kisgazdaprogrammal megválasztott képviselő hű marad a párthoz.

Elvhűség, meggyőződés? Ugyan kérem.

Alighogy befejeződött a választás, máris megkezdődtek a helyezkedések. A képviselők egy része rá se hederített arra, hogy őt milyen programmal küldték az országgyűlésbe.

A választást követő héten Budapestre hívtak. Eckhardt Tibor pártvezér tájékoztatta a vidéki pártszervezetek vezetőit és a választásokon jó munkát végzett agitátorokat a Kisgazdapárt helyzetéről. A nagyigmándi választókerületből öten jöttünk fel. Köztünk volt Dobi István is.

Délelőtt Eckhardt beszámolója, kora délután pedig ebéd a Vadászkürt Étteremben. Én Jenes András képviselő mellé kerülök. Oda szól az ebédkártyám. Rosszul fogtam ki a szomszédságot, mert ez a dicsekvő természetű ember lyukat beszél a hasamba. Összehord hetet-havat, és nem enged szóhoz jutni. Elmondja, hogy ő nem szégyenli a származását, de nem rejti véka alá az eszét sem, aminek a karrierjét köszönheti. Szinte dicsekedve említi Fáy László méltóságos urat, akinek urasági inasa volt s akitől sokat tanult. Hogy mit, azt elhallgatta. Tény, hogy Jenes András képviselő úr most nyolc-

száz hold föld birtokosa, cselédei vannak és a nekik mért kommenciót megtoldja ilyen-olyan ajándékokkal.

Velem is nagyvonalú. Letegez és meghív Nógrádba, a birtokára vadászni. Mosolygok magamban és nem veszem komolyan az invitálást, hiszen inkább a levegőbe mondta, dicsekvésnek szánta az egészet. Éreztem a hanghordozásán.

Mikor este a Keleti pályaudvaron Dobival vonatra szálltunk, szóba került a tanácskozás és személy szerint Jenes András is. Kiderült, hogy az „új földesúr" a tanácskozás szünetében Dobi Istvánt is megpróbálta elkápráztatni. Azt javasolta neki, hogy a Vadászkürt Étteremből menjenek ki együtt a Teleki térre, a munka nélküli kubikusok közé, ahol az újdonsült honatya húsz kiló szalonnát kívánt szétosztani. Dobi István gyorsan felismerte – de maga Jenes sem tagadta –, hogy ez az adakozás benne szerepel az ő öndicsérő, önmagát népszerűsítő programjában. Később hallottam, hogy a látványos szalonnaosztást csak megszervezte. Még fotoriporterről is gondoskodott, sőt arról sem feledkezett meg, hogy a sajtó írjon erről az akciójáról.

Jenes András hamarosan hátat fordított a Kisgazdapártnak, annak a pártnak, amely szelet biztosított neki, hogy a parlamentbe bevitorlázhasson. Belépett Gömbös Gyula követői közé, dacos téglahordója lett annak a pártnak, amelyet két héttel korábban még ugyancsak szapult.

Szülőfalumban – de gondolom másutt is – gyorsan lelohadt a választási láz. Az emberek a faluvégen és a faluderékon hétköznapi gondjaikba temetkeztek, és dolgoztak. Az érdeklődés középpontjába az a kérdés került, hogy az adóhatóságok betartják-e az államtitkári rangban levő komáromi kormánypárti képviselő korábban hangoztatott ígéretét. Nevezetesen azt, hogy nem indítják be a végrehajtói apparátust és nem folytatják a választások idején felfüggesztett árveréseket.

Átellenben lakik velünk Móricz Mihály, aki sohasem volt optimista, aki még a választások előtt kijelentette: ha a kormányzó párt jelöltje megnyeri a választást, azért fognak az

adópréshez nyúlni, mert biztonságban érzik magukat. Ha pedig veszít, dühében ugyanezt teszi.

A bizonyításra nem kellett sokáig várni. Aratás után újra pergett a dob. A kíméletet mindössze az jelezte, hogy ezúttal a kisbíróval nem kiabáltatták ki faluszerte az adósok nevét, csak az árverések időpontját és az adós lakhelyét (utca, házszám). Ez viszont kevés vigaszt jelentett azoknak, akiket így is, úgy is kiforgattak vagyonkájukból.

Sikerek és pofonok

Japánból érkezett levél a címemre.

A borítékot feltépve és szalaggal újra leragasztva kaptam kézhez. Rajta a felirat: „Ellenőrizve!" (Nesze neked levéltitok!) Mutatom Zsebők Jani bátyámnak, az eszperantó kör vezetőjének, mire ő is előhúz a zsebéből egy, az enyémhez hasonlóan felbontott borítékot. Tehát nem egyedi eset és nem szúrópróba az enyém. Zsebők Jánossal még jobban elbántak, mert neki csak az üres borítékot kézbesítették ki.

Méltatlankodunk és kérdezzük az ácsi postamestert. Ő nem mond többet, mint hogy a külföldről érkező leveleket egy idő óta felbontva, illetve ellenőrizve továbbítják a budapesti levélelosztókból. A postahivatal egyik fiatal alkalmazottja őszintébb. Azt javasolja, hagyjuk abba az eszperantó levelezést, mert előbb-utóbb baj származik belőle. A külföldről érkező küldemények címzettjeiről – azokról, akik rendszeresen leveleznek – névjegyzéket kellett készíteniök, méghozzá három példányban. Abból egy példányt a csendőrség kapott, egyet pedig a postaigazgatóság.

Összedugjuk a fejünket és megvitatjuk, hogy mit tegyünk. Mi tagadás, az eszperantó kör tagjainak többsége amellett dönt, hogy hagyjuk abba a levelezést. Én tovább dohogok, és nem nyugszom bele a többség által megszavazott döntésbe.

Felmegyek Budapestre. Nincs anyagi gondom az utazással,

vasúti szabadjegyet kaptam a Kisgazdapárt központjából évi hat alkalomra. Első utam az eszperantisták szövetségébe vezet. Tudom, hogy a szövetségnek jól kiépített kapcsolata van a Szociáldemokrata Párttal, sőt – állítólag – az illegális kommunista csoportokkal is. A titkár barátságosan fogad, de mikor megtudja, mi járatban vagyok, elborul az arca. Őszintén bevallja, hogy a központban is tudnak a levéltitok megsértését jelentő ellenőrzésekről. A levélbontások jó fél esztendővel ezelőtt kezdődtek, éspedig az eszperantó szövetség címére érkező küldeményekkel. A titkár azt tanácsolja, tegyünk feljelentést az ácsi csendőrőrsön. Kérdezem: mi haszna lehet annak, ha az ördögöt a nagyanyjánál panaszolom be? Miért nem tesz feljelentést maga az eszperantó szövetség? Elvégre valamennyi magyar eszperantista sérelméről van szó. A titkár a fejét csóválja, aztán csak annyit mond: örülünk, hogy egyáltalán élni hagynak bennünket.

Ezt hallva én is úgy döntök, hogy felszámolom külföldi kapcsolataimat, és a címemre érkező küldeményeket a postának adott nyilatkozattal visszairányítom a feladónak. Így csinálták a többiek is. Őszintén szólva, erre szűkös anyagi helyzetem is késztetett. Vékonyka jövedelemből, a lapokban megjelent írásaim tiszteletdíjából, no meg a hozzám forduló panaszosoknak készített fogalmazványokból, kérvényekből – amelyekért ki-ki anyagi helyzetéhez mérten adott némi apropénzt – nem futotta mindenre. Az állattenyésztéssel is felhagytam. Anyám nem vállalja távollétemben az anyakocával és a malacokkal való bajlódást.

A baj nem jár egyedül. Felszólítást kapok a főszolgabírói hivataltól, hogy zugírászatért megbüntetnek harminc pengőre, s azt nyolc napon belül be kell fizetnem. Van a faluban egy jogi doktor, Farkas Józsefnek hívják. Módos parasztcsalád gyermeke, Budapesten szerezte a diplomáját, de nincs állása, így az apja tartja el. A jogi doktor sorra írja saját elhelyezkedése ügyében a kérvényeket, de kevés eredménnyel.

Elmegyek hozzá és megmutatom a felszólítást, amelynek hátlapján ő fedezi fel a bolhabetűkkel szedett tudnivalót, mi-

szerint a döntés ellen nyolc napon belül lehet fellebbezni. Fellebbezünk, tárgyalást kérek. Elmúlik egy hét, sőt egy hónap is, de a tárgyalásra idéző papírt csak nem küldi a főszolgabíró. Sőt az a mai napig sem érkezett meg, így a büntetést nem kellett megfizetnem.

Zugírászat. Ugyan, ugyan.

Hamarosan kiderül, merről fúj a szél. Ezt is Farkas József mondja el. A főjegyző két gyakornokot vett fel fizetés nélkül a községházára. Nekik úgy biztosítja a zsebpénzt, hogy a vékonyabb pénzű embereknek – akik ügyes-bajos dolgaikban a községháziak tanácsára kérvényeznek – ők írják a kérvényeket. Ez a bevezetett szokás, ezt mindenki tudja. No már most... az én zugírászatnak minősített tevékenységem a hivatalban ülő zugírászok keresetét vékonyítja. Ez ellen pedig tenni kell. A gyakornok a főjegyzőhöz, a főjegyző a főszolgabíróhoz fordul, nekem pedig küldik a büntetést. Persze csak úgy simán, minden bizonyíték nélkül.

Aki nem fellebbez, fizessen.

Ugyanezt a módszert alkalmazzák az ellenzék mellett kardoskodó szavazók többségével is. Van akit a Szent István-napi ünnep be nem tartásáért – szorgalmáért – büntetnek. Azért, mert kiment a határba, uram bocsáss meg... dolgozott. De azért is bírságolnak, ha valaki ezen a napon nem tűzte ki házára a nemzeti lobogót.

Ingyenmunka itt is, ott is.

Vagyunk vagy harmincan a faluban, akik négy középiskolával, érettségivel, vagy éppen diplomával állás, elhelyezkedés után futkosunk. Benke István barátomat a vasúti pályafelvigyázó vette maga mellé gyakornoknak. Természetesen fizetés nélkül. Mielőtt a kikötött próbaidő letelik, útilaput kötnek a talpára, vagy ahogy hivatali nyelven mondják, nem véglegesítik. Egy hónapi sétáltatás után kezdődik minden elölről, azzal a különbséggel, hogy most már pályamunkásként számfejtik a munkabérét. Benke István tehát tovább csinálja a fővigyázó úr helyett a kimutatásokat, anélkül, hogy gyakornokká minősítenék.

Engem nem számított senki a munkanélküliek közé. Valójában nem is voltam munka nélkül, csak éppen állásom nem volt. A párttitkári beosztást magam sem tekinthettem komoly munkakörnek. Bicikliztem erre-arra, tárgyaltam ezzel-azzal, és sűrűn jártam át Szőnyre, Dobi István falujába. Szőnyre egyszerre két pólus vonzott: a politikai eszmecsere és az udvarlás. Dobiék közelében lakott az a kislány, akinek a szépet tettem, akit később feleségül vettem.

Akkoriban jött haza egyik aranykalászos gazdatársam Dániából, ahova cseregyerekként került s ahol két esztendőt töltött. Azt fújtam, amit tőle Dániáról, a gazdag parasztok országáról hallottam. Dobi Istvánnak is azt bizonygattam, hogy amit a dán kis- és középparasztok megvalósítottak, azt mi is meg tudjuk csinálni. Azt is hozzátettem, hogy számunkra ez az egyetlen út a boldoguláshoz, erre az útra kell tehát rákanyarodnunk.

Vitapartnerem más véleményen volt. Ő arról igyekezett meggyőzni, hogy a kisüzem hosszú távon nem versenyezhet a nagyüzemmel. A blokkgazdálkodás – ahogy ő a nagyüzemek táblás gazdálkodását nevezte – az egész világon egyre inkább előtérbe kerül. Hogy miért? Kétszerkettő... könnyű megérteni. A nagy táblákon könnyebben megoldható a gépesítés, és a korszerű termelési módszerek bevezetése sem okoz különösebb gondot. Nem a sok munkáskezet foglalkoztató, hanem a gépeket alkalmazó nagyüzemi gazdálkodásnak van jövője.

Úgy emlékszem, mintha csak tegnap történt volna. Dobi István előhalászott az asztalfiókból egy amerikai újságot és megmutatta az arató-cséplő gépet, amelyet munka közben kapott lencsevégre a fotoriporter. Behemót masinának tűnt, teherautó állt mellette, amelyre csövön keresztül ömlött a szem. Csóváltam a fejem, Pista barátom pedig mély meggyőződéssel jelentette ki: ez a holnap masinája, nem pedig a kézikasza.

Agrárpolitikai berkekben, de a mezei munka szüneteiben a kétkezi dolgozók között is folytak a viták, hogy melyik is a jövő útja. A család élő munkaerejére támaszkodó kisüzem,

vagy a bérmunkásokat rendszeresen foglalkoztató nagybirtok? Jómagam is terjedelmes cikket írtam akkoriban az egyik lapnak „Traktor vagy ökör?" címmel.

Cikkemben azt fejtegettem, hogy bármilyen jól húzó eszköz a traktor, csak füstöt ereszt a barázdába. Márpedig a nagy termések eléréséhez nemcsak mélyen szántó ekére, hanem jó minőségű és nagy mennyiségű istállótrágyára is szükség van. De honnan várnak és miből csinálnak talajzsírozót azok a gazdaságok, amelyek traktorral szántanak és teherautóval hordják haza a termést? Aláhúztam, hogy ahol az igavonó állatot kiirtják, ott megakad a körforgalom, vagyis az az ősi törvényszerűség, amit mifelénk paraszt-hétszentségnek tituláltak. Ez azt jelentette, hogy a termés zömét főletetem az állatokkal és azok alól a trágyát visszajuttatom a földnek, amelyet – hogy jól teremjen – ugyanúgy etetni kell, mint a tehenet.

Szemléletemre – amelyet a kisgazdák, de a magyar mezőgazdasági szakemberek többsége is magáénak vallott – alaposan rácáfolt az élet. Melléfogásom miatt a hatvanas években sokat hallgattam Dobi Istvántól, aki a termelőszövetkezeti mozgalom minden rezdülését számon tartotta. Gyakran mondott ilyeneket:

– Te Dancs Jóska, eredj már le Földesre és nézz körül, hogy Jámbor István barátunk, a Rákóczi Termelőszövetkezet elnöke mire ment a falujában azokkal a traktorokkal. Írjad meg a *Szabad Föld*ben, hogy boldogulnak-e ökör nélkül?

Lementem, és megírtam a negyedszázaddal korábban csalhatalannak vélt kisparaszti szemléletem cáfolatát. Azt, hogy Jámborék boldogulnak, mert a traktor után akasztott mélyen járó eke nyomán bővebben terem a föld. A szerves trágya pedig inkább csak kiegészítője a műtrágyának. Nem hallgattam el azt sem, hogy a földesi termelőszövetkezeti tagok régi paraszti szemléletéből már csak nyomokat találtam. Az egykori kisgazdákból nagyüzemi szemléletű szövetkezeti gazdák lettek. Olyanok, akik nemcsak azt szeretik hangoztatni, hogy „az enyém", már a „miénk"-kel is megbarátkoztak.

Visszakanyarodva családi helyzetemre, sokat hallgatok

anyámtól a sűrűsödő szőnyi utazgatások miatt. Mikor pedig bejelentem, hogy megnősülök és egy vagyontalan szőnyi iparoscsalád szerény és szorgalmas lányát veszem feleségül, egyszerre kitör a vulkán.

– Mehetsz, amerre látsz, de az én házamhoz Fekete Gizellát nem hozhatod. Látni sem akarom! Mondj le róla, mert kitagadunk a családból!

Apám higgadt maradt.

– Ne lármázzatok, hanem vegyétek elő a jobbik eszeteket. Tőled először is azt kérdezem édes fiam, hogy mire alapozod a családalapítást? Azt remélem te is tudod, hogy a szerelem egymagában nem elég az üdvösséghez . . . csókolódzásból nem lehet megélni. Állásod nincs, vagyonod sincs, a jövedelmed pedig olyan, mint a szélfúvás. Hol van, hol nincs. Márpedig bizonytalanra nem lehet alapozni.

Gondoltam, hogy közbeszólok. Azt akartam a szüleimnek mondani, hogy ők annak idején ugyanígy a semmire házasodtak össze. Sőt apai nagyanyám ugyanígy ellenezte az egybekelést, ahogy most az anyám csinálja.

Gondoltam, de nem szóltam. Nem akartam még az apámat is magamra haragítani.

– Rendben van, házasodjatok össze. Fedél lesz a fejetek fölött, itt meghúzhatjátok magatokat – folytatta apám. – Kenyeretek is lesz. De csak kenyeretek, semmi több. Az pedig kevés, azzal te nem éred be. Gondolom, ennél mind a ketten többet szeretnétek.

Mondom, amiről eddig hallgattam. Azt, hogy beszéltem a komáromi hengermalom vezetőjével az ácsi lisztlerakat létesítése ügyében. A puszták népét is beleszámítva, mintegy hétezer lakosa van a községnek, viszont mindössze egy kis teljesítményű vízimalma, ami csak akkor őröl, ha a Concó patakban van elegendő víz. A lakosság többsége Komáromba, Nagyigmándra és Dunaalmásra jár őröltetni. Ha viszont a komáromi malom Ácson cseretelepet létesít, s jó lisztet ad, bizonyosan föllendül a csereforgalom.

Apám arca földerül, de anyám oda se figyel. A tűzhely körül matat, mozdulataiból látom, nem múlt el a mérge.

– Ha nyélbe tudod ütni ezt az ügyet, én nem vagyok ellene, sőt örülök neki. Csináld! – adta beleegyezését apám. Ez a beleegyezés olaj volt a tűzre, de apám nem vonta vissza, amit egyszer kimondott, bár anyám azt szerette volna elérni, hogy neki legyen igaza.

Biciklire ültem és bekerekeztem Komáromba. Egyengettem a biztatónak ígérkező vállalkozás útját, és már-már úgy éreztem, hogy megfogtam az isten lábát. A malom vezetőjével gyorsan megegyeztünk abban, hogy én biztosítom a cseretelep létesítéséhez szükséges helyiséget, a malom pedig a jó minőségű lisztet és a folyamatos szállítást garantálja. Én a forgalom alakulásának arányában három százalékot kapok és egy százalék porzást írnak a javamra. Ez tisztességes megélhetést ígért, és nem kockáztattam semmit.

Örültem, és szinte bizonyosra vettem, hogy egyenesbe jutott az életem. De még nem dőlt el minden. A cseretelep vezetéséhez ugyanis erkölcsi bizonyítványra és az iparhatóság engedélyére is szükség van. Szaladtam a hivatalba, ott pedig kiderült, hogy politikai tevékenységem miatt megbízhatatlan emberként tartanak számon. Persze nem a közvélemény, hanem a hivatal. Bizonyára ilyen jelentést küldött rólam a helyi csendőrőrs, és így könyveltek el a járási és megyei fórumokon is.

Sánta Péntek, a jegyző kereken a szemembe mondta: elpolitizáltam előtte a becsületemet és ha nagyon ugrálok, még a faluból is kitoloncoltat.

Keresem a malom vezetőjét, aki már tud a gáncsvetésről. Közli, hogy hivatalos helyen kifogásolják politikai magatartásomat és a cseretelep vezetésére nem tartanak alkalmasnak.

– És ha apám nevére váltanánk ki az iratokat? – vetem fel a kérdést, de a válasz lehangoló. Már van jelölt, olyan, akinek minden hercehurca nélkül megadták a szükséges hatósági hozzájárulást. Reiner Adolf lesz a komáromi malom ácsi lerakatának a vezetője.

A kútba esett terv miatt bosszankodtam ugyan, de mit te-

hettem. Az esküvői készülődést nem szakítottuk félbe. Csehszombathy Lászlót hívtam meg násznagynak, és 1936. február 20-án – menyasszonyom huszonkettedik születésnapján – házasságot kötöttünk. A násznagyi teendők végzéséről ugyan elkésett a képviselő úr, de este együtt fogyasztottuk el a lakodalmi vacsorát.

Béreltem két hold földet, vásároltam három mázsa műtrágyát és kiszórtam kukorica alá a sovány talajra. Sűrűbben küldözgettem írásaimat a szerkesztőségekbe, apám lófogatával apró-cseprő fuvarokat vállaltam, és úgy terveztem, hogy ismét beállítok egy, esetleg két jóvérű anyakocát. A fehér hús fajta malacok változatlanul kapósak, így jó jövedelemforrásnak látszott a sertéstenyésztés. Írtam Pettkó-Szandtner főtanácsosnak, sőt személyesen is átkerekeztem Bábolnára. A levélre nem jött válasz és a párnás ajtó is zárva maradt előttem.

Nem vitás: messzire elér a hatóságok keze, ismerik a módját annak, hogy kit hogyan lehet térdre kényszeríteni. Ha nekem nem sikerül egzisztenciát teremteni, majd megpróbáljuk másképpen. Új varrógépet vásároltunk, s arra számítottunk, hogy feleségem hasznosítani tudja a szabás-varrásban szerzett jártasságát. De ezzel sem mentünk sokra.

Feszültség, és napról napra keserűbb csalódások.

Aztán egy súlyos sérülés is. Este leütöttek az utcán. Koponyaalapi sérüléssel együtt járó agyrázkódás. Az orvos nyolc napon túl gyógyuló sebesülést állapított meg. A tettes hátulról biciklipumpával ütött le, vaksötétben. A csendőrök nyomoztak ugyan, de csak ímmel-ámmal. Én sejtettem és harmadnap már biztosan tudtam, hogy a helyi nyilasok fő embere, Antal Gyula a tettes. Az okot pedig az szolgáltatta, hogy nem éppen hízelgően nyilatkoztam Meskó Zoltánról, a nyilasok akkori fő-fő emberéről, aki Hitler Adolfot ajnározva kijelentette: a szociáldemokratákat és a kisgazdákat letöröljük a térképről.

A kiszélesedett családi körben sincs egyetértés. Anyámmal egyre nehezebb békességet tartani. Folyton veszekszik. Még

a veszekedést csak eltűrjük, de ő gyanusít is. Nem találja a dugi pénzét és kijelenti, hogy azt csak mi vehettük el. Kinyitom a ruhásszekrény ajtaját és kiszórom onnét az összes fehérneműt a szoba közepére. Az egyik párnahuzat hajtásából előkerül a pénz. Ötven és százpengősök. Egy tehén ára, de inkább több.

Nem maradtunk tovább. Magunkhoz vettük a legszükségesebb személyi holmijainkat, vonatra ültünk és átköltöztünk Szőnyre, az anyósomhoz. Úgy gondoltuk, hogy átmenetileg meghúzzuk magunkat a földes hátsó szobájában – miközben az ág is húz bennünket. Majdhogynem kenyerünk sincs, máról holnapra élünk. Még szerencse, hogy a *Kis Újság* közli az írásaimat és időnként küld húsz-harminc pengőt.

Mikor az embernek minden hite elfogy, sötét szemüvegen át látja a világot és megesküszik, hogy inkább a nyelvét harapja le, de nem panaszkodik, egyszerre csak kisüt a nap.

Táviratot hoz a postás. Bihari Nagy Lajos, a *Kis Újság* belpolitikai rovatvezetője kér, hogy azonnal induljak Budapestre és keressem őt a szerkesztőségben.

Soha jobbkor!

Lapzárta után kinyílik a főszerkesztő szobájának párnázott ajtaja. Bihari Nagy Lajossal együtt lépünk be, tőle már fél órával korábban hallottam a jó hírt: újságíróként belül kerülhetek a szerkesztőség bűvös kapuján. Elém siet egy derűs ábrázatú, hórihorgas férfi: Dessewffy Gyula főszerkesztő és laptulajdonos. Leültet, konyakkal kínál és úgy beszél velem, mint régi, kedves ismerőssel. Pedig most találkozunk először személyesen.

– Sok jót hallottam felőled, és olvasom a cikkeidet, riportjaidat. Azt is tudom, hogy nehéz anyagi körülmények között éltek. Ha elfogadod, én megpróbálok segíteni. Egyelőre havi százhatvan pengő fizetéssel alkalmaz a lap mint állandó külső tudósítót. Íróasztalt addig nem tudunk neked a szerkesztőségben biztosítani, amíg a Sajtókamara fel nem vesz tagjai sorába. Ez persze nem lesz könnyű, de majd találunk valamiféle megoldást.

Madarat lehetett volna fogatni velem. Ez nem is csoda, hiszen nagy pénz volt akkoriban százhatvan pengő, két szép öltönyt csináltathatott ennyiért az ember. Persze én nem csináltattam. Ezer lyukat kellett betömni, és azokat foldozgattam.

Végre szilárd talaj van a lábam alatt és ezen túlmenően ismét a remény, hogy újságíróként kereshetem meg a kenyerünket. Hetenként utazom fel a szerkesztőségbe. Leadom az anyagaimat, ismerkedek a munkatársakkal. Darvas Józseffel, Merly Istvánal, Raics Istvánnal és a többiekkel. Boldogan ülök a szerkesztőségi értekezleteken, fojtogat a dohányfüst, és lenyűgöz a közvetlenség, az őszinte beszéd. Jó a légkör.

A *Kis Újság*ot a Lévai testvérektől vásárolta meg Dessewffy Gyula, akinek nem annyira gazdasági, mint inkább politikai célkitűzései voltak egy országos napilap birtokbavételével és szerkesztésével. A régi szerkesztőségi gárdát először megrostálta, aztán teljesen lecserélte. Olyan embereket hívott a lapjához, akik nemcsak írni, hanem az ellenzéki politika érvényre juttatásáért lelkesedni, sőt áldozni is tudtak.

Dessewffy Gyula nem sokat adott grófi rangjára. Sőt rossz néven vette, ha bárki előhozakodott ezzel a számára nem kívánatos titulussal. Neve elé – míg én a szerkesztőségben dolgoztam – egyszer sem biggyesztette oda az örökölt rangot.

Újságíró-igazolványom még nincs, de vasúti szabadjegyem és díjmentes sajtóbeszélgetésekre jogosító telefonkártyám van. A szerkesztőséget bárhonnan felhívhatom és gyakorta fel is hívom. Ám a vasúti szabadjegynek sokkal több hasznát veszem. Végiglátogatom azokat a városokat, ahol még nem jártam, ízlelgetem a szabad mozgás ezernyi örömét. Rövid híreket, tudósításokat küldök, illetve szállítok. A glossza-műfajjal is megpróbálkozom, de ez egyelőre nem megy. Csak most döbbenek rá, hogy röviden és velősen írni nem is olyan könnyű.

Kivételesen nem vonatra, hanem biciklire ülök, hogy a nagyigmándi választókerület községeiből tudósítsak. Kocson meglátogatom Ásóth Miklós bátyámat, aki ezúttal nincs mesélő kedvében. Inkább panaszkodik. Mutatja a büntető parancsot,

amelyet néhány nappal azelőtt azért küldtek ki neki, mert lovas kocsija oldalán ferdén állt a névtábla. Aztán előkerül az a felszólítás is, amelyben az adóhivatal tör borsot a Kisgazdapárt kocsi vezetőjének az orra alá. A hivatal packázásait bizonyító papírok ott feküsznek a konyhaasztalon, miközben jegyzetelek.

Váratlan látogatók érkeznek. Két csendőr lábhoz tett fegyverrel áll a konyha közepén. Meglepődünk, de Miklós bátyám feltalálja magát.

– Üljenek le az őrmester úrék – kínálja fel az asztal mellett álló padot a házigazda, és két tiszta borospoharat tesz az asztalra. Nyúl a pintes üvegért, és már töltene is, de az őrmester szigorú tekintete megállítja a kezét.

– Nem vendégségbe jöttünk. Inkább a vendégétől akarunk egyet-mást megtudni. Kérem, igazolja magát – fordul felém a járőrparancsnok. Úgy érzem, nincs félnivalóm. Előszedem a *Kis Újság*tól kapott vasúti szabadjegyemet és a nyomaték kedvéért odaadom a telefonkártyámat is. Az őrmester járőrtáskájába dugja, anélkül, hogy tüzetesen megnézné. Aztán felszólít, hogy kövessem őket. Mi mást tehetek? Megyek velük. Nem előttük, csak mellettük. Hogy hova, azt még nem tudom. Aztán az is kiderül, hogy a legközelebbi csendőrpihenőre, egy barátságtalan szobába kísérnek.

Keresztkérdések, hosszadalmas kihallgatás. Mi járatban vagyok, honnét jöttem, kik pénzelnek, kik a megbízóim, ki küldött?

– Engem?

– Igen, magát meg a többi hasonszőrű kommunistát.

– Nem voltam és nem vagyok kommunista. A Kisgazdapárt tagja és a *Kis Újság* tudósítója vagyok.

– Adja csak ide az aktatáskáját. Lássuk, mi van benne.

Odaadtam. Nyugodtan adhattam, hiszen egy karéj kenyéren és egy darabka szalonnán kívül mindössze a fényképezőgépem volt benne.

– Minek magának a fényképezőgép? Mit fényképezett? Nem árulná el?

– Ha jól tudom, ebben az országban mindenkinek jogában áll fényképezni. Nekem is.

Az őrmester elvesztette türelmét, és a vallatás nyers változatára kanyarodva két hatalmas pofont adott. Aztán, mintha mi sem történt volna, megint higgadtabbra fogta a szót. Megkérdezte, ismerem-e az „Internacionálé"-t? Zúgott a fejem, égett az arcom, és szótlanul tűrtem, hogy az őrmester járőrtársa megmotozzon. Zsebeim tartalmát egyenként vette szemügyre a két zsandár, és irattárcámból minden kis papírfecnit külön is elolvastak. Láttam az arcukon, hogy jobb fogást reméltek.

– Milyen felvételeket készített és kikről, milyen objektumokról? – hangzott az újabb kérdés.

– Üres a gép, nincs benne film. Nézzék meg. Külön ott van a még fel nem használt tekercs, tessék megnézni.

Az őrmester babrál a géppel, de nem boldogul vele. Kezembe adja, hogy nyissam ki. Kinyitom, és mikor látja, hogy valóban üres, visszaadja, taktikát változtat. Cigarettával kínál. Mondom, hogy nem dohányzom, de ő csak erőlteti, hogy gyújtsak rá. Ügyetlenül, a nem dohányzók ügyetlen mozdulatával fogom a cigarettát és fújom a füstöt. Kinevetnek, mikor köhécselek, s a szakaszvezető megjegyzi, hogy ennél erősebb füstölnivaló is van. Hozzá kell szokni.

Közben azon gondolkodom, ki küldhette a nyakamra a zsandárokat? Ki látta, hogy Ásóth Miklósék kapuján beléptem? Aztán eszembe jut, hogy a kocsmában is megfordultam. A kocsmáros pedig még a választások alatt végzett agitációs munkámról ismer. Tudja rólam, hogy az ellenzéknek dolgozom, hogy Ásóth Miklósék házát nem szoktam elkerülni.

– Maga azt állítja, amit mi nem hiszünk el. De nekünk megvannak az eszközeink az ilyen lázító csavargók szóra bírására. Meg akar ismerkedni az eszközeinkkel? Nem ajánlom. Vigyázzon, nehogy még egyszer találkozzunk, mert akkor már aligha bánunk kesztyűs kézzel magával. Most elengedem. Itt vannak az iratai, tűnjön el.

Öreg este volt, s olyan sötét, hogy a petróleumlámpával

megvilágított szobából kilépve fának ütköztem. A két zsandár röhögött rajtam. A kerékpárom Ásóthéknál maradt. Visszabotorkáltam és bezörgettem. A házigazda viharlámpával a kezében a fészerbe vezetett és megkérdezte:

– Megvertek? El tudsz menni hazáig?

Nem válaszoltam. Mit is mondjon ilyenkor az ember? Sajgott az arcom, kézszorítással, de szó nélkül búcsúztam, és Szőnyig tapostam a pedált.

Egy hétig magamba fojtottam a dühömet. Akkor átmentem Dobi Istvánhoz és elmondtam neki, mi történt, hogyan történt. Nagyon megkönnyebbültem. Barátom nem szakította félbe hosszúra nyújtott mondanivalómat. Szokása szerint egyik cigarettáról a másikra gyújtott és nem rám, hanem a füstbe nézett. Végül megkérdezte:

– Ez volt az első eset, hogy a csendőrök neked estek?

– Ez. De én . . .

– Ne mondj semmit. Az a munka, amit az ellenzéki oldalon vállaltunk és végzünk, nemcsak kellemetlenséggel, hanem rúgásokkal, sőt pofonokkal is jár. Vedd tudomásul, hogy aki hatalmon van, annak ilyen-amolyan piszkos eszközei is vannak. Ezek tudják, hol fáj a legjobban és oda rúgnak. Látta valaki, hogy kísértek?

– Nem.

– Akkor ne szólj senkinek semmit, a törvény előtt úgysem lenne igazad. Persze az őrmester nevét azért jó lenne megtudni. Hátha egyszer mi leszünk felül.

Nem mentem vissza Kocsra, hogy a nagy tenyerű őrmester nevét megtudakoljam. Elhallgattam az esetet a szerkesztőségben is. Viszont sürgettem sajtókamarai felvételemet, mert tudtam, hogy az újságíró-igazolványnak nagy súlya van minden rendű és rangú ember előtt.

Protekcióval fölvettek a Sajtókamara tagjainak sorába, így aztán belső munkatárssá léphettem elő. Áldomást ittunk, és Dessewffy Gyula ezekkel a szavakkal avatott a falusi rovat munkatársává: „Józan ész, tiszta kéz. Hegyes toll, mindenkor!"

Aranykalász, ezüstkalász vagy Hivatásszervezet?

Sorozatos levélváltás Vörös Vincével, aki Baranya megyében, Bakonyán gazdálkodik. Ő a kezdeményezője annak, hogy a mezőgazdasági szakiskolákból és a téli szaktanfolyamokról kikerült kalászos gazdák tömörüljenek országos szervezetbe. Oklevelem szerint én is kalászos gazda vagyok. Annak idején Kutas János igazgató úr osztályelsőként tűzte gomblyukamba a kettős búzakalászt ábrázoló jelvényt.

Országos méretű mozgalommá szélesedett a kalászosok célkitűzése, hogy minden faluban és tanyaközpontban művelt fiatalok vegyék kézbe a gazdakörök, olvasókörök vezetését. Vagy, ahol ilyenek nincsenek, ott ők alakítsanak kalászos gazda köröket. A távolabbi, helyesebben szólva, a végső cél: összefogni, gazdasági, kulturális és politikai tömbbé kovácsolni a kalászosokat.

Más kérdés, hogy tetszik-e mindez a kormányzatnak és mit szól hozzá a Mezőgazdasági Kamara, amelyet a nagybirtokosok, a közép- és kisbirtokosok, továbbá a mezőgazdasági munkások egységes szervezeteként tartanak számon. Milyen ellenérzéssel vagy rokonszenvvel találkozik ez a szervezkedés az egyházi vezetők körében.

Nem hinném, hogy tapsolnának sikereink láttán az illetékesek.

Ennek ellenére azt írom Vörös Vincének, hogy csinálni kell. Elvégre nem várhatunk arra, hogy a tűzből mások kaparják ki számunkra a gesztenyét. Ezen a véleményen van a kalászos gazdák zöme. Ezt bizonyítják azok a levelek és a sajtó hasábjain megjelent cikkek, amelyeket a paraszti életforma gyors és gyökeres megváltoztatása érdekében népi írók és a néppel együttérzők publikálnak. Biztatás jön Veres Pétertől, Szabó Páltól, Illyés Gyulától, Kovács Imrétől és Erdélyből Balogh Edgártól is.

Ám a tárgyilagosság kedvéért meg kell mondani, hogy akad-

nak már az indulás kezdetén is gáncsvetők. Később pedig egyre többen lesznek az ellenségek.

Tűzben edződik az acél. Lassan kialakul a kalászos gazda mozgalom vezérkara. Vörös Vince Bakonyáról, S. Hegedűs László Nagykőrösről, Kanta Gyula Konyárról, Gózon János Dunapajról, Csörgei István Mányról, Cséplő Jenő Fonóról, Asztalos P. Kálmán Csanádpalotáról, Györgyi Lajos Orosházáról, Bruszki József pedig Beregsurányból jön fel Budapestre az első országos megbeszélésre.

Közöttük vagyok én is.

Így utólag könnyű megállapítani, hogy naiv volt az elképzelésünk. Történetesen az, hogy a pártoktól, az egyházaktól és a pénzzel rendelkező egyéb intézményektől független kalászos gazda szövetséget teremtsünk a magunk erejéből, a magunk képére és hasonlatosságára, pénz nélkül. Szervezkedésünket kezdetben nem tekintették komoly mozgolódásnak a hatóságok. De a Hivatásszervezet – amelyet 1939-ben hívott létre egy jezsuita, név szerint páter Kerkai Jenő – gyorsan felfedezte, hogy a kalászos mozgalomban van fantázia. Meg is kezdték az édesgetést. Jezsuita módon, ravaszul.

1940 tavaszán magához kéret Kerkai páter.

Töröm a fejem, mit akarhat a Hivatásszervezet szellemi szülőatyja tőlem. Kálvinista vagyok, nyakas és nyers modorú. Soha sehol nem tudtak arra rávenni, hogy bizonyos hátsó célok elérése érdekében az egyházak közötti béke apostolaként mutogassanak. Intézzék a papok egymással az efféle demonstrációkat.

Azzal indulok el a Hivatásszervezet Cukor utcai központjába, hogy elöljáróban megmondom a páternek: nem vagyok jó médium. Aztán egészen másként alakul a beszélgetés. Mindössze arról esik szó, hogy a kalászos mozgalommal szimpatizál a jezsuita páter, s – ahogy leszögezte – ennek ők már hangot is adtak a katolikus sajtó hasábjain. Sőt, a jövőben még több támogatást kívánnak nyújtani.

A jezsuitákra jellemző óvatossággal volt telítve Kerkai páter minden mondata. Az viszont határozottan kicsengett a sza-

vaiból, hogy ők nem hívei Hitlernek és természetesen magyarországi szekértolóinak sem.

– Nézze, fiatal testvérem! Mi tulajdonképpen egy célért küzdünk, és végső fokon egyet akarunk. Azt, hogy boldoguljon a nép. És ha a nép boldogul, akkor felvirágzik az ország, sziklaszilárddá erősödik mindannyiunk hite. De maguk, kalászos vezetők ne legyenek olyan naivak, mint az első áldozós kislányok. Vegyék tudomásul, hogy a hatalmon levő politikai párt el fogja gáncsolni a kalászos gazdák országos szövetségének megalakítását. Ez olyan bizonyos, mint hogy itt ülünk mi ketten egymás mellett. Kalászos zászlóbontásra, önállóskodásra én sem adnék lehetőséget, ha a kormány vezetőjének székében ülnék. Elvégre harmincezer értelmes fiatal embertől senki sem várhatja el, hogy minden politikai, gazdasági és világnézeti igehirdetést készpénznek vegyen. Már erre eddig is rájöhettek volna . . .

A páter nem mondta tovább. Magas rangú vendége érkezett. Az előszobában várt egy tábori püspök, hát gyorsan elbúcsúztam.

Beszámolok a látogatásról Vörös Vincének, aki velem együtt a *Kis Újság* szerkesztőségében dolgozik. Meglepetésemre Vince levelet húz elő a zsebéből és a kezembe adja, hogy olvassam. Neki a páter ezeket írta:

„Kedves Testvér!

A mozgalom temérdek elfoglaltsága közepette külön örömet jelentett számomra, mikor Önről mint volt lelkigyakorlatos testvérről hallottam, hogy meg akarja szervezni az összes kalászos gazdákat. Ehhez az elgondoláshoz csak gratulálni lehet. Ajánlom, hogy a munka kiépítése előtt ne nagyon hangoztassa szándékát. Úgy vélem, hogy ön mögött, mint hivatott vezető mögött fognak állani gazdatársai. Az ön személye egyben biztosíték is, hogy őket soha senki meg nem vásárolhatja.

Nagyon célszerűnek tartanám, dr. Farkas Györggyel, a Hivatásszervezet főtitkárával ma is beszéltünk róla, ha az érdi KALOT népfőiskolán kezdődő hivatásrendi tanfolyamra el-

jönne legkitűnőbb társaival, akár katolikusok akár protestánsok azok.

Innét lehetne megfújni a riadót az országos alakulásra. Egyben azt is reméljük, hogy népi mozgalmukból több százezer főnyi tömegünknek szolgáltatnak majd kiművelt fejű és tiszta szellemű, jellemes férfiakat. Az elitnek és a tömegnek nagyszerű találkozása kerekedhetik ki ebből.

Amit Veres Péter leírt, azt Vörös Vince megvalósítja. S az utóbbi a fontos.

Igaz szeretettel köszönti testvére a Krisztusban

Páter Kerkai Jenő"

Előrelátóan lemásoltam és megőriztem ezt a levelet, ami bizonyítékul szolgál arra, hogy a Hivatásszervezet valóban szekere elé szerette volna fogni a kalászosokat. Lássák a késői olvasók is azt a mézesmázos simogatást, amelyet a katolikus Vörös Vincével alkalmaz, mikor lelkigyakorlatos testvérként emlegeti.

Bezzeg megváltozott a páterék hangja, amikor Vörös Vince elutasította, hogy a Hivatásszervezet szekerébe fogóddzon. Kerkaiék ugyanis felajánlották, hogy az Arany- és Ezüstkalászos Gazdák Országos Szövetségének hajlékot biztosítanak. Hogy hajlék lett volna ez vagy csak szülőszoba? Ennek eldöntésére már nem került sor, mert Vörös Vince nem fogadta el a támogatást – a neki felajánlott íróasztalt és az ezzel együtt kilátásba helyezett pénzt az adminisztrációs költségekre.

A visszautasítás feldühösítette a Hivatásszervezet vezetőit, gyorsan köpönyeget fordítottak és azt híresztelték, hogy az egykori kedves lelkigyakorlatos testvér – Vörös Vince – nem alkalmas a kalászos szövetség vezetésére. Hogy feketébb legyen a kép, azt a vádat is megpróbálták elterjeszteni, hogy Vörös Vince anyagi előnyökért hajlandó bárkinek a kezére játszani, eladni a kalászosokat.

Ezek után mi mást tehetett a kipellengérezett és megrágalmazott „lelkigyakorlatos"? Levelet írt a páternek és mielőtt postára adta, ismertette annak tartalmát a kalászos gazdák

szövetsége előkészítő bizottságával. A választ Kerkai páter nem tette ki a kirakatba. Bár az sem volt kétséges, hogy a Hivatásszervezettel folytatott tárgyalások – ahogy Vörös Vince nevezte: a segítőtársak keresése – nem használtak, inkább ártottak a kalászos mozgalomnak.

Akadt a bábáskodáshoz önkéntes később is. Közülük egyet maga a földművelésügyi miniszter jelölt ki dr. Ketter gazdasági tanár személyében. Őt kedves és megértő embernek ismertük meg, de nem az ő közvetlensége, hanem a minisztérium álláspontja volt az érdekes. Ez pedig homlokegyenest más volt, mint a miénk.

A minisztériumban, úgy látszik, megunták a hosszúra nyúlt alkudozást és átadták az ügyet az Országos Mezőgazdasági Kamarának. Alkudozzanak a kalászosokkal ők is. A Kamara ajánlata az volt, hogy a kalászosok szervezete ne önállóan alakuljon meg, csak szakosztály legyen, és mindenben alkalmazkodjon azokhoz az utasításokhoz, amelyeket a Kamara főtitkára, dr. Halács Ágoston ad.

Halács Ágoston meghívott bennünket a hivatalába. Lehettünk vagy tízen az előkészítő bizottság képviseletében. Halács úr nagynak találta a delegációt, és fondorlatosan azt javasolta: válasszunk magunk közül háromtagú bizottságot, és egy hét múlva azzal vitatja meg a hogyan tovább kérdéseit.

– Mire jó ez a halogatás? – kérdeztem. – Alakítsuk meg a háromtagú bizottságot azonnal.

Erre a főtitkárt elönti a méreg. Kioktat, hogy előbb kérjek szót, és ha ő azt megadta, akkor beszéljek. Különben is . . . ő úgy tudja, én újságíró vagyok és nem kalászos gazda. Így – szerinte – semmi keresnivalóm nincs a delegációban. Hajdú Németh Lajos, Győr-Sopron megye kalászos gazdáinak képviselője ugyancsak dühösen ugrott fel erre, és legalább olyan nyers modorban, mint jómagam, közbekiáltott.

– Tetszik a főtitkár úrnak, vagy nem, de Dancs József benne lesz abban a háromtagú bizottságban is, amelyik ezután alakul. Ha ez nem felel meg a Kamara elgondolásainak, na-

gyon sajnáljuk, de nem tárgyalunk tovább. Megállunk mi a magunk lábán!

Döbbenetes csend.

A minisztérium megbízottja, Ketter György békíteni próbál, megmenteni a helyzetet.

Előveszem a kalászos gazda jelvény viselésére jogosító igazolványomat, és odatartom Halács Ágoston orra alá, aztán indulok kifelé a teremből. Föláll Hajdú Németh Lajos is és sorra jönnek valamennyien. Kint a folyosón veszem észre, hogy a kabátom a teremben maradt. Mikor visszamegyek érte, Halács rám támad és kijelenti, lesz gondja rá, hogy én ne ronthassam tovább a békülékenységet. Velem többé nem tárgyal.

– Higgye el, főtitkár úr, én is jobban szeretnék lakodalomban ülni, mint ebben a bizottságban, ahova nem én delegáltam önmagamat. No de ha egymással szembe kerültünk, el kell viselnünk egymást – mondtam némi iróniával.

A félbeszakadt tárgyalás híre gyorsabban érkezett a *Kis Újság* szerkesztőségébe, mint én. Dessewffy Gyula főszerkesztő ezzel fogadott:

– Be kell látnotok, hogy a két rossz közül a Mezőgazdasági Kamarával kialakítható együttműködés ígérkezik jobbnak. Nem kellett volna kenyértörésre vinni a dolgot. Te túlságosan heves vagy, de Halács Ágoston is elhamarkodott egyet-mást. No de még nincs késő, még mindent helyre lehet hozni. A főtitkár telefonált és arra kért, beszéljek Vörös Vincével és veled a tárgyalások folytatása ügyében.

– Én a Kamara főtitkára szerint nem vagyok jogosult arra, hogy a tárgyalásokon részt vegyek, mert ő úgy tudja: újságíró és nem kalászos gazda vagyok. Halács úr csak olyan engedékeny emberekkel szeretne ebben az ügyben tárgyalni, akiket az ujjai köré csavarhat, akik még a legképtelenebb javaslataira sem mondanak nemet. Engem elönt a méreg, ha azt látom, hogy packáznak velünk.

– Látod, erről van szó – szakított félbe a főszerkesztő és máris tárcsázott. Halács Ágoston volt a drót másik végén.

– Kérlek tisztelettel – kezdte Dessewffy a tőle megszokott udvariaskodó, raccsoló hangon –, beszéltem Dancs Jóskával. A tárgyalások megszakításáról nem kerül a lapba egyetlen sor sem. Ezt garantálom neked. Tőled viszont azt kérem, hogy ülj le még egyszer ezekkel a forrófejű, de tiszta jellemű emberekkel. Ülj le, de nem egy hét múlva, hanem minél hamarabb... Rendben van, átadom neki a kagylót – állt fel az bőrfotelből főszerkesztőm, én pedig kénytelen-kelletlen köszöntöttem Halács Ágoston urat, aki azzal kezdte, hogy türelmetlenséggel nem lehet semmit megoldani. Javasolta: üljünk fehér asztal mellé, vacsorázzunk együtt hármasban, esetleg négyesben, Vörös Vincével, Ketter Györggyel.

Este Halács Ágostonnal, Vörös Vincével és Ketterrel folytattuk az eszmecserét, és néhány olyan kulisszatitokra is fény derült, amit csak sejtettünk, de nem tudtunk. Többek között arra, hogy a földművelésügyi miniszter az Országos Mezőgazdasági Kamarát bízta meg: húzza ki a sziszegő kígyó méregfogát, mielőtt nagyobb baj történne. Ámde ez a foghúzás már a zsibbasztásra beadandó első injekciónál meghiúsult. Halács belátta, hogy a miniszter kérését – vagy ha úgy tetszik utasítását – nem veheti szélfúvásnak. Félretette hát a nagy mellényt, és most újra leült, hogy tárgyaljon. De a fehér asztal mellett sem jutottunk dűlőre. Mindössze abban állapodtunk meg, hogy a megbeszéléseket késedelem nélkül folytatjuk.

– Szókimondó ember ne vállalkozzon diplomáciai feladatokra. De ha már belecseppent, uralkodjon az indulatain, alkalmazkodjon a kialakult játékszabályokhoz – oktatott a főszerkesztő, akit baráti körben és újságírói berkekben mindenki csak Deskének becézett. Ő sem haragudott emiatt, sőt egyszer-egyszer úgy mutatkozott be telefonon, hogy „itt Deske beszél".

Mondom Vörös Vincének, aki a Mária utcában, egy albérleti szobában rendezte be a kalászos mozgalom főhadiszállását, hogy hagyjanak ki engem az előkészítő bizottságból. Nyers vagyok, túlságosan darabos a modorom és ami a szí-

vemen, az a számon. Elrontok mindent. Azt is, amit a higgadtabbak már nyélbe ütöttek. Barátom azonban ragaszkodik a személyemhez, és azt hajtogatja, hogy a darabos modor meg a makacsság a gerinces emberek tulajdonsága. Maradjak, maradnom kell.

Találkozom Dinnyés Lajossal, a dabasi választókerület népszerű kisgazdapárti képviselőjével. Hosszan elbeszélgetünk és jóleső érzéssel könyvelem el magamban, hogy Dinnyés figyeli a munkámat, olvassa írásaimat. Külön gratulál ahhoz a riportsorozatomhoz, amelyben a falvak és tanyák ivóvízellátásának súlyos problémáját teszem szóvá. Közelebbről azt, hogy terjed a golyvásodás, gyakori a fertőzéses megbetegedés, mert a pocsolyából kénytelenek inni az emberek.

Aztán rákanyarodunk a találkozás lényegére. Arra, hogy a Kisgazdapárt vezetői úgy döntöttek: a párt vidéki szervezeteiben meg kell alakítani az ifjúsági osztagokat.

Miért akar a Kisgazdapárt osztagokat szervezni? Miért nem elégszik meg olyan irányú szervezkedéssel, amelyben nem játszanak katonásdit, hanem a kulturális munkára, a szórakozásra adnak lehetőséget a fiataloknak?

Dinnyés kijelentette, hogy nem áhítatoskodó, hanem harcra kész ifjúsági csoportokat kell összehozni. Olyanokat, amelyek visszaütnek, ha netán a nyilasok ténylegesen rendzavarásra, a kisgazdapárti szervezetek megtámadására vetemednének. Aztán azt sem szabad elfelejteni, hogy háború van. Márpedig ez nem a mi háborúnk. Háború idején nemcsak a bölcs öregekre, hanem a forrófejű fiatalokra is nagy szükség van. A Kisgazdapárt jelenlegi politikai ténykedésén túlmenően szükség lehet akciókra is. Ehhez kell megszervezni az ifjúsági osztagokat. Bár meggondolandó, hogy osztagnak vagy pedig cselekvő ifjúságnak nevezzük-e azokat.

Ezen a beszélgetésen tudtam meg: a párt vezetői engem kívánnak megbízni azzal a feladattal, hogy útmutatót írjak az ifjúság szervezéséhez. Sőt azt is közölte velem Dinnyés, hogy ő engem szemelt ki az ifjúsági szervezet élére.

A teendők részletes megbeszélésére későbbi időpontot javas-

lok, de Dinnyés az ügy sürgősségével hozakodik elő. Kezembe nyomja papírra vetett elgondolásait, de azzal én nem sokra megyek, mert a megfejthetetlennek tetsző szórövidítéseken nem tudok eligazodni.

– Rendben van. Holnap délután három órára gyere fel hozzám, rászánunk néhány órát. Megbeszéljük, mi legyen abban az ifjúsági kátéban, s azt is, ami még nem világos előtted – egyezik bele a halasztásba az éles szemű és bátor képviselő.

Nem mondom ki, de Dinnyés érzi: húzódozom az efféle megbízatásoktól, mert tudom, mennyi a buktató azon a területen, ahova engem most hívnak. Vörös Vincét ajánlom magam helyett, de Dinnyés leint és azt mondja, hogy elégedetlen a baranyaiakkal. Szerinte valamennyien lokálpatrióták és nem látnak túl a Mecseken, pedig annál magasabbra kellene emelkedniök. Találóan közmondásnak is beillő kifejezést használ. Azt mondja: a rövidlátó ember könnyen kútba esik, és kútba rántja azt is, aki jó szándékkal belekarolt.

Előhozakodom a kalászos mozgalommal. A sok gáncsvetővel, a még több sunnyogóval, és elmesélem azt is, hogyan jártam Halács Ágostonnal.

– Jól ismerem ezeket az urakat, közöttük Halács Ágostont is. Én azt javaslom, hogy ne engedj és ne húzódj vissza, mert a megjuhászodó embert ezek kutyába sem veszik. De amelyik vissza mer mordulni rájuk, attól rendszerint megijednek. Én a te helyedben megeresztenék egy erős glosszát, s nem hagynám szó nélkül ennek a kamarásnak a kalászosokkal kapcsolatos játékait.

Hallgatok. Nem akarom kimondani, hogy ilyen glossza úgysem jelenhetne meg a *Kis Újság*ban, így hát írni sem érdemes. De hallgatok azért is, mert már megtanultam, hogy a szókimondásból eredő bonyodalmak esetén még a barátok egy része sem áll az ember mellett. A Sánta Péntek jegyzőtől és a csendőröktől elszenvedett rúgások, pofonok nyomait már lekoptatta az idő. Majd csak lekoptatja ezt a Halács-ügyet is. Hát nem ütök vissza, nem glosszázok.

Talán majd egyszer, ha úgy fordul a kocka.

Örülök, mert a párt ifjúsági osztagainak alakítását – egyelőre előttem ismeretlen okból – elhalasztották. Dinnyés szerint felülről szóltak bele, de az is lehet, hogy Tildy Zoltán gondolta meg magát. Óvatosan tudakozódom Nagy Ferencnél, aki csak annyit közöl, hogy minden marad a régiben. Az ifjúságot nem tereljük a harci cselekvés útjára, a Kisgazdapártnak nem fegyverforgatókra, hanem művelt emberekre van szüksége.

Vörös Vince is Deske mellett áll, a *Kis Újság*ba kapaszkodik. Országos előfizetési akciót szervez és körlevélben kéri fel a kalászos gazdákat, hogy lépjenek a lap olvasótáborába, fizessenek elő a *Kis Újság*ra. A szerkesztőség – illetve annak feje, Dessewffy Gyula – is megtalálja ezzel az akcióval a számítását és Vörös Vince is, hiszen az új előfizetők által beküldött pénz huszonöt százalékát Deske átengedi a kalászos mozgalom szervezésére.

Az akció sikerrel jár. Ugrásszerűen emelkedik az előfizetők száma, és Vörös Vince elégedett az eredménnyel. Gépírónőt kerít, levélpapírt készíttet, amelyen ott a cím: Arany- és Ezüstkalászos Gazdák Országos Szövetsége, Előkészítő Bizottság.

Bihari Nagy Lajos kirukkol az újabb nagy ötlettel. A *Kis Újság* vasárnapi mellékleteként adjunk külön oldalt, amelyen a kalászos gazdák örömeiről, terveiről, problémáiról számolunk be. Elindul útjára a „Magyar Kalász", az előkészítő bizottság fóruma. Megindulnak a viták, jó tollú fiatalok küldik be cikkeiket még olyan témákról is, hogy milyen jövő vár a homokos területekre. A beérkező levelek friss áramlást hoznak a szerkesztőség vérkeringésébe és ösztönzést, hogy félúton nem szabad megállni.

A KALOT új módszerrel próbálkozik. Kiderül, hogy két emberük beépült a kalászos gazdák előkészítő bizottságába. Az egyik Cséplő Jenő, a másik pedig Hajdú Németh Lajos. Mind a ketten úgy táncolnak, ahogy Kerkai páter fütyül, s az sem maradt titok, hogy mindenről aprólékos jelentést készítenek a Hivatásszervezetnek.

Mit lehet kezdeni ezzel a két emberrel? Mind a ketten okleveles kalászos gazdák és nem is az „itt ülj le, ott kelj fel"

típushoz tartoznak. Lám csak, Hajdú Németh Lajos milyen határozottan lépett fel Halács Ágostonnal szemben, mikor engem a Kamara főtitkára támadott. Vagy talán azért történt mindez, mert a páter így javasolta? Nagy a valószínűsége.

A szerkesztőség – ahogy belső munkatársi minőségemben jobban megfigyelhettem – korántsem volt olyan egységes, mint ahogy azt eleinte hittem. Egy közös vonás azonban volt. Az, hogy minden újságíró utálta a nácikat és nem bízott a németek győzelmében.

A kommunista szellemet Fehér Lajos és Iliás Ferenc képviselte, de teljes biztonsággal senki sem tudta róluk, hogy valóban tagjai e a Kommunista Pártnak. Mikor Merly Pistával erről egy alkalommal elbeszélgettem, kiderült, hogy ő ugyanazt az irányzatot képviseli, azzal a különbséggel, hogy az erdélyi sejtekkel tart fenn kapcsolatot. Pista Erdélyből jött, kommunistagyanúsnak minősítették, emiatt kellett Budapestre költöznie.

A fiatal írónemzedék legtehetségesebb tagjaként tartották számon Darvas Józsefet, aki riportjaival és vezércikkeivel elsősorban a falvak és tanyák legszegényebbjeit szolgálta. Darvas szervezte be a népi írókat a *Kis Újság*hoz, de ő tartott kapcsolatot a néprajzosokkal és a néppel együtt érző tudósokkal is.

A Györffy-kollégisták soraiból érkezett a szerkesztőségbe Sipos Gyula, akiről eleinte úgy tudtam, hogy költő, később azonban kiderült: az írás valamennyi műfajában otthonosan mozog és különösen éles szeme van. Költőként mutatkozott be Szentkirályi János is. Raics István, Magyar Csík József, Antalffy Gyula tiszta szívű barátként és kitűnő tollú riporterként erősítette a lapot. Lőb Ernő bácsi volt a lap mindenese. Ha a helyzet azt követelte, ollózott, ha szorított az idő, az olvasószerkesztőnek segített, és ha úgy adódott, vezércikket is rityty entett, szinte boszorkányos gyorsasággal.

Barankovics István és Cséri Dezső a szerkesztőség úgynevezett papi szárnyán tevékenykedett, míg Avar Ferenc, Pataki Károly a sehova nem tartozók vonalát képviselte. Bihari Nagy Lajos, Vörös Vince és jómagam a paraszti élet megjavítását

tartottuk legfontosabb feladatunknak. Iliás Ferenc is besegített, de ő inkább a falusi tanítók helyzetéről cikkezett. (Maga is tanító volt.) Márkus Pál a napi politikát figyelte, ő hozta a híreket a kulisszák mögötti csatározásokról. Mókás, kedves hangnemben beszélt, és sohasem írta alá cikkeit, tudósításait.

Sűrűn megfordult a szerkesztőségben Tersánszky Józsi Jenő, Kodolányi János, Tamási Áron és be-bejárogatott hozzánk Szabó Pál, Németh László és Sinka István is. Veres Péterrel levelezés útján tartottunk kapcsolatot. Én legjobban Tersánszkyval barátkoztam össze. Szívesen fogadott maga mellé kujtorgó cimborának és nemegyszer jött lelkendezve, hogy a város valamelyik szögletében csodálatos kiskocsmát fedezett fel, oda el kell mennünk. Emlékszem, egy alkalommal olyan borospincébe kalauzolt, ahol a csapra vert hordókból minden vendég maga ereszthette tele a kancsóját azzal a borral, amelyik a legjobban ízlett.

Tersánszky sohasem itta magát az asztal alá. Kortyolta a bort, nem vedelte. Jó kedve volt, de sohasem kötekedett. Poharazás közben mókás, derűs történeteit azzal kezdte, hogy előrebocsátotta: „Gyerekek, most igazán nem linkelek, de ezt el kell mondanom." Vesszőparipája volt, hogy zenekart alakít. Össze is hozott egy kis együttest, a „Terze" bandát. A rövidítés Tersánszky-zenekart jelentett, és az volt a nevezetessége, hogy egyetlen ismert hangszert sem használtak a zenéléshez. Saját faragású síppal, sörösüvegek összekoccintgatásával, megnedvesített borospoharak nyikorgatásával (a zenész a pohár belső karimáját dörzsölte a mutatóujjával), asztalon kivert taktussal, tapssal, no meg nyelvhez illesztett falevéllel szolgáltatták a „Terze-muzsikát".

A furcsa zenekarba tapsverőnek én is beálltam, de Tersánszky kijelentette, hogy botfülem van és akkor is tapsolok, amikor arra semmi szükség. Szét is esett az együttes, amelynek akkoriban Berda Jóska volt a borospohár-nyikorgatója, aki – ha jól emlékszem – egy budakeszi kocsmárossal megállapodott, hogy hetenként két este muzsikál tányérozási joggal a „Terze", de a fellépésből csak nem lett semmi.

Zászlóbontás, de nem a búzakalász jegyében

Kodolányi János, talán éppen testi hibája miatt, pesszimizmust árasztott, és még a derűs történetek mögött is árnyékot látott. A pusztulás veszélyét – ami szerinte a két háború közötti Magyarország falvait, tanyáit fenyegette – nemcsak írásban, hanem élőszóban is gyakran ecsetelte. Engem is amiatt korholt, hogy majális-hangulatot árasztanak a ripertjaim, holott a temetésekről, a gyászról kellene írnom.

Mondtam neki: írok én ilyen témákról is.

Néhány hét múlva ismét keres a szerkesztőségben és mondja, hogy szavamon fog. Nyomban szedi is elő a jegyzettömbjét, kitép belőle egy sűrűn teleírt lapot és átadja, hogy olvassam el.

– Valóban izgalmas téma, lemegyek és megírom – ígértem meg Kodolányinak, aki arról hozott hírt, hogy Baranya megye isten háta mögé bújtatott falvaiban furcsa indokolással tagadják meg az újszülött cigánygyerekek anyakönyvezését. Az indok a következő volt: aki putriban, vagy éppen sátorban születik – egyszóval olyan családi fészekben, amelyet se utcanév, se házszám nem jelöl –, annak nincs illetősége, az nem tartozik a faluba. Még akkor sem, ha a szülők, sőt talán a nagyszülők is ugyanabban a faluban látták meg a napvilágot.

A főszerkesztő örült a szenzációt ígérő témának, és másnap leutaztam Baranyába. Végigjártam Szaporcát, Kémest, Sámodot, Tésenfát és még néhány falut, azokat, amelyeket Kodolányi feljegyzésében említett. Bizonyítékot azonban nem találtam. Hogyan is találhattam volna! Hiszen ami nincs, azt nehezen leli az ember. Az anyakönyvezés nélkül purdésorba csoportosított csemeték szüleikkel vándoroltak, és nem várták a falvégen szenzációs közlésekkel az újságírót. Egyetlen olyan cigánycsaláddal sem sikerült találkoznom, amelyik ezt szóvá tette volna.

Az anyakönyvezés megtagadását mindössze Sámodon említette a bíró, olyanképpen, hogy előfordult: az egyik sámodi

Dancs József

Dancs Mihály,
Dancs József édesapja

Dancs József édesanyja

A Concó patak zúgója

Dancs Jozsef tizennyolc éves korában

A családi ház. A háttérben Dancs Mihály,
elöl Dancs József felesége és nővére

1942. március 15. Koszorúzás a Petőfi-szobornál

Az ácsi ifjúsági egyesület színműelőadásának résztvevői (1934)

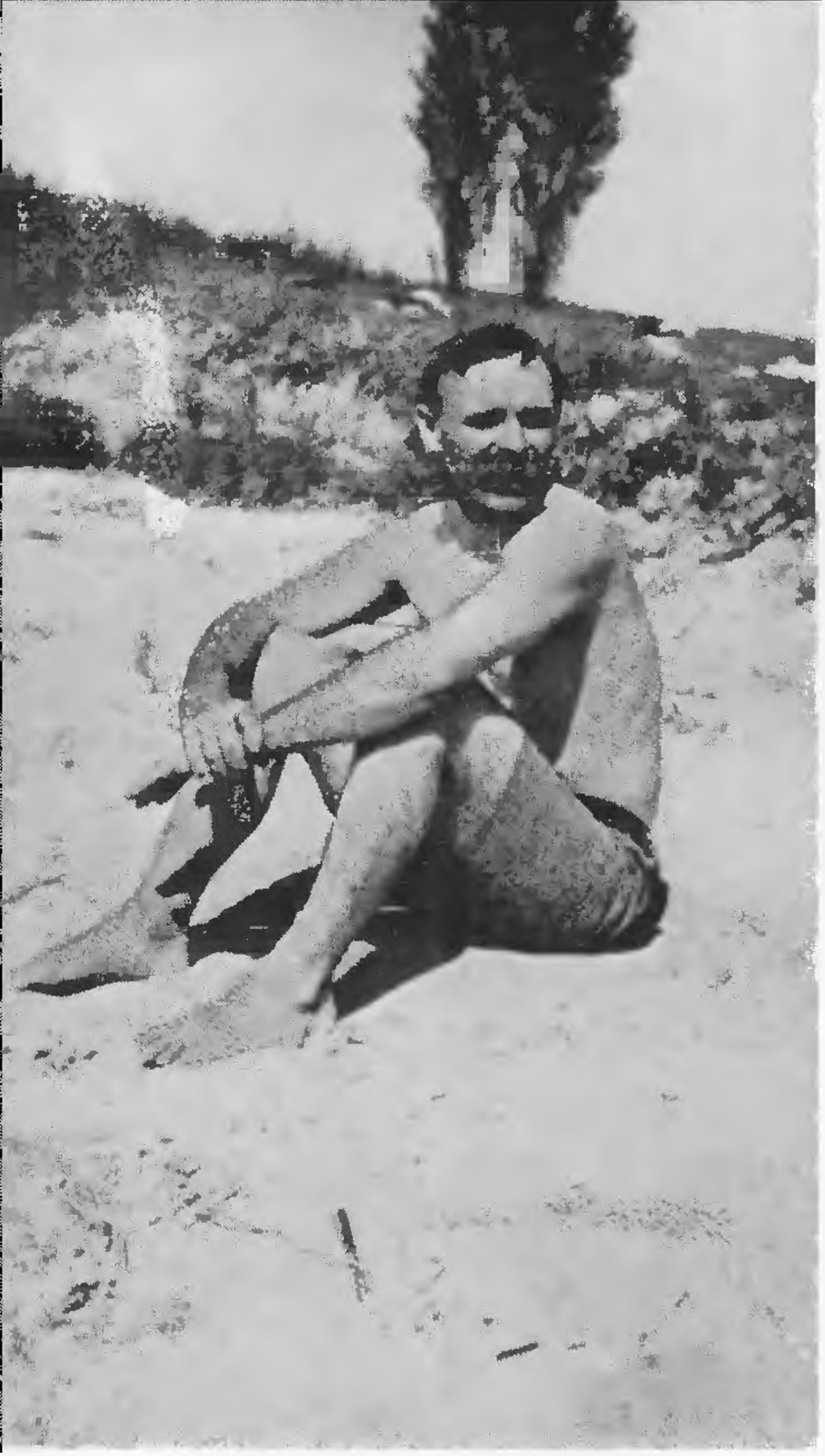

Veres Péter a szárszói tanácskozás szünetében a tó partján

SZÁRSZÓ

AZ 1943 ÉVI BALATONSZARSZÓI
MAGYAR ÉLET-TÁBOR
ELŐADÁS- ÉS MEGBESZÉLÉSSOROZATA

BUDAPEST 1943
MAGYAR ÉLET KIADÁSA

Az 1943-as szárszói tanácskozáson elhangzott előadásokból készült kötet címoldala

Veres Péter előadása a szárszói találkozón

Kisgazdapárti képviselők egy csoportja a budapesti kisgépbemutatón 1947-ben

cigánylány elment a harmadik faluba egy legénnyel és a gyermekét is ott szülte, de Sámodon próbálta beíratni. Nem teljesítették a kérését. Azt is elismerte a bíró, hogy több hasonló eset is előfordulhatott.

Harmincegynéhány év után leírom, amit akkor nem lehetett leírni. A falvak egy részében azért nem jegyzőkönyvezték a cigányokat, mert az akkori világban gyakran került sor toloncolásra, vagyis arra, hogy egy-egy személyt csavargás miatt – vagy csavargás ürügyén – oda kísértek vissza a csendőrök, ahol született. A teknővájókkal, köszörűsökkel – akikről nem szólt az írás – ezt nem tudták megtenni, és a lakóhely vezetőinek nem okozott gondot a visszafogadás.

Kodolányi szidott, tehetetlenséggel vádolt, amikor megtudta, hogy a szenzációt – amit ő nekem tálalt – nem tudtam részleteiben kideríteni. Én pedig sem akkor, sem azóta bizonyíték nélkül nem írtam le semmit.

Németh László rendszerint Darvas József szobájában telepedett le. Csöndes ember volt, ritkán vitatkozott. A szerkesztőségben minden újságíró tudta róla, hogy inkább bölcs hallgatással, mint lázadással állítja maga mellé az embereket.

Gyakori vendég volt a szerkesztőségben Sértő Kálmán, akitől – mi tagadás – sokan húzódoztunk. Ez a tarisznyás költő (akkoriban tarisznyával járt, kérkedően hordta a nyakában a paraszti származását bizonyító kelléket) ugyancsak toprongyos volt. Órákig ténfergett a főszerkesztő előszobájában, s ha nem nyílt ki előtte a „szentély" ajtaja, káromkodva indult a rovatvezetőkhöz, végül pedig a slapajok kerültek sorra. Sértő Kálmán örökös pénzzavarban volt, és mindenkitől pénzt kunyerált. Aki begombolkozott előtte, arra kígyót-békát kiáltott. Amelyik kolléga viszont kinyitotta a pénztárcáját, annak kijárt a dicséret. De rendszerint nem sokáig.

Egyszer jön hozzám és azzal kezdi, hogy vannak még rendes emberek a világon. Közöttük is az első Nagy Ferenc kisgazdapárti képviselő, az ő falubelije, akinek még a csizmája talpát is megcsókolná. Nem is ember Nagy Ferenc, hanem isten, aki

szereti a szegényeket és sohasem hagyja cserben a szomjazókat, a szegény poétákat.

Hamarosan kiderült, hogy merről fúj a szél.

A külsejével mit sem törődő Sértő Kálmán fel-fellátogatott Nagy Ferencék Ráday utcai lakásába. Rendszerint akkor toppant be, amikor a házigazdának rangos vendégei voltak. Persze Nagy Ferencnek kellemetlen volt a rosszul öltözött földi. Ezért egy alkalommal mélyen belenyúlt a zsebébe és kétszáz pengőt adott Sértőnek, hogy dobja el rongyait és vegyen tisztességes ruhát magának. Ami azt illeti, ennyi pénzből akkor tetőtől talpig fel lehetett öltözködni.

A tarisznyás költő zsebre gyűrte a bankókat és meg sem állt kedvenc ivóhelyéig, a József utcában levő „Lebuj" kocsmáig, ahonnét aztán a záróra vetette ki. Ahogy ez ilyenkor lenni szokott, Kálmán a maradék pénzzel és néhány haverjával átballagott a hajnalig nyitva tartó „Bableves" csárdába. Ott elszórta a maradékot, aztán kiballagott a Keleti pályaudvarra, hogy az éjszaka fáradalmait kipihenje.

Nem volt lakása, többnyire várótermekben – vagy ahogy ő nevezte – fapados hotelekben szundított, de gyakorta láttam a *Kis Újság* szerkesztőségének folyosóin is bóbiskolni.

Éppen vidéki riportútra készültem, amikor másodszor is meglátogatott. Ilyenkor pokolba kívánja az újságíró a látogatót. Én is oda kívántam Sértő Kálmánt, aki tajtékzott a dühtől és szerkesztőségi szobám padlójára telepedve szidta Nagy Ferencet, aki egyetlen fillért sem adott a tarisznyás költő kezébe. Ehelyett leküldte az altisztet (Nagy Ferenc a *Kisgazdaság* című lapnak volt akkor a gazdája) és az éhségére hivatkozó Sértő Kálmánnak vásároltatott egy kiló sült kolbászt és egy friss cipót, de bort egy pohárkával sem.

Hogyan is hitte volna el Nagy Ferenc, hogy a pénzt – amit bárki a költő kezébe ad – Kálmán kolbászra költi? Hiszen minden szerkesztőségben tudták, hogy az alkohol rabja és minden eszközt latba vet annak érdekében, hogy ihasson. Előre megírta édesapja siratóversét, amelyet egy nap alatt három szerkesztőségben adott el, azzal, hogy a hazautazásra, no meg

koszorúra fussa. A kézbe kapott pénzt persze nem az utazás, hanem a kocsma nyelte el, Sértő Kálmán édesapja pedig Bissén élt és virult.

– Mit gondolsz rólam? – kérdezte egy alkalommal a Kispipa Vendéglő egyik asztala mellett, mikor néhány új versét felolvasta. – Milyen élete van annak, akitől elpártol a nyája, akinek sánta a babája, akiről mindenki tudja, hogy az édesanyja egyetlen fejkendőjét is eladná egy nagyfröccsért vagy egy deci bundapálinkáért?

Nem várta be a választ, leborult az asztalra és zokogott. Megrendítő szomorúság volt ebben a vallomásban. Aztán lassan fölemelte fejét, átölelt és arra kért, segítsek neki a talpra állásban, mert ő olyan ebben a városban, mint a támasz nélküli szőlővessző. Karó kellene mellé, erős támasztó karó.

Próbáltam kipuhatolni, hogy számon tartja-e a verseit. Tudakozódásomra legyintés volt a válasz. Pár percnyi hallgatás után aztán kibökte: ne kíváncsiskodjak, mert amelyik Sértővers igazán szép, azt megőrzik emlékükben a verseket szerető emberek. Ami pedig nem szép, amelyikben nincs benne Sértő Kálmán, azzal nem kell törődni, az hadd hulljon.

Papírfecnikre írt ceruzával. De volt iskolai füzete is, amelynek hátulján ott állt a szorzótábla. Azzal dicsekedett, hogy ő sohasem tanulta meg az egyszeregyet és most is azért vesz ilyen írkát, hogy a szerkesztőségek pénztárosai be ne csaphassák . . . hogy kéznél legyen a számtantudomány.

Mindebből egy szót sem hittem el, mint ahogy nem is volt igaz.

Pornográf és disznó verseit úri társaságokban, előkelő körökben kézről kézre adták. Egyszer azzal dicsekedett, hogy pornográf versei húzták ki a toloncházból, ahova csavargás miatt vitték be. A rendőrparancsnoknak külön megrendelésre írt húsz disznó verset és kinyílt előtte a toloncház kapuja.

Lehet, hogy ezt is csak a tarisznyás költő terjesztette magáról, de az sincs kizárva, hogy így történt. Arról viszont az egyik „élvezetfüzet" tulajdonosától értesültem, hogy Sértő – amikor nem volt pénze – ilyen kézzel írott füzetekbe másolta pornó-

verseit, amelyekért versengtek a malacságokra éhes, pénzes szenzációhajhászók.

A szerkesztőségben cseng a házi telefon. A főszerkesztő kéret magához, ahogy a titkárnője mondja: „kalászos ügyben". Nyomban megyek és látom, hogy Halács Ágoston a másik vendég. Kezet fogunk, lassan indul a beszélgetés. Biztos vagyok benne, a Mezőgazdasági Kamara főtitkára megérezte, hogy a lecsukott sorompót némi ügyeskedéssel még a vonat beérkezése előtt fel lehet nyitni . . . a Kamara esélyei még nem zárultak le végképpen. Tudja, hogy a sorompó felemeléséhez szolgáló tekerő a *Kis Újság*, személy szerint Dessewffy Gyula kezében van. Elvégre a szerkesztőség fedezi az előkészítő bizottság irodájának bérletét, és a mozgalom két kulcsembere, Vörös Vince és Dancs József is a *Kis Újság*nál dolgozik. És mindezeken túl az is igaz, hogy a főszerkesztő nem akar szembehelyezkedni a Mezőgazdasági Kamarával.

A főtitkár elmondja, hogy a Bánffy Dániel földművelésügyi miniszterrel történt megegyezés alapján lehetőség nyílik az Arany- és Ezüstkalászos Gazdák Országos Szövetségének a zászlóbontásra. Ámde a pillanatnyi helyzet ezt nem teszi lehetővé, mert gyülekezési tilalom van. És különben is . . . a kalászos gazdák egy része a hazát védi, Horthy katonája.

Befelé mosolygok ezeken a kenetteljes kifejezéseken és a ravaszkodásokon, ami kitetszik a főtitkár szavai mögül. Ám komoly ábrázattal ülök, vigyázok, nehogy megint elrontsak mindent.

Nehéz idők jártak akkor az ország vezetőinek feje felett. Ahogy Bajcsy-Zsilinszky Endre mondotta: a nem éppen sima gyarapodással együtt járó nehézségek megfeküdték a kormányzat gyomrát. Erdély egy részét is megkapta Magyarország, éspedig Hitler és Mussolini jóvoltából. Persze nagy áron, hiszen ebből kifolyólag félig-meddig háborúba sodródott az ország. Ezzel a „sodródással" kapcsolatban városon és falun egyaránt az volt az emberek véleménye, hogy ezt a háborút máris elvesztettük. Szólásmondás volt, hogy ahova Horthyék odaállnak, ott csak veszíteni lehet. Nemcsak háborút, hanem becsületet is.

Halács Ágoston kiböki, hogy a Belügyminisztérium, személy szerint Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter már megadta a szóbeli engedélyt az alakuló közgyűlés megtartásához, majd arról beszél, hogy a kalászos gazdák hovatartozásának, illetve besorolásának az ügyét közös tanácskozáson döntötték el. Részt vett ezen a tanácskozáson a Földművelésügyi Minisztérium, a Mezőgazdasági Kamara, a Faluszövetség, az OMGE (Országos Magyar Gazdasági Egyesület, amelyet kizárólag a nagybirtokosok irányítottak) és a Hangya Fogyasztási Szövetkezet is.

Nyelvem hegyén van a kérdés: miért nem hívták meg erre a tanácskozásra a kalászos gazdákat? Ám Halács Ágostontól nem kérdezek semmit. Így is kiderül, hogy az alakulást nem követi önállóság.

Vörös Vince, ha nem is Halács Ágoston szájából, már értesült a döntésről, körleveleket fogalmaz, de mire postára adja, kútba esik az ünnepélyesnek álmodott zászlóbontás terve.

Ezúttal a Délvidéken kirobbant vérlázító események szólnak közbe. Ártatlan emberek ezreit gyilkolják le vadállati kegyetlenséggel. Feketehalmy-Czeydnerék rémtetteiről gyorsan kiszivárog néhány részlet, és országos méretűvé szélesedik a Bajcsy-Zsilinszky Endre vezette tiltakozó mozgalom.

Ilyen helyzetben nem lehet megengedni, hogy vidékről hatszáz kalászos gazda jöjjön fel a fővárosba. Hatszáz olyan meg nem nevelt parasztfiatal, aki – uram bocsá' – még a háború ellen is képes szót emelni. Az alakuló közgyűlés előkészületeinek leállítását megint csak áttételes módon közlik velünk. Nekem Dessewffy Gyula mondja először, aztán Ketter György is, aki a Földművelésügyi Minisztérium összekötőjeként jelentkezik Vörös Vincénél.

A Hivatásszervezet vezérei – akik ádáz ellenségeivé lettek a kalászos mozgalomnak – most röhögnek a markukba. Ezt Cséplő Jenőtől hallom, aki ide is húz meg amoda is. Ha Budapestre látogat, első útja Vörös Vincéhez, illetve a *Kis Újság*hoz vezet. Onnét aztán átmegy a KALOT-központba és nem mulasztja el Kerkai páter meglátogatását sem. Tehát jönnek a hírek – meg mennek is.

Vörös Vince bizakodik. Az ő hite nem rendült meg, neki szent meggyőződése, hogy a kalászos gazdák önálló szövetségbe tömörülhetnek. Ezt arra alapozza, hogy eddig egyetlen illetékes sem mondta ki kereken: ne csináljuk! Bizakodását szítja, amire még én, a pesszimista is azt mondtam: nagy dolog, óriási dolog! Megjelent a „Kalászos gazdák évkönyve", amelynek első kiadását – az első tízezer példányt – napok alatt szétkapkodják a vevők. Bihari Nagy Lajos – ő a könyv kiadója – gyorsan papírt szerez és két hét alatt megjelenteti a második kiadást, ami ugyancsak gyorsan vevőre talál. Nem kalendárium szinten szerkesztett kötet volt ez, hanem gazdálkodási útmutató, amelynek minden sorát iránytűként használhatták a kalászosok. A kötet nemcsak erkölcsi sikert, hanem újabb pénzforrást is jelentett az egyre kilátástalanabb szervezkedés folytatásához.

Már korábban is hallottam róla, de csak úgy fél füllel, hogy Nagy Ferencék is paraszti szervezkedésen törik a fejüket. Olyan szervezetet akarnak létrehozni, amely a parasztság minden rétegét összefogná. Hogyan? Miként? Erről egyelőre nem szivárgott ki semmi.

1941 júniusában a Baranya megyei kisgazdák ismert vezetőjével, Kovács Bélával hoz össze Nagy Ferenc. Kovács Bélával már találkoztam korábban is, de kettesben most ülünk le először. Béla kemény kötésű, határozott fellépésű ember és beszélgetés közben az a vélemény alakul ki bennem, hogy a korábban kikristályosodott véleményétől nem lehet őt eltéríteni.

Úgy beszél a falvak és tanyák nehéz életű népének sorsáról, társadalmi és politikai helyzetéről, mintha Veres Péter könyvbe fogott fejtegetéseit hallanám. Aztán rátér a kalászosokra. Azt bizonygatja, hogy a rétegekre bomlott parasztsággal könnyen elbánnak az urak. Vegyük tudomásul, hogy a kalászos gazda réteg csak egynéhány lapját jelenti annak a könyvnek, amelyet a parasztság összessége képvisel. A könyv lapjait, de még egyes részeit is könnyű eltépni, de próbálja meg ugyanezt bárki egy vaskos kötettel. Olyannal, amelynek a fedele és a kötése egy-

aránt erős. Nos, ez a kötés eddig hiányzott, de most megcsináljuk. Ez lesz a Parasztszövetség.

Kovács Béla azt is közli velem, hogy a szövetség alakulásához már hozzájárult a belügyminiszter. Kérdezi Dobi István lakásának címét, mert vele is szeretne ebben az ügyben tárgyalni.

Töröm a fejem, hogy velem és Dobival kapcsolatban mi az elgondolása Kovács Bélának? Egy hét múlva megtudom, hogy mindkettőnknek fontos munkakört szántak a Parasztszövetség megalakítását előkészítők. Nagy Ferenc és Kovács Béla – ők voltak a kezdeményezők – persze nemcsak velünk tárgyaltak, hanem többek között Vörös Vincével, Darvas Józseffel s a Györffy-kollégistákkal.

Darvastól hallom, hogy ő engem javasolt az új „parasztegység" leendő lapja szerkesztőjének. De addig is, míg ezt a hetilapot útjára indíthatjuk, én központi titkárként fogok dolgozni. Ezt már nem Darvas mondja, hanem Kovács Béla azon a második megbeszélésen, amelyre 1941. augusztus 23-án kerítettünk sort. A dátum azért emlékezetes, mert egyhetes Szabolcs megyei riportutamról aznap érkeztem haza. A szervező titkári munkakörben dolgozók nevét is akkor hallottam először. Ezek szerint Kiss Gergely vésztői középparaszt a földdel rendelkezőket, Dobi István a föld nélküli napszámosokat és kubikosokat, Vörös Vince a kalászosokat, Búzás Márton nagyúti parasztember pedig a feles bérlőket és a hasonlóan bizonytalan egzisztenciájúkat szervezi szakosztályba. Kovács Béla aláhúzta: a Parasztszövetség készülő alapszabályában azt is rögzítik, hogy aki nem tartozik a parasztsághoz – pap, tanító, kereskedő, orvos, tisztviselő stb. –, az csupán pártoló tagként léphet be a szövetségbe.

Szőnyön felkeresem Dobi Istvánt, akinek kezében már ott van a Parasztszövetség alakuló közgyűlésére szóló meghívó és az a kísérőlevél, amelyet Nagy Ferenc írt alá, s amelyben arra kérik fel, hogy vállalja el a parasztság legszegényebb rétegének szakosztályba tömörítését.

Azt mondja Dobi István, hogy látogassunk el a Belső utcába

és beszélgessünk a Parasztszövetség ügyéről Szelei Lászlóval, akinek a véleményét azért is érdemes megismerni, mert az egyben a módosabb parasztok álláspontját is tükrözi. Este Szeleiéknél gyorsan összeverődik öt-hat beszélgető. Dózsa Eleknek az a véleménye, hogy erre az összefogásra mindenképpen szükség van. Csak azt nem érti, miként adnak ilyen zászlóbontásra engedélyt a Belügyminisztériumban, ahol korábban még azt is megtiltották, hogy nyolc-tíz ember megálljon az utcán beszélgetni.

Mondom, amit tudok. Azt, hogy Keresztes-Fischer belügyminiszter azért enged szabad utat ennek a szervezkedésnek, mert a parasztokban bízni lehet, hogy nem állnak a nácik oldalára és szembehelyezkednek a nyilasokkal, akik ugyancsak hőzöngenek országszerte. Komáromi Jóska, Dobi egyik legjobb barátja viszont azt hangoztatja, hogy nekünk nem szabad semmibe beleugranunk. Ne siessük el a tapsot, amit Keresztes-Fischer vár tőlünk. Tapsolni akkor is ráérünk, ha a Parasztszövetség bizonyított.

Szelei viszont sürgősnek és fontosnak tartja a szervezkedést. Iszunk és vitatkozunk. Vita közben még az is fölmerül, hogy jó lesz-e a Parasztszövetség elnevezés. Nem lenne-e helyesebb más nevet adni a tömörülésnek? Dobi azonban mindenkit meggyőz, és abban maradunk, hogy ez fedi legjobban azt a célkitűzést, amit meg szeretnénk valósítani.

Alakuló közgyűlés 1941 szeptemberében, Budapesten.

Vagy háromszázan jöttünk össze az ország különböző vidékeiről. A meghívottak között feltűnően sok a kisgazdapárti mozgalmi ember. De látok ismeretleneket is, akik nem a Kisgazdapártot képviselik. Itt ül Nánási László, akiről Dobi mondja el, hogy egy új parasztpárt alakításának az apostola, s ehhez toborzott kulcsembereket még a közelmúltban is.

Nagy Ferenc beszél a célkitűzésekről, aztán Kovács Béla a pártok feletti szervezet fontosságát méltatja, végül sor kerül az alakulás kimondására és a vezetőség megválasztására. A főtitkár Kovács Béla. Nagy Ferenc országos elnök mellé alelnökként bekerül a vezetőségbe Pataki László a Nemzeti Egység

Pártja részéről és Plósz István, aki ugyanezt a pártot képviseli. Pataki László tizenöt holdas bokodi gazda, Plósz István pedig Heves megyében gazdálkodik. Közelebbről egyiket sem ismerjük, de – ahogy Kovács Bélától hallottam – mindketten alkalmasak arra, hogy a Parasztszövetségben a kormánypárti parasztembereket képviseljék.

A megválasztott vezetőség első ülésén újabb ismeretlen emberekkel találkozunk. Gombás Bálinttal, akit a Parasztszövetség központi adminisztrációs titkáraként mutatnak be. Sovány és sokat beszélő ember, aki alighanem a kormány képviseletében van itt és próbál intézkedni. Ám Kovács Béla kevés lehetőséget enged olyan intézkedésekhez, amelyek jelentősek. Ezeket az erélyes fellépésű főtitkár tartja kézben.

A sajtó – a nyilas lapok kivételével – kedvezően ír az alakulásról. A sajtóvisszhangot én gyűjtöm össze és később is az én feladatom marad, hogy a szerkesztőségekkel kapcsolatot tartsak, információt adjak ... egyszóval propagandát fejtsek ki a Parasztszövetség népszerűsítésére.

Lelkiismeretesen, de lelkesedés nélkül csináltam. Nem vagyok propagandista alkat.

Néppel a népért, de hogyan?

Aki két nyeregben ül, annak előbb vagy utóbb, de elzsibbad az alsófele. Így jártam én is a *Kis Újság* és a Parasztszövetség által alám adott két nyeregben. Törtem a fejem, de semmi okosat nem tudtam kieszelni, hogy miképpen lehetne ezen a kínosan feszes és fárasztó állapoton változtatni.

Azt mondja nekem Sipos Gyuszi:

– Te Jóskám, mi a véleményed, jól van ez így, ahogy mi mostanában csináljuk?

Az órámra pillantok és nem a kérdezőre. Sietve kapkodom össze a legszükségesebbeket. A Parasztszövetség vidéki szervezeteinek alakításához szükséges iratokat és űrlapokat. Öt-

ven perc múlva indul a vonatom, úgy beszéltük meg Guba Mihállyal, a Parasztszövetség Szolnok megyei szervezésének irányítójával, hogy a szolnoki pályaudvaron találkozunk és onnét megyünk ki Jászapátiba, a községi szervezet alakuló közgyűlésére.

– Gyuszi, ne haragudj, de most nincs időm . . .

– Annyi azért legyen, hogy egy mondat erejéig nyitva tartod a füledet. Mostanában úgy viselkedünk, mint a káposztaföldre szabadult éhes kecske. Egyszerre mindent fel akarunk falni. Kapkodunk ide is, amoda is, és közben elfelejtjük, hogy a politikán meg az újságíráson kívül egyéb is van a világon. Ugye, sejted már, hogy mire gondolok? Kikapcsolódásra. Olyanra, ahol nem napirendi téma a szerkesztőségi meg a parasztszövetségi teszem-veszem. Ahol teleszívhatja magát az ember friss tavaszi levegővel, ahol a nótázásért, de még a kurjongatásért sem intik rendre az embert, sőt amiatt sincs nagy felháborodás, ha . . .

– Igazad van, de most már indulnom kell – vágtam ketté a hosszúra nyújtott mondatsort és elrohantam. Mindössze húsz percem maradt arra, hogy a szolnoki gyorsot elérjem. Sikerült. Guba Mihály az állomáson várt, és úgy megölelt, hogy ropogtak a csontjaim. Szokása volt a kemény kézszorítás és jó barátnak kijárt a csontropogtatás is. De közben a szidásról sem feledkezett meg. A tollforgató irkász-firkászok kényeskedését meg a diplomaták mézesmázos modorát emlegetve afelől oktatott ki, hogy a jászapátiak előtt ne kerteljek, mert a jászok meg a kunok csak az őszinte szóból értenek. A magyarok pedig – még ha nadrágban járnak és csizma helyett félcipőt viselnek is – ne sumákoljanak.

Ami azt illeti, Guba Mihály nemcsak nekem, hanem az alakuló közgyűlésen megjelent jászapátiaknak is kitálalt. A papokat áhítatos népbolondítóknak nevezte, a Hivatásszervezetet pedig olyan szennyszervezetnek titulálta, amely mindenkit a maga szekerébe akar fogni. A meglehetősen nyers kifejezések előbb megdöbbentették a jelenlevőket, aztán ötenhatan fölálltak és tüntetően elhagyták a termet. A két csendőr

és a főszolgabírói hivatal kirendelt tisztviselője azonban közömbös maradt. Nekik nem volt kifogásuk a Hivatásszervezetet ért támadás ellen, így végül sikerült a helyi szervezet megalakítását nyélbeütni.

Útban Budapest felé az járt az eszemben, hogy Sipos Gyuszi végül is hova akart kilyukadni?

Másnap, mikor bementem a *Kis Újság* szerkesztőségébe, borítékba dugva ott várt az üzenet: „Jóska, vasárnap kirándulás! Gyülekezés reggel hétkor a Fogaskerekű alsó állomásán. Hozzál magaddal hamuban sült pogácsát és hagyd otthon a rossz kedvedet."

Ki tud ilyen meghívásra nemet mondani?

Derűs tavaszi reggel, sok régi barát és néhány új ismerős. Többségük Györffy-kollégista, de akad közöttük néhány kollégiumon kívül tevékenykedő meghívott is. Barangolunk a budai hegyekben, megállunk az erdei tisztásokon, asztalt terítünk a frissen sarjadó gyöpre, szalonnát sütünk, forrásvizet iszunk és dalolunk. Számomra azonban nem a közös éneklés élménye jelentette a legnagyobb örömöt, hanem az együvé tartozás élménye és azok az érdekes beszélgetések, amelyek során ki-ki továbbadta a soha sehol le nem írott híreket, információkat. Sok szó esett a háborúról, de főként arról, hogy mi lesz azután, mire kell felkészülni. Akadnak olyan kérdések, amelyekben nem egyezik valamennyiünk véleménye, de abban egyek vagyunk, hogy a háborút elvesztik a nácik és a fasiszták. Meg abban is egy valamennyiünk álláspontja, hogy nem lesz könnyű dolgunk, de mindenképpen a néppel a népért fogunk dolgozni.

Zengett a völgy, visszhangzott az erdő, csírázott a mag... a vörösfenyő magja. Akik – mint én is – új emberként csatlakoztak a hegyekben is kitartóan balfelé igyekvő turistacsoportokhoz, azok a következő túrákra meghívták barátaikat, kedvesüket.

Így nőtt a tábor, a mi táborunk, amelyhez törzsgárdatagként tartozott Kardos László, Sipos Gyula, Gyenes Antal, Makó Erzsi, Horváth Lajos, Hegedüs András, Györffy Sán-

dor, Szűcs Ferenc, Mészáros Sándor és még vagy húsz Györffy-kollégista.

Ezek a hétvégi erdőjárások engem is kimozdítottak abból a már-már nyomtató ló módjára végzett körözésből, amelyet a *Kis Újság*nál és a Parasztszövetségnél rám kimért teendők jelentettek. Ugyanakkor erősödött az a vonzás is, amelyet a népi, helyesebben szólva a falukutatással foglalkozó írók és néprajzosok jelentettek számomra. Példaképemnek tekintettem Darvas Józsefet, aki íróként és újságíróként azt a kaput döngette, amelynek én még csak a vállam próbáltam nekivetni. Akkoriban találkoztam először Erdei Ferenccel és Kovács Imrével. Mind a ketten nyakig benne voltak a falukutató munkában, a fölvilágosító és nem éppen veszélytelen náciellenes frontban, amelynek kezdeményezéseit kormánykörökben lázításnak minősítették.

Újabb változást jelző esemény, ami engem megörvendeztetett.

Magához kéret Nagy Ferenc, a Parasztszövetség elnöke és azt mondja, hogy dédapámig bezárólag sürgősen szerezzem be származási okmányaimat, továbbá állampolgársági bizonyítványomat és még vagy fél tucat fontos iratot. Mindezekre azért volt szükség, hogy a Parasztszövetség hetilapindításához az engedélyt személy szerint az én nevemre szerezzük be. Tudtam, hogy nem lesz könnyű egy új hetilapot elindítani és népszerűen, jól szerkeszteni. Akkoriban már jelentkeztek a papírellátással kapcsolatos gondok, és a szerkesztőség munkatársait sem volt könnyű összehozni. Ám amit az ember elvállal, azt csinálja meg. Helyiségeket kutattam a szerkesztőségnek és a kiadóhivatalnak, és amikor úgy látszott, hogy mindezekkel egyenesben vagyok, egyszerre dugába dőlt minden.

Nem a származási okmányokkal volt baj.

Azokat – bár az ácsi református parókián és az etei református lelkészi hivatalban mélyre kellett ásni – beszereztem. Ezekből kiderült, hogy elődeink a XVIII. és XIX. században két Komárom megyei faluban éltek. Apai nagyapám, Dancs Mihály és anyai nagyanyám, Molnár Zsuzsánna is Ete község-

ből származott, a különbség az, hogy nagyapám zsellérsorból, nagyanyám pedig módos családból.

Az ácsi ág – Alföldi András, anyai nagyapám és apám édesanyja, Gyüre Julianna – ugyanilyen ellentétes származású volt. De egyebet is elárultak a származási okmányok. Például azt, hogy apai részről egyik faluból a másikba sodródó, anyai ágról pedig nemesi ranggal dicsekvő elődeim voltak. Alföldi őseimnek sok birkája, és ahogy a módihoz illett, csupa gazdag rokona volt.

Dancs elődeim közül dédapám a vasdinnyei Batthyány uradalmat szolgálta, Dancs nagyapám pedig – aki 1833-ban született – a császár kötéllel fogott katonájaként tizenkét esztendeig szolgált Morvaországban és valahol Bécs környékén, ahol tökéletesen megtanult németül. Így került 1871-ben az akkor épülő ácsi cukorgyár munkásaként Patzenhoferék szolgálatába és ott sikerült szilárd talajt biztosítania a talpa alá. Gyári munkás lett, cukorfőzőként dolgozott és – ahogy akkor lenni szokott – szerzett néhány hold földet is.

A származási okmányokat lobogtatva keresem Nagy Ferencet, a Parasztszövetség elnökét, hogy a hetilapengedélyhez szükséges okmányokat a kezébe adjam. Fanyalogva mondja: elkéstünk. Időközben Antal István miniszterelnökségi államtitkár már közölte, hogy nem tartja időszerűnek a korábban általa helyeselt parasztszövetségi lap indítását.

A leintést Kovács Béla is tudomásul vette, és én maradtam abban a korábban említett két nyeregben, ami mellé időközönként még ilyen-olyan időszaki nyergelések is becsúsztak.

A Bajcsy-Zsilinszky Endre köré csoportosult fiatal újságírók közül talán csak nekem volt egész országra szóló vasúti szabadjegyem, így Bandi bácsi engem kért meg: ne restelljem a fáradságot, menjek el a Székelyföldre és nézzek körül azon a tájon, ahonnan csupa lelkendező hírt közölnek az újságok. Neki gyanús ez a lelkendezés. Ha hazajöttem, számoljak be arról is, amit a sajtó elhallgat.

Főszerkesztőmnek tetszik a székelyföldi utazás terve. Közelebbről az, hogy riportsorozatban kívánok beszámolni az ott

látottakról. Vonatra ülök, és egy hétig járom a Székelyföld egy darabját.

Gyergyószentmiklósról borvizes szekér döcög Csíkcsomafalva irányába. A szekér előtt két apró ló, a szekéren kétoldalt rudakra akasztva százhúsz agyagkorsó üresen. Az ülésen a gazda csutorából nyakalja a küküllői bort, amit fuvar fejében ráerőltettem. Százhúsz üres korsó vándorolt vissza a savanyúvízforráshoz, hogy aztán a következő nap csordultig töltve visszakerüljön a gyergyószentmiklósi borvíz-előfizetők asztalára. Ami azt illeti, nem rossz üzlet a borvíz, megtalálja a számítását a szekeres, hiszen a forrás bőven és ingyen buzog. Persze rizikója is van ennek a vállalkozásnak. Történetesen az, hogy az út kegyetlen rossz és ugyancsak gyötri a szekeret. Fuvarosom elmeséli, hogy két héttel ezelőtt volt egy kisebb kalamajka. Félúton összetört az egyik kerék, és az egész rakomány pocsékba ment. Nemcsak a borvíz, hanem a sok cserépkorsó is.

Szopjuk a csutorát, mondjuk a magunkét, szidjuk a világot. Kiderül, hogy a csíkcsomafalvi szekeresek sem lelkesednek az ezeréves Magyarországért. Inkább valamiféle önálló Erdélyországot szeretnének. Olyat, ahol a borvíz meg a szekeres megbecsülését külön törvények szabályozzák.

– Mi régebben is jól megvoltunk a román szekeresekkel, pásztorokkal, de nem az urakkal. Ezután is megleszünk az alföldi szántóvetőkkel. Mindenkivel, akinek feltörte a tenyerét a kaszanyél. De az urak itt is, ott is ravaszok, s előbb vagy utóbb, de kelepcébe rántják a székelyt. Kelepcébe pedig ne kerüljön mások miatt senki fia – szónokolt Pap Máté, miközben az utolsó korty küküllői bort is kihúzta a csutorából.

Egy nyelv, de más világ, más nép és kacskaringósabb észjárás. Viszont a dolgok végső megítélésében alig van különbség egykori ácsi tőszomszédunk, a tízholdas Ódor Sándor és a mellettem ülő székely szekeres között.

Vendégül lát a csomafalvi pap. Báránypecsenyével, borral kínál, lelkes hangon beszél az egy nyelv, egy ország szemléletről, és arról, hogy Bethlen Gábor, Erdély egykori nagy fejedelme annak idején tündérkertet csinált. Az időközben elsze-

gényedett tündérkertnek most új gazdája van Horthy Miklós kormányzó személyében.

Szerényen közbevetem, hogy Bethlen Gábor és Horthy között én nem mernék egyenlőségjelet használni. Horthy Miklós, a kálvinista kormányzó egy nem létező magyar királyság jogi alapjaira és a német hódítókra támaszkodik, Bethlen Gábor pedig Bécsig kergette a Habsburgok hadait . . . azokét a Habsburgokét, akiknek főhercegei, ilyen-olyan szekértolói ma is ott ülnek Magyarország nyakán.

Legfelső fokon a Magyar Királyi Kúria mond ítéletet olyan jó magyar emberek felett, akik nem a királyságot, hanem magát a népet tekintik minden hatalom jogos birtokosának és ezt ki is merik nyilvánítani. Királyi Kúria ott, ahol király ugyan nincs, de trónörökös és trónkövetelő akad.

Vendéglátó házigazdám nem értette, vagy talán csak nem akarta érteni célzásaimat, és tovább fújta nótáját az egy nyelv, egy nép, egy ország elméletről, amelyet az országhatárok megváltoztatásával és a szórványterületek lakosságának áttelepítésével vélt megoldani. Próbáltam megmagyarázni azt, amit Ady Endre a „Magyar Jakobinus dala" című versében mindenkinél világosabban megfogalmazott. Ám az én papom tovább erősködik és hajtogatja, hogy nem a Dunáról meg az Oltról van szó, hanem a székelyek és a mócok közötti összeférhetetlenségről. Volt ebben a szemléletben egy adag a faji felsőbbrendűségből és az alantas munkára termett népek szolgai mivoltáról vallott nézetekből, de abból a badarságból is, hogy Csaba királyfi választott serege, a székely, királyi méltósággal felruházott nép.

Kísérőmmel, egy fiatal tanítóval – aki valahol Somogyban négy évet várt arra, hogy álláshoz jusson – még Gyergyószentmiklóson ismerkedtem meg. Ott kapott tanítói állást, lakást, onnét szekerezett utánam Csíkcsomafalvára, hogy velem együtt nézzen körül Székelyföld kellős közepén, ahogy azt a csomafalviak falujukról állították. Vele és egy pásztorfiúval – aki kalauzként hozzánk szegődött – kimentünk az erdőre, hogy favágókkal, pásztorokkal, mészégetőkkel, szénégetőkkel be-

szélgessünk. Biztosra vettem, hogy sok élménnyel és jó riportanyaggal indulhatok vissza a hegyekből, de csalódtam, mert ezek az erdei emberek nagyon is begombolkoztak. Nem kérdezték, mi járatban vagyok, nem mondtak többet adjisten köszöntésemre, csak foghegyről annyit, hogy „üljék le, ha már hozzánk jött".

Nem ültem le és nem fordultam vissza. Elővettem fényképezőgépem és csattogtattam. Megörökítettem a szénégetők kupacolását . . . mozdulatokat, amelyek a messziről jött néző számára ugyan beszédesek voltak, no de én véleményért jöttem. Megnyilatkozásokért, amelyekből Bajcsy-Zsilinszky Endre következtetni tud. Jó fél óra elteltével odajön hozzám egy alacsony termetű, erős csontú ember és megkérdezi, nem csinálnék-e fényképet az ő unokájáról odalent a faluban?

– Csinálok én – kapaszkodtam a vékonyka fonalba, ami rövidesen úgy megerősödött, hogy évekig tartó levelezés és barátság kerekedett belőle.

Kiderült a beszélgetésből, hogy az anyaországból a Székelyföldre vezényelt csendőrök, finánccok és vadőrök hada igen megkeseríti az erdei emberek életét. Elpanaszolták, hogy szigorúbb lett a világ. Amelyik erdei ember most a vadcsapáson hurkot vet, mert őzpecsenyére kerekedik étvágya, annak ugyancsak meggyűlik a baja az állami vadőrrel. Egyetlen őz befogásáért száz pengőre büntették az egyik pásztort. Holott az erdő nem az államé, hanem az övék. Márpedig, ha az erdő közbirtokossági tulajdon, akkor a mezei és erdei vad sem lehet az államé.

Régebben a román hatóságok szemet hunytak a csapdázások felett. Legfeljebb azt várták el a román csendőrök, hogy a pecsenyéből őket is megkínálják.

Még ennél is keserűbb szájízzel panaszolták el a tűz köré gyülekezett emberek, hogy a házi pálinkafőzést is megtiltották. Holott íratlan törvény a cefrés szilvamentés.

A székelyek a szilvát, mióta világ a világ, ilyen-olyan formában tartósították. Volt, aki megaszalta, mások viszont pálinkát főztek belőle. Minden háznál akadt „kígyós masina" –

vagyis olyan párolófazék, amelyben néhány órai forralás után toroköblögetővé erősödött a szilvacefre. Nem számított ez kihágásnak, elnézték a román hatóságok. Bezzeg most egymást érik a fináncrazziák, és jaj annak, akit tetten érnek. Nemcsak a büntetéspénz magas, de a „kígyós masinát" is elkobozzák.

Ilyen és ehhez hasonló szigorítások és zaklatások lohasztották le a székelyek lelkesedését, ami a Horthy-hadsereg bevonulásának napjaiban még városon és falun egyaránt lobogott. Persze találkoztam tájékozódó utamon bizakodókkal is. Olyanokkal, akik a Székelyföld és az anyaország ölelkezésétől valamiféle tejjel és mézzel folyó Kánaán megszületését várták. Csíkszeredán egy idős bányamérnök házában kaptam szállást. A házigazda azt fejtegette, hogy a Nagybánya és Felsőfernezély mélyén fekvő ásványi kincsekből fel lehetne építeni Erdély új fővárosát és be lehetne aranyozni minden templomtornyot.

Meg sem próbáltam közbeszólni. Mit is mondhattam volna erre?

Bajcsy-Zsilinszky Endre nagy figyelemmel hallgatta végig egész estét betöltő tájékoztatómat és arra kért, írjam meg feljegyzés formájában valamennyi tapasztalatomat. A feljegyzés egy példányát Kovács Béla kérte el, s napokon belül eljutott ez a hangulatjelentés a kormányzat vezetőihez is. Kovács Béla mondta el később, hogy a belügyminiszter külön utasítást adott, amelynek értelmében enyhíteni kell a zaklatásokat és csínján kell bánni a büntetésekkel. Nemcsak a Székelyföldön, hanem az anyaországhoz csatolt valamennyi területen.

Kovács Bélával megtárgyaltuk a Parasztszövetség szervezésének ügyét, és arra az elhatározásra jutottunk, hogy egyelőre egyetlen szervezetet sem alakítunk a Székelyföldön. A *Kis Újság* olvasótábora viszont erőteljesen növekedett. Ezt elsősorban Balogh Edgárnak, a baloldali érzelmeiről Erdély-szerte ismert kitűnő kolozsvári publicistának és írónak köszönhette a lap. Balogh Edgár szerkesztőségünk felkérésére vezető munkatársként dolgozott a *Kis Újság*nál, és bátor véleményt mondott arról a ködösítésről, amelyet az „Édes Erdély itt va-

gyunk, érted élünk és halunk" meg a „Szép város Kolozsvár, majd ott lakom a Szamosnál" melódiák szirupos hangja és szelleme sugárzott.

Szirupos szellem és hőzöngő koponyák. Itt is bőven volt belőlük, szinte mindennap bosszankodhattunk miattuk.

Bejön a szerkesztőségbe egy kackiás ember. Hóna alatt sárga aktatáska, Darvas Józsefet keresi, de nem találja. Kérdezi tőle Bihari Nagy Lajos, hogy milyen ügyben? A kackiás ember – akire jóval később akasztottuk rá ezt a jelzőt – titkolózva csak annyit mond, hogy világmegváltó ötletét szeretné Darvassal megbeszélni. Mondjuk neki: jöjjön két nap múlva, mert Darvas vidéken van. Harmadnap újra beállít a mi emberünk, de Darvast ez alkalommal sem találja, hát megkörnyékez engem. Darvas József vagy Dancs József, neki mindegy. Mind a két név egyformán hangzik... neki jó vagyok én is. Fulladásig üríti ki a tüdejét, lélegzetét visszafojtva beszél, összehord tücsköt-bogarat, végül bemutatkozik. Csordás Pálnak hívják, vásározó csizmadia, de az írást tekinti hivatásának. Kiteregeti féltve őrzött titkat, amelyet írásba foglalva hozott be a szerkesztőségbe. Azt sem hallgatja el, hogy nagylelkű. A Parasztszövetség csizmavasárló tagjainak tíz százalék engedményt ad, a kisgazdapártiaknak viszont csak ötöt. Ez az engedmény a legutóbbi bicskei vásáron ötvenkét vevőt csalt be Csordás Pál sátrába.

Kotorászik a táskájában és előszed egy tűzpecsétet, amelylyel minden egyes pár csizma talpába beleégeti: „Néppel a népért, tűzön-vízen át."

Önkéntelenül szalad ki a számon a kritika: nem szabadna ilyen üzleti fogásokra vetemednie egy tisztességes vásározónak. Erre megmagyarázza, hogy az általa készített csizmákban tisztességes parasztemberek szántanak-vetnek. Parasztszövetségbeliek és kisgazdapártiak. Őket tiszteli meg az árengedménnyel és a jelmondattal is.

Fészkelődöm, ürügyet keresek a távozásra. Erre a kackiás ember kitesz íróasztalomra egy vaskos iromány csomót. Bal zsebébe nyúl, újabb bélyegzőt kotor elő és bélyegezni kezd.

A vaskos irodalom borítólapjára pedig fölrajzolja a mű címét: „A világ kinőtt a régi csizmájából, újat kell neki szabni!"

Tessék-lássék belelapozok az ákombákomokkal írott műbe, amelyet bizony nehéz lenne végigbetűzni. Se bekezdés, se pont, se vessző. Mondom a kackiás embernek, hogy ezt így nem lehet elolvasni. Írassa le géppel, azután hozza be. Mindezt abban a reményben javasolom, hogy így végképp megszabadulok a világmegváltó eszmeáradat bőbeszédű gazdájától.

Csalódtam. Csordás Pál, a kackiás csizmadia egy hét múlva újra meglepett a szerkesztőségben és letette asztalomra a három példányban legépelt kéziratot. Ott feküdt előttem a mű díszes bőrkötésben. Borítólapjáról aranyozott betűkkel kiabált rám a cím és fölötte a szerző neve, cirádás keretbe foglalva.

Csordás Pál elégedetten mosolygott és elmondta, hogy két pár csizma árát áldozta a gépelésre, no meg a díszes bőrkötésre.

– Azt akarom, hogy a külalak méltó legyen a belső tartalomhoz – lelkendezett, miközben Bihari Nagy Lajos kollégámnak átszóltam telefonon, hogy segítsen lerázni a kackiás embert. Bihari Nagy Lajos bejön, kézbe veszi a díszkötésű irományt, beletekint és tettetett csodálkozással azt mondja:

– Hát csak magyar nyelven gépelték le ezt a világszenzációt jelentő művet? Hiszen ezt a világ valamennyi országában szentírásként kellene kezelni, ami csak akkor lehetséges, ha angolra, németre és oroszra lefordítják.

– Valóban igaz, hogy ez lenne a legjobb megoldás – toldottam meg kollégám kétes értékű dicséretét, és hozzátettem, hogy érdemes lenne a nagy művet a Népszövetség Genfben székelő központjába, a főtitkár kezeihez eljuttatni. Elvégre a világ csizmájáról van szó, ami az utóbbi időben nagyon is szorít.

Az ötlet tetszett a kackiás embernek. Megcímeztem egy óriási borítékot és fél óra múlva ajánlott küldeményként elindult útjára Csordás Pál irománya.

– No ezt jól elintéztük – mondtam magamban, és biztosra

vettem, hogy jól sínre tettük az „alkotást". Olyan sínre, ami nem kanyarodik vissza többé a *Kis Újság* szerkesztőségébe.

Egy hónap múlva újra kopog szerkesztőségi szobám ajtaján Csordás Pál, és lelkendezve lobogtatja a Népszövetségtől érkezett válaszlevelet, amelyben értesítették, hogy a javaslatot gondosan áttanulmányozzák és később érdemleges választ küldenek további sorsáról.

Így adtunk mi munkát annak a Népszövetségnek, amelyről sokan úgy vélekedtek, hogy nem más, mint sóhivatal.

Kicsi a világ.

Két évvel később ismét összetalálkoztam Csordás Pállal. A csornai nagyvásáron árusította portékáját. Zöld ing, fekete bricsesznadrág feszült köpcös termetén, puha szárú csizma egészítette ki az öltözetet. Sátra előtt rúdra akasztva lógtak a bőrcsizmák, talpukba belesütve a nyilaskereszt. A sátor homlokzatán pedig szél lóbálta a reklámtáblát, amelyre félaraszny betűkkel pingáltatta rá a kackiás ember: „Nyilas párttag testvéreimnek húsz százalék engedmény! Kitartás, győzünk!"

Nyüzsgő vásári hangulat. A sátrak többségében vevők alkudoznak, de Csordás Pál sátrában még csak mutatóba sem láttam teremtett lelket. A nyilas pártszervezetek ugyanis akkoriban ingyen biztosították tagjaiknak az egyenruhát. A zöld inghez a fekete nyakkendőt, a bricsesznadrághoz a Hitler-szabású bőrcsizmát. Aki csak húsz százalék engedményt adott, annak nem maradt kuncsaft a nyilas hivők táborából.

Erősödik a parasztság összefogása

A Magyar Parasztszövetség Thököly út 20. szám alatti országos központjában, amelyet egy háromszobás lakásból alakítottunk át, egymásnak adják a kilincset a látogatók. Viszonylag rövid idő alatt ötszázhuszonnégy vidéki szervezet – köztük százhárom jól működő gazdakör és olvasókör – tette magáévá

a Parasztszövetség célkitűzéseit és várt útmutatást, segítséget további munkájához.

Falusi és tanyasi emberek jöttek ezer kívánsággal és még több kíváncsisággal. Akadt közöttük módos gazda, tarisznyás szegény ember és a budapesti Teleki térről érkezett munka nélküli kubikos is. Senki sem jött üresen, mindenkinek volt valamilyen elgondolása. A látogatók többsége végül megkérdezte: nem tudnánk-e számukra néhány éjszakára szállást biztosítani?

Engem keres Nagy Imre költő Sárrétudvariból. Megkínzott arcán ott van a máról holnapra tengődő napszámos óhaja: ha tud, segítsen a Parasztszövetség. Telefonálok a *Kis Újság* szerkesztőségébe Darvas Józsefnek, aztán Püski Sándornak – akinek akkor már jó nevű könyvkiadó vállalata volt – és végül sikerül nyélbe ütni egy vékonyka versesfüzet kiadását. Nagy Imrével nyulat lehetne fogatni, olyan boldog.

Áldozó József himódi parasztfestő kiállítást szeretne rendezni műveiből. Arra kéri Kovács Bélát, segítsen neki. A kiállítási termek vezetői azonban mereven elzárkóznak és – mi tagadás – a Parasztszövetségnek nincs kulcsa az efféle zárak felnyitásához. Egy nagykunsági juhász – a nevére már nem emlékszem – faragótudományát mutatja. Egy zsákban hozta fel remekeit: óriási díszkürtöt, rajta az ökörszarvba vésett pásztorjelenetekkel, magyaros motívumokkal: piros meggyfából faragott, sallangos ostornyelet, amelynek ólommal kiöntött díszeit mindannyian megcsodáltuk. Nem tudom, miként került a központba, de kézről kézre járt Badár Balázs nagykunsági fazekas remekműve, egy öblös kancsó, amelynek az volt a fortélya, hogy a bele töltött bort elnyelte és csak annak engedett belőle kortyolni, aki értett a kancsó nyelvén. Vagyis azt a csecset szopta, amelyik a borforráshoz vezetett.

Segíteni kellene ezeken a kallódó tehetségeken! Ország-világnak bemutatni azokat a remekműveket, amelyek kezeik alól kikerülnek. Kopogtatunk a kultuszminisztérium illetékeseinek ajtaján, próbálkozunk itt is, amott is, de kevés eredménnyel. Még az ígérettel is fukarkodnak. Még nehezebb problémát je-

lent vidékről érkező, pénzzel nem rendelkező barátaink elszállásolása.

Nagy Ferenc rukkol elő a javaslattal, hogy indítsunk országos méretű gyűjtést és adjunk ki „téglajegyeket". Ezen túlmenően pedig rendezzünk jótékony célú tombolát és a befolyó pénzből építsen a Parasztszövetség egy ötvenágyas szállodát, ahol a fővárosba érkező vendégeink megszállhatnak. Nagy a lelkesedés, de a téglák csak lassan szaporodnak. Pedig Budapest főpolgármestere telket biztosított a szállodaépítéshez. Igaz, hogy az építkezésnek egyéb akadálya is volt. Zárolták a legfontosabb építőanyagokat... nem lehetett cementet, vasgerendát kapni. Háború volt.

1942 tavaszán született meg az elhatározás, hogy beindítjuk a Parasztszövetség művelődési tanfolyamát. Szakembereket, írókat, közgazdászokat kérünk fel a tanfolyamok írásos anyagának elkészítésére, s a kész előadásokat füzet alakban, kinyomtatva tervezzük szétküldeni a vidéki szervezeteknek. Pál András irányítja a tanfolyamok szervezését, Somogyi Imre pedig új ötletekkel áll elő, amelyek mindannyiunknak tetszenek, amelyeket meg kell valósítani. Az egyik ilyen javaslat: ajándékozza meg a Parasztszövetség központja egy-egy kiskönyvtárral azokat a vidéki szervezeteket, amelyek legjobban dolgoznak és a legeredményesebb tanfolyamot rendezik.

Ötven könyvszekrényt csináltattunk, és minden szekrénybe ötven kötet könyv került. Az ajándékba adott könyvtár köteteinek zömét a falu életével foglalkozó népi írók műveiből válogattuk össze. Móricz Zsigmond, Veres Péter, Szabó Pál, Darvas József, Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Németh László összesen harminc művel szerepelt a kis könyvtárban. De bekerültek a válogatásba a világirodalom remekei közül Solohov „Csendes Don", Reymont „Parasztok" és Victor Hugo „A nyomorultak" című kötetei is. A költők közül Petőfi, Arany, Ady, József Attila és Szabó Lőrinc művei szerepeltek az ajándék könyvtár kötetei között.

A könyvek beszerzésében sokat segített Püski Sándor barátunk, aki Szerb utcai könyvesboltjából önköltségi áron – a

bolti ár feléért – szállította a megrendelt könyveket. Ott sündörgött a könyvtárak átadásánál Balogh Mihály, akiről akkor úgy tudtuk, hogy Püskiék alkalmazottja. Ám ez csak fedőmunkaköre volt, hiszen a valóságban – mint az a felszabadulás után kiderült – csendőrnyomozóként dolgozott és bizony sok embert lebuktatott.

Bejön a Parasztszövetség központjába Kodolányi János író, amiatt háborog, hogy az ő munkái közül egyet sem soroltunk be az ajándék könyvek közé. Valamiféle haragról beszél, amit a Parasztszövetség kultúrosai táplálnak iránta, mert ő mindenkinek megmondja a véleményét. És nekik is megmondta.

Kovács Béla gyorsan kifogja a szelet Kodolányi vitorlájából. Készségesen vállalkozik a panasz orvoslására, abban az esetben, ha az író garantálja, hogy az általa javasolt Kodolányi-művekre ugyanazt az ötven százalék engedményt biztosítja, amit a többi könyvekre kaptunk. Így került az ajándék könyvtár kötetei közé a „Juliánus barát", amit Kodolányi teljesen díjmentesen bocsátott a Szövetség rendelkezésére.

Az írói felajánlások – amelyeket Kodolányi indított el – folytatódtak. Tamási Áron, Cs. Szabó László, Fekete István és az erdélyi Nagy István is elintézte kiadójával, hogy egy-egy kötetét besorolhassuk a kis könyvtárba, éspedig írójának ajándékaként.

Hamarosan kiderült, hogy Somogyi Imre ugratása játszott közre az írók fölhergelésében. Mint később bevallotta, ő ültette a bolhát előbb Kodolányi, majd a többi ajándékozó író fülébe. Somogyi Imre szerelmese volt a jó könyveknek – ötezer kötetes könyvtárat gyűjtött össze Nürnberg utcai lakása alagsorában. Hadd tegyem hozzá, hogy ez a lakás nem hasonlított ahhoz, amit általában a lakás fogalma jelent. Szobrászműterem, fafaragóműhely, hasuragyár (gyékényből font kerti melegágytakarót készítő alkalmatosság) és még egy tucatnyi fel nem sorolható eszköz, amelyeket – valahányszor Somogyi Imrénél megfordultam – mindig megcsodáltam. Még a kubikos talicska – a házigazda egykori kenyérkereső szerszáma – is ott állt a hodálynak is beillő helyiség sarkában.

Somogyi Imréről egyébként az a hír járta, hogy Őriszentpétertől Mándokig, Algyőtől Bükkábrányig minden falut ismer. Sőt azt is tudja, hogy egyik vagy másik faluban kinek mi a bogara, s kit hogyan lehet a falu felemelkedésének szolgálatába állítani. Nyáron és télen is kerékpáron járta az országot. Sajátos humorát, lobogó göndör haját, viharkabátját és közvetlenségét minden mozgalmi ember ismerte. Buzdította, s ha úgy adódott, szidta a félrehúzódókat meg a bátortalanokat, hogy mozduljanak ki a régi módiból és kezdjenek újat. A mezőgazdaság belterjesebbé tétele, a Kert-Magyarország megteremtése volt egyik nagy álma. Erről írt könyvet, erről beszélt a Parasztszövetség gyűlésein. De nemcsak beszélt, hanem cselekedett is. Kidolgozta a primőr áruk termesztésének sajátos módszerét, szorgalmazta az öntözést és síkraszállt azért, hogy a vízzel is takarékoskodni kell, mert maholnap kevés lesz belőle. A hagyományos és sok vizet igénylő árasztásos öntözési módszer helyett az esőztető változatot propagálta és minden alkalommal hozzátette: a víz olyan kincs, amit ma még nem becsülünk, de hamarosan meg kell tanulnunk, hogy az aranynál is értékesebb.

Emlékszem, Kartal községben együtt tartottunk esti megbeszélést a Parasztszövetség helyi szervezetében. Én azonban nem jutottam szóhoz, mert Imre barátom az öntözés dolgában éjfélbe nyúló vitába keveredett és addig nem nyugodott, míg be nem bizonyította, hogy a kartali konyhakertészetek öntözővizét szolgáltató kutakból kétszer akkora területet lehet öntözni, ha letérnek a régi, vízpazarlásos barázdás módszerről.

Somogyi Imre másik nagy terve az volt, hogy a tudás bővítése érdekében nem az iskolapadba kell a felnőtt embereket visszakényszeríteni, hanem a „látva tanulás" lehetőségét kell előttük megnyitni. Utazzanak a tanulnivágyók az ország egyik vidékéről a másikra és sajátítsák el az ott virágzó agrárkultúrát, tanulják meg azokat a módszereket, amelyek az övékénél célravezetőbbek.

A Parasztszövetség határjáró útjai gyorsan népszerűvé váltak. Somogyi Imre szervezte, ő szerzett pénzt a Földművelés-

ügyi Minisztériumból a költségekre és minden egyes útra elkísérte a csoportokat. Így jutottak el a konyhakertészkedés iránt érdeklődő Komárom megyeiek Nagykőrösre, így jártak a baranyaiak Biharban, ez a három-négy napos látva tanulás alakította ki a barátságot Somogy és Heves megye parasztszövetségi szervezetei között.

Furcsa összefonódások, kibogozhatatlan csomók, érthetetlennek vélt álláspontok.

Somogyi Imre minden erejét latba vetve dolgozott a Parasztszövetségben, de elhárította magától, hogy ott bármilyen tisztséget vállaljon. Bejárt a Kisgazdapárt központjába, de nem volt párttag. Még ennél is furcsábbnak tűnt előttem az, hogy a Györffy-kollégisták leghűségesebb támogatója Tüdős Klára volt. Az a Tüdős Klára, akit Zsindely Ferenc miniszterelnökségi államtitkár feleségeként a legfelső társadalmi és politikai körökben tiszteltek. Mi fűzte őt a forradalmi hagyományokat ápoló és a marxizmussal ölelkező györffystákhoz? Valószínű, hogy Tüdős Klára nem a házassága révén létrejött politikai kapcsolatokat, hanem az egészséges ellenzéki szellemet érezte igazán magáénak. Nem restelli a fáradságot, talpal és jelentős anyagi előnyöket szerez a Györffy-kollégiumnak.

Aztán itt van egy másik kérdés, amelyet szinte mindennap feltesznek a Parasztszövetség berkeiben járatos embereknek.

Ki áll a Magyar Parasztszövetség háta mögött? Honnan van pénze ennek a szervezetnek arra, hogy országos méretű megmozdulásokat szervezzen, kiadványokat készíttessen, könyvtárakat ajándékozzon? Aki messzebbre lát az orra hegyénél, az előtt világos, hogy biztos pénzforrással kell rendelkeznie a vezetőségnek. Az sem vitás, hogy mindezt nem valamiféle Jókai-regényből előlépett nábob adja a maga zsebéből.

A Szövetség alapszabályában ugyan benne van, hogy a tagdíjakból származó bevétel egy bizonyos százalékát a központi apparátus fenntartására kell fordítani. Ámde a vidéki szervezetektől ilyen alapon beérkező összegek arra sem elegendőek, hogy azokból a telefon- és villanyszámlát, no meg az irodabért stb. fedezni lehessen.

Honnét jön a pénz? Ki fedezi az alkalmazottak tiszteletdíját, az utazások költségeit és egyebeket? Sejtem, de teljes bizonyossággal még nem tudom. Csak azt hallom, hogy Kovács Béla sűrűn telefonál Antal István államtitkárnak, sőt annak is fültanúja voltam egyszer-kétszer, hogy Keresztes-Fischer belügyminiszter kereste főtitkárunkat telefonon.

Két napra Hajdú megyébe utazunk Kovács Bélával. Útközben szóba hozom a Szövetség előttem tisztázatlan pénzforrását, mire Kovács Béla anekdotával hárítja el az őszinte magyarázatot. Olyan anekdotával, amelyikből érteni lehet.

– Tudod, Jóskám, az egyszeri ember arra volt kíváncsi, hogy mennyi tejet ad a szomszéd gazda tehene. Nem kérdezett senkitől semmit, hanem este kiállt a kapuba, alaposan megnézte a szomszéd tehenének tőgyét, és azt mondta magában, hogy nincs abban a bőrcsutorában öt liternél több, sőt talán annyi sem. Aztán látja, hogy a szomszédasszony tízliteres kanna alatt görnyed . . . tíz liter tejet visz a csarnokba. Másnap ugyanez ismétlődik, harmadnap aztán elhatározza a kíváncsi gazda, hogy a végére jár a dolognak. Fejéskor átmegy a szomszédék istállójába, és ugyancsak elcsodálkozik, amikor látja, hogy a szomszédasszony két tehenet fej, holott csak egy jár ki a legelőre. És senki sem sejti, hogy nem egy, hanem két tőgyből jön össze az a tíz liter tej.

– Ezek szerint mi is két tehenet fejünk, de csak egyről tud a közvélemény – próbálom kiugratni a nyulat a bokorból. Hallgatás rá a felelet. Este viszont a debreceni Arany Bika Szálló egyik kétágyas szobájában megoldódik Kovács Béla nyelve.

– A legelőre járó tehén – amiről mindenki tud – a mi sovány fejősünk. De a másik is a mi szénánkat eszi. Az is a mi adófilléreinkből táplálkozik. Kereken kimondva: abból a pénzből, amit a falu népe adóba befizet, valamicskét visszaadnak Keresztes-Fischerék a Parasztszövetségen keresztül a parasztságnak.

– Komolyra fordítva a szót: a kormányzat tisztán látó vezetői a Parasztszövetséget tartják annak a szilárd alapnak,

amelyre az ország jövőjét rá lehet építeni. A belügyminiszter utálja a nácikat és a fokozódó nyilas szervezkedéssel szemben olyan erőt kíván felsorakoztatni, amelyik megmarad az arany középúton és nem hajlik el se jobbra, se bolra. – Majd így folytatta: – Nehogy azt hidd, amit ebben az országban néhány millió ember képzel Keresztes-Fischer belügyminiszterről, hogy ő a neve, vagy éppen a származása alapján németpárti. Erről szó sincs. Ő legalább úgy utálja Hitlert és szekértolóit, mint te vagy én. Még azt sem lehet mondani, hogy Horthy Hitlerékhez húz. Ő afféle ember, aki se ide, se oda. Aztán ide is meg amoda is. Ő többre becsüli a medvéit, mint a munkásokat meg a parasztokat együttvéve.

Nem értettem a medvékkel kapcsolatos célzást, így hát megkérdeztem Kovács Bélát, hogy miféle medvékkel példálózik?

– Kedves jó barátom. Te most azt szeretnéd, ha mindent kiteregetnék. Nemcsak a magunk dolgát, de a mások szennyesét is. Ám legyen. Ha a magunk pénzügyeit nem rejtettem véka alá, elmondom Horthy medveakcióját is. Ez a semmire határozott választ nem adó ember valamelyik hóbortos vadászati tanácsadójának a javaslatára medvéket vásárolt és azokat a Jósvafő és Szinpetri fölött elterülő erdőségben akarja letelepíteni, majd pedig vadászni. Mondhatnánk azt is, hogy az ország kormányzója ennyit meg is engedhetne magának. Elvégre a nagyurak mindig nagyvadra szerettek vadászni és én azt hiszem, hogy ez így is marad a világ végezetéig. Igen ám, de a kiszemelt vadrezervátum kellős közepén áll – helyesebben mondva állt – egy kis falu. Úgy hívták, hogy Derenk. No de... Horthynak mit számít, hogy egy faluval több vagy kevesebb? Semmit.

– Hétpecsétes intézkedés ment ki az illetékes hatóságokhoz, hogy Derenket le kell törölni a föld színéről, házaival és templomával együtt. A másik hétpecsétes ukáz a kormányzó személyének sérthetetlenségére hivatkozva megtiltotta a sajtónak és minden rendű, rangú embernek, hogy erről az ügyről akár csak egy mukkot is kiejtsen. A falu lakóinak kitelepítése már hónapokkal korábban elkezdődött, de a befejezés

egyre késik. Pedig a kártalanításra biztosított állami pénzből akár két olyan falut is fel lehetne építeni, mint amilyen a régi Derenk volt. A falubeliek, akiket napközben csendőri segédlettel kitelepítenek, éjszaka visszaszökdösnek és nem hagyják békén a kormányzó úr rusnya medvéit.

Kovács Béla felemelte hangját és azzal fejezte be a késő éjszakába hajló beszélgetést, hogy mindezt fejvesztés terhe mellett mondta el. Ha továbbadom, ha őrá hivatkozva bárkinek erről említést teszek, sittre kerülünk mind a ketten.

Hajnalodott. Szekerek zörögtek ablakunk alatt, éledőben volt a város, jöttek a piacozók. Rikkancs rikkantotta a cívisváros fülébe a szenzációt: a kormányzó úr őfőméltósága külön kihallgatáson fogadta a német nagykövetet. Azon tűnődtem, miféle ember lehet az ország zászlósuraként emlegetett Horthy kormányzó, akit ezekben a vérzivataros időkben a medvéi meg a náci nagykövet közlései örvendeztetnek? Közben kételkedtem is. Nehezebb volt elhinni ezt a medvetelepítést és a falu lerombolásának hírét, mint azt, hogy a cívisek városába költözik a római pápa. Ezt sem, amazt sem tartottam valószínűnek.

Pedig a medvetelepítést és a falu lerombolását nem az ujjából szopta Kovács Béla. A bizonyítékot jó húsz esztendő múltán együtt néztük meg Jakuts Lászlóval, az aggteleki cseppkőbarlang akkori igazgatójával, aki másfél óra járásnyira lakott a lerombolt falutól. Emlékszem, bozótos ösvényeken kapaszkodtunk fel az 1940-ben 450 lakost számláló, de 1942-ben halálra ítélt faluba, ahol egyetlenegy élőt találtunk. Egy öregasszonyt, aki a templom romjai alól előkaparta a kis harangot és megkongatta, mikor odaérkeztünk.

Később Szüts László újságíró-kollégám a *Szabad Föld*ben folytatásokban megírta Derenk tragédiájának és a kormányzó medvéinek történetét, de ez már nem tartozik ahhoz az utazáshoz, amelyen először hallottam erről az ügyről.

A Parasztszövetség főtitkárával kialakult barátságunkat elmélyítette ez az őszinte beszélgetés, ami többek között rávilágított arra, hogy a Parasztszövetségen belül is felütötte fe-

jét a nyilazás. Kiderült, hogy Búzás Márton, az egyik szervező titkár korábban Meskó Zoltánt szolgálta, most pedig Szálasiék felé kacsingat. Állítólag olyan megbízatása van, hogy híreket hozzon, de nekem az a sanda gyanúm, hogy az ilyen hírszerzőktől nem lesz erősebb a Parasztszövetség.

A Parasztszövetség részére juttatott állami dotáció havi összege az alakulást követő hónapokban tízezer pengő volt. Ahogy később megtudtam, ugyanennyit kapott az államkasszából a Faluszövetség, a Honszeretet Széchenyi Szövetség, a Frontharcos Szövetség, a Társadalmi Egyesületek Szövetsége és még jó néhány olyan szervezet, amelyiknek a nevét sem hallották a faluban élő emberek. Egy szó, mint száz... sok pénz csordogált szanaszét az üresnek kikiáltott államkasszából. És ebből a sokból csak morzsányi volt az, amit a mi szervezetünknek juttattak.

A mezőgazdaság megsegítésére is jutott az állami dotációból, de bizony vékonyan. A kis- és középparasztok figyelmét a Mezőgazdasági Kamarán keresztül betonsiló-akcióra hívták fel. A jelentkezőket azonban alaposan megrostálták, és mi tagadás, olyanok kezében volt a rosta, akik nem a gazdát, hanem annak politikai hovatartozását nézték. Elsőként a vitézi telkek tulajdonosait elégítették ki, no meg azok elsőszülött fiait, akiket a kormányzó ünnepélyesen avatott ifjú vitézekké.

De hallottam olyan esetről is, hogy Nagyatádon az egyik talpnyaló boltost és kocsmárost ítélte az akciót lebonyolító bizottság a legérdemesebbnek arra, hogy állami pénzen silót építsen. Mikor aztán elkészült a takarmány tárolására szolgáló alkalmatosság, a kocsmáros jéggel töltötte meg a téli hónapokban, hogy nyáron hidegen tarthassa a sört. Mikor az esetet az egyik ellenzéki képviselő szóvá tette, a földművelésügyi miniszter – név szerint báró Bánffy Dániel – kedélyesen azt válaszolta, hogy ez még mindig jobb, mintha azon a pénzen elkészített betonsilóba a kutya esik bele.

Őszintén szólva, elsősorban nem silógödrökre, hanem olyan gazdahitelekre lett volna szükség, amelyeken műtrágyát, mezőgazdasági gépeket és felszereléseket vásárolhattak volna ala-

csony kamatláb mellett a gazdák. De még ennél is égetőbb volt a helyzet a szikes, vagy éppen homokos vidékeken, ahol talajjavítás nélkül, a homok megkötése nélkül minden évben szegényebb lett a különben is szegény ember.

Egy alkalommal a bankárok, gyárosok és gazdag nagykereskedők is a zsebükbe nyúltak, hogy jótékonyságukat fitogtatva segítsenek a nehéz helyzetben levő parasztságon. Ilyen akcióként könyvelte el a korabeli sajtó azt az adakozást, amelyet Eckhardt Tibor, a Kisgazdapárt akkori vezére kezdeményezett és Mihályfi Ernő, a *Magyarország* című napilap főszerkesztője lapjában szorgalmazott. A pártvezér személyes kapcsolatainak latbavetésével a TEBE (Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete) urai tekintélyes összeget juttattak ajándékként a Tiszántúl szorult helyzetben levő kisgazdáinak szikjavításra és a földnélküliek munkanélküliségének enyhítésére. Ehhez a pénzhez jött még a *Magyarország* szerkesztőségének gyűjtési akciója révén összegyűlt összeg.

Nem ismerem a tömött zsebek megnyílásának indítóokait, de tény, hogy egy hónap alatt nyolcvanhatezer pengő gyűlt össze, ami az akkori idők gazdasági viszonyait tekintve ugyancsak nagy summának számított. Ehhez az összeghez viszonyítva azonban meglehetősen vékonyra sikeredett a talajjavítás. Z. Nagy Ferenc megírja „Ahogy én láttam" című könyvében, hogy ebből a pénzből hatszázötven hold szikes területet javítottak meg. Apró csepp volt ez az Alföld nagy kiterjedésű szikeseinek tengerében.

A szikjavítás Dévaványa határára korlátozódott és – ahogy Z. Nagy írja – az akció lebonyolítására a dévaványaiakból külön bizottságot alakítottak. Ennek elnöke Z. Nagy Ferenc, tagjai pedig Farkas Béla református lelkész, Tóth Viktor Zoltán katolikus esperes, Kolozsvári László református tanító és Kiss Sándor nyugalmazott vasutas. A bizottság jogászi teendőinek ellátására dr. Rákosi Árpád ügyvéd vállalkozott.

Erről a bizottságról jegyezte meg Dobi István, hogy kevés bizalma lehetett a dévaványai kisgazdáknak és földmunkásoknak egy olyan intéző bizottsághoz, amelybe még mutató-

nak sem került olyan ember, akinek feltörte tenyerét a kaszanyél. Nem lehet több évtized távolából megállapítani, ki sugalmazta, de annyi bizonyos, hogy nagy politikai mellétogás volt a kisgazdákat, földmunkásokat és kubikusokat az intéző bizottságból kihagyni.

Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy a pénz kezelését illetően megindultak a sugdolózások, amelyek sokat ártottak a különösen közismert Z. Nagy Ferenc népszerűségének.

A névrokonság Nagy Ferenc, a Kisgazdapárt főtitkára és Z. Nagy Ferenc, a Kisgazdapárt egyik legtekintélyesebb Szolnok megyei vezetője között még a megkülönböztető Z. jelzővel sem erősödött szimpátiává. Ennek Z. Nagy Ferenc írásban is tanújelét adta, mikor könyvében leírta (igaz, hogy Tildy Zoltán szájába adva): „Nagy Ferenc megrekedt a Kincses Kalendárium olvasásánál és onnét nem hajlandó előbbre lépni."

Ez a megállapítás, amelyet Tildy talán ki sem mondott, nem volt egyéb, mint viszonzása azoknak a távoltartó mozdulatoknak, amelyeket a baranyai Nagy Ferenc Szolnok megyei névrokonával szemben gyakorta használt.

Egy ilyen távoltartó mozdulatnak – helyesebben szólva kijelentésnek – én is tanúja voltam a Parasztszövetség központjában. Valahogy így mondta a főtitkár: jobb, ha Z. Nagy kívül marad a kerítésen, vagy ha belül kerül, vigyázni kell, hogy csak közkatonaként gyarapítsa sorainkat.

Z. Nagy Ferenc pedig inkább nem állt be a seregbe. A Parasztszövetséggel kapcsolatban azt hajtogatta, hogy neki ezzel a szervezettel szemben fenntartásai vannak. A fenntartások valószínűségét nem vitatom, de az is bizonyos, hogy Kovács Béla nyíltan kitűzte a tilalomtáblát Z. Nagy elé. Ez akkor történt, mikor Dévaványáról öttagú deputáció érkezett a szövetségbe azzal a kívánsággal, hogy K. Tóth Ferencet, a Dévaványához tartozó pusztaecsegi tanyás gazdát bízzák meg a körzeti szervezőtitkári feladatokkal.

Kiss Gergely országos titkár sem szimpatizált Z. Nagygyal, mert a küldöttség előtt azt hangoztatta, hogy a fiatalabb

emberekben több a lendület. És hát K. Tóth Ferenc fiatal. Így maradt a Parasztszövetségen kívül Z. Nagy Ferenc, akinek szónoki képességében senki sem kételkedett, sőt tehetségét sem vontuk kétségbe.

Ki kit kíván a pokolba? Kinek mi a véleménye arról a bizonyos távol levő harmadikról? Köteteket lehetne róla írni.

Születésnapi vacsora Cseh-Szombathy Lászlóék Boráros téri lakásán. Zömében ellenzéki társaságot hívott meg a házigazda. Tildy Zoltán, Oltványi Imre, Dobi István, Mihályfi Ernő, Egry József festőművész, Medgyessy Ferenc szobrászművész, Bereczky Albert református püspök, Röck Iván sebészfőorvos és egy svájci állampolgárságú orvostanár, akinek a nevére már nem emlékszem. Én is a meghívottak között voltam. Cseh-Szombathyék hat vagy hét szobás lakásában otthonosan mozgott Egry József, akinek nemcsak jó barátja, hanem rendszeres vevője is volt a házigazda. Az Egry-képek ott sorakoztak a falakon, volt belőlük vagy húsz.

Tildy indította el a vitát. Azt hangoztatta, hogy össze kell fogni, közös nevezőre kell jutni a szociáldemokratákkal, a legitimistákkal, a kommunistákkal... mindenkivel.

– Te Zoltán – szólt közbe Oltványi Imre, a Kisgazdapárt baloldali értelmiségi csoportjának vezetője –, hogyan akarsz te közös nevezőre jutni olyan társasággal, amilyenek például a legitimisták? Hiszen még saját pártunkon belül sem tudunk egységet teremteni. Ki erre húz, ki meg amarra. Ha jól tudom, a párt elnöke és főtitkára sincs mindenben egy véleményen. Dinnyés Lajos sem hajlandó egy gyékényen árulni a grófi politikusokkal. Bár abban igazad van, hogy a nácik elleni összefogás az egész ország érdekét szolgálhatná.

– Egyetértés, de nem minden kérdésben, főként nem mindenkivel – csatlakozott Oltványi Imre véleményéhez Dobi István, aki higgadt hangon fejtette ki, hogy hiába próbál két olyan haragos békét kötni egymással, mint a gazdag és kizsákmányoló Sigray gróf meg szegény részes aratója. Végső soron csak kiütköznek az ellentétek, hiszen az egyik abból akar boldogulni, amit a másik verejtékkel megtermel.

– Nézd, Pista, a nagy koalícióban, a Hitler elleni magyar frontban valóban nem várhatjuk el azt, hogy a szélsőbaloldalon álló Kállai Gyula élete végéig összeölelkezve járjon Odescalhi herceggel. Annak viszont megvan a lehetősége, hogy a közös ellenség ellen közös frontba tömörüljünk. Én ezt szorgalmazom és az életemet teszem rá! – válaszolta Tildy és a svájci vendég véleménye felől érdeklődött. De a külföldi vendég nem kapcsolódott bele a vitába. Inkább arról beszélt, hogy Genfben is nehezebb lett az élet. Ott is érződik a háborús hangulat és fel-fellobban a félelem az emberekben. Attól félnek a svájciak, hogy Hitler rosszat álmodik, és egyik napról a másikra lerohanják a nácik az Európa közepén álló békeszigetet.

Újra visszakanyarodott a beszélgetés a Kisgazdapártra. Cseh-Szombathy László a pártfegyelem megszilárdítását sürgette, annak elérését, hogy ha a pártvezetőség döntést hoz valamiről, azt ne szabotálhassa senki. Itt van Bajcsy-Zsilinszky Endre, aki semmibe veszi a többség által hozott döntéseket, megy a maga feje után.

Tildy nyomban válaszolt Cseh-Szombathynak. Kifejtette, hogy Bajcsy-Zsilinszky nehezen kezelhető, de értékes tagja a Kisgazdapártnak. Amit a fejébe vesz, arról nem mond le, azt keresztülviszi. Még akkor is, ha mindjárt beleroppan a dereka. Ő tulajdonképpen nem politikus, hanem robbanó alkat, aki ha valamire rászánja magát, azt nyomban kész végrehajtani. Végeredményben szükség van a párton belül ilyen cselekvésre kész emberekre.

Medgyessy Ferenc, Egry József és Bereczky Albert jóformán egész este hallgatott. Én is inkább csak füleltem, Dobi István viszont erőteljesen ágált a Kisgazdapártban uralkodó állapotok miatt. Mindenekelőtt azt kifogásolta, hogy túlságosan laza a pártközpont kapcsolata a faluval, a vidéki szervezetekkel. Javasolta Tildynek, hogy adjon ki a pártközpont útmutatót, amely a párt tagjait tájékoztatja a legfontosabb kérdésekről. Nem titkolta bizalmatlanságát azokkal szemben, akiknek a kisgazdákhoz, de a faluhoz sincs közük.

– Inkább maradjunk kevesebben, de az ellenállás és az ország jövőjének kialakítása kérdésében legyünk egységesek – vélekedett.

Számomra igen tanulságos volt ez a Dobival később oly gyakran emlegetett este.

1942. március 15.
Bajcsy-Zsilinszky Endrével koszorúzunk

Délelőtt régi barátom, Csizmadia Lajos keresett fel a *Kis Újság* szerkesztőségében. Derecskéről jött, kóstolóba jó kisüsti szilvapálinkát, tájékoztatásul rossz híreket hozott. Szóltam a szomszéd szobában dolgozó Darvas Józsefnek, jöjjön át és hallgassa végig ő is, milyen aljas eszközökkel dolgoznak és milyen törvénytelenségekre vetemednek Hajdú-Biharban a rendszer urai, mit művelnek azok talpnyaló kiszolgálói.

Bajcsy-Zsilinszky régi híve és személyes jó barátja elmondta, hogy Derecskén politikai hovatartozás szerint kézbesítik a katonai behívókat. Ugyanilyen szempontok alapján állítják ki az adóíveket, sőt a rekvirálók is aszerint söprik a padlásokat, hogy ki hova szavazott a legutóbbi képviselő-választáson.

A csendőr és a végrehajtó zsebében ott van a kivételezett kormánypárti családok névjegyzéke. Aki egy húron pendül a főjegyzővel, aki minden vérlázító intézkedésre és cselekedetre rábólint, annak még a retyerutyáját is mentesítik az állampolgári kötelezettségek alól. Annak nem kell félnie a végrehajtótól, de attól sem, hogy katonai behívóval zörget nála a postás. Bezzeg az ellenzéki táborhoz tartozókat taposssák. Akinek a neve nincs a kivételezettek listáján, annak néhány pengő adóhátralék miatt kihúzzák a párnát is a feje alól.

Még szerencse, hogy a kótyavetyére dobott tehénre, hasas kocára, borjúra nincs vásárló. Azért sincs, mert a legtöbb háznál már februárban elfogyott a takarmány és nincs miből etetni az állatokat. Az új termés, de még a legelőre hajtás ideje

is messze van. Addig az árverezőknek, illetve a vevőknek többe kerülne a leves, mint a hús.

Különösen rájár a rúd azokra az emberekre, akik Bajcsy-Zsilinszky legutóbbi derecskei látogatásakor Csizmadia Lajosék otthonában gyűltek össze, és ott hallgatták végig Bandi bácsi tájékoztatóját. Valamennyiöket beidézték a községházára, ahol a főjegyző és két csendőr várta őket. A főjegyző azzal kezdte, hogy elégtelenre vizsgáztak hazaszeretetből. Most viszont alkalmuk nyílik arra, hogy ezt jóvátegyék. Álljanak a jó hazafiak mellé, segítsék Horthy Miklós katonáit, akik a hazát és az itthon maradottakat védelmezik. A főjegyző a pótvizsga első tételeként nyomban feladta: ajánljanak fel élelmiszerkészletükből néhány mázsa búzát, pár bödön zsírt, néhány tábla szalonnát és egyebeket. Mindezt – ahogy a főjegyző hangsúlyozta – kivetett kvótán felül, önkéntes adományként, jó szívvel.

A furcsán hangzó buzdításra köhécselés volt a felelet. Egy mukkot sem szóltak a beidézettek, de még csak egy főzetnyi babot sem ajánlottak fel abból a meghagyott kevésből, ami a korábban kétszer megismételt padlásseprés után a házaknál maradt.

A főjegyző nem győzte kivárni a szót, kifakadt és figyelmeztette az ellenzékhez tartozókat: nem lesz jó vége a makacskodásnak, ne hallgassanak a Bajcsy-Zsilinszky-féle lázítókra . . . , ne tegyék ki magukat és családjukat hatósági megbélyegzésnek.

Darvassal felváltva telefonáltunk. Kerestük Bajcsy-Zsilinszkyt, akit végül is elértünk és megállapodtunk a találkozás időpontjában. Délután két óra tájban ültünk le ahhoz az asztalhoz, amelynél előző nap Darvas Józseffel, Raics Istvánnal, Bihari Nagy Lajossal és Merly Istvánnal ugyancsak a politikai helyzetről beszélgettünk.

Bandi bácsi megölelte és végighallgatta kedves hírnökét, szorgalmasan jegyzetelt és nem rejtette véka alá a falusi kiskirályokkal kapcsolatos véleményét. Hangosan és meglehetősen nyersen fogalmazott, szidta Hitlert és magyarhoni talp-

nyalóit, csahosait, akik túltesznek a nyáj mögé állított pulikutyákon. Sűrűn emlegette a sváb Krisztust, ami szavajárása volt. Végül megígérte, hogy telefonon felhívja a belügyminisztert és megkéri: intse le a derecskei okvetetlenkedőket.

Ezután a háborúellenes front megteremtéséről, a Magyar Történelmi Emlékbizottság alakulásáról beszélt. Valamennyien benne voltunk abban a csapatban, amely a közelgő március 15-i demonstráció előkészítésén, sikerén fáradozott. Bandi bácsi rossz kedvében volt. Szidta az óvatos duhajokat – az ellenzék azon vezetőit –, akik az első hatósági figyelmeztetésre fogják a kalapjukat és odébbállnak, ahelyett hogy helytállnának. Különösen kikelt Szakasits Árpád ellen, aki telefonon felhívta, hogy álljon le a demonstráció szervezésével.

Témát váltottunk, és Bandi bácsi megkérdezte: ki hova készül legközelebb? Darvas Jóska Orosházát, Bihari Nagy Lajos a Jászságot jelölte meg úticélként, én pedig éppen Tarpára készültem. Bajcsy-Zsilinszky Endre aktatáskájába nyúlt és egy-egy dobozt adott át. A dobozokban azok a Petőfi-emlékjelvények voltak, amelyeket a Magyar Történelmi Emlékbizottság készíttetett, amelyeknek tervezője Pátzay Pál szobrászművész, terjesztői pedig azok a baloldali érzelmű emberek, akikhez jómagam is tartoztam.

A tarpaiak meghitt barátként fogadtak. Bede Béláék lakásán ültünk össze. Este volt, kint hideg szél fújt, bent viszont kellemesen felforrósodott a légkör. Heten, nyolcan ültük körül az asztalt, valamennyien Bandi bácsi meghitt és kipróbált munkatársai, barátai. A jelenlevők arról a levélről kérdeztek, amelyet Bajcsy-Zsilinszky a zsablyai vérengzés kivizsgálása és a tettesek felelősségre vonása ügyében írt Bárdossy miniszterelnöknek.

Hogyan jutott el Tarpára ennek a tiltakozó levélnek a híre? Nem tudtam meg, de nem is kutattam. Tény, hogy Bandi bácsinak jól kiépített kapcsolatai voltak nemcsak Tarpával, Derecskével, hanem sok olyan vidékkel is, ahol a Kisgazdapártnak meglehetősen vékony volt a cérnája.

Bedéék lakásán tizesével osztottam szét a Petőfi-jelvényeket,

és tolmácsoltam Zsilinszky üdvözlettel összekötött kérését, hogy az 1848-as zászlóbontás kuruc szellemében ünnepeljük meg március 15-ét. Másnap – vasárnap – ezt az üzenetet tolmácsolta a szószékről a tarpai kálvinista pap, aki a cselekvés embereinek erősödő táboráról és március 15-e igazi szelleméről beszélt. Célzott a Magyar Történelmi Emlékbizottság lángjára, ami odafönt a fővárosban már lobog. Lobogni kell annak a lángnak Tarpán is!

Naptáramban fakult feljegyzés mutatja: február 26-án számoltam be Bandi bácsinak a tarpai tapasztalatokról. A dátum azért is emlékezetes, mert közvetlenül találkozásunk után bekísértek a főkapitányságra és egy éjszakára ott tartottak azzal, hogy reggelig gondolkozzam. Reggel került sor a kihallgatásra. Jó két óra hosszat faggattak riportutam eredeti céljáról, de Bajcsy-Zsilinszky nevét sem én, sem a kopók nem ejtették ki. Én csak a riportútról beszéltem. Arról, hogy arrafelé is nehéz lesz átteleltetni az állatállományt, mert nincs takarmány. Ez igaz is volt.

Benne vibrált a levegőben az izgalom milliárdnyi csírája. Ezt a fővárosban többek között az is mutatta, hogy az újságokat – különösen az ellenzéki napilapokat – gyorsan szétkapkodták. A rikkancsok hozták a szerkesztőségbe a hírt, hogy a Nyugati pályaudvaron egy ismeretlen utas egyszerre száz példányt vásárolt az *Esti Kis Újság* aznapi számából és felszállt vele a miskolci gyorsra. Miskolcon aztán dupla áron kapkodták szét a lapot, amelyben az ellenzéki politika hangadói nyilatkoztak.

Kósza hírek keringtek arról, hogy maga Horthy kormányzó vette kézbe az ellenzéki mozgolódások leállítását. De arról, hogy ez ügyben személy szerint kik kaptak meghívást a kabinetirodától, csak találgatások voltak. Az ellenzéki sajtó is hallgatott, és mikor Deskét erről kérdeztem, bosszúsan csak ennyit mondott: „Nem lehet fejjel a falnak rohanni."

Március elsején megjelent a Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása, amelyet az emlékirat szerkesztői a magyar nemzethez intéztek. A felhívást a kommunisták részéről Kál-

lai Gyula, a szociáldemokraták nevében Szakasits Árpád, a szakszervezet részéről Somogyi Miklós, Somogyi Imre barátunk testvérbátyja, a Nemzeti Parasztpárt nevében Darvas József, a Kisgazdapárt részéről pedig Bajcsy-Zsilinszky Endre írta alá. Tildy Zoltán kifakadt, és azt hangoztatta, hogy Bajcsy-Zsilinszkynek nincs joga a Kisgazdapárt nevében nyilatkozni, de ez nem változtatott a lényegen.

A *Kis Újság* szerkesztőségében emelkedett volt a hangulat. Végül úgy határoztunk – és ezt Dessewffy Gyula is elfogadta –, hogy a szerkesztőség testületileg csatlakozik a felhíváshoz. Ugyanez a döntés született a *Népszava,* a *Szabad Szó,* a *Magyar Nemzet,* a *Független Magyarország* és a *Mai Nap* című sajtóorgánumok házatáján is.

Azokban a napokban nem mentem haza a lakásomra. Hol az egyik, hol a másik kevésbé gyanús barátomnál húztam meg magam, attól félve, hogy bevisznek és bent is tartanak a főkapitányságon. Márpedig a demonstrációról nem akartam hiányozni.

A kormányzó intésére és a rendőrségi közbelépésre sem állt le a szervezkedés. Sőt, mintha csak olajat öntöttek volna a tűzre, lobogott a lelkesedés. A Parasztszövetségben Dobi István, Somogyi Imre, Kiss Gergely, Iliás Ferenc és jómagam, a Györffy-kollégium berkeiben Sipos Gyula, Gyenes Antal, Szücs Ferenc, Kardos László és Hegedüs András, a Teleki téren tanyázó kubikusok között pedig Kamjén István tett sokat azért, hogy minél többen jelenjenek meg a Petőfi-szobornál. Mi tagadás, a munkások körében tevékenykedő aktivistákról keveset tudok, viszont Püski Sándor, a Magyar Élet könyvkiadó gazdája és könyvterjesztő gárdájának tagjai – Borvető Béla, Simon István – sokat dolgoztak, de sajnos a csendőrnyomozó Balogh Mihály is eleget nyüzsgött.

Bandi bácsi üzent értem.

Elfogyott a Petőfi-jelvény és ő barátainak megígérte, hogy szerez néhány darabot számukra. Arra kért, kerítsek elő legalább tíz jelvényt, de nyomban. Visszamentem az Aradi utcai szerkesztőségbe, onnan Somogyi Imre lakására, de kevés ered-

ménnyel. Végül egy Erzsébet körúti trafikban sikerült a beszerzés. Eléggé borsos áron, darabonként egy pengőért, de ezúttal örültem, hogy ennyiért is kaptam.

Hogyan alakul a helyzet? Mi lesz?

Ezekre a kérdésekre szerettem volna választ kapni, de Bandi bácsi nem volt beszédes kedvében. Anélkül, hogy megköszönte volna, zsebébe süllyesztette a kis csomagot és elrohant. Csak annyit mondott: sürgős megbeszélés! A *Kis Újság* szerkesztőségében viszont már tudtak róla, hogy a belügyminiszter személyesen kérette Bajcsy-Zsilinszkyt, miután az ellenzéki pártok vezetői – Szakasits és Tildy – beadták a derekukat. Ők ígéretet tettek arra, hogy leintik tüntetésre készülő híveiket. De ígérni könnyebb, mint megtartani az ígéretet.

Nyomozók jártak a Parasztszövetség központjában. Szerencsére nem tartózkodtam ott abban az időpontban. Beindíttatták a nyomtatványsokszorosító gépet, és az elkészített levonatokból magukhoz vettek néhányat. Késő délután volt, csak Bulat Júlia gépírónőt és az altisztet találták odabent, és őket kérdezgették. Kovács Béla főtitkári szobája külön le volt zárva, oda nem is próbáltak bemenni. Viszont Dobi István íróasztalát feltúrták.

Tudtuk, hogy ezek a zaklatások – amelyek alól még a szerkesztőségek sem jelentettek kivételt – részben a tűz terjedésének megelőzését, részben az emberek megfélemlítését szolgálják. A Parasztszövetségbe házkutatási parancs nélkül jöttek a nyomozók. A zaklatás miatt Kovács Béla másnap telefonon kereste a belügyminisztert, de a miniszter titkársága nem kapcsolta Keresztes-Fischert. Nagy Ferenc is bejött a szövetségbe (ő hetenként egyszer-kétszer szokott benézni), de a belügyminisztert ő sem érte el. Antal István államtitkár telefonvonala is néma volt.

Dobi Istvánnal a Kisgazdapárt központjában Tildy Zoltánt kerestük, aki összeszidott bennünket, és azt mondta, hogy a vesztünkbe rohanunk. Ő idejében figyelmeztetett, de mi nem hallgatunk a jó szóra, Bajcsy-Zsilinszkyvel tartunk, s ha hűvösre tesznek bennünket, viselhetjük a csíkos kabátot. Bandi

bácsit ezúttal könnyű volt cselekvésre bírni. Fölhívta a rendőrfőkapitányt, közölte vele, hogy a Parasztszövetségben házkutatási parancs felmutatása nélkül túrtak bele íróasztalok fiókjaiba. Udvarias magyarázkodás következett arról, hogy sajnálatos félreértés történt. A nyomozók csak arra kaptak utasítást, hogy a stencilező gépet ellenőrizzék, s az illegális nyomtatványok készítésének elejét vegyék. Ha bebizonyosodik, hogy íróasztalok fiókjaiba is beletúrtak, azért szigorúan felelősségre vonják a vétkeseket.

Bandi bácsi tudta és mi is tudtuk, a főkapitány a kisujját sem mozdítja annak érdekében, hogy a hivatali hatalommal visszaélők akár csak dorgálást is kapjanak. Inkább dicséretet.

Bajcsy-Zsilinszkyéknél vacsoráztunk. Ott volt Simándi Pál, Bandi bácsi lapjának egyetlen állandó munkatársa, aki halk szavú ember volt, most is többnyire csak hallgatott. A délvidéki vérengzéssel kapcsolatos felháborodási hullámra terelődött a beszélgetés. A házigazda megmutatott egy jelentést, amelynek szöveges oldalait a szörnyű gaztettről készített fényképek egészítették ki. Ez az okmány nem Zsablyáról, hanem Újvidékről, Grassy honvéd ezredes hóhérmunkájáról sorakoztatott fel dokumentumokat, többek között azt a parancsot is, amelyik a gyilkosságokkal kapcsolatos utasításokat tartalmazta. Hullák – legyilkolt ártatlan emberek – fekszenek az utcákon és jön Feketehalmy-Czeydner, aki Zöldy csendőr százados kíséretében szemlét tart, pálcájával hadonászik.

Vajon kik készítették és milyen úton juttatták el Bajcsy-Zsilinszkyhez ezeket a döbbenetes bizonyítékokat? Nem tudom, de szinte bizonyos, hogy a helyszínen járt katonatiszt keze van a dologban, hiszen a razziaparancs megtiltotta, hogy civil az utcán tartózkodjon. A piros és zöld tintával aláhúzott, géppel írt szöveg fogalmazása és a fegyverhasználat jogtalanságát bizonyító paragrafusok idézése is arra vallott, hogy Bajcsy-Zsilinszkynek katonakörökben is kiépített információs segítőhálózata volt.

Szóba került a Parasztszövetség vidéki szervezeteinek helyzete is. Dobi elmondta, hogy vidéken ugyancsak folyik a meg-

félemlítés és egyre több parasztszövetségi ember rejti kabátja hajtókája alá a Petőfi-jelvényt, ami vidéken is vörös posztó a hatóságok szemében.

– Egyre többen vannak az országban, akik együtt éreznek velünk. De most az együttérzésnél többet követel a helyzet: kiállást egész mellel. A fene megette az olyan helytállást, ami csak addig tart, amíg a szemben levő oldalról nem támadnak. Az csak annyit ér, mint halottnak a szenteltvíz. Mire megyünk mi ezekkel a jelvényt befelé fordító emberekkel? – dohogott a házigazda.

Teljes zűrzavar a politikai élet berkeiben.

A kormányzó párt vezetői naphosszat üléseznek, Horthy kormányzónál egymást érik a kormányválsággal kapcsolatos kihallgatások. Kovács Bélától hallom, hogy a délvidéki vérengzés tetteseit hosszú huzavona után felelősségre vonják. De vajon így lesz-e? Az emberek már lassan azt sem hiszik, amit saját szemükkel látnak.

Március 9-én robban a bomba. A kormányzó meneszti Bárdossy miniszterelnököt, aki foggal-körömmel védte Feketehalmy-Czeydnert, a főhóhért és beosztott gyilkosait. Kállay Miklós az új miniszterelnök, akinek kinevezését bizakodva fogadja a Kisgazdapárt legfőbb vezetősége és a párton belüli örök ellenzék, Bajcsy-Zsilinszky is. Őszintén szólva, a szélsőbaloldalon állók is reménykedtek. Iliás Feri rögtönzött előadást tartott nekem arról, hogy Kállayban bízni lehet, hiszen minden eddigi megnyilatkozása azt mutatta, hogy józan politikus.

Hasztalan reménykedtünk. Néhány nap múlva kiderült, a Kállay-kormány teljesíti Hitlernek azt az erélyes követelését, hogy indítsanak kétszázezer magyar katonát a keleti frontra. Ezt Horthy személyesen ígérte meg Hitlernek. Hadifelkészültségünk azonban olyan silány volt, hogy fel sem tudtak katonamundérba öltöztetni ennyi embert.

Egy percig sem volt kétséges, hogy ezt a hadsereget azoknak a munkás- és parasztfiataloknak a soraiból állítják össze, akiket a kormányzat részéről megbízhatatlanoknak minősítenek.

Akik tapsolnak a főszolgabíró és a főjegyző háborúra lelkesítő szavainak, azok maradhatnak otthon békességben. Így van ez városon is.

Néhány nap választ el bennünket 1942. március 15-étől.

Nincs bennem félelem, de nyugtalan vagyok. Egy napra hazautazom szülőfalumba szeretteimhez. Nagy erőfeszítésembe kerül a hallgatás. Anyámnak, feleségemnek semmiképpen sem mondhatom meg, hogy milyen dolgokba mártózkodtam. Ők csak azt tudják, hogy újságíróként az országot járom és valamiféle szerepet vállaltam a Parasztszövetségben is. Ácson is nagy a nyugtalanság. Egymást érik a SAS-behívók, de aki a jegyzővel jó viszonyban van, azt ilyen-olyan indokkal mentesítik.

A bevonultatott tartalékosok napokig őgyelegnek a laktanya udvarán. Természetesen civilben, mert nincs elegendő személyi felszerelés. Fügh István barátom, aki hivatásos katona és törzsőrmesterként szolgál a Monostori-erődben elhelyezett 23. gyalogezred kötelékében, azt mondja, hogy nadrágszíj van, de nadrág nincs. Kulaccsal akár Dunát lehetne rekeszteni, de csajka sehol. Géppisztolyból csak oktatás céljaira kaptak néhány darabot. Ez a helyzet március 13-án a Monostori-erődben, de gondolom, másutt is.

A harmadik szomszédunkba visszajött a Cináki Nagy fiú. Szerencséje volt, kötőhártya-gyulladása miatt alkalmatlan, hát hazaküldték. Tőle hallom, hogy a laktanyaudvaron csapatokba verődve tárgyalják a világ dolgait a ténfergők. Nyíltan beszélnek arról, hogy a kormány elvesztette talpa alól a talajt és könnyen megeshet, hogy visszacsinálják az egész cécót, hazaküldik a behívottakat. A vérmesebbek abban reménykednek, hogy a Kállay-kormány hamarosan felbontja a nácikkal kötött szövetséget.

– Éhes disznó makkal álmodik – mondtam magamban és fohászkodtam, hogy bárcsak így lenne.

Aktívabb ellenállást, nyíltszíni megmozdulásokat!

Egy mondatba sűrítve így fogalmazta meg teendőinket Bajcsy-Zsilinszky Endre, akit ismét Dobi Pistával kerestünk

fel. Kora délután volt, a Múzeum Kávéházban ültünk, a március 15-i demonstráció ránk háruló feladatait beszéltük meg.

Bandi bácsi tüzelt.

– Nem hátrálunk meg, mint a rákok. Aki fél, aki behúzza fülét-farkát, az embernek sem egész, csak fél. Félemberekre pedig nincs szükségünk. Azok maradjanak otthon, bújjanak az odújukba – mondta határozottan. Aztán a koszorúzásra terelte a szót. Ahogy már korábban megállapodtunk, közös koszorút csináltatunk, és megbeszéltük azt is, hogy Bandi bácsi a Kisgazdapárt, én pedig a Parasztszövetség nevében koszorúzok. Igaz, hogy erre sem a párttól, sem a szövetségtől nem kaptunk megbízást, illetve felhatalmazást.

Átmentünk a Múzeum körút Duna felőli oldalára, Gelb Malvin virágüzletébe, és megrendeltük a koszorút. Mikor a két szalag feliratát egy szelet papírra felírva a tulajdonosnő kezébe adtam, az láthatóan meglepődött és kijelentette, a megrendelést ugyan elfogadja, de a koszorú helyszínre szállítását nem vállalhatja el. Nem teheti ki alkalmazottait az esetleges zaklatásnak.

– Rendben van – mondtam. – Személyesen jövünk el a koszorúért. Ötven szál szegfűt kérünk belekötni. Az egyik szalag nemzeti színű, a másik pedig vörös legyen. A felirat: Petőfivel a szabadságért! A Független Kisgazdapárt és a Magyar Parasztszövetség! A koszorúért március 15-én délután két órakor itt leszünk.

– Kérem. Az udvar felőli hátsó bejárat nyitva lesz – hangzott a nem éppen udvarias eligazítás.

A kommunisták külön felhívást adtak ki a tüntetésre. A párt illegális lapja, a *Szabad Nép* márciusi számát a Parasztszövetségben azzal adta át nekem Iliás Feri, hogy mutassam meg Dobinak és Bajcsy-Zsilinszkynek is. Kiderült, hogy Bandi bácsi belső zsebében is ott volt a sokszorosítógépen készült sajtótermék, amely többek között ezeket írta:

„Március 15-e zászlaját mi visszük. Minden megmozdulásunk: »Talpra magyar!« kiáltás, amellyel csatasorba szólítjuk a nemzetet a szabad és független demokratikus Magyarország kivívásáért!"

A *Kis Újság* szerkesztősége felbolygatott méhkashoz hasonlított. A Petőfi-jelvények városszerte elfogytak, és Dessewffy Gyula – akinek a hangulata ezekben a napokban meglehetősen bizakodóvá vált –, megpróbált tízezer újabb jelvényt készíttetni, de a műhely, amelyben az első harmincezret legyártották, anyaghiányra hivatkozva nem vállalta el a megrendelést. Később tudtuk meg, hogy nem az anyaghiány volt az igazi ok, hanem a rendőrnyomozók barátságtalan látogatása, amelynek során az után szimatoltak, hogy ki és milyen pénzforrásból fizette ki az első harmincezer jelvény árát.

A Vigadóban „Talpra magyar!"-estet rendeztek az értelmiségi fiatalok. A szavalóest nagyszerűen sikerült, minden versmondó Petőfi-jelvénnyel a gomblyukában lépett a közönség elé.

Somogyi Imre Nagykőrös, Cegléd, Abony és Kecskemét parasztszövetségi szervezeteiben járt és lelkesített. Én hetek óta ágyrajáróként hol itt, hol amott húztam meg magam. Legtöbbször a Bethesda Kórházban, Cseh-Szombathy főorvos vendégeként, az ő kényelmesen berendezett rendelőjében aludtam. Ez volt a búvóhelyem, itt biztonságban éreztem magam.

Március 14-én híre futott, hogy a rendőrséget riadókészültségbe helyezték. A Parasztszövetségben Kovács Béla baljós hangon mondta, hogy mindenki a saját bőrét viszi a vásárra. Neki ebbe nincs beleszólása. Aki tüntetni akar, tüntessen. Közöltem vele, hogy Bajcsy-Zsilinszkyvel koszorúzok, de arról nem ejtettem szót, hogy egy éjszakára bevittek a rendőrségre a tarpai utazást követően.

Vasárnapra esett március 15-e.

A Györffy-kollégistákkal a kollégium épületében délelőtt tíz órakor találkoztunk és kicseréltük a készülődéssel kapcsolatos információinkat, sőt a rendőrség várható közbelépésének esélyeit is megvitattuk. Az volt a györffysták véleménye, hogy elkerülhetetlen a rendőrséggel az összeütközés. A háború és a nácizmus elleni tüntetést nem fogja karba tett kézzel nézni a karhatalom.

Abban is megegyeztünk, hogy a Petőfi-szobornál lehetőleg

ne húzza senki hosszú szónoklattal az időt. Ez a véleményük a kommunistáknak, a diákoknak, a különböző szervezett csoportoknak, és ehhez igazodunk mi is. Nem a szónoklat a cél, hanem a cselekedet. Nánási László Kisújszállásról érkezett egy kisebb csoporttal. Az ő útja is a Györffy-kollégiumba vezetett, ők a györffystákkal együtt mentek a tüntetés színhelyére. Dobi nem tudott eljönni. Láz döntötte le a lábáról, tüdőgyulladással feküdt és értünk, helyesebben szólva, a tüntetés sikeréért drukkolt.

A Múzeum Kávéházban ebédeltem, s ott vártam Bajcsy-Zsilinszky Endrére, aki szokatlanul jókedvű volt. Negyed háromkor mentünk át a koszorúért. A virágüzlet udvar felőli bejárata is zárva volt, a koszorút a házfelügyelőhöz tette be az üzlet tulajdonosa. Ott volt néhány ív kék csomagolópapír és egy léckeretes ketrec a koszorúhoz méretezve. Abba tettük a meglehetősen nehéz koszorút. Fél háromkor indultunk gyalog. A Múzeum körúton, a Kossuth Lajos utcán át haladtunk a Petőfi-szobor felé. Az emberek – többnyire fiatalok – feltűnés nélkül jönnek. Nem az úttesten, a járdán. A gomblyukakban nemzetiszínű szalag és elvétve egy-egy Petőfi-jelvény. Előttünk mennek az építőmunkások. Lehetnek vagy százötvenen. Somogyi Miklós vezeti őket. Aztán egy erdélyi csoport következik székely népviseletben. Hangfogót alkalmazva, szinte alig hallhatóan a Kossuth-nótát dalolják.

A Kossuth Lajos utca kövezetén lovas rendőrök. Komorak, nem néznek ránk, zárt rendben lovagolnak. Csattognak a patkók. Egy gyanús külsejű férfi mellénk lép és felajánlja, hogy segít vinni a koszorút, de Bandi bácsi elhárítja a segítséget és felém fordulva ennyit mond: ez az alak sem közénk való.

Mennyien jöhettünk össze?

Kétezren, négyezren? A szobor talapzatától, ahol koszorúnkkal állunk, még hozzávetőlegesen sem lehet felmérni, de annyi bizonyos, hogy embererdő van körülöttünk és a térre egyre hömpölyög az áradat. Kopré Jóska hozza a hírt, hogy a Duna-parton csatárláncba fejlődtek a gyalogos rendőrök. Odajön hozzánk Balogh Mihály is, aki – ha jól látom – most

a tüntetésrendező szerepét játssza. Könnyű megállapítani: nem ő az egyetlen polgári ruhás kopó, aki a felvonulók között cirkál. Egy pillanatra ismerős alakkal akad össze a tekintetem. Aztán villámgyorsan eltűnik közelemből a dinnyefejű nyomozó, aki a közelmúltban a főkapitányságon kihallgatott.

Kezdődik a koszorúzás.

Kibontom a koszorú dobozán feszülő spárgát, lefejtem a kék papírt, Bandi bácsi segíti kiemelni a koszorút, miközben odalép mellénk két nyurga legény. Nem szólnak semmit, csak a koszorú dobozának léceit veszik magukhoz. Nem tudom mire vélni a dolgot, de nincs időm kérdezni. Somogyi Miklós az építőmunkások nevében koszorúz, utána mi következünk.

Bajcsy-Zsilinszky Endre ennyit mond: „Petőfivel, Petőfi népéért, a szabadságért." Nekem csupán ennyi a koszorúzási beszédem: „Jövőnkért, a békéért!" A Györffy-kollégisták koszorúján három széles szalag. Az egyik piros, a másik fehér, a harmadik zöld.

Valaki egy csokor piros rózsát hajít fel a szoborra, a csokor szétesik, a virágszálak odahullanak Bajcsy-Zsilinszky lába elé. Növekszik a lárma, forrósodik a hangulat. Most Bernáth Aurél koszorúz, majd pár szót vált Bandi bácsival. Közben a tömegben valaki zászlót bont. A magasra tartott nemzeti lobogó közepén Petőfi Sándor arcképe, amelyet körülövez a felirat: „Békét, szabadságot!" A két nyurga legény, aki az imént koszorúnk dobozának léceit elvitte, ott matat a virágerdő szegélyén. Vászongöngyöleget húznak elő kabátjuk alól, és annak két végére ráerősítik a doboz hosszanti léceit. Mire fölocsúdunk, már magasba emelték a kommunisták által kiadott jelmondatot: „Vesszen Hitler!"

Ez az első erőteljes lépés, amelyre mindenki felfigyel. Aztán hangorkánná erősödik a még össze nem hangolt, sok szólamú forradalmi zúgás.

„Munkát, kenyeret, fasisztáknak kötelet!"

„Le a háborúval!" „Különbékét!"

Valaki Petőfi „Talpra magyar!"-ját kezdi el szavalni, de hangja belefullad az ütemes kiáltásokba:

„Éljen a szovjet–magyar barátság! Hozzák haza a frontról katonáinkat! Itt az idő, most vagy soha! Cselekedjünk!"

Bernáth Aurél odalép mellénk és idegesen azt mondja Bandi bácsinak, hogy ez nem volt benne a tüntetés menetrendjében, ez így nagyon kockázatossá teszi a Történelmi Emlékbizottság eredeti szándékát, a békés koszorúzást. Mozdul a tömeg. Láng lobog, újságkötegeket égetnek. A *Népszava* mai számából dob néhány fiatalember egy nyalábot a tűzbe. Azt a *Népszavát* égetik, amelynek hasábjain nem is olyan régen a demonstrációra buzdító cikkek megjelentek, most viszont felhívást közöl, hogy a szervezett munkásság tartsa távol magát a korábban tervezett, nemes gondolatot kifejező zarándoklástól.

Száva István, a *Népszava* egyik szerkesztője közöttünk van. Ezek szerint a szociáldemokraták háza táján is az történhetett, ami a Kisgazdapártban meg a Parasztszövetségben. A gazda mindent leintett, a leintettek pedig fütyültek a gazdára.

A kiáltások már összehangoltak. A tömeg ütemesen követeli: lépjünk ki a háborúból, Magyarország kössön különbékét!

Balogh Mihály játssza a főkolompost... hangosabb mindenkinél.

Indul a tömeg.

Az oszlop élén fiatalok egymásba karolva, transzparenseket magasba emelve menetelnek az úttest teljes szélességében, aztán munkások és közéjük ékelődve asszonyok kisgyermekeikkel. Mi Bajcsy-Zsilinszky Endrével, Bernáth Auréllal, Rubleczky Gézával valahol a hosszan elnyúló menetoszlop derekán vagyunk. A Mária Valéria utcán – ami most Apáczai Csere János utca – valaki bekiabál a járdáról: „Vigyázzatok, mert a zsaruk támadásra készülnek. Tele vannak zsernyákkal a kapualjak!"

Senki sem hederít a figyelmeztetésre, mindenki kórusban kiabál, énekel és lelkesedik. Néhány perc múlva kinyílnak a kapuk, rendőrök sorakoznak fel a járdaszegélyen és lökdösik le az úttestre az ott bámészkodókat. Közben lovas rendőrök zárják le a Mária Valéria utcába torkolló utcákat.

Bernáth Aurél nyugtalankodva jegyzi meg, hogy ez a menetelés sem volt benne a menetrendben.

A volt Ferenc József tér előtt, a rendőrfőkapitányság épületének közelében rohamrendőrök hada állítja meg a tömeget. A Duna-part irányából és a Régiposta utcából támadnak ránk. Csattog a kard, ütik-verik az embereket, s a tumultusban egymást tapossák a menetelők.

Kitárul a főkapitányság kapuja, oda szorítanak be vagy háromszáz tüntetőt. Háromszázat a tízezerből. Persze az egész országot nem lehet a rendőrség portájára terelni. Pedig velünk az ország!

Én elkerültem a letartóztatást. De tudtam, hogy nevem és az akcióban vállalt szerepem, minden lépésem ismert a kopók előtt. Mellékutcákon, felgyűrt kabátgallérral, gyors léptekkel mentem ki a Kelenföldi pályaudvarra és még március 15-e estéjén hazautaztam a szülőfalumba a családomhoz, s egy hétig otthon húztam meg magam.

Ez is Magyarország

Kóborlások, amelyek már gyermekkoromban is vonzottak. Országjárás, ami mindig ad valami újat, ami az embert a felfedezés örömével tölti el. Falvakat, tanyákat, erdőket, mezőket keresztül-kasul szelő riportutak, no meg a Parasztszövetség szervezésével kapcsolatos kujtorgások, amelyek embereket, tájakat és szokásokat hoznak közelebb.

Szenzációt nem ígérő és mégis szenzáció erejével ható ismeretlennel ismerkedik az ember.

Tájak, amelyeknek sivársága megdöbbentett.

A szegedi tanyavilág térképen üdezöld mezőség, valójában embert, állatot gyötrő homoksivatag. A Kiskunságon Kunpeszér, Bösztör és Kunadacs háromszögében pedig birkalegelőként emlegetett vadszik, ahol nyár derekán kiül a szikső a talaj színére és elpusztít minden életet.

Ki tartja számon a nyomorúságot, és az illetékesek közül kinek jut eszébe, hogy akár a kisujját is megmozdítsa az ott tengődő családok sorsának jobbra fordításáért?

Méregbe mártom a tollam, és riportot írok a homoksivatag középpontjáról, Átokházáról.

A riport nem jelenik meg. Az ellenzéki szellemben szerkesztett *Kis Újság* nem akar ujjat húzni a hatósággal. Cenzúra van, erős belső cenzúra... Deske idegesen közli, hogy ezzel a riporttal csak ronthatunk a helyzetünkön, anélkül hogy bárkinek is segítenénk. Az átokházi tanyások többsége írástudatlan, nekik legfeljebb a haragjukat növelhetjük. Mert haragot gerjesztő az, ha a szegénységet – amit a szegények szégyenlenek leginkább – ország-világ elé teregeti az újságíró.

– Rendben van, átírom a riportot. Kihagyom belőle azt, hogy éheznek a tanyai családok, de a szektákról elmondom a véleményemet – próbálom menteni, ami ebből az írásból menthető, de Deske csak hümmög, nem mond se á-t, se b-ét.

Antalffy Gyuszi félrevon.

– Nézd, Dancs Jóska! Annyit már megtanulhattál volna, hogy amire egyszer Deske nemet mondott, azt nem érdemes nála tovább erőltetni. Tedd el azt a riportot az íróasztalod fiókjába és ha egyszer megváltozik a világ, vedd elő és mutasd fel dokumentumként.

Megfogadtam Antalffy Gyuszi tanácsát. Az írást eltettem és most néhány riportba nem illő, de a tényeket sajátosan kidomborító utójátékkal kiegészítem.

Kezdő időpont 1943. március vége.

Szegeden barátaim figyelmeztetnek, hogy ne siessem el a dolgot. Előbb oltassam be magam tífusz ellen, mert odakint járvány van, és ugrásszerűen szaporodik a tífuszgyanús megbetegedések száma. Az ásott kutak vize fertőzött. A tanyaközponttól számított tíz kilométeres körzetben nincs emberi fogyasztásra alkalmas ivóvíz. Mondom, hogy nekem se időm, se kedvem a tisztiorvosi hivatalban ácsorogni, majd pedig napokig várni, hogy az oltás megered-e vagy sem.

Azt gondolom magamban, majd nem iszom odakint vizet.

Két napot kibírok savanyú homoki vinkón is. Bor pedig nyilván akad arrafelé.

Dorozsmáról kora reggel szekérháton indulok az átokházi tanyavilágba. Fogatosomtól hallom, hogy ameddig a szem ellát, sőt még azon túl is, Szeged város tulajdona ez az istenverte vidék. A sívó homokra korábban földönfutó szegények telepedtek és hosszú lejáratú kishaszonbérletbe vették a semmit. A hasításokon – a kisparcellákat nevezik itt így – viskókat építettek és a mostoha sorsot erejük megfeszítésével próbálták édessé szelídíteni.

Milyenek ezek a viskók?

Az egyik kicsiny, a másik piciny, a harmadikat pedig szekérhátról már észre sem veszi az ember. Hogyan is vehetné, hiszen a legszegényebbek itt nem a föld fölé, hanem lefelé haladva építkeznek. Odút vájnak maguknak, és a bejárat elé kikötik a kutyát, hogy éjjel vagy homokvihar idején a házőrző eb üvöltésére figyelve ítéletidőben is hazataláljanak.

Az életnek semmi jele. Se ember, se fa, se fű, csak homoktenger. Szekeresemtől hallom, hogy egy héttel ezelőtt kegyetlenül elbánt a tájjal a böjti szél. Két napig söpörte a homokot, éjjel-nappal tombolt az ítéletidő. Az üvegcseréphél is élesebb homokszemcsék halálra sebezték a sarjadó növényzetet. A szél egyik helyen még a szőlő mélyre ereszkedett gyökerét is kiásta, máshol pedig kiáshatatlan mélységbe temette a tegnapi lábnyomokat és kerékcsapásokat.

– Ez itt Átokháza – kanyarít ostora nyelével félkörbe a szekeres –, most vagyunk a kellős közepén. Itt van Szűcs Mihályék tanyája, amott pedig Gálék laktak, de ők már a homokvihar előtt elhagyták a fészküket. Vincellérnek szegődtek valahova a Dunántúlra. Gyalog mentek, mindenüket itt hagyták. A kutyájukat is. Az egy ideig kódorgott, aztán agyonlőtték a vadászok. Megváltás volt neki, mert különben éhen döglött volna.

Az elmúlt éjszaka szélcsend volt, de most újra feltámadt a szél. Könnyezik a szemem, marja a homok. Előttünk két kisiskolás bandukol. Az egyik lány, a másik fiú, lehetnek nyolc-

kilenc évesek. Elmúlt nyolc óra, és még jó két kilométerre van a tanyasi iskola. Megállunk, fölvesszük őket. Kérdezősködéssel próbálkozom, de nyelvük nem oldódik meg.

A tanító meglepődik, amikor hárman lépünk be a tágas, de csak gyéren benépesült tanterembe. Négy osztály tanulna itt együtt – összesen harmincnyolc tanuló –, viszont ma csak tizennégyen érkeztek. Tegnap tizenketten, a szélverés, a homokvihar idején pedig senki sem jött.

A másodikosok most kezdik szavakká alakítani az ábécé betűit.

Húsz perc tanítási szünet. Eközben kérdezgetem a tanítót. Válaszai megdöbbentőek. A négy évvel ezelőtt beíratott tizenhét elsősből tizenkettő lemorzsolódott. Van közöttük olyan, aki szüleivel együtt ismeretlen helyre költözött, kettő pedig meghalt. A szülők között akadnak olyanok is, akik Jehova tanúiként döbbenetes elveket vallanak. Többek között azt, hogy akit Jehova igazán szeret, azt magához szólítja és odafent jobbjára ülteti. A közelmúltban volt egy gyermektemetés. A beteghez – aki hetekig feküdt magas lázzal – nem hívtak orvost, sőt a tragédia után boldogan újságolták, hogy kislányukat kiválasztottként magához emelte Jehova.

Neveket nem mond a tanító, de azt elárulja, hogy hol lakik a prédikátor, akinek állítólag zsebében van a tanyavilág, aki látszólag nem akar rosszat. Azt hirdeti, hogy az árnyékvilág, amelyben az emberek tévelygenek, az örök élet tornáca. A földi szenvedés pedig a boldog túlvilági élet záloga.

Keresem a tanyaközpontban lakó prédikátort, aki érkezésemkor tisztes iparosként lábbelit foltoz. Aztán elfogja a hevület, megszállottként arról szónokol, hogy aki követ dob felebarátjára, azt megkövezik. Aki pedig fegyvert fog a kezébe, azt fegyverrel ölik meg. Sorolja azoknak az átokházi katonáknak a nevét, akik nem tettek eleget Jehova fegyvertiltó parancsának és háborúban fegyvertől pusztultak el.

A megtérés erejével hozakodik elő. Azzal, hogy az egyik gonosz tolvaj Jehova intésére magába szállt és visszavitte ere-

deti gazdájának azt a két boglya szénát, amit az ördög parancsára tulajdonított el.

A prédikátor nem néz a szemembe. Háromlábú suszterszékén ülve egy csizma kérgén kalapál, még a szemét is behunyja, és búcsúzóul köszönés helyett értem imádkozik. Ilyeneket mond: „Jehova, világítsd meg ennek a tévelygőnek az elméjét, hogy a békesség útján járjon."

Mennyien laknak az átokházi tanyavilágban? Pontos adatot nem tud senki. Bejelentés nélkül távoznak innen az emberek, és aki a törvény elől menekül – akinek valami van a füle mögött –, az foglalhat itt kiürült odút, ha kinyilvánítja, hogy ő is hivő ember és a világ gonoszsága elől menekült Átokházára.

A körorvost keresem. Szabadságon van, de a felesége elmond egyet-mást. Ilyeneket: a szekérre rakott beteg – akit az orvosi rendelőbe kísér az egyik rokona – útközben meghal. Az orvos megállapítja a halál okát, ami nem más, mint fulladás. Az történt, hogy a beteg orrát, száját, az egész arcát bekötötték, hogy a hidegtől óvják és légzőszerveit a homokvihartól megvédjék. Ez a törvények szerint gondatlanságból okozott emberölés, de itt Jehova rendelése.

Barátságtalan fogadtatás az egyik odúban, ahova a szekeres kalauzol:

– Járjon az úr az urak útján, és hagyjon minket, ne szennyezze be utálatos lábnyomaival otthonunkat – mondja kárhozattól félve az asszony, aki végül belenyugszik, hogy nem engedelmeskedem.

Választékos bibliai szólamok, holott ez az asszony sohasem olvashatta a Bibliát, hiszen írástudatlan. A konyhaasztalon piszkos edény, a priccs alatt kotlóstyúk, a verem szellőzőnyílását szalmacsutakkal tömték be. A férj és a nagyobbacska fiú nincs idehaza, munkát keres. Vályogvetésre szeretnének elszerződni Halas vagy Majsa határába. Tizenöt év körüli lány szégyenkezik félmeztelensége miatt és közben fülel, de a fejét nem emeli fel. Nézi a szakajtóba hulló kukoricaszemeket, amelyeket az ujjaival morzsol egy kukoricacsőről. Főtt kukorica lesz az ebéd, kenyér és krumpli nincs a háznál.

A lányt próbálom szóra bírni és ebben segítségemre siet kísérőm is, aki azzal példálózik, hogy a jehovisták közül mások is kitárták előttem szívüket, mert megérezték, hogy jó emberrel, félig-meddig hivővel beszélgetnek.

– Jártál-e már a városban? Tudod-e, hogy mennyien laknak Budapesten? Ettél-e már narancsot? Mit szoktál olvasni?

– Dorozsmán már voltam, Szegeden még nem. Pesten biztosan sokan laknak, de azt nem tudom, hogy mennyien: ott nem jártam. Narancsot még nem ettem és nem is tudom, hogy micsoda. Az evangéliumot szoktam felolvasni a gyülekezetben, ha rám kerül a sor.

Leteszek egy húszpengőst az asztalra, és fondorlatosan azt mondom: ezt Jehova nagyapostola küldte Budapestről Erzsikének, aki a gyülekezetben olyan szépen olvasta fel legutóbb az evangéliumot.

A lány nem mozdul, de az anyja igen. Sóvárgó szemmel néz a bankóra, aztán kibuggyan ajkán a biztatás.

– Tedd el, lányom. Hivőktől el lehet fogadni Jehova ajándékát.

Erzsike szégyenlősen köszöni meg az alamizsnát, és arra a kérdésemre, hogy mi szeretne lenni, nagyon is prózai hangon válaszol.

– Én női fodrász akarok lenni, de édesanyám azt mondja, hogy ez nem lehetséges. Jehova tanúi nem szegődhetnek az ördög szolgálatába.

– És te hogyan lettél híve ennek a vallásnak?

– Édesanyámék írattak be, de az avatás . . .

Erzsike nem mondhatta tovább, mert berontott egy tagbaszakadt férfi és valósággal kilökdösött bennünket, akik – szerinte – az ördög küldöttei vagyunk, és az egyedül üdvözítő igaz útról akarjuk letéríteni a családot. Kint fenyegető öklök jelezték, hogy nem vagyok kívánatos látogató Jehova tanúinak nyomorúság-birodalmában.

Az iskoláig jó egyórás út, bokáig érő homokban, kiszáradt torokkal. A tanító kérdezi: nem tudnék-e segíteni, hogy innét minél hamarabb elkerüljön? Ha istent ismerek, segítsek, mert

néha már ő is úgy érzi, hogy ez a hely egy nagyra méretezett kínzókamra, ahol ráadásul azt is el akarják hitetni – egyesekkel már el is hitették –, ezen keresztül lehet a mennyországba jutni. No de neki nem kell a túlvilág.

Szegeden a polgármesteri hivatalban kopogok. Magát a polgármestert keresem és az átokházi nyomorúság felszámolásáról kérdezem. Kedélyesen fogad, konyakkal kínál, de abban a pillanatban, amikor meghallja jövetelem célját, fanyar ábrázattal közli: nem mondhat semmi biztatót. Legfeljebb annyit, amennyit a városi tanács egy korábbi ülésén elhatározott. A határozat szerint a bérleti díjak további behajtásától eltekintene a város, mivelhogy a hátralékot, de még a végrehajtás költségeit sem lehet az átokházi bérlőktől bevasalni.

– Higgye el, fiatal barátom, hogy nekünk sokat fő a fejünk Átokháza miatt, de a terület fejlesztésére nincs lehetőségünk. Talán a Duna–Tisza közi Mezőgazdasági Kamara, közelebbről Gesztelyi Nagy László többet tud ezzel kapcsolatban mondani – küldött egy házzal tovább a polgármester.

Gesztelyi Nagy Lászlót, aki maga is újságíró, a *Magyar Róna* szerkesztője és a Duna–Tisza közi Mezőgazdasági Kamara elnöke, Kecskeméten kerestem fel.

– A kamarának sajnos nincsenek olyan eszközei, amelyekkel hathatósan segíteni tudna az átokházi tanyavilágon. Legfeljebb annyit tehetünk, hogy a helyzetet föltárjuk a Földművelésügyi Minisztérium legfelső fóruma előtt, és a homok megkötésére nagyobb összeget kérünk. Ettől függetlenül nem ártana, ha ön is kihallgatást kérne Kristály Aladár őméltóságától, aki a Földművelésügyi Minisztériumban a segélyezés legfőbb gazdája. Ha őt megnyerjük ügyünk támogatójának, szinte bizonyos, hogy juttat ezeknek az elesett családoknak némi pénzt.

Magyarázom, hogy nem könyöradományra, hanem az átokházi tanyások életkörülményeinek megváltoztatására gondolok. Valamiféle homokfogó akcióra, olyan védőnövények telepítésére és termesztésére, amelyek mély gyökeret eresztenek és gátat vetnek a homokverésnek.

– Az igazság az, hogy tervünk nekünk is van, de pénzünk nincs a végrehajtáshoz – vetett véget a beszélgetésnek Gesztelyi Nagy László.

Kristály Aladár előszobájában rendezgetem mondanivalómat. Van időm bőven, őméltósága órákig várakoztat. Végre kinyílik előttem a párnázott ajtó. Korábban már találkoztunk néhányszor – a kalászos gazda mozgalom szervezésének időszakában. Akkor Halács Ágoston, most Gesztelyi Nagy László javaslatára jöttem.

Az államtitkár harapós kedvében van, barátságtalanul sürget, hogy röviden adjam elő jövetelem célját.

Elmondom, ő pedig felhorkan.

– Hogy lehet egy települést ilyen névre keresztelni? Ki volt az a szerencsétlen flótás, aki először hivatalosan leírta azt a ragadványnevet, hogy Átokháza?

Hallgatok.

– Ezt a nevet meg kell változtatni. Azonnal intézkedem, hogy Szeged város polgármestere lépjen érintkezésbe a Belügyminisztériummal és adjanak ennek a tanyarésznek olyan tisztességes nevet, amit legalább le lehet írni, ami nem háborítja fel a közvéleményt. Hiszen ez így szégyenfoltnak tűnik – méltatlankodott őméltósága. Aztán – mintha én csak levegő volnék – magamra hagyott, jobbra-balra telefonált. Pár perc múlva visszajött, beszólította a titkárnőjét és fülem hallatára levelet diktált, ilyen stílusban:

„A szegedi tanyavilágból küldöttség keresett fel a mai napon és kérte, járjak közbe Belügyminiszter Úr őnagyméltóságánál tanyaközpontjuk nevének megváltoztatása ügyében. A Szeged városához tartozó tanyavilágot ugyanis valami félbolond Átokházának keresztelte el, ami sérti a derék Szeged környéki tanyások önérzetét. A baj az, hogy ez a név belekerült a helységnévtárba és a térképre is, ahonnan sajnos már csak a Belügyminiszter Úr intézkedésével lehet azt kitörölni.

A nálam járt küldöttség magával hozta a tanyavilág népének egyöntetű javaslatát, amelyben azt kérik, hogy Átokháza töröltessék le a térképről és helyette hivatalosan és a közhasz-

nálatban is Ásotthalom szerepeljen. A helységnév-változtatással kapcsolatos költségeket természetesen az érdekeltekkel kell megfizettetni és közadó módjára behajtani."

Próbáltam lenyelni felháborodásomat, de csak félig sikerült. Amikor a titkárnő kiment, hogy a levelet letisztázza, fölemeltem a hangom.

– Államtitkár úr, én nem azért jöttem, hogy a helységnévtárban korrigáltassam Átokháza nevét. Én arra szerettem volna felhívni az ország, de elsősorban a mezőgazdaság vezetőinek figyelmét, hogy Magyarországon is van Szahara, ahol családok százai tengődnek a beduinoknál is nyomorúságosabb körülmények között.

– Maga honnét veszi ezt az összehasonlítást? Talán volt már Afrikában? – kérdezte gunyoros hangon őméltósága, majd fölállt, ezzel jelezte, hogy vége a fogadásnak. Már becsukódott mögöttem a párnázott ajtó, mikor utánam szólt az államtitkár és megkérdezte, hogy ezt én valóban meg kívánom-e írni.

Igennel válaszoltam, mire ő megjegyezte:

– Rendben van, írja meg, de arról gondoskodunk, hogy riportja egyetlen lapban se jelenhessen meg.

Két hét múlva levelet kaptam az átokházi tanítótól, aki beszámolt az időközben történtekről. Arról, hogy kijött Szeged város egyik vezető tisztviselője és összehívatta a tanyaközpont néhány lakóját, természetesen a tanítót is. Lehettek vagy húszan, és elfogadták a felülről jött javaslatot, amelyet Kristály őméltósága eszelt ki és parancsolt rá a városra, a város pedig továbbította a parancsot a nyomorúság szigetére.

Hamarosan leszedték a tanyai iskola faláról az angyalcímeres zománctáblát, amelyen ez állt: „Általános Iskola, Átokháza". Az új tábla pontosan odaillett a régi helyére, az angyalos címer is ugyanaz maradt, de a helységnév Ásotthalomra változott. Kicserélték a helység bélyegzőjét, sőt Szeged város új útjelző táblákat is csináltatott és Dorozsma felől kirakatta a szekérút peremére, de azt hamarosan ellopták. Valaki felhasználta tüzelőnek.

Az új táblát és a bélyegzőt persze nem volt nehéz kicserélni.

De a térképről és a helységnévtárból máról holnapra Kristály őméltósága messze elérő keze sem tudta kitörölni a gyűlölt nevet, Átokháza nevét. Az emberek tudatából és a közhasználatból pedig csak jó másfél évtized alatt tűnt el. Akkor, amikor a népi demokrácia megszületése után mezővédő erdősávok, új szőlőskertek, gyümölcsösök kötötték meg a homokot. Amikor utak épültek, házak magasodtak és az emberek végre-valahára levethették magukról a régit, az átkosat.

Átokháza és Áldás utca.

Az egyik futóhomokba ágyazva, minden kultúrától és megélhetési forrástól elzárva, majdnem a világ végén. A másik a főváros legszebb villanegyedében, a Rózsadombon.

A távolság Átokháza és az Áldás utca között jó százhetven kilométer, de a kontraszt felmérhetetlen. A körülöttem zajló események láncolatában azonban a két helyszín egymáshoz közel került, sőt a tollforgató szemtanú most egymás mellé is helyezi azokat. Elvégre ez is, meg amaz is Magyarország.

Vacsora az Áldás utcában.

Ofner Alfréd gyártulajdonos és vegyészmérnök elégedetlen a kormány politikájával és szívből utálja a nácikat. Van oka rá, hadiüzemmé nyilvánították a gyárát. Katonai parancsnok trónol az igazgatói iroda tőszomszédságában és lépten-nyomon akadályozza azon tulajdonosi törekvések megvalósulását, hogy ne hadicélokat szolgáló, hanem nagyobb hasznot biztosító gyártmányok kerüljenek ki az üzemből.

Az elégedetlen emberek zöme rendszerint nem jobbra, hanem balra fordul. Ezt tette Ofner Alféd is, aki hirtelen felfedezte a Kisgazdapártot, benne Dobi Istvánt, Oltványi Imrét, Kovács Bélát, Varga Bélát, és velem együtt meghívta őket Áldás utcai villájába. Persze nemcsak minket, hanem azokat a gazdag és tekintélyes barátait is, akik nem voltak hívei a tengelypolitikának, a fasiszta és náci szellemben hőzöngő Szálasi Ferencek és Endre Lászlók handabandázásának.

Lehettünk vagy harmincan, de ha a villa személyzetét hozzászámítom, talán negyvenen is. Két ajtónálló hajbókolt. A házigazda nejével – a szépségkirálynőből gyárosfeleséggé

avanzsált Simon Böskével – a hallban fogadta vendégeit. Konyak és szilvórium bemelegítőnek, fehér kabátos pincérek, pártával ékesített pincérlányok kezéből. Hidegtálak. Kaviár, halkocsonya, zöldborsós köret, hidegen szeletelt vaddisznócomb. Minden, ami a szemnek és szájnak ingere. A mennyezet faburkolatán dohánylevelekre emlékeztető domborműves díszítés, a falakon drága festmények, talpunk alatt süppedő perzsaszőnyeg, fejünk felett másfél méter átmérőjű csillár.

Önkéntelenül is Átokházára gondolok, s megállapítom magamban, hogy ebben az Áldás utcai villában egyetlen este annyi fény káprázatja a balra néző, de a szegénységből vajmi keveset érző társaság szemét, amennyit az átokházi kunyhókban öt év alatt ezer petróleumlámpa sem sugározhat. Itt ízek és zamatok bősége, ott főtt kukorica, amit még sóval sem ízesíthet a szegény ember, mert hiányzik a sóra, paprikára való garas.

Dobi Istvánnal és Kovács Bélával félrehúzódva beszélgetünk. Odalép mellénk a háziasszony, bókokat mond. Összecseréli Kovács Bélát Kovács Imrével, és dicséri a „Néma forradalom" című könyvét. A Parasztszövetség főtitkára föltalálja magát, kedélyesen másra tereli a szót: a villa úrnőjének kedvességére, ízlésére, arra a harmóniára, amit a tapétázott falak, a brokátfüggönyök és a bútorok árasztanak. Aztán az akváriumról beszél, amelynek üvegfalai mögött apró aranyhalak cikáznak.

– Kétezer pengőt áldoztunk rá a férjemmel, de tízszer annyi örömünk telik benne – világosít fel bennünket a nem éppen olcsó örömforrás anyagi oldaláról Simon Böske, akinek szépségét égig magasztalta a *Színházi Élet*. Én viszont úgy látom, hogy ebben több a máz és a póz, mint az igazság.

Ofner Alfréd – aki a felszabadulás után a Kisgazdapárt országgyűlési képviselőjeként is tevékenykedett – a vendégkoszorút köszöntő beszédében azt javasolta, hogy a párt vegye fel a kapcsolatot a Gyáriparosok Országos Szövetségével és próbáljon segítséget nyújtani a hazai nagyipar képviselőinek.

Hogy a segítséget milyen formában képzelte el és hogyan, azt nem fejtette ki a házigazda.

Dobinak nem tetszett a fényűző fogadás, még kevésbé azok a célozgatások, amelyeket Ofner a Kisgazdapárt fölhígításával, a gyárosok felkarolásával kapcsolatosan mondott. Őszintén szólva én sem voltam elragadtatva ettől az estétől. Nem értettem, mi értelme és milyen eredménye lehet annak, ha az édes tejet meg a keserű vizet egy edénybe öntjük. Ha a Kisgazdapárt a gyárosokat is keblére öleli.

Oltványi Imrét kérdeztük, de ő is csak annyit tudott mondani, amennyit Dobival már mi is tudtunk. Hogy a Kisgazdapárt felhígulása egyben a régi célok feladását is jelenti. No de Ofner még nincs a pártban, csak szimpatizáns.

A szárszói találkozó

Nagy a készülődés Püski Sándorék háza táján. Országos méretű találkozót készítenek elő Balatonszárszón, a Soli Deo Gloria Szövetség telepén, ahol már 1942-ben is szép számban jöttek össze a Magyar Élet kiadó könyvbarátai. A cél akkor és most is: „Egy táborba gyűjteni azokat a haladó erőket, amelyek bővizű forrásként buzognak és országot frissítenek."

Az idézett mondatot először Darvas József fogalmazta meg azon az előkészítő megbeszélésen, amelyet szerkesztőségi szobájában, egy forró nyári délutánon tartottunk. Lehettünk heten-nyolcan, ott volt Balogh Edgár is, aki átlagosan havonta egyszer látogatott fel a *Kis Újság* szerkesztőségébe. Edgár barátunk nem lelkesedett a találkozóért és közölte, hogy neki ennek kapcsán azok az erdélyi író-olvasó összejövetelek jutnak eszébe, amelyek végső soron mindig belevesznek az üres szavak áradatába.

– Tévedésben leledzel – emelte fel szavát Darvas –, ez alkalommal nem író-olvasó találkozóról, nem irodalomról, hanem az ország sorsáról lesz szó. Arról, hogy egyesítsük azt a

sok bővizű forrást, amelyet írók és olvasók, ellenzéki politikusok és az ellenzéki politika szellemében gondolkodók jelentenek.

A meggyőzés nem sikerült, Balogh Edgár azzal utazott vissza Erdélybe, hogy nem jön Szárszóra. Nem is jött, de kimentette magát. A *Kis Újság*ban megjelent és a szárszói konferencia résztvevőihez címzett levelében ezt írta: „Szolgálatban vagyok, kedves barátaim, ezért nem mehetek el az írók és az ifjúság találkozójára."

Távol maradtak a szélsőbaloldalon tevékenykedők is. Kállai Gyula, Fehér Lajos és Iliás Ferenc – akiket már akkor a kommunisták képviselőiként tartottunk számon – bár figyeltek, nem jöttek el Szárszóra.

A Parasztszövetség engem bízott meg a mozgósítással. Kovács Béla külön a lelkemre kötötte, hogy egyenként keressem fel azokat a parasztszövetségi embereket – főként kalászos gazdákat –, akiknek részvételét a szövetség fontosnak tartja. Püskiék átküldtek egy köteg meghívót, én pedig külön levél kíséretében küldtem ki azokat ötven parasztszövetségi tag részére.

„A balatonszárszói táborozás az idén a paraszt-, munkás- és értelmiségi ifjúság találkozója lesz, amelyről Te sem hiányozhatsz. A táborozáson tavaly inkább elvi kérdéseket vitattak meg. Ez a konferencia viszont gyakorlati síkra tér át és a magyar társadalmi és politikai élet nagy fontosságú kérdéseit iktatja programjába és tárgyalja meg részletesen. A Te felszólalásodra, illetve javaslatodra is számít a tábor rendezősége" – írtam azoknak a barátainknak, akik közül több mint harmincan jöttek el a Parasztszövetség és a kalászos tábor képviseletében.

Telefonál Borvető Béla, aki a Magyar Élet könyvbarátai, tömörebben kifejezve, Püski Sándorék fő-fő szervezőjeként irányította a mozgósítást. Örömmel újságolja, hogy Kodolányi János, Erdei Ferenc, Veres Péter, Németh László, Karácsony Sándor, Muharay Elemér vállalkozott egy-egy előadásra, és most már véglegesen eldőlt, hogy hat napig fog tartani

a tanácskozás. A befutott jelentkezések száma minden eddigi elképzelést felülmúl. Még tíz nap választ el bennünket a konferencia kezdésének időpontjától, 1943. augusztus 23-tól, és közel ötszázan jelentették be részvételi szándékukat. Munkások, parasztok, diákok, papok, tanítók... egyszóval népvándorlás indul Balatonszárszóra, zsúfolásig megtelnek a Soli Deo Gloria tágas fabarakkjai.

Muharay Elemér – aki korábban együttműködött Kerkai páterékkal – szidja a Hivatásszervezetet, mert fékezi a kibontakozást és megpróbálja lebeszélni a katolikus fiatalokat a részvételről. A Hivatásszervezet legfőbb érve: Szárszón a kálvinisták akarnak forradalmi zászlót bontani, politikai, társadalmi szerepüket erősíteni.

Kovács Béla csitítja, de mikor Muharay kiteszi a lábát az ajtón, igazat ad a lázadozónak.

– Egyetértek Muharayval, de abban nem vagyok bizonyos, hogy őszintén gondolja, amit mond. Tudod, a jezsuiták tejével táplált emberekkel jezsuita módon kell viselkedni. Muharay az ő szárnyuk alatt nőtt fel, s lehet, hogy most csak a nyulat szeretné kiugratni a bokorból. Ha vele együtt szidom a Hivatásszervezetet, esetleg egy óra múlva a páter fülébe duruzsolja, hogy én is a kálomisták hálójába kerültem. Holott te is tudod, hogy én hithű katolikus vagyok. Sőt, amint látod, a jezsuiták módszereit is alkalmazom.

Nyüzsög Balogh Mihály is. Újabb meghívókat hoz át a Parasztszövetségbe, és viszi a hozzánk befutott jelentkezések jegyzékét Püskiékhez. Sürget, hogy az összesítést nem lehet tovább halasztani, és a jegyzéket két példányban kéri, mondván, hogy az egyik Püskiéknél marad, a másikat pedig mielőbb le kell küldeni Szárszóra, az ottani rendezőségnek.

Akkor még nem tudtam, de most már tudom, hogy nem a szárszóiaknak, hanem a csendőrparancsnokságnak volt sürgős a másodpéldány.

Egy nappal a tanácskozás megkezdése előtt utazom le Szárszóra. Kettős feladatom van. Az egyik: a Parasztszövetség révén meghívott vendégek fogadása, a másik: szállást keríteni

Nagy Ferencnek és Kovács Bélának, mivel a barakkokban minden hely foglalt. Első utam Kiss Ernő református igazgató tanítóhoz vezet, akit vagy öt éve ismerek, akivel, mint József Attila barátjával, interjút is készítettem.

Kedves a fogadtatás és megoldódik a szállás is. Az egyik faluderéki gazdánál kétágyas vendégszobát foglalunk le, és arról beszélgetünk, hogy nemcsak a haladó szellemű emberek, hanem a csendőrök is figyelnek Szárszóra. Mondom Kiss Ernőnek, hogy így szokott ez lenni más alkalmakkor is. Elvégre hatszáz ember jön össze, és ekkora gyülekezetre vigyázni kell. Az igazgató tanító mosolyog, érti a célzást, ismeri a dörgést.

Alkonyatkor lemegyünk néhányan megmártózni a Balatonban. Jönnek a csendőrök és kiparancsolnak bennünket, mert tilos helyen fürdünk. Kint elkérik az iratainkat, fölírják a nevünket, de a büntetés ezúttal elmarad.

Érkeznek a résztvevők.

Balla Péter vezényletével, csapatba verődve nótáznak a fiatalok. Kalászos gazdák, ipari munkások, diákok. Olyan közvetlen a hangulat és példás a barátság, mintha ezek a fiatal emberek évek óta kart karba öltve járnának, mintha csak valamennyien egy faluból jöttek volna. Szemán Mihály diósgyőri vasesztergályossal kerülünk egymás mellé. Kérdezgetjük egymást, váltogatjuk a szót.

Újdonsült barátom bizakodó. Azt hangoztatja – és ezt a következő napi felszólalásában is elmondja –, hogy a jövő társadalma csakis a dolgozó rétegek társadalma lehet. És ennek az új társadalomnak teljes mértékben szociálisnak és demokratikusnak kell lennie. Nekünk nem lehet szimpatikus a diktatúra, de a kapitalizmus sem. Az egyetlen út a népi demokrácia.

Muharay-produkció következik.

Szépapáink világát idéző népi játékok, amelyeket ő tanított be, aztán tánc. Csürdöngölő a javából. A legények csizmája alatt dübörög a föld, és összeverődő kérges tenyerek ütemes tapsától visszhangzik az este. A szereplők között egyetlen KALOT-legény sincs. Úgy látszik, a szárszói szerepléstől el-

tiltotta őket a legfelső KALOT-vezetőség. Alaptalan volt Kovács Béla sejtelme. Muharay jogosan fakadt ki a páter ellen.

Nem jöttek el Szárszóra azok a kalászos gazdák sem, akik Kerkai páterral tartanak fenn közvetlen kapcsolatot. Hajdú Németh Lajos ugyan elküldte jelentkezési lapját, de ő maga – aki nem is olyan régen még lelkesedett az ügyért – távol maradt.

A tanácskozás helyszíne szegényes. A tóparttal párhuzamosan fekvő, de a víztől jó háromszáz méterre levő egyholdnyi telken öreg deszkaépületek sorakoznak. A berendezés: két sorba egymás mellé fektetett sok-sok szalmazsák pokróccal letakarva. A fejrésznél fogasok, lábnál támla nélküli padok. A hosszú telek végében tágas tér, kitaposott fű, magasba szökő zászlórúd, néhány ácsolt asztal és pad. A tábor Petőfi Sándor utcai főbejárata fölött felirat: „Köszöntjük a tanácskozásra érkezett kedves vendégeinket!"

Az egyhetes táborozásnak nincs aprólékosan összeállított menetrendje, de a nagyágyúnak számító előadók neveit már mindenki ismeri. Parlamentarizmus van; az előadók és a hozzászólók beszédidejét nem szabja meg senki. Egy hétből bőven futja minden vélemény kifejtésére. Aki pedig unja a netán hosszúra engedett szóáradatot, az veheti a fürdőnadrágját és leballaghat a szabad strandra és fürödhet kedvére.

Felvonják a nemzeti zászlót. Alatta és körülötte sűrű csapatokban állnak a résztvevők, és hatszáz torok fújja a Himnuszt. Délután öt órakor kezdődik a tanácskozás, Veres Péter nyitja meg néhány megszívlelendő jó tanáccsal. Igaz, hogy e jó tanácsok közül a leglényegesebbet, a tömörséget, maga Péter bátyánk sem tartotta be. Többször is felszólalt, hosszúra nyújtotta mondanivalóját, de sok okosat mondott és lenyűgözően érvelt.

Kodolányi János az első előadó.

A szóáradatról beszél. Arról az információhullámról, ami a rádióból, a sajtóból pillanatnyi szünet nélkül zúdul az emberekre. És mindenfelé hazudnak. Mi azonban nem hazudha-

tunk magunknak, és azt sem engedhetjük meg, hogy nekünk hazudjanak.

A hallgatók többségének az a véleménye, hogy Kodolányi jó író, de közepes előadó, aki nem tud bánni az élő szó erejével, akinek felolvasásában elveszett az igazi Kodolányi.

Kedden, augusztus 24-én Erdei Ferenc tart előadást a magyar társadalomról. Mindenki megriad, amikor a népszerű szociológus leteszi maga elé a vaskos papírköteget, amelynek alapján könnyű megjósolni: nagy beszédre készül. Félkörben ülünk, sokan vagyunk, de a háromórás előadás alatt senki sem mozdul. A magyar társadalom fejlődésének útja izgalmas, sőt érdekfeszítő.

– Amit a szociológia mondhat, az nem egyéb, mint hogy fejlődésileg tökéletesen érett és indokolt annak a gyökeres polgári átalakulásnak a megvalósulása, amely sem az elmúlt háború végén, sem annak idején, a szabadságharcban nem sikerült... Hogy milyen fejlődés jöhet, azt külső politikai tényezők is befolyásolhatják. Van azonban belső viszonyainknak egy komoly tényezője. Nevezetesen az, hogy az átalakulás korszakában a parasztság és az értelmiség milyen erővé és tényezővé fejlődik a munkásság mellett. A munkásság önkéntelenül, de politikai téltudatossággal is keresi a parasztsággal és az értelmiség szabadabb elemeivel a szövetkezést – hangsúlyozta Erdei Ferenc, akitől nyomban megkérdezték: közreadja-e, nyomtatásban megjelenteti-e ezt az előadást.

A kérdésre Püski Sándor válaszolt, és bejelentette, hogy a tanácskozáson elhangzottakat – tehát Erdei Ferenc előadását is – kiadják, mégpedig rövidesen.

Néhány mondatban érintette Erdei azt a sokak által képviselt törekvést, amit a harmadik oldal politikájaként emlegetnek. Érdekesen reagált erre Németh László, aki évekkel korábban elsőként vetette fel a harmadik út lehetőségének elméletét. A kérdés megvilágítására jellemző példát mondott.

– Tegyük fel – mondta –, hogy van Új-Guineában egy párt, amelyik azt hirdeti, hogy az ő országuknak csak az angolok biztosíthatják a boldogulást. A másik párt ugyanezt a

boldogulást a hollandoktól várja. Közben valaki fölveti, hogy Új-Guinea nem lehetne-e kizárólag a pápuáké?... Hát ez az a bizonyos harmadik oldal, amelyről mostanában olyan sok szó esik.

A vita ennél a kérdésnél feltüzesedett, és egész sor hozzászóló, közöttük Veres Péter, Nagy István erdélyi író és Marosi Péter református teológus is belekapcsolódott a kérdés elemzésébe. A harmadik oldal politikáját pártoló, illetve elítélő felszólalások, közbeszólások csak a konferencia utolsó napján csitultak el.

De akadt vita egyéb kérdések körül is. Kardos László, a Györffy-kollégium igazgatója és Fitos Vilmos, a magyar ifjúság nagybizottságának elnöke (a szárszói konferencián hallottam először erről a gyülekezetről) az ifjúság hovatartozásának és szemléletének ügyében csapott össze. Burkus Imre – akinek foglalkozását, lakóhelyét sajnos nem tudtam feljegyezni, mert nem is nevezte meg – a Hivatásszervezet mellett kardoskodott, mire Erdei Ferenc megjegyezte, hogy a Hivatásszervezetről azért nem emlékezett meg előadásában, mert ezt a szervezetet jelentéktelennek, a pápai enciklikákat pedig teoretikusoknak tartja. Erre dr. Kiss István, aki „Az állam élete" címmel tartott nagy előadást, közbeszúrta, hogy ezt sem a tények, sem a tudomány nevében nem lehet kijelenteni. Végül megnyomta a szót annál a mondatnál, hogy ezt neki mint katolikusnak le kellett szögeznie.

Veres Péter nem állhatta meg szó nélkül, és finoman, de határozottan kimondta, hogy a Hivatásszervezet nem lehet demokratikus. A zárt foglalkozási keretek – amelyeket a hivatásrendi gondolat alapján szeretnének egyesek megszilárdítani – azt eredményeznék, amit Indiában a kasztrendszer; elsorvadna benne a nép.

Persze voltak olyan kérdések is, amelyekben mindenki egyetértett. Jócsik Lajos a „Közép-Duna-medence közgazdasága" címmel, László Gyula professzor pedig a „Régészeti néprajz és a magyar őstörténelem" alakulásáról tartott előadást. Nem váltott ki vitát Karácsony Sándor professzornak

a magyar nevelés kérdéseiről tartott referátuma és Muharay Elemérnek a népi kultúráról szóló előadása sem.

Nem az ősközösségig visszanyúló múlt, hanem a jelen és a jövő kérdései izgatják a hozzászólókat, a hallgatókat, mindenkit.

A tanácskozás harmadik napján odajön hozzám Veres Péter és arra kér, beszéljek a szárszóiakkal, próbáljak valakit szóra bírni a helybeliek közül. Elvégre ez a falu nemcsak színhely, hanem élő kis közösség is. Jó lenne az ő véleményüket is ismerni. Tudni azt, hogy mit gondolnak és mit tudnak rólunk, a közért aggódó és dolgozó vitatkozókról.

Javaslom Veres Péternek, hogy menjünk együtt. Indulunk is nyomban. Nem csupán hozzászólót keresni, hanem tájékozódni is. Megint csak Kiss Ernő igazgató tanító az, aki segít az eligazodásban, de olyan embert, aki közénk, a vitatkozók közé jönne és ott felszólalna, ő sem tud javasolni. A Fő utca jómódú gazdái a nyár végi teendőkkel vannak elfoglalva... még búgnak a cséplőmasinák, s ami talán ennél is fontosabb, nincs még vége az üdülési idénynek... első a fizetővendég.

– És a kálomista pap? Talán ő vállalkozik arra, hogy a szárszóiak nevében beszéljen – veti fel Veres Péter.

Az igazgató tanító elnézően mosolyog és felvilágosít bennünket, hogy a XVIII. században épült református templomba a harmadik faluból jár át prédikálni, keresztelni, temetni a pap, mert szegény az eklézsia, nincs fedezet a lelkész eltartására. Ha pedig befújja az utat a hó, ő helyettesíti a lelkészt.

Megnézzük a templomot kívülről, belülről. Fölkapaszkodunk a karzatra, szemügyre vesszük az orgonát, a bekerített szószéket, a boltíves mennyezetet. Minden arról tanúskodik, hogy annak idején erős eklézsia lehetett az elődd, most pedig...

A templom csendjében mind a hárman hallgattunk, csak kint, az árnyas gesztenyék alatt mondja el véleményét Veres Péter:

– Úgy látom, ennek a falunak csak múltja van.

Kiss Ernőnek eszébe jut egy név. A Petőfi Sándor utcában

lakik Zsirai Sándor bácsi, akinek présházában többször megfordult József Attila. Sándor bácsi olyan ember, aki minden iránt érdeklődik, aki háromféle újságot járat, akire azt mondják a szárszóiak, hogy politikus paraszt. Keressük fel őt! Szerencsénk van, Zsiraiéknál jó helyen járunk. A házigazda borral, aztán kisüstivel kínál, de Péter megrázza magát és elhárítja az első kínálást. Én tudom, hogy errefelé nem úgy van, mint a Tiszántúlon, ahol vékony divatja van a vendéglátásnak. Itt – ha megkínálják a vendéget – illik legalább koccintani. Hát koccintok és végül koccint a balmazújvárosi napszámosból íróvá előlépett vendég is.

Kedves meglepetés Veres Péter számára.

Zsirai Sándor leemeli a polcról az író „Falusi krónika" című kötetét és azt mondja: tessék már beleírni, hogy itt járt nálunk, meg azt is, hogy koccintottunk.

Serceg a toll Veres Péter kezében, és boldogság sugárzik a házigazda arcán. De mikor előhozakodunk a meghívással, Zsirai Sándor megrázza a fejét. Próbáljuk oldani a makacskodást, ám hasztalan, mert Sándor bácsi sértődötten kijelenti, hogy akit nem hívtak meg idejében, az ne menjen késve.

Barangolunk erre-arra, és bejárjuk a falu déli szegélyén fekvő szegénytelepet, a Cinegét. A járda gidres-gödrös, az úttest helyén pedig mély vízmosás húzódik, amelyben kidobott rossz fazéktól döglött macskáig minden található. Találomra öt embert is megkérdezünk: hallották-e, hogy a Soli Deo Gloria diáktáborban hatszáz ember tanácskozik?

Fejcsóválás a válasz. Az öt megszólított közül hárman azt sem tudják, hogy van ilyen nevű üdülőtábor Szárszón.

Veres Péter arra kíváncsi, hogyan élnek a szegény emberek errefelé. Végre találunk egy hajlott hátú, idős bácsit, aki gazdasági cseléd volt Hertelendy Miklós huszár ezredes kötcsei birtokán. A megszólított előfizetője a *Szabad Szó*nak, s valamit olvasott az írók szárszói táborozásáról, sőt azzal is eldicsekszik, hogy nagy tisztelője Szabó Pálnak és Veres Péternek.

– Mind a ketten itt vannak a tanácskozáson – mondom én, mire beszélgető partnerünk csöndesen megjegyzi:

– Kérem, én rögtön megismertem Veres Péter urat.

– Nem vagyok én úr, mégcsak úrféle sem – tiltakozik Péter, mire az öreg szárszói bácsi csak ennyit mond:

– De hiszen úr az, aki hétköznap is fényes csizmában jár.

Mire visszaérkezünk a táborba, már vége a délutáni tanácskozásnak. Leballagunk hát a tópartra, ahol Guba Miska biztatja Pétert a fürdőzésre.

– Nem vagyok prűd, de mártózkodni éppenséggel nincs kedvem – hárítja el az ugratásnak szánt biztatást, és a víz helyett belemerül abba a vitába, amelyet a Püski Sándor köré csoportosult társaság folytat.

Dobi Pista panaszkodik, hogy egész éjszaka nem tudott aludni, folyton jártak-keltek a barakkban. Hívom, hogy jöjjön át abba a kétágyas vendégszobába, amelyet egy hétre magamnak béreltem. Este ketten jönnek Guba Miskával, aki bejelenti, hogy ő nem hagyja legjobb barátját egy irkász-firkász társaságában egész éjszakára. Ő is nálam alszik.

Guba Mihály valóban ott aludt, de úgy horkolt a szomszéd szobában, hogy még a házbeliek is felriadtak. Mi pedig Dobi Istvánnal azon fáradoztunk, hogy a hanyatt fekvő horkolót legalább az oldalára fordítsuk és úgy próbáljuk lecsendesíteni. Reggeli panaszunkra nevetve mondja Guba Mihály:

– Ti engem aljas szándékból biztosan a jobb oldalamra akartatok fordítani. Márpedig annyira ismerhetnétek, hogy én még álmomban sem vagyok hajlandó jobbra fordulni. Vegyétek tudomásul, hogy még az erőszaknak sem engedek. Értitek?

Reggelizni megyünk a Móring-féle étterembe.

– Kávé vagy tea? – kérdezi a pincér. Guba Miska rámordul:

– Háromszor fél deci kisüsti és hozzá avas szalonna vöröshagymával. Az kell a parasztnak, nem szentelt víz.

Nincs időnk az ellentmondásra. A pincér elhúzza a csíkot, az asztalunk körül ülő – Guba Miskát még hírből sem ismerő – vendégek mosolyognak. Erre barátunk feléjük fordul és megmagyarázza, hogy aki paraszti mivoltából csak a rámás

csizmát, a pörge árvalányhajas kalapot és a sűrűgombos mellényt fitogtatja, de reggelire teát iszik és vajas-lekváros zsemlét ropogtat, azt már megfertőzte az úri világ.

Hozzák a különrendelést. Csíkokra vágott szalonnát hagymával, kést és villát. Mire Guba Miska előveszi a zsebéből bugylibicskáját, kézbe fogja s kockákra vágja a kenyeret és a szalonnát, katonákat csinál. A szalonnás kenyérfalatok mellé jó negyed gerezdnyi hagymát szel, olyan természetes mozdulatokkal, mint mikor az ember a füle tövét vakarja. Az egyik vendég – ha jól látom, Fitos Vilmos – megrökönyödve súg valamit a szomszédjának, de a többség inkább étvágycsinálónak érzi a szalonnázást és sorra adják fel a rendelést. Nagy keletje van a hagymás szalonnának.

Összeverődik a tábor, kezdődik a negyedik napi tanácskozás.

Somogyi Imre érdekes problémát fejteget. Azt, hogy válságba került a magyar falu, mert hiányzanak a példamutató és okos helyi vezetők. Egyre kevesebben járnak templomba, a papot, az eklézsiát és a plébániát csak akkor keresik fel, ha egy-egy hozzátartozójuk meghal, ha temetésre készülődnek. Még inkább ez a helyzet a közélet és a gazdálkodás helyi területein. A falu jegyzői egyenesen elriasztják a népet a községháza és a közélet tájékáról. Jó, hogy most a Parasztszövetség megpróbálja összefogni a parasztságot, de kérdés, marad-e idő a nagy feladat végrehajtására?

Veres Péter helyeslően bólint, szólna is már, de látja, hogy Zsirai Sándor bácsi előző napi fogadkozása ellenére is eljött és nagyon fülel. Így hát nem hozakodik elő a szárszói hívők gyérülő templomi érdeklődésével. Azzal, hogy az ősi kálvinista templomban vasárnaponként jó ha tízen összejönnek a szomszéd faluból átjáró pap igehirdetésének meghallgatására. Sőt már olyan eset is előfordult, hogy az istentiszteletet érdeklődés hiányában nem lehetett megtartani.

Érdekes lüktetése van a tanácskozásnak. Egyszer fellobban, aztán újra elcsitul a vita. Mindig akadnak olyan felszólalók, akik új hangot ütnek meg és új irányból közelítenek a prob-

lémákhoz. A földreform kérdésével kapcsolatban Dobi István a földmunkások tarthatatlanul nehéz helyzetét teszi szóvá, Szabédi László pedig a minden véleménnyel egyetértő és minden felszólalót egyformán megsüvegelő hallgatók elvtelen tapsát helyteleníti. Bözödi György a Királyhágón innen és az azon túl tapasztalható különbségeket hangsúlyozza, Féja Géza pedig arról beszél, hogy a saját földdel nem rendelkező embereknek nemcsak földet kell adni, hanem feltétlenül gondoskodni kell a szabad társulásokon alapuló szövetkezetek létrehozásáról is.

A tanácskozás végeztével rövid nyilatkozatot kérek a *Kis Újság* részére azoktól a résztvevőktől, akik végighallgatták az előadásokat, de nem szóltak hozzá egyetlen szót sem.

Szabó Pál író:

– Hallgatónak jöttem el Szárszóra. Elvégre nemcsak szónokokra, hanem fülelőkre is szükség van. No, nem igaz? Komolyra fordítva a szót, jól sikerült ez a táborozás, tanulhat belőle az ország. A szóáradatot világéletemben utáltam, de itt, ebben az áradásban volt sodrás is. Ez volt a jó és pássz.

Gál Gyula budapesti kárpitossegéd:

– Nagy István erdélyi íróval beszélgettem tegnap este. Ő mondta, hogy viszonylag kevés munkás van ebben a gyülekezetben. Én viszont azon a véleményen vagyok, hogy amit itt hallottunk, azt tovább lehet adni. Ha minden magamfajta melós húsz embernek adja tovább ezeket a bátor hangú előadásokat, akkor Szárszó visszhangja azokhoz is elér, akik nem tudtak ide eljönni.

Nagy Ferenc országgyűlési képviselő, a Kisgazdapárt főtitkára:

– A Parlamentben sem uralkodik olyan parlamentarizmus, mint amilyen ezen a tanácskozáson megnyilvánult. De még ennél is fontosabbnak tartom, hogy a szárszói konferencián kitűzték az előadók és felszólalók népünk számára a követendő utat. Bátor hangú megnyilatkozások követték egymást . . . mit is tehetne ezekhez hozzá a szónokokkal egyetértő politikus?

Csörgei István kalászos gazda, Mány:

– Nekem Erdei Ferenc előadása tetszett. Viszont hiányolom, hogy a kalászos gazdák képviseletében nem szólalt fel senki. El kellett volna mondani, hogy negyvenezren vagyunk, erős serege a korszerűbb és eredményesebb gazdálkodásnak. Erről feltétlenül szólni kellett volna.

Kovács Béla, a Parasztszövetség főtitkára:

– Gratulálok Püski Sándornak, a konferencia főrendezőjének. Ez a tanácskozás bekerül a magyar történelembe. Jogosan, hiszen bátrabban és világosabban nem fogalmazhatta volna meg gyülekezet az elkövetkező hónapok és évek politikai programját, mint ahogy itt megfogalmazták. Külön gratulálok Jócsik Lajos előadásához, aki közgazdasági keresztmetszetét adta a magyar múltnak és jelennek. Majd pedig azt mutatta meg, hogy szomszédainkkal együtt kell gazdálkodni, ha a jövőben boldogulni akarunk.

Sinka István költő:

– Mit mondjon az ember? Itt mindent elmondtak, és ha szólnék, csak szópocsékolásba keverednék.

Zsirai Sándor gazdálkodó, Szárszó:

– Bátor emberek ezek az írók, vagy pedig a csendőrök voltak gyávák. Ha én olyanokat mondtam volna, amilyenek itt elhangzottak, már a csendőrőrsön csücsülnék. Sajnálom, hogy későn jöttem és valamennyi előadást nem hallgathattam végig.

Borbély Ambrus egyetemi hallgató, Budapest:

– Nagyszerű előadásokat hallgattam és jegyzeteltem végig. Véleményem szerint ezeket az előadókat meg kellene hívni az egyetemekre, egy-egy téma, illetve probléma ismertetésére. Ha olyan emberek tartanának nekünk útmutató beszédet az egyetemen, mint Veres Péter, Erdei Ferenc, Darvas József és Jócsik Lajos, bizonyos, hogy nem tátonganának üresen az előadótermek.

Kaszás Imre teológus, Kolozsvár:

– Ez volt az első személyes találkozásom a népi írókkal és nagy örömömre szolgál, hogy tájékoztatást és egyben útmutatást is kaptunk az ország dolgairól. Én hiszem és vallom, hogy

Szárszón országgyűlés volt, ahol nemcsak a karok és rendek, hanem a sehova nem tartozók is elmondták, amit el kellett mondaniok.

Szárszó, 1973. augusztus 24.

A jubileumi ünnepségen Darvas József beszél. Idézi a három évtizeddel ezelőtti seregszemlét, méltatja a tisztánlátók és helytállók cselekedeteit. Azokét, akik egy táborba sűrűsödtek, bár nem mindenben értettek egyet. De abban igen, hogy nem a nacionalizmus, hanem a népek közötti barátság, és nem a társadalmi rétegek közötti belső ellentét, hanem az összefogás segíthet bennünket a boldogulás útjára.

Vagyunk vagy kétszázan, s közöttünk talán száz olyan fiatal, aki még nincs harmincéves. A régi rendezők és szereplők közül sajnos sokan hiányoznak. Veres Péter, Szabó Pál, Erdei Ferenc, Dobi István, Kodolányi János, Kovács Béla, Sinka István és még jó néhány zászlóvivő már nincs az élők sorában, Püski Sándor Amerikából jött haza, hogy jelen lehessen, néhányan pedig táviratban köszöntik a helyszínen emlékezőket.

Gépkocsik erdeje várakozik, filmfelvevőgépek berregnek. Nagyot léptünk előre harminc év alatt. Nemcsak módiban, hanem abban is, hogy múltunkat megbecsüljük. Emléktábla került a kőépület falára, amely ott magasodik a színhelyen, ahonnét a deszkabarakkok réges-régen eltűntek. Az emléktábla alá én is leteszem koszorúmat, az emlékezés írásos koszorúját.

Megszállás, terror, letartóztatás

Hetek óta kósza hírek keringenek arról, hogy az ország megszállását rohamlépésben készíti elő Hitler. A szerkesztőségben rendkívüli értekezletre ülünk össze, és Deske tájékoztat bennünket. Igaz a hír: a főszerkesztő a legmegbízhatóbb forrásokat említve közli, hogy ugrásra készen állnak nyugati határainkon a német gépesített alakulatok, a lerohanás napok,

esetleg órák múlva megindul. Lőb Ernő bácsi, a szerkesztőség legöregebb tagja – akit Deske a sajtóra vonatkozó árjatörvény szigorú rendelkezésével dacolva, újságíróként a lap megszűnéséig alkalmazott – bizakodva megjegyzi: máskor is rebesgették már a megszállást. Lehet, hogy most is csak azért fenyeget Hitler, mert nem tetszik neki a Kállay-kettős. (Így emlegették akkoriban Kállay miniszterelnök kétkulacsos politikáját.)

A hír, amit Dessewffy Gyula közvetlenül Tildytől kapott azt követően, hogy a Kisgazdapárt vezére Kállay miniszterelnöknél járt, igaz volt. 1944. március 17-ét mutatott a naptár, és két nap múlva megindult kilenc hadosztálynyi náci fegyveres erő. Ugyanakkor nyílt támadásba kezdtek a Hain Péter irányítása alatt álló nácibarát belügyesek is.

Kovács Bélát keresem, aztán Nagy Ferencet. Mindketten leutaztak Baranyába, egyikkel sem tudok kapcsolatot teremteni. A Parasztszövetség központjában csak Delly Pista, az altiszt tartózkodik, ami érthető is, hiszen vasárnap van. Menteni kellene, ami menthető, mert a szövetség betiltását szinte bizonyos, hogy nem lehet elkerülni. El kell tüzelni az iratok egy részét, elszállítani és biztonságos helyre menteni azokat az okmányokat, amelyekre a későbbiekben is szükségünk lesz. Somogyi Imrétől hallom, hogy egyelőre a hatalom átvételével kapcsolatos csatározások kötik le a Gestapo és a nyilas vezetőség minden idejét. Így hát nyugodtan tüzelhet Delly Pista a cserépkályhákban, mi pedig előkészíthetjük a központot, iratok lefoglalására. A Györffy-kollégistáktól kapunk segítséget, és vasárnap az esti szürkületben kézikocsival szállítjuk el az elszállítandókat Somogyi Imre lomtárába, a Nürnberg utca 20. szám alatti ház pincéjébe.

Meghányjuk-vetjük a személyes szabadságunk oltalmával kapcsolatos teendőket is. Tapasztalatból tudom, hogy a legveszélyesebb, ha az ember saját bejelentett lakásán tartózkodik. Oda szagolnak be először a kopók. De veszélyes a munkahely is, hiszen a *Kis Újság* szerkesztősége és a Parasztszövetség központja máról holnapra megszállott területté válhat.

Legjobb, ha olyan helyen húzódik meg az ember, ahol a madár sem jár. Igen ám, de ezerannyi Budapesten a teendőnk, a város sűrűjéből most nem lehet egyik vagy másik barátom távoli tanyájára elhúzódni. Se nekem, se a velem együtt illegalitásba kényszerülő barátaimnak.

– Nem eszik olyan forrón a vesepecsenyés levest, mint ahogy te gondolod – nyugtat Somogyi Imre –, eltelik néhány nap, mire a belügyben, illetve a rendőrségen a letartóztatásra kijelöltek névsorát összeállítják. Addig inkább csak a nagy halakat fogdossák össze. Arra kell vigyáznunk, hogy olyan rendőr- és csendőrnyomozókkal ne kerüljünk szembe, akik személy szerint ismernek bennünket. Aztán ha elkészülnek a második hullámban letartóztatásra kerülők névsorai, azok olyan hosszúak lesznek, hogy a neveket egyetlen kopó sem tudja fejben tartani.

Én a már bevált búvóhelyet, Cseh-Szombathy főorvos kórházi pihenőszobáját választom. A Városliget mögött levő Bethesda Kórház távol esik a nagy forgalomtól, ott viszonylag biztonságban érezhetem magam. Amivel számoltunk, megtörtént. Március 20-án a déli órákban polgári ruhás kopók szállták meg a Parasztszövetséget. Ugyanerre a sorsra jutott a *Népszava*, a *Magyar Nemzet* szerkesztősége és természetesen a baloldali pártok központjai is.

Utolsó értekezletét tartja a *Kis Újság* szerkesztősége. Dessewffy Gyula főszerkesztő bejelenti, hogy a lap a szerkesztőség elhatározásából másnap már nem jelenik meg és a lapengedélyt visszaadjuk.

Döbbenetes csend, az arcokon pedig kemény elszántság. Nehéz időkben még azok az emberek is összeforrnak egymással, akik eddig csak foghegyről váltottak szót, megenyhülnek, akik ezért vagy azért fenn hordták az orrukat és önmagukat tekintették a tollforgatás legnagyobb zsenijének. Odajön hozzám Barankovics István – aki eddig engem levegőnek nézett – és megölel.

A főszerkesztő azt is bejelenti, hogy a szerkesztőség valamennyi tagjának készpénzben fizeti ki a törvényes felmondási

időre járó összeget. Ez, ha megvárjuk a lapbetiltást, már nem lenne megoldható. Én háromhavi fizetést kapok kézhez és egy megbízólevelet, hogy a *Kis Újság* vidéki bizományosait számoltassam el. Ugyanilyen megbízólevelet kapnak azok a kollégák is, akiknek vasúti szabadjegyük van.

Talán hangsúlyozni is felesleges, hogy ez a megbízólevél elsősorban alibi ahhoz, hogy utazgatásainkat az esetleg okvetetlenkedők előtt igazoljuk. Akik pedig nem akarnak a fővárosban maradni, azoknak Deske Nyírségben levő birtokán biztosít búvóhelyet.

Íróasztalom fiókjából levelek kerülnek elő. Valamennyit tűzbe hányom. Jegyzeteim is erre a sorsra jutnak. Nehéz a szívem, amikor kilépek az Aradi utcai szerkesztőség kapuján, ahová többé nem tértem vissza.

Jók az összeköttetéseink. Iliás Feri előttem ismeretlen forrásból megszerzi a Budapesten kiadott letartóztatási listát, amelyen több mint félezer baloldali ember neve szerepel. Valamennyit sürgősen őrizetbe akarják venni, mindenkit el szeretnének némítani. A letartóztatási parancsot kiadták ellenem is. Összesen nyolcvanhárom parasztszövetségi, kisgazdapárti és szerkesztőségünkbeli barát, ismerős nevét olvasom. Közülük néhányat, sajnos, már őrizetbe is vettek. Bajcsy-Zsilinszky Endre volt az egyetlen, aki fegyverrel a kezében fogadta a Gestapo embereit. Nagy Ferencet Baranyában tartóztatták le. Ugyanerre a sorsra jutott Kiss Gergely parasztszövetségi titkártársam is, valamint Rácz Lajos barátom, aki a gyomai ellenzéki mozgalmat két fórumon: a Parasztszövetség és a Kisgazdapárt helyi vezetőjeként irányította.

Cseh-Szombathy főorvos attól fél, hogy a kórházat sem kerülik el az illegalitásba kényszerített ellenállók után nyomozó kopók. Ilyen razzia volt már néhány kórházban, s a nyilasok nemcsak a kórházi ágyba bújt üldözöttet, hanem az orvost is elhurcolták. Azt javasolja erre Avar Ferenc újságíró-kollégám: menjünk le Pécsre, ott van az ő rokonsága. Náluk akár guggolva is átvészelhetjük azt az időt, ami a nyilasok hatalmából még hátra van. Mondom neki, hogy én nem tudok

guggolni, nem megyek. Inkább hazautazom a szülőfalumba, szeretteimhez.

Éjszakai vonattal érkezem. Örül a család, hogy újra együtt vagyunk. Tudják, hogy megszűnt a *Kis Újság* és azt is, hogy a Parasztszövetséget betiltották, de arról fogalmuk sincs, hogy engem politikai magatartásom miatt országosan köröznek. Célozgatok a veszélyre, de nem mondom ki. Egyedül bátyámmal közlöm, hogy mi a helyzet, no meg legjobb barátommal, aki jó kapcsolatot tart fenn a helyi csendőrség parancsnokával, Galambos tiszthelyettessel, akiről az a hír járja, hogy szívből utálja a németeket és a nyilasokat.

Néhány nap múlva közli az én kedves barátom, hogy a csendőrségre is leküldték azt a bizonyos listát, piros ceruzával aláhúzva az én nevemet. Ez pedig azt jelenti, hogy villámgyorsan el kell tűnnöm hazulról. Szedelőzködésre nincs idő, kerülő úton húzom ki a csíkot a vasútállomásra. A Gyepsoron – úgy vélem – nem jár senki, aki megállítson. Az állomáson pedig nem kell mutatkoznom.

Félúton összefutok a barátommal, ő azt mondja, ne menjek sehova. Este eljön a lakására Galambos őrsparancsnok, és odavárnak engem is.

– Kelepce – mondom magamban, de aztán mégiscsak elhatározom, hogy visszafordulok, és elmegyek a találkozóra. Másfél óra múlva szemtől szembe ül velem Galambos tiszthelyettes. Gyanakvásomat azzal próbálja eloszlatni, hogy elém teszi az öt nappal korábban kelt névtelen feljelentést, amelyben valaki felhívta a csendőrség figyelmét, hogy Ácson vagyok.

– Nézze! Én nem szeretem a németeket, és utálom a nyilasokat. De azt sem tehetem meg, hogy szolgálati kötelességemnek tessék-lássék ne tegyek eleget. Egy csendőrjárőrt kiküldök a lakására és kezükbe adom a házkutatási parancsot. Holnap délelőtt kilenc és tíz óra között megy ki a járőr. Maga arra az időre készítsen elő néhány olyan könyvet, nyomtatványt és egyéb elkobzásra szánt tárgyat, amit a házkutatás után az embereim magukkal vihetnek. Magát természetesen

nem találják otthon, még ha netán odahaza lenne is. A felesége se izguljon. Én pedig becsületszavamra ígérem, hogy a helyi csendőrőrs részéről lezártnak tekintjük az ügyet. Engedje meg, de ennyivel tartozom magának, akiről én ebben a községben a jegyzőn meg a nyilas párt vezetőjén kívül mindenkitől csak jót hallottam.

Akit egyszer a kígyó megmar, az a gyíktól is fél. Márpedig engem már megleckéztettek egyszer-kétszer a csendőrök. Persze nem mindenki passzol abba a skatulyába, ahova először berakták. Ez a Galambos tiszthelyettes – úgy tűnik – kilóg a skatulyából.

Hazamegyek és tapintatosan közlöm, hogy a csendőrök ellátogatnak hozzánk. Feleségem gyermeket vár, kímélni szeretném minden izgalomtól, s ő ez alkalommal nyugodt marad. Kikészítem a megbeszélt könyveket, nyomtatványokat, sőt az 1943-ra szóló vasúti szabadjegyemet is odacsúsztatom. (Az 1944-es szabadjegy persze a zsebemben marad.)

Kora reggel kimegyünk apámmal a mezőre, és az óvatossági intelmeket betartva, csak akkor megyek haza, amikor jön este az üzenet: tiszta a levegő, megtörtént a „házkutatás", ami arra korlátozódott, hogy a járőrparancsnok megkérdezte a feleségemtől, vannak-e a házunkban olyan könyvek és egyéb sajtótermékek, amelyek a fennálló rend megdöntésére uszítanak?

Járőrtáskába került Kovács Imre „Néma forradalom" című könyve és néhány jelentéktelen nyomtatvány, no meg lejárt vasúti szabadjegyem. Hogy mi volt a házkutatásról szóló jelentésben, amelyet az ácsi csendőrőrs felettes parancsnokságának küldött, nem tudom. De annyi bizonyos, hogy engem békén hagytak, megúsztam a hatósági zaklatást.

Egy délelőtt kedves látogató érkezik Budapestről. Sipos Gyula barátommal behúzódunk a tiszta szoba hűvösébe, megöleljük egymást. Gyuszi fontos üzenetet hozott. Nemcsak nekem, Dobi Pistának is, aki ugyancsak hazakényszerült. A nagy nyilvánosságot kerülve vállal alkalmi munkát... tudunk egymásról. Pár nappal ezelőtt Koppánymonostoron beszélgettünk, ott vetette meg a lábát. Valamiféle szerelőcsoport mellett dol-

gozik, biztonságosnak mondja munkahelyét, Szőnyre inkább csak tisztálkodni jár haza.

– Jóskám, arról van szó – kezdi Sipos Gyuszi –, hogy összse kéne dugni a fejünket. Nemcsak így kettesben, hanem azokkal a barátainkkal együtt, akik a Magyar Frontban tevékenykednek. A találkozó színhelye Budapest, közelebbről Hallósi Béla rózsadombi villája, ahol már korábban mind a ketten megfordultunk.

Megebédelünk és fölkerekedünk megkeresni Dobi Istvánt. Koppánymonostor a homokszőlőkön és az ácsi erdőn keresztül jó másfél óra járás gyalogosan. Szerencsénk van, megtaláljuk Dobit, és Sipos Gyuszi neki is elmondja a rózsadombi találkozó tervét.

– Fő az óvatosság – int bennünket a hírhozó –, ezért ne menjetek egyenesen a Rózsadombra. Iliás Ferenc sajnos lebukott, ő nem tud jönni. Vele együtt lebuktak mások is.

Annyira komolyan vesszük az óvatosságot, hogy külön-külön utazunk fel Budapestre. Sipos Gyuszi az esti vonattal, én hajnalban, Dobi Pista pedig délelőtt. Somogyi Imrét próbálom elérni, de lakása zárva van, és az ajtón cédula ezzel a felirattal: „Rögtön jövök!" Ez afféle eligazítás a barátok részére, hogy a házigazda nincs Budapesten. Aki nem barát, az várakozzon.

Cseh-Szombathyéknál ebédelünk. Neki is sok rossz híre van, de mond biztató dolgokat is. Bajcsy-Zsilinszky él, és levelet juttatott el a Gestapo börtönéből barátainak. Most remény van arra, hogy a képviselőket védő mentelmi jog alapján szabadon engedik. Sajnos a zsidóüldözés fokozódik, és sok közös barátunkat hurcolták internáló táborba. Persze nemcsak a zsidó családokat viszik. Parragi György újságíró-kollégám és a Kisgazdapárt igazgatója, Szentiványi Lajos bácsi is internáló táborban sínylődik.

Délután tanácskozás Hallósi Béla rózsadombi villájában. Összeverődünk vagy tízen. Dessewffy Gyula, Kovács Béla, Dobi István, Szabó Pál Szigetszentmiklósról a Parasztpárt képviseletében, a szociáldemokraták részéről, ha jól emlékszem,

Száva István, a Györffy-kollégiumot képviselve Sipos Gyula és rajtuk kívül még két-három általam ismeretlen ember. Már javában folyik a beszélgetés, amikor betoppan Somogyi Imre és megnyugtatja a társaságot: senki sem leskelődik utánunk. Ő volt az utóvéd.

Deske tájékoztat bennünket a politikai helyzet alakulásáról és a Magyar Front által végzett munkáról. A Parasztszövetség káderei sajnos sok helyen visszahúzódtak. Bátrabb és aktívabb ellenállást kell kifejteni – sürgeti Dessewffy, de Kovács Béla nem mindenben ért egyet Deskével. Dobi Pista is az aktívabb ellenállás kiépítése mellett kardoskodik, bár tudja, hogy ez nem könnyű feladat. Elsősorban azért, mert nincs fegyver.

Kovács Bélát nem lehet meggyőzni arról, hogy a falvakban lehetséges aktív ellenállás kibontakoztatása. Nem a bátorság hiányzik, hanem a szervezet. A Parasztszövetség nem nyílt ellenállásra, hanem békés szervezkedésre, náciellenességre, de nem harcra mozgósított. Ezt tudomásul kell venni, aki ezt figyelmen kívül hagyja, az téved.

Tudom, és nyilván tudja Kovács Béla is, hogy a Békepárt röplapjai – melyeket a Parasztszövetség cselekvésre kész tagjainak küldtünk szét – a beszolgáltatások megtagadására buzdítottak, méghozzá eredményesen. A parasztok kezében ez a fegyver nagy erőt képvisel. Dobi István ezt úgy fogalmazta meg, hogy a szabotálás – amit a beszolgáltatások megtagadásával alkalmaznak – tulajdonképpen testhez álló és szívesen alkalmazott fegyver a falvak és tanyák népének kezében.

– A Parasztszövetség tagjainak fölfegyverzéséről, fegyveres ellenállásról a megszállás előtt nem esett szó, erre nem készült senki, ezt most sem lehet végrehajtani. De ha a Magyar Front vezetői azt közlik, hogy ebben vagy abban az erdőben fegyveres ellenállási góc működik, állítom, hogy oda máról holnapra több ezer olyan falusi legény csatlakozik, aki elszánt ellensége a németeknek. Ezt garantálom – szögezte le Kovács Béla.

Végeredményben nem született semmiféle döntés. De sok hasznos információt kaptunk, megtudtuk, hogy mozgolódik a

Magyar Front, s elszórtan bár, de partizánakciókra is sor került. Erről azonban nem tudott részleteket Deske, de a többi résztvevő sem.

Egyenként, az óvatossági előírások szabályai szerint különböző utakon távoztunk a Hallósi villából. Én úgy döntöttem, hogy néhány napot a fővárosban töltök, s megnézem, mi történt a Sobieski János utcai lakásommal, az ott maradt bútorokkal, könyvekkel. A házfelügyelő azzal fogadott, hogy a rendőrségtől többször is kerestek. Erre én árnyalt hangon csak annyit mondtam: tudom, találkoztam velük.

Távollétem alatt az egy szoba komfortos lakást kiutalták egy kibombázott családnak, holmijaimat pedig részben elkótyavetyélték, részben lehordták a pincébe. Az éjszakát Somogyi Imrénél töltöm, másnap reggel pedig lemegyek Kecskemétre és meglátogatom Hajnal János barátomat, akit a kalászos mozgalomból ismerek. A fogadtatás nem éppen barátságos. A házigazda kijelenti, hogy ő semmiféle szervezettel nem hajlandó kapcsolatot tartani, neki elege volt a kalászos mozgalomból, a Parasztszövetségből. Őt ne sározza be semmiféle illegális gyülekezet.

Nagykőrösön S. Hegedüs László, aki Erdei Ferencékkel tart fenn szoros kapcsolatot, pontosan az ellenkezőjét vallja, mint Hajnal János: cselekedni kell!

– Én ott voltam a Don-kanyarban. Nekem szilárd meggyőződésem: kibontakozás csak úgy lehetséges, ha nem várjuk, hogy a sült galamb a szánkba repüljön. Én kész vagyok a cselekvésre, csak azt mondjátok meg, hogy mit vártok tőlem – jelentette ki vendéglátó barátom, aki nemcsak beszélt, hanem – mint később bebizonyosodott – cselekedett is. Amikor Nagykőrös közelébe ért a front, arra vállalkozott, hogy egylovas szekérrel átmegy a senki földjeként emlegetett, valójában két tűz alatt álló övezeten és a következő éjjel visszatér. Lőszert, fegyvert hoz át, hogy Erdei Ferencék ellenállási akcióját segítse. Ahogy azt nekem 1946-ban Erdei Ferenc elmondta, S. Hegedüs László többet tett az ellenállási harcok idején, mint amennyit általában tudunk róla.

Nagykőrösről Szegedre indultam. A nyílt pályán megáll velünk a gyorsvonat. Légiriadó, mindenkit kiugrasztanak a kocsikból. Egy köpcös tüzér őrnagy felcsap alkalmi légoltalmi parancsnoknak. Rendelkezik, katonás glédába akarja szedni a civileket. A pályatesttől ötven-hatvan méterre húzódó kukoricásba vezényli a népet, s hogy szabályos legyen a rejtőzés, le akarja fektetni a sárba az utasokat. Néhányan nem engedelmeskedünk. Odajön hozzám, hadonászik a pisztolyával, lehord a sárga földig, mint egy újoncot.

Óriás bombázók tűnnek fel, Jugoszlávia felől jönnek. Vadászgépek cikáznak körülöttünk. Vonatunk nem jelent célpontot számukra, elvonulnak Budapest irányába, és hamarosan vége a riadónak. A riadónak igen, de a fegyelmezésnek nem. Az őrnagy négyünket – egy nőt és három férfit – pisztollyal terel fel az egyik másodosztályú fülkébe, majd Kiskunfélegyházán átad bennünket a pályaudvar katonai parancsnokának, egy ötven év körüli tartalékos hadnagynak.

Elmegy a gyors és vele a köpcös őrnagy is, mi pedig két fegyveres őr kíséretében bevonulunk az állomásfőnök irodájába. Az állomásfőnök bosszankodik, de végül is kivonul, hogy a pályaudvar katonai parancsnoka megkezdhesse a légiriadó alatt fegyelmezetlenül viselkedett civilek kihallgatását.

– Mit kezdjek én magukkal? Fogalmam sincs. Mind a négyüket dorgálásban részesítem és elmehetnek. Remélem, máskor nem fordul elő magukkal ilyen eset, s az állomásfőnök úrnak sem kell ilyen bagatell ügy miatt félbeszakítania munkáját – mondta félig-meddig bocsánatkérően a pályaudvar parancsnoka.

Elment az utolsó vonat is, és a következő csak reggel indul. Mit kezdjek az időmmel?

Előveszem a *Kis Újság* megbízólevelét és keresem ebben a mezővárosban a lap bizományosát, akinél vagy háromszáz pengő kintlevőséget jelez a kimutatás. Az embert meg is találom, de a pénzt nem. Arra hivatkozik, hogy ő az utolsó fillérig elszámolt, de az átvételi elismervényt nem tudja felmutatni. Valami hasznom mégiscsak kerekedik a látogatásból. Törté-

netesen az, hogy összefutok Horváth Gyulával, akit még a kalászos mozgalomból ismerek. Mutatja a Békepárt legfrisebb röplapját, amelyet aznap kapott postán, sima kék borítékban, pontos címzéssel.

– Ugye ti küldítek ezeket a leveleket? – szegezi mellemnek a kérdést félegyházi kalászos barátom, és tiltakozásomra még csak rá se hederítve ezzel toldja meg. – Jól csináljátok.

Így tudtam meg, hogy a Parasztszövetségben korábban összeállított névjegyzék – amelyet a cselekvésre is hajlandónak mutatkozó embereinkről készítettünk – jó kezekben van. Most már csak az a kérdés, hogy a Györffy-kollégisták vagy pedig Dessewffyék adják postára a Békepárt röplapjait. Mindezt teljes bizonyossággal most sem tudom, pedig a kiskunfélegyházi tapogatódzás és e sorok írása között több mint harminc év telt el.

Este kimentünk Horváthék tanyájára, ahol öt-hat ember verődött össze érkezésem hírére. Valamennyien parasztszövetségi tagok, ismerik a nevemet, tudják, hogy illegalitásba szorultunk. Elmondom, kivel mi történt, kiket tartóztattak le, hányadán áll a Magyar Front által kezdeményezett szervezkedés. A késő éjszakába nyúló beszélgetés során kiderült: ha ezeknek az embereknek most fegyvert adhatnék a kezükbe, nyomban azok ellen fordítanák, akik „kitartással" köszönnek és azon a címen söprik le a tanyai padlásokat, hogy nem a vetőmag az első, hanem a németek.

Ennek az esti beszélgetésnek a lényegét néhány hét múlva elmondtam Kovács Bélának, akit mecsekalji otthonában kerestem fel. Neki változatlanul az volt a véleménye, hogy a fegyveres ellenállásnak nincsenek meg a feltételei. Először azért, mert nincs a birtokunkban fegyver (a kisgazdapárti és parasztszövetségi tagoktól még a vadászpuskákat is összeszedték), másodszor, mert azok a kiskunfélegyházi tanyások, akik hajlandók fegyvert fogni, tulajdonképpen saját padlásaik védelmében és nem a nácik ellen állnának ki a gátra.

Még egy érdekes tapasztalattal gazdagodtam a mecsekalji utazás közben. Azzal, hogy az újságíró-igazolványt – amelyen

nincs feltüntetve, hogy a *Kis Újság*nak voltam a munkatársa – minden nyilas respektálja. Biztosra veszik, hogy ilyen igazolvány csak annak lehet a zsebében, aki nekik dolgozik. A vonatokon nem csendőrök, hanem fegyveres nyilasok razziáznak, és elsősorban szökött munkaszolgálatosokat, lógós katonákat keresnek. Az ő szemükben nem is a papír, hanem az igazolásra felszólított személy ábrázata és viselkedése a döntő. Egyébként Budapesttől Pécsig és vissza, hét alkalommal igazoltattak.

Minden vonaton sok az utas, köztük a batyuzók külön kasztot jelentenek. A polcokon tele zsákok, az ülések alatt demizsonok. Pécsett a piacon négy pengőt kérnek egy kiló szalonnáért, és a vevők között feltűnően sok a német katona. Azt mondják, hogy nekik ingyenes csomagküldési joguk van és a felvásárolt szalonnát, kolbászt hazaküldik.

Így van vagy másként, nem tudom. De annyi bizonyos, hogy nagy a vásárlási kedv . . . aratnak a feketézők. Még nagyobb az élelmiszerbörze Budapesten, a vásárcsarnokok környékén, ahol a nehéz helyzetben levő fővárosi családok nélkülözhető ruhadarabjaikat cserélik élelemre. A Teleki téren, az ócskapiacon hallatlan olcsón kínálja antik könyveit egy árus, aki szemrebbenés nélkül egymás mellé rakja Hitler „Mein Kampf"-ját és a *Borsszem Jankó* című szatirikus lap félszáz évvel korábban kiadott évkönyvét. Nem vitás, van humoruk a bóvli-boltok vezetőinek.

Fáj a szívem, annyi kitűnő és ritka könyv van itt, s én most – bár van pénzem – nem vásárolhatom meg a filléres áron kínált remekműveket. Nincs hova vigyem, nincs lakásom Budapesten. De biztonságom sem.

Telefonon próbálom elérni Dessewffy Gyulát. Egy mogorva hang recsegteti a hallgatót, s mikor mondom, hogy kit keresek, szétkapcsolódik a vonal. Cseh-Szombathy főorvost sem érem el, így szállást sem tudok szerezni éjszakára. Beülök a Keleti pályaudvar éttermébe, vacsorázni szeretnék, de a pincér csak az italárlapot hozza. Előrebocsátom a borravalót, mire előkerül az étlap is. Marhapörkölt árpakásával, vágott borsó

oldalassal. Kenyeret még borravaló ellenében sem tud a pincér keríteni.

– Ez van – mondja vállvonogatás kíséretben, én pedig az éjfél utáni vonattal indulok haza a szülőfalumba.

A felperzselt ország útjain

Apám reggelizés közben a budapesti rádió híreit hallgatja és közben megjegyzi, hogy ugyancsak kótyagos ember lehet ez a nyilas főkolompos Szálasi. Át akarja keresztelni Magyarországot. Bejelentette, hogy mától kezdve Kárpát–Duna Nagyházában élünk. A „jó napot" köszöntés sem tetszik neki meg a követőinek. Köszöntsék az emberek egymást karlendítéssel és éltessék a hóhért.

A legfőbb nemzetvezetőt kelekótyaságban és nagyzolásban is követi a nyilaskeresztes párt ácsi széktartója, Antal Gyula, aki több mint egy évtizedig szódásként kereste kenyerét. Ilyenolyan tekergőkkel tekertette kézi hajtású szikvízcsináló masináját, ő pedig kocsmaajtókig szállította a szódát. A helyi széktartó most cégtáblát cserélt. Rajta arasznyi betűk hirdetik: „Antal Gyula szikvízgyára." Sőt amikor az ácsi cukorgyárat hadiüzemmé nyilvánítják, az újdonsült gyáros is odafesteti cégtáblája alá, hogy „hadiüzem".

No de ki törődik most ilyen nevetséges dolgokkal? Senki. Hiszen mindenkinek van aja-baja ezerannyi. Apám a közeli lósorozás miatt izgul. Ha elviszik az igavonót – jóvérű fiatal lovunkat –, ugyancsak nehéz lesz elvégezni az őszi szántás-vetést és a betakarítást. Márpedig nagy a valószínűsége annak, hogy a lósorozók nem lesznek tekintettel Dancs Mihály aggodalmaira.

Én nem a lovat, hanem a családomat féltem. És – mi tagadás – magam is nyugtalankodom. Van rá okom bőven.

Antal Gyula egyik alszéktartója, Villám Imre az utcánkban lakik. Régtől ismer és sejti, hogy közöm van az ellenállási moz-

galomhoz. Ez az alszéktartó egyik nap a kapunk előtt – hangosan, hogy az udvaron tartózkodó feleségem is meghallja – azt mondja egyik hasonszőrű cimborájának:

– Nem tudom, milyen címen lebzsel itthon ez a Dancs civilben, mikor a Kárpát–Duna Nagyhazának minden épkézláb emberre szüksége van.

Ha a helyi nyilas alvezér így vélekedik, akkor nekem itt nem sokáig lesz maradásom. Fontolgatom, hogy mit tegyek? Ha kereket oldok és elfogadom a kiskunfélegyházi kalászos gazdatársam által felajánlott tanyasi rejtekhelyet, a család nyugtalanságát nem csillapítom, csak fokozom. Feleségem hallani sem akar efféle bujkálásról, és azt hajtogatja, hogy Dobi István sem szaladt világgá, ő is bevonult. Töprengésemre pontot tesz a SAS-behívó. Háromnapi élelemmel és a beletörődés pillanatnyi hangulatával bevonulok Komáromba, ahol pótzászlóaljat állítanak össze. A parancsnok Sárosdy őrnagy, helyettese Mecsekfalvi főhadnagy s én – annak ellenére, hogy csak őrmesteri rendfokozatom van – zászlóalj-segédtiszti beosztásba kerülök, de csak két napra. Ezután zászlóaljírnokként, Sárosdy őrnagy mindeneseként fogalmazom, gépelem az új alakulat jelentéseit.

Felszerelésünk hiányos, de lelkesedés dolgában sem állunk jobban. Már az első napokban észreveszem, hogy parancsnokunk határozatlan ember, úgy ingadozik, mint nád a szélben. Az egyik percben azt hajtogatja, hogy a haza mindenekelőtt, ő a haza védelmében szívesen áldozza vérét és életét, s ezt elvárja a zászlóaljtól is. Aztán köpönyeget fordít és arról beszél, hogy fölöslegesen ne rohanjunk a vesztünkbe, drága a magyar vér. Közben pedig panaszkodik. Az fáj neki, hogy mint a Dunántúl egyik nagy lőszerraktárának parancsnoka kitűnő szolgálatot tett a hazának, és most érdemeit nem méltányolva leváltják és kidobják a frontra.

Nincs sok idő a zászlóalj hadikészületeire. A románok kiugrottak a háborúból és a németek ellen fordították fegyvereiket. A szovjet hadsereg alakulatai átkeltek a Kárpátok hágóin, és Erdély hadszíntérré vált. Oda irányítják zászlóaljun-

kat. Rossz parasztszekerekkel, rekvirált lovakkal, öreg mannlicherekkel, tapasztalatlan tartalékos tisztekkel és elkeseredett legénységgel. Nevetségesnek tűnik a „gebékkel motorizált zászlóaljvonat", de senkinek sem jut eszébe nevetni.

Sárosdy őrnagy nagy patáliát csap a vasutasokkal. Másodosztályú tiszti szolgálati kocsit követel, amit hosszú huzavona után mégiscsak leakasztanak az Érsekújvár felől beérkező személyvonatról, és hozzácsatolnak szerelvényünkhöz. A fülkéket maga a zászlóaljparancsnok osztja fel. Parancsnoki fülke, gazdasági hivatal, századparancsnoki gyülekező, közben pedig a tartalékos hadnagyoknak, zászlósoknak még ülőhely sem jut a tiszti kocsiban. Emiatt már az elindulás óráiban fellobban az elégedetlenség a parancsnokkal szemben.

Hova megyünk, mi az úticél? Senki sem tudja, de mindenki sejti, hogy valahol Erdélyben vetnek be bennünket. Parancsnokunk térképeket terít ki maga elé, s Szolnokig berajzolja a menetvonalat. Ennyit közöltek vele abban az ezredparancsban, amit lezárt borítékban, „Budapesten nyitandó fel" utasítással kézbesítettek neki elindulásunk pillanatában. Furcsa játéka a sorsnak: Szolnoknál elakadunk. A Tisza-hidat angolszász repülők bombázzák, de szerencsére a magasan szálló gépeknek rossz az irányzékuk, így a bombák célt tévesztenek. Vonatunk sértetlenül döcög tovább – átestünk az első tűzkeresztségen.

A légiriadó alatt mutatkozik meg valójában, hogy Sárosdy őrnagy milyen tehetetlen ember. Még szerencse, hogy Mecsekfalvi főhadnagy, a helyettese, kézben tartja az embereket. Arra is van gondja, hogy reggelenként, a reggeli kiosztása előtt fegyelmező gyakorlatokkal bosszantsa az embereket.

Augusztus utolsó hetében járunk, kellemesen hűvösek az éjszakák és forrók a nappalok. Komáromtól jó hétszáz kilométer az út a Székelyföldre, közelebbi meghatározással Mádéfalvára. Hét nap, hétszáz kilométer. A kirakodásnál Sziklai ezredes, az ezredparancsnok magához kéreti a zászlóalj tiszti állományban levő katonáit és „eligazítást" tart.

– Vegyék tudomásul az urak, hogy innét nincs visszavonu-

lás, itt megvetjük a lábunkat és kitartunk. Aki nem bízik a végső győzelemben, az lépjen ki, és én a gyávát saját pisztolyommal itt lövöm agyon.

Tudom, hogy a tisztikar kilencven százaléka még egy részleges csatanyerésben sem bízik, de senki sem mozdul, senki sem lép ki. Elvégre mindenki tudja, hogy magas rangú tiszti körökben ez a szokásos dörgés, jóllehet az ezredesek is tudják – csak maguknak sem merik bevallani –, mennyire más a valóság. Sárosdy őrnagy az eligazítás után magához int, és felnyittatja a szekérre rakott irodaládát. Előszedem az írógépet és fogalmazom a zászlóalj első számú frontparancsát – abban a szellemben, ahogy Sziklai ezredes körvonalazta. De mielőtt egyetlen billentyűt is leüthetnék, újabb parancs érkezik. Gyalogmenetben azonnal indulunk Ajnád községen keresztül fel a hegyekbe, a fronton kijelölt védelmi vonalunkra.

Inkább cigánykaraványra hasonlít ez a menetoszlop. A málhakocsi után kötve Sárosdy őrnagy hátaslova bandukol. A parancsnok pedig az irodakocsi bakján ül magába roskadva, szótlanul. Az út meglehetősen rázós és meredek, a zászlóaljtörzs málhája pedig túlságosan nehéz, és a sík vidékhez szokott lovak habosra izzadva birkóznak a szokatlanul nehéz tereppel.

Ajnádon odalép mellém Mecsekfalvi főhadnagy és különös hangsúllyal jelenti be: ő a zászlóaljparancsnok és ezennel engem bíz meg a segédtiszti teendők ellátásával. Tudomásul veszem, de egyelőre nem értem, mi késztette Mecsekfalvit erre a lépésre. Hamarosan kiderült, hogy Sárosdy őrnagyot idegösszeomlással és ennek egy furcsa kísérőjelenségével – megállíthatatlannak tűnő hasmenéssel – vissza kellett szállítani a mádéfalvi vasútállomásra. Onnét pedig állítólag kórházba került. Mi viszont fel a hegyekbe.

Térképpel és iránytűvel a kezemben bizonytalanul botorkálok, keresem a Lóvésztetőt, kijelölt harcálláspontunkat. Se málhakocsi, se málhás ló, csak a meredek gyalogösvényen botladozó gyalogosok libasora. Minden ember hátizsákjában egy rend fehérnemű, egy pokróc, százhúsz töltény és két napra elegendő élelem, vizünk nincs. Kulacsaink a fárasztó menete-

lés alatt kiürültek, a szomjúság már jelentkezik. A zászlóaljtörzsnek csupán egyetlen géppisztolya van, ami ugyancsak nyugtalanító.

– Hát itt vagyunk, Jóskám – lép mellém Gál László őrmester barátom, aki a törzsben eddig a viszonylagos jókedvet képviselte –, de hogy mikor és miképpen keveredünk le innét, azt a jófene tudja. Persze talán jobb is, ha az ember nem lát túlságosan messzire.

Sátrat verünk. Lehet, hogy ez itt a Lóvésztető, de ebben sem vagyunk bizonyosak. Este van, vaksötét. Messziről ágyúdörgés hallatszik, különben semmi jele annak, hogy ellenség is lenne a közelben. Felderítő járőreink is azzal térnek vissza, hogy békesség van, semmi sem mozdul. Holtfáradtan bújunk össze Gál Lacival, és mint az új gazdához új ólba került malacok, egymást melengetve alszunk reggelig.

Kora délelőtt építgetjük állásainkat – árkokat ásunk, de nem sokáig, mert aknatűz zúdul ránk a szemközti hegyvonulatról. Sebesültjeink vannak. Bekötözzük őket, közben sürgetjük a távbeszélőket, hogy építsék ki mihamarabb az összeköttetést az ezreddel. A távbeszélőraj parancsnoka keserűen mosolyog. Kiderül, hogy nincs elegendő drótjuk, a rádió adó-vevő pedig nem ér semmit. Hiába hívják „Gerendelyt" – ez az ezred fedőneve –, a hívott fél nem jelentkezik.

Két napig bírjuk víz nélkül. A harmadik nap hajnalán hárman elindulunk vizet keresni. A térkép szerint tőlünk másfél kilométernyire a völgyben folyik egy patak, oda kell leereszkedni. Gál Lacival és Árendás Gyuszival óvatosan kémleljük az erdőt, és előbb emberi hangokat, aztán lubickolást hallunk. A víz csobogása pokoli módon felfokozza szomjúságunkat. Néhány perc múlva megpillantjuk a patakban lubickolókat, s beszédükből megállapítjuk: egy szakasznyi szovjet katona fürdik, aztán kulacsot merít és elvonul a szemközti hegyoldal ösvényén.

Gyors futású erecske a Kis-Rákos. Nem szélesebb egy macskaugrásnál és nem mélyebb, mint ha a fürdőkádat félig ereszti az ember vízzel.

Derékig levetkőzünk, mosakszunk, majd szomjunkat oltva, kulacsainkat megtöltve indulunk vissza. Ettől kezdve, mintha csak fegyverszünetet kötöttünk volna, az orosz katonák is, mi is lejárunk a vízre. Sőt néha integetünk is egymásnak.

A patak partján béke van.

Naplót vezetek. (Ez a napló mostanáig megmaradt, és nagy segítséget nyújt az emlékek pontos rögzítésében.)

Mecsekfalvi főhadnagy nem fér a bőrébe. Mindenáron foglyot szeretne ejteni, megtudni, hogy miféle alakulattal állunk szemben. Ám a szemben állók egyelőre nem mozognak. Viszont az ezreddel létrejön az összeköttetés, alulról az ezredtörzsbeliek kiépítik a telefonvonalat. Mi viszont továbbra is hírvivő útján érintkezünk századainkkal. Szeptember 10-én késő este jön a visszavonulási parancs. Az a Sziklai ezredes rendeli el, aki néhány nappal korábban mindenkit lekaszabolással fenyegetett, aki netán hátra mer tekingetni.

Kiderült, hogy a szovjet erők a hátunkba kerültek és csak egy lehetőségünk van a menekülésre. Át kell vágnunk magunkat a Hargita meredekjein és le kell ereszkednünk arra az állítólagos útvonalra, amelyet az ezredparancsnokság a visszavonulás menetirányaként megjelölt.

Erőltetett menetben, három éjjel és három nap törtetünk. Nagyok a veszteségek, szétszakadt a zászlóalj, fejetlenség, kapkodás és leírhatatlan tragédiák. Egy gyergyófalusi fiatalasszony menekülés közben az árokparton szüli meg gyermekét. Mi adunk vizet a lemosdatáshoz. Amott a szakadékba zuhant lovas kocsi utasai kiáltoznak segítségért.

Katonák, civilek, otthonukat elhagyott menekülők. Csíkszentdomonkos, Csíkszentbalázs és Nyárádköszvényes községek nevét írom a noteszomba és azt, hogy egy vastag fenyő ágára két magyar katonát akasztottak fel. Miért? Nem tudom. Lovat szerzek magam alá. Géppuskás, málhás ló lehetett, de tűri a lovast, még aludni is lehet a hátán kocogás közben. Így könnyebb a visszavonulás.

A német műszaki alakulatok sűrűn robbantanak. A felperzselt föld taktikáját alkalmazzák, kunyhókat gyújtanak fel –

mert csak kunyhók vannak errefelé. Amikor lejjebb ereszkedünk, látom, hogy deszkahegyek és szénakazlak is égnek a völgyben.

Mecsekfalvi főhadnagy az ezredtől érkezett parancsot mutatja. Az áll benne, hogy a zászlóalj Libánfalva előtt köteles megvetni a lábát, és fel kell tartóztatnia a patak völgyében előretörő szovjet alakulatot. Elérjük a kijelölt helyet, lehorgonyzunk egy vízimalom közelében és örülünk a kis pihenőnek. Kiderül, hogy mindössze százhúszan vagyunk. Ennyi maradt a nyolcszáz fős zászlóaljból.

Nincs szerencsénk. Ismét gyűrűbe fognak a szovjet alakulatok, és nem marad más lehetőség, mint a kitörés. Bevárjuk a sötétedést. Először egy kukoricáson keresztül próbálkozunk, de erős géppisztolytűz fogad, és visszafordulunk. Újabb próbálkozás. A patak medrében derékig gázolva érjük el Libánfalva keleti bejáratát, és nagy veszteségek árán csatlakozunk az ezredtörzshöz.

Sziklai ezredes pisztolyával hadonászik, mindenkit lelövéssel fenyeget, és szerencsétlenségemre rajtam akad meg a szeme. Parancsot ad, hogy vegyek magamhoz egy golyószórós rajt és induljak vissza oda, ahonnan jöttünk: a falu bejáratához. Az a feladatunk, hogy a szovjetek beszivárgását mindenképpen akadályozzuk meg. Szakadó esőben, jórészt ismeretlen emberekkel próbálom a parancsot végrehajtani. Ámde elkéstünk, a számunkra kijelölt őrhelyet egy szakasznyi szovjet katona már elfoglalta. A sötétben csak akkor vettük észre, hogy rossz helyre érkeztünk, amikor az orosz őrség tüzet nyitott ránk. A géppisztolyból leadott sorozat engem is megsebesített. Jobb könyökömet átlyukasztották. A könyökcsontot roncsolta a lövedék. Szerencsére a szívemmel egy magasságban elsüvítő golyó csak a zubbonyomat, az ingemet és a bal mellbimbómat ütötte keresztül.

Futottam, ahogy bírtam, és a szétugrasztott rajjal – amelynek parancsnokságát rám bízták – többé sohasem találkoztam. Csak egyet tudok: azt, hogy embereim közül többen felbuktak, de én vagy kétszáz méterig tartottam magam. Ott be-

támolyogtam egy udvarba és megzörgettem az ablakot. A házbeliek kétségbeesve, kezüket tördelve, de beengedtek. Az asszony fölnyitott egy ládát, előszedett egy fehér vászoninget és az aljából tenyérnyi széles szalagot nyírt le. Mire ezzel a művelettel elkészült, már vértócsa piroslott a padlón, s a macska, mit sem törődve a kétségbeeséssel, kifolyt véremet nyalta.

– Itt nem maradhatok sokáig. Mennem kell, amíg bírják a lábaim – parancsolgattam ernyedező akaratomnak és nekivágtam a kertek aljára támaszkodó hegyoldalnak, amerre a háziasszony mutatta az utat. Minden batyumat elszórva, még a köpenyemet is visszahagyva vánszorogtam egyedül, önmagammal kínlódva.

Jónak bizonyult a menetirány. Mire kivirradt, beértem Sóaknára és találtam egy kötözőhelyet.

A községháza udvarán fölállított sátorban kimossák sebemet és friss kötést kapok. De talán az orvosi segítségnél is jobban esik az a bögre tej, amelyet az egyik sóaknai asszony hozott, hogy szomjam olthassam.

A kötözőhelyen magyarok, németek, románok, sőt két szovjet katona is várakozik. Valamennyien arra várunk, hogy a front mögé szállítsanak bennünket. Ahogy egy reménykedő sebesülttársam mondja: gépkocsikaraván érkezését jelezték, s ha megérkeznek, indulhatunk vissza a hátországba. Kételkedem abban is, hogy van még hátország. Jobbra-balra tüzek lobognak. A háború futótüzei.

Déltájban nyolc tehergépkocsi érkezik a sebesültekért. Felkapaszkodunk, akiknek súlyosabb a sebesülésük, lemaradnak. Seblázam magasra szökik, és az egyik megállásnál kérem a kísérő orvost, adjon valamiféle lázcsillapítót. Karom felkötve, kegyetlenül lüktet, a kézfejem feketedik.

– Félő, hogy vérmérgezés, de menet közben nem tudok magán segíteni. Majd a kórházban elsőként vesszük kezelésbe. Reméljük, hogy addig nem áll be az üszkösödés és elkerülhetjük az amputálást – mondja kertelés nélkül az orvos, és belém nyom valamiféle injekciót.

Sóaknától Nagyváradig harmincórás kínlódás. Még szeren-

cse, hogy a kísérő orvosnak van gondja rám, megérkezésünk után tíz perccel már a műtőben vagyok. A sebész diktálja: „Lőtt seb a jobb könyök magasságában. Csontszilánkokat eltávolítottuk, a mediánus-ideg valószínűleg sérült, a seb erősen gennyesedik."

Meddig voltam a műtőasztalon? Nem tudom. Arra ébredtem, hogy valaki költöget és biztat, hogy öltözzek fel gyorsan, mert menekítik a kórházat.

A súlyos sebesülteket itt is visszahagyják, a környéken lakókat pedig tartósan szabadságolják. Ha van erejük, hazamehetnek a családjukhoz. Négyszázunkat fölraknak egy vasúti szerelvényre, amelyet a városi villamossíneken közvetlenül a kórház elé tolnak. Elindulunk, de egyelőre senki sem tudja, hova. Debrecenben próbálkozik a kórházvonat parancsnoka, ám az előző napi bombázások, no meg az Erdélyből szakadatlanul özönlő sebesültszállítmányok lehetetlenné teszik, hogy a civisvárosban megálljunk.

Azt hihetné az ember, hogy ilyen fejetlenségben még a bürokrácia sem élhet. Pedig él.

Útközben a vonaton három sebesült meghalt, azokat próbálja parancsnokuk Debrecenben eltemettetni. De a pályaudvar parancsnoka csak okmányokkal hajlandó halottainkat átvenni. Igen ám, de a súlyos sebesültek kórlapjait Nagyváradon felejtették, így a halottaknak még a nevét sem tudja a kísérő személyzet. Mi mást tehetünk? Elindulunk, aztán Debrecen határán kívül a nyílt pályán megállunk és a vasúti töltés mellett elföldeljük bajtársainkat. Fejfának odaszúrjuk az egyik egészségügyi tizedes által hevenyében ácsolt keresztet, amelyre ráírta: „Itt nyugszik három névtelen magyar katona."

Nyíregyházán egy iskolát ürítenek ki számunkra. A tantermekből a szabad ég alá kerülnek az iskolapadok, sőt még a szertár anyaga is.

A tágas tornateremben kapok egy szalmazsákot, s a bordásfalra akasztom kis batyuba kötött holmimat. Takaró nincs, egész éjjel didergünk. Reggel orvosi vizit. A főorvos régi ismerős, dr. Csík Ferenc olimpiai úszóbajnok, akivel egyszer a Mar-

gitszigeten riportot készítettem. Egy óra múlva négyszemközt beszélgetünk. Csík doktor közli, hogy nem maradunk sokáig. A kórházi fölszerelés zömét ki sem csomagolják. Állítólag húsz kilométerre van a front, és már idehallatszik az ágyúdörgés.

Mi lesz a betegekkel? Merre veszi útját ez a mozgó kórház? Ugyanaz a bizonytalanság, mint Nagyváradon. Nekem viszont kettős az örömöm. Elmúlt a vérmérgezés veszélye és itt van egy orvos, aki félig-meddig barát, aki mindenben segít. Abban is, hogy fölkerüljek az elsőnek induló tehergépkocsira. Nem sebesült katonaként, hanem mint hevenyében kinevezett szállítmánykísérő. Együtt szorongunk a vezetőfülkében a sofőrrel meg Csík doktorral, és kiderül, hogy a kocsivezető sem sima sofőr, hanem egy zsidó orvos, akinek ugyancsak Csík Ferenc a pártfogója. Ennek az orvosnak a karjáról lekerült a sárga szalag, zsebében pedig egy halott katona okmányai lapultak.

A kórházak nemcsak búvóhelyet, hanem jó okmányforrást is jelentettek az üldözötteknek. A kórházban elhaltak irataival bujkált vagy éppen katonáskodott jó néhány munkaszolgálatos. De a különböző módon megszervezett lógásnak is sok művelője akadt. Egyik tiszt ismerősöm felcsapott útbiztosítási részlegparancsnoknak, s Debrecentől Budapestig tíz emberrel „biztosította" a maga útját. Nem kellett akkoriban ehhez más, csak egy bélyegző, amelyet ügyes kezek gumiból készítettek. A bélyegzővel aztán olyan nyílt parancsot és egyebet lehetett hamisítani, hogy a sasszeműek sem fedezhették fel a turpisságot. Ahogy később hallottam, a felkoncolással fenyegető plakátok vidékre szállítását is efféle különítmény vette kézbe és tüzelte el valahol Cegléd térségében. Az ellenállásban részt vevő különítmény vezetőjével – a plakátégetők parancsnokával – Budapesten, Hallósi Béla lakásán futottam össze.

Hol állunk meg, melyik kórház fogad be bennünket a fővárosban? Csík Ferenc telefonált jobbra-balra, végül a Magyar Vöröskereszt Jurányi utcai kórházában kötöttünk ki.

Bal kézzel írott, kuszált följegyzéseim erről a színhelyről is megmaradtak. A sebesülést követő események dokumentumai közül viszont csak egyet sikerült megőrizni. Azt a katonai sza-

badságos levelet, amelynek nyomtatványát a Globus nyomda egyik kéziszedője készítette. A szabadságos levél kiállítása Somogyi Imre műve volt, a legfontosabb kelléket, a bélyegzőt pedig Hiripi Gyula festőművész barátunk véste, illetve készítette. Nem nagy tetteket végrehajtó ellenállókból, hanem olyan emberekből állt ez a kis okmánygyár, akik válogatás nélkül segíteni próbáltak minden bajba jutott emberen, és segítettek is!

Halottak, sebesültek, földönfutók.

Az iskolából kórházzá átalakított épület előtt hordágyak, rajtuk járóképtelen sebesültek. Kötözésre vagy felvételre várnak, szenvednek. Nekem az alagsor folyosóján úgy biztosít helyet Csík Ferenc doktor, hogy a cókmókomat egy megürült ágyra helyezi. A műtőben meghalt katonát váltja a szalmazsákon az élő, nincs idő az ágyneműt cserélni. De talán nincs is friss ágynemű. Igaz, hogy én akkor sem maradnék itt, ha patyolat ágyat vetnének számomra.

Az érkezés első óráiban sikerült Cseh-Szombathy főorvossal összeköttetést teremtenem. Telefonon beszélünk, megígéri, hogy amiben tud, segít. Ugyanezt ígéri Csík Ferenc is, és máris közli, hogyan lehet a kórházat legálisan elhagyni. Átküldenek kivizsgálásra az idegsebészeti klinikára, mert a Jurányi utcában erre nincs lehetőség.

1944. november 3-án, a kórházparancsnok által szentesített nyílt paranccsal és az idegsebészetre szóló papírokkal elindulok a városba kapcsolatot teremteni barátaimmal. Tenni azt, ami megmaradt erőmből telik.

Megdöbbentő képek.

Egy asszony kézikocsin húzza batyuba kötött holmiját, a kocsiba két apró gyermek kapaszkodik. Szétdúlt családi otthonok nyomorúságos maradványai. A Nagykörúton járnak a villamosok, és nyitva vannak a boltok, de inkább csak bóvlit, limlomot árusítanak. A Rákóczi út sarkán plakátot ragaszt két siheder. Budapest Számonkérő Székének fenyegető parancsát, amit még csak el sem olvasnak a budapestiek.

Légiriadó.

Az egyik Rákóczi úti ház kapuja alá húzódom, ahonnan az

óvóhelyre tessékelnek. A ház légoltalmi parancsnoka előzékenyen ülőhelyet biztosít. Mellettem egy púpos emberke sebesülésem iránt érdeklődik, aztán – mintha csak a pincébe szorultakon múlna a haza sorsa – nagy szónoklatba kezd. A nácik csodafegyveréről tart előadást. Közben egy sült krumplin osztozik két kisfiú, amit – gondolom – a szomszéd nénitől kaptak.

Esteledik, mire Somogyi Imre Nürnberg utcai lakására érkezem. Szerencsém van, Imrét otthon találom. Árkászcsizmája sáros, nadrágja csuromvíz, zubbonya a szék karjára terítve szárad a fűrészporos kályha melegénél. Csipketeát iszunk, fölmelegszünk és egymást érik a kérdéseink.

Mi van Dobi Istvánnal, Kovács Bélával, Bihari Nagy Lajossal, Deskével, Sipos Gyulával, Vörös Vincével és a többiekkel? Azokkal, akikkel együtt hangoljuk évek óta a közvéleményt a nyilasok és nácik ellen... Mi a hadi helyzet, mit tudunk tenni? A házigazda bekapcsolja a könyvespolc mögé rejtett rádiót, s meghallgatjuk a hadijelentést, amelyben a Tisza vonalán folytatott átkelésekről adtak hírt a Szabadság Rádió hullámhosszán.

– És te? – tereli a beszélgetés irányát személyemre a házigazda.

Elmondom, hogy Erdélyből jövök, Libánfalván sebesültem meg, onnan három hét alatt jutottam el Budapestre. Amit útközben láttam – Mohács. Azzal a különbséggel, hogy ott elveszett a király, itt pedig csak hőzöng, mint valami vásári fecsegő, de a bőrét nem meri szellőztetni. Valamelyik bunker mélyéről biztat kitartásra.

Mutatom a sebemet és a bőröm alatt kéklő apró aknaszilánkokat.

Somogyi Imre nevet.

– A bőrödön ütött lyuk meg ez a katonamundér most többet ér egy választási malacnál. A nyílt parancsodon levő bélyegzők is értékesek. A kondíciód ugyancsak példás. Annyi csak a baj, hogy irataid rövid lejáratúak. Azokkal nem mozoghatsz biztonságosan, mert máról holnapra érvényüket vesztik, s aztán már a legbambább nyilas Misi sem fogadja el azokat.

– Azt én is tudom, de . . .

– Ne idegeskedj. Semmi értelme. Egyelőre mondj le arról, hogy visszamégy a Jurányi utcába és ott bebújsz a kórházi ágy takarója alá.

– Már lemondtam, de még nem tudom, mitévő legyek, hol húzzam meg magam.

– Add csak ide a papírjaidat.

Odaadtam és pár perc múlva a következő napra kiigazított dátummal kaptam vissza. Megnyugodva vettem tudomásul, hogy Imrének nagy gyakorlata van az ilyen kiigazítások elintézésében. Indultam tovább a Boráros térre, Cseh-Szombathy főorvos lakására, ahol friss kötést kaptam kezemre és egy marék fájdalomcsillapító gyógyszert, ami ugyancsak kincset ért. De ennél is fontosabb volt számomra az az információ, amit az ellenzéki magatartásáról közismert orvos-politikus adott.

Cseh-Szombathy főorvostól tudtam meg, hogy Dobi István barátunk, katonamundérban, ugyancsak a fővárosban tartózkodik. Ha szerencsém van, még elérhetem sógoránál, a Lövölde tér egyik házmesteri lakásában. Persze már csak reggel indultam tovább. A legfurcsább az volt, hogy a kényelmes vendégágyban egész éjszaka hánykolódtam. Elszoktam a puha fekhelytől.

Keresem a Lövölde téren Dobi Istvánt. Sógora jól ismer, kedvesen fogad és közli, hogy Pista barátunk kora reggel vételezni ment valamiféle katonai raktárba. De estefelé biztosan visszajön, mert itt hagyta a cókmókját.

Azon az estén a Lövölde téri ház pincéjében – a házfelügyelő szerszámoskamrájában – dugtuk össze a fejünket, és reggelig beszélgettünk. Szóba került minden közös problémánk és természetesen a „hogyan tovább" kérdése is.

Sajnos Iliás Ferenc, Sipos Gyula és még néhány kedves barátunk lebukott. Fehér Lajos, Darvas József, Szabó Pál, S. Hegedüs László és a Györffy-kollégisták többsége viszont aktívan tevékenykedik. Veres Péter Balmazújvárosból ugyancsak feljött – vagy felhozták – és a napokban itt járt Budapesten. Felkereste Szabó Pált, kereste Dobit is, aztán valamiféle se katona,

se civil alakulattal továbbvonult a Dunántúlra. Péter is katonamundérba bújt – őrvezető lett.

Dobi Pistának külön elmélete volt arról, miként lehet a lebukást elkerülni. Azon az éjszakai beszélgetésen is kifejtette: három módja van a nyomunkban lihegő kopók megtévesztésének. Az egyik: tyúktolvajlás gyanúja miatt dutyiba kerülni, a másik: beállni az üldözők táborába és „fogd meg"-et kiabálni, mikor a kopók az üldözötteket kergetik, a harmadik: a katonaruha. Ő is, én is, sokan mások is a harmadik változatot tartottuk testhezállónak. Igazunk lett.

Keretlegény. A felszabadulást követő években olyasféle értelme volt ennek a szónak, hogy aljas gazember, aki ráadásul kegyetlen is. Persze, mint minden általánosítás, úgy ez sem helytálló. Dobi Istvánt is keretlegénynek osztották be egy zsidó munkaszázadhoz, ahol tizedesi rendfokozattal, szolgálatvezetőként meglehetősen szabadon mozoghatott. Ebben a beosztásában katonai raktárakat látogatott, ilyen-olyan anyagokat vételezett fel. Nemcsak élelmiszert, szerszámot, amire a munkaszázadnak volt szüksége, hanem robbanóanyagot, fegyvert és lőszert is. Tőle kaptam katonai pisztolyt és három tár hozzá való töltényt, hogy – ha netán szükségem lesz rá – védekezni tudjak. Segített, amennyit egy igazi barát, egy tizedesi rangban levő honvéd adott esetben segíteni tudott. Nem adott, mert nem adhatott a munkaszázadban senkinek mentesítő levelet, de segítőtárs volt és védte embereit. Neki köszönheti többek között Sándor Dezső újságíró-kolléga – a munkaszázad egykori tagja – is, hogy élve került ki a pokol tornácáról.

A hajnalig tartó eszmecsere után együtt léptünk ki a Lövölde térre, ahol az egyik nyilvános telefonfülkéből viszonylag gyorsan sikerült Dobinak vonalat kapnia. (Kora reggel és éjjel biztonságosabb volt a telefon is.) Ott álltam mellette a fülkében, de nem mondta meg, kinek telefonál. Mikor a drót túlsó végén felvették a kagylót, Dobi csak ennyit mondott: sikerült tíz kiló vajbabot szerezni. Mire a hívott fél dühösen beleordított a kagylóba: marha! – s letette a hallgatót.

Hogy mi volt a rövid beszélgetés hátterében, máig sem

tudom. De annyi bizonyos, hogy fél óra múlva nehéz csomaggal indult a szolgálatvezető tizedes a Keleti pályaudvar irányába. Nem vajbab volt benne.

A találkozást követő három éjszaka három különböző helyen húztam meg magam. Első éjjel a Bethesda Kórházban, a másodikon Bartha András barátomnál, a harmadik alkalommal pedig Hallósi Béláéknál a Rózsadombon. Útban Hallósiékhoz, valahol a Vérhalom tér környékén két nyilas katona igazoltatott. Nem sokat érthettek az írás-olvasás tudományához. Nem vették észre, hogy a nyílt parancs dátuma lejárt... továbbengedtek. Mielőtt leléptem, szemtelenül megkérdeztem, hogy elkészült-e már a főváros végső védelmére tervezett „erődrendszer"?

– Árok az, de annak sem nagy – kottyantotta ki az egyik cingár legény, aki igazoltatás közben sem fukarkodott a szavakkal.

Erős hatalom a honvágy, és azt sem mondhatja senki, hogy nem voltak olyan pillanatai, amikor egyszerűen nem tudott parancsolni a mehetnékének. Én is gyors elhatározásra jutottam, és a Rózsadombról – Hallósiék lakásáról – egyenesen kibaktattam Óbudára, közelebbi meghatározással a téglagyár elé. Ott tevékenykedett a kettős katonai kommandó. Német és magyar útellenőrzők állítottak meg minden nyugat felé induló járművet, és csak szigorú ellenőrzés után engedték tovább.

Odamegyek a parancsnokhoz, megmutatom a szabadságos levelem és a sebesülésem. A főhadnagyi rangban levő magyar parancsnok alaposan megnézi és tisztelettudóan int, hogy menjek be a parancsnoki irodába. Megállt bennem az ütő, biztosra vettem, hogy lebuktam. Két perc múlva kiderült, hogy minden rendben van, csak a nevem be kellett írni abba a nagykönyvbe, amelyet a nyugatra utazó katonákról fölfektettek.

Kitelepítésre igénybe vett kék autóbusz érkezik, tömve magyar katonaruhával. Erre ülök fel, ezen biztosít helyet az útellenőrzők parancsnoka. Kényelmes hely és jó katonakolléga kísérők, akik előttem nyíltan becsmérlik Szálasit és az egész náci rendszert. Piliscsabánál megértettem, mi keserítette el a

naponta ezen az útvonalon járó busz vezetőjét és kísérőjét. A kegyetlenség, az árokparton agyonlőtt emberek vére. Piliscsabánál utolértük a Budapestről gyalogmenetben hajszolt zsidó üldözötteket, a halálmenetet, amelynek látványa égre kiáltott.

Ácson is elszabadult a pokol

Szülőfalumban felborult a régi értékrend, de úgy hiszem, másutt is.

Két liter pálinkáért adnak egy lovat. Igaz, hogy nincs hozzá járlatlevél, no de kit érdekel most az, hogy van-e papír vagy nincs. Van ilyen ember. Az egész faluban egyedül az én apám ragaszkodik hozzá. Ő tiszta kezű ember. Makulátlan a jelleme és az marad minden időben. Neki, ha mindjárt a kapufélfájához kötik is, akkor sem kell törvénytelen úton elkótyavetyélt igavonó, amit most a nyugat felé özönlőktől bagóért cserélhetne.

Próbálom neki megmagyarázni, hogy most más világ van. A katonaság ezt is, azt is elrekvirál, igénybe vesz, vagy éppen szolgálatra rendel, anélkül hogy ellenszolgáltatásként akárcsak egy garast is fizetne. Példának felhozom a nyári lósorozást, a honvédelmi szolgálatra alkalmasnak minősített pejkónk esetét. Azt, hogy egyetlen igavonónkat egyik óráról a másikra elvitték, és az árát a mai napig sem fizették ki. Olyan úton kell mielőbb lovat szerezni, ahogy éppen lehet.

Apám az iratai között kutat, és az orrom elé tartja azt a terjedelmes lóátvételi jegyzőkönyvet, amelyen minden fontos tudnivaló rajta van. Az is, hogy a bevonultatott ló árát postán küldi meg a honvédkincstár. Azt pedig apám szerint ebben a kavarodott világban nem várhatja senki, hogy a postai szolgálat olyan gyors és pontos legyen, mint amilyen békeidőben volt.

Nem tudom, mit válaszoljak erre a puritánság netovábbját példázó érvelésre. Csak mosolygok. Itthon még civódni is jó, de még jobb mosolyogni. Még akkor is, ha kesernyés az ember

szája íze, mert üres az istálló, és ló híján kint marad a concóháti dűlőben az a boglya széna, amit a rekvirálások miatt hagytunk a nyáron odakint a termőhelyen.

De az a fontos, hogy együtt van a család és végeredményben nem szenvedünk hiányt semmiben. Kenyerünk van, sőt szalonna és bor is jut mellé. Mindezt apám nem érti, vagy ha érti, nem méltányolja. Úgy volt jó, ahogy régen forgott a világ kereke, és ehhez ő most is ragaszkodik. Ilyenek az öregek, és talán abban a korban mi sem gondolkodunk majd másként.

Nemcsak a mi igavonónk, hanem úgyszólván minden el nem rejthető érték kótyavetyére kerül. Alig akad ház, ahonnét valamit el ne vittek volna a rekvirálók.

A községből elhurcolt zsidó családok ingóságait ugyan tessék-lássék módon egy kupacba hordták, de mindenki tudta, hogy abba a kupacba csak értéktelen limlom került. Az értékesebb holmikat a vagyonőrnek kirendelt községi elöljáró tudtával vagy tudta nélkül, de már korábban széthordták. A régebben százötven holdon gazdálkodó Kemény Ármin hintóján most egy nyilas kisapostol feszít. Járja a falu határában fekvő pusztákat, és hatalmát fitogtatva, két fegyveressel megerősítve próbálja összeharácsolni, amit még lehet.

A községhez tartozó pusztákról ugyanis két zsidó nagybérlő családot hurcoltak el. Az egyik birtokot, Jegespusztát – ami az Auspitz családé volt – Jurcsek Béla, a begyűjtés legfőbb irányítója vette birtokba. Vaspuszta, Ernőmajor – ahol a Bruck család gazdálkodott – amolyan „szabad préda" lett.

Az ugyancsak elhurcolt Winternitz Jenő emeletes üzletházának homlokzatáról is lekerült a kereskedő cégtáblája. A boltajtó redőnye félig lehúzva, azt jelzi, hogy kutatnak odabent. De az is lehet, hogy üléseznek. A nyilas párt helyi vezetői ugyanis ide helyezték át széktartóságukat. Antal Gyula, a fő széktartó hű maradt nagyzoló rigolyáihoz. Új táblát csináltatott és kiszögeztette arra a falrészre, ahol a kereskedő régebben egy kályhagyár termékeit reklámozta. Az új táblán rikító betűk hirdetik: „Nyilaskeresztes széktartóság ácsi központja."

Átvillan az agyamon, hogy ki kellene babrálni ezekkel a

nyikhajokkal. Szólok az egyik fiatal barátomnak, akiről tudom, hogy kapható ilyen-olyan betyárságokra, de azzal is tisztában vagyok, nem kockázatmentes játék, amit kigondoltam. A Rektor-telepi fiúnak tetszik az ötletem, és készségesen vállalkozik a végrehajtásra. Este – ahogy megbeszéltük vele – kiment a katolikus temető sarkán álló deszkabódéhoz és levette a „Hullaház" feliratú táblát a bejárati ajtóról. Aztán – mikor az elsötétített utcák végképp elcsendesedtek – odalopakodott a Winternitz házból rablótanyává züllesztett épület elé és fölcserélte a két táblát.

Másnap reggel ugyancsak nevettek a koránkelők, akik között úgy látszik nem akadt nyilas. Így aztán a „Hullaház" felirat egészen a déli órákig ott díszelgett a nyilasok rablott rablótanyáján. A hullaházba – ahogy később megtudtam – azon a napon két ismeretlen férfi holttestét szállította ki az országút mellől az öreg éjjeliőr, aki kordéjával ezt a nem éppen vonzó feladatot is ellátta. Ahogy elmesélte, arra gondolt, hogy a nyilas széktartóság – mint minden lefoglalhatót – a hullaházat is lefoglalta a maga számára.

Megindult a hajsza a tettesek után, de a nyomozás nem vezetett eredményre. Én is csak a veszély elmúltával, a felszabadulás után mondtam el néhány barátomnak, hogy a táblák kicserélésének én voltam a kieszelője, Puncsi Tóth Pista pedig a végrehajtója. Szegény fiú nem érhette meg a felszabadulást. Néhány héttel a táblacsere után elnyelte őt az elszabadult pokol.

Tart a kótyavetye, és olcsó az emberélet. Fodor János, a helyi Kisgazdapárt alelnöke jellemezte így az 1944 novemberében kialakult helyzetet, és egész sor történetet mondott el állítása alátámasztására.

A falu egyik elöljárója – a képviselő-testület leghangosabb embere – a nyilasok körül kotnyeleskedik. Paroláz Antal Gyulával, holott a legtöbb régi faluvezető még az utca túlsó oldalára is átmegy, ha szembejön vele valamelyik nyilas pribék. Jó érzés látni, tudni, hogy a falu törzslakossága szinte teljesen elhatárolja magát a hőzöngőktől, a fosztogatóktól és még az

olyan szimpatizánsoktól is, mint a fent említett községi elöljáró. Persze Antal Gyula csak megtalálta a helyi széktartóság árnyékában zabráló ringy-rongy szédelgőket. Azokat az elvtelen alakokat, akik ha a lófarkas lobogósok netán pártot alakítanak és hatalomra jutnak, nyomban melléjük állnak.

Kifélék, mifélék ezek a szédelgők? Van közöttük kocsmatöltelék, állásából sikkasztásért eltanácsolt írnok, szakmájában semmire becsült iparos és enyveskezű, de a hegedüléshez botfülű cigány, aki azzal dicsekszik, hogy palotaőrnek nevezték ki a helyi széktartóságnál. A többség, mégpedig a veszedelmesebb fajta, a nyugat felé menekülő és a községünkben ideiglenesen lehorgonyzó nyilasok közül kerül ki. Ők vetemednek arra, hogy a felkoncolásra kiadott borzalmas parancsot végrehajtsák. Ők végezték ki a helyi csendőrőrs udvarán azt a két magyar katonát, akik alakulatuktól lemaradva a faluban bújtak meg. Mikor ez történt, a csendőrök már kiürítették a laktanyát, és azt az árpádsávos „hűséggárdisták" bandája vette át. A hitelesség kedvéért el kell mondani, hogy a végén még Antal Gyula is szembefordult a hűséggárdistákkal, akik tulajdonképpen függetlenítették magukat a helyi széktartóságtól, és gyilkoltak, raboltak.

Volt a hűséggárda tagjai között egy szakállas fickó, akit Balbó néven emlegettek.

Egy délelőtt géppisztollyal a nyakában, fél tucat kézigránáttal az övében, másodmagával bejön az udvarunkba ez a torzonborz alak és kéri a katonai irataimat. Odaadom neki a komáromi katonai kórház által kiállított igazolványt, amelyen a sebesülésemről, no meg a járóbeteg-kezelésről tanúskodó dátumok, illetve bélyegzők sorakoznak. Megnézi és azt mondja, hogy ez neki nem elég. Erre zubbonyom zsebéből előhúzom az egy hónapig érvényes szabadságos levelemet, s az orra alá tartom, de nem adom a kezébe.

A torzonborz dühbe gurul, de amikor látja, hogy nem jövök zavarba, sarkon fordul és távozni készül. Tudom, hogy a legjobb védekezés a támadás. Hát utána szólok a tizedesi rangot viselő alaknak, hogy talán tisztelegnetne. Tiszteleg is, bár a föl-

lendített kar és a „kitartás, győzünk" köszönés nem a sebesült katonának és nem a magasabb rangban levőnek szól.

Ezek a jelentéktelennek tűnő, de valójában a helyzetet jellemző események kimaradtak abból a naplóból, amelyet az 1944. november 20-tól, 1945. január 8-ig terjedő időszakban készítettem. Sajnos, korábbi feljegyzéseim elvesztek, így csak a megmaradottakat másolhatom ide emlékeztetőnek.

„Komárom, 1944. november 20.

– Adjatok hálát az atyaúristennek, hogy életben maradtatok és itt lebzselhettek járó betegként.

Ezzel a tömörségében és sértő szellemében egyaránt jellemző mondattal fogadta ma a kötözésre váró sebesülteket Bánfi főorvos, aki különben századosi rangot viselt, és úgy rántotta le kezemről a vértől átázott kötést, mint mikor a játékos kedvű kutya a rongyot marcangolja.

– No fiam, csiklandós vagy? Sziszegsz, és jobban szeretnéd, ha szűz lány simogatná a hasad alját. Sebaj. Majd hozzászoksz és megtanulod, hogy a gyógyításnak is ára van. Olyan ára, amit nem pénzzel, hanem fájdalommal lehet csak törleszteni. Hidd el, nekem is fáj, ha a beteg sziszeg – szónokolt, miközben maró hatású fertőtlenítőt csepegtetett a sebbe.

Mit szóljon az ember az efféle kedveskedésekhez?

Ács, 1944. november 23.

Móricz Mihály, a velünk átellenben lakó gazda ismeretlen női holttestet talált a győri országút mellett húzódó földjén az egyik kukoricaszár kupacban. A húsz év körüli áldozatról letépték fehérneműjét is, valószínű, hogy előbb megerőszakolták, s csak aztán lőtték agyon. Móricz Mihály jelentette a hűséggárdistáknak, akik csak annyit mondtak, hogy ha a hulla útjában van, ha a kukoricaföldet szántani akarja, a halottat földelje el, vagy húzza át a szomszédos parcellára.

Ács, 1944. november 24.

Ma nagy volt a riadalom a Gyepsoron, ahol a hűséggárdisták razziáztak. Az történt, hogy Császár István idősebbik lánya megsajnált egy holtfáradt zsidó asszonyt, akit az országút árkában meghalni hagyott hátra a deportáltakat kísérő osztag.

A lány az éj leple alatt lakásukra támogatta az üldözöttet, és napokig a padlásukon rejtegette. Hogy minderről hogyan szereztek tudomást a hűséggárdisták, nem tudom, de valószínű, hogy árulás történt. A házkutatás több mint két óra hosszat tartott, és az üldözött zsidó nőt az őt rejtegető Császár lánnyal együtt láncra fűzve kísérték végig a falun, ki az országútra, majd pedig besorolták mindkettőjüket a haláltáborba tereltek közé.

Ács, 1944. november 25.

Egy német őrmestert szállásoltak be harmadmagával a szomszédunkba. Este átjött hozzánk és arra kért, segítsek neki az élelem beszerzésében, mert bizony kevés az, amit a csajkájukba mérnek. Szóba elegyedtünk és percek alatt kiderült, ez a német katona nem rejti véka alá, hogy elvesztették a háborút, és Hitlert őrültnek tartja. Megmutatta a családi fényképeit. Azt, amelyiken feleségétől és két kislányától búcsúzik. Aztán elővette a szomszédoktól kapott levelet, amelyben arról tudósítják, hogy otthona és családja elpusztult egy bombatámadás alkalmával. Ez a német katona a címét is ideadta, s én a hitelesség kedvéért ideírom: Erich Rademacher, Billefeld, Siegerstrasse 16.

Ács, 1944. november 27.

Galambos Kálmán gyógyszerész barátomat kértem meg, lássa el a családomat olyan gyógyszerekkel, amelyekre netán a fegyveres harc alatt (ha lesz ilyen) szükségünk lehet. Bár alaposan megcsappant az ácsi gyógyszertár készlete, kötszert, fájdalomcsillapítót, ragtapaszt és néhány egyéb fontos gyógyárut kaptam azzal a megjegyzéssel, hogy jó ha kéznél van, de ne legyen rá szükség.

Galamboséknak is van bajuk és félnivalójuk. A gyógyszerész feleségét tegnap letartóztatták és beszállították Komáromba. A letartóztatás oka: Galambosné nem titkolta, hogy utálja a nácikat és a velük egy húron pendülőket.

Ács, 1944. november 29.

Harminchatodik születésnapomra örömteli meglepetés ér.

Erich Rademachertől egy Philips-rádiót kapok, amellyel

Európa minden jelentős adóállomását venni tudom. Mit adhatok cserébe? Fölmegyek a padlásra, lehozok egy szál kolbászt és egy kilónyi szalonnát. Erich először szabadkozik, de végül is elfogadja.

Nyugtalanítja a feleségemet, hogy a külföldi hírek hallgatása közben valaki rám nyit. Márpedig a rádiózás fejvesztéssel járhat, ha rám bizonyítják. No de most mindenki a fejével játszik. Az is, aki a rádióhallgatók fejére vérdíjat tűzött ki.

Komárom, 1944. november 30.

Friss kötést kaptam, méghozzá várakozás nélkül. (A harapós orvos százados távollétében egy fiatal orvos hadnagy tartotta a vizitet.) Gondoltam magamban, hogy meglátogatom az egyik súlyosan sebesült bajtársamat, aki se eleven, se holt. Ülök az ágya mellett és hallom, hogy a folyosón valaki ordít és sorakozót rendel a járóképes betegeknek. Kinézek és látom, hogy egy pártszolgálatos tiszt szónokol, és arra próbálja rábírni a könnyebben sebesülteket és a már gyógyulókat, hogy álljanak be a Szálasi-légióba. Először nem jelentkezett senki. De mikor a nyilas agitátor mögött megjelent az ajándékcsomagokkal megrakott betegtoló kocsi, kilépett a sorból egy idegsokkos, vézna emberke és elhebegte, hogy ő máris kész csatasorba állni. Átadták neki az ajándékcsomagot és miközben az agitátorok a jelentkezőt hősként ünnepelték, én a folyosó melléklépcsőjén sietve távoztam.

Ács, 1944. december 2.

Erdélyből menekült tanító családnak, Herczegh Kálmánéknak adtunk ma szállást. Nagyváradon hagyták szép otthonukat, s amit batyujukba be tudtak kötni, az nem több, mint egy közepesen kistafírungolt menyasszony kelengyéje. Sőt annyi sem. A tanító urat Zsigmond bátyám – aki cukorfőző – beprotezsálta a cukorgyárba, és most boldog a Herczegh család, mert fedél van a fejük felett és van jövedelmük. A tanítóné és két kislánya viszont minden órában emlegeti az elhagyott családi otthont, a férj pedig égre-földre esküdözik, hogy az ő menekülésükben Ács az utolsó állomás. Nem futnak tovább. Ha áthaladnak a falun a szovjet csapatok, nyomban visszamennek Váradra.

De miért futottak el? Hiszen senki sem kényszerítette erre őket. Úgy hiszem, hogy a rémítgetés, ami a határozatlan embereket különösen könnyen sodorja szerencsétlenségbe. Ki tudná megmondani, hány ilyen családot kerget földönfutóként a háború vihara?

Ács, 1944. december 4.

Bekiabál az utcáról hozzánk Köves Ferenc, hogy sebesült, de könnyű munkára alkalmas katonalovakat árvereznek Komáromban. Apám sürget, hogy ne szalasszuk el az alkalmat, menjek be az árverésre, és ha megfelelő vétel kínálkozik, ne jöjjek haza igavonó nélkül. Indulok is nyomban, s keresem Komáromban a huszárlaktanya parancsnokát, aki közli, hogy a sebesült lovakat időközben lefoglalta a pályaudvar parancsnoksága. Az egykori paripákból a vasútállomáson vesztegelő utasoknak, no meg az átmenő katonavonatok legénységének főznek csikópörköltet.

Az árverés elmaradt, de a vasúti restiben nekem is jutott egy adag csikópörkölt. Én ugyan nem ilyen lovat akartam!

Ács, 1944. december 5.

A kisbíró veri a dobot, de ez most nem a lakosság zömének, hanem csak egy kis rétegének szól. A rekvirálási bizottság fogdmegeket próbál toborozni az újabb padlássöprési akcióhoz. A rekvirálás helyi basája bajban van. Fejvesztés terhe mellett egy vagon kenyérgabonát kellene malomba szállítani, de a padlássöprők sztrájkba léptek. Helyettük sztrájktörőket próbál dobszó útján toborozni.

Hogy miért sztrájkolnak a padlásseprők?

Mert kibabráltak velük. Nem a hatóság, hanem egy parasztasszony. Azt cselekedte velük, hogy miközben a padlásán kutattak, elvette a létrát a padlásfeljárótól. Állítólag azért, hogy a széltől megtépázott szénakazal tetejére nehezéket rakjon. Közben az egyik pribék – aki nem vette észre, hogy a létrát máshova állították – a padlásról lefele igyekezve a lábát törte.

A szándék nyilvánvaló, de a szándékosság nem bizonyítható. Rablók ellen mindenki úgy védekezik, ahogy tud.

Ács, 1944. december 7., késő este.

Régen volt ilyen nehéz napom, mint ez a mai.

Szabadságos levelem – amelyet a budapesti katonai kórházból távozóban Somogyi Imre barátom állított ki – holnap lejár. Ezért ma reggel bementem Komáromba, hogy a szabadság meghosszabbítását elintézzem. Úgy gondoltam, ennek nem lesz különösebb akadálya, hiszen jobb karom könyökben nem hajlik, további ápolásra van szükségem. Ezt nemcsak én érzem így, hanem ez a véleménye az orvosnak is.

Tévedtem. A komáromi honvédkórház parancsnoka kijelentette, hogy a szabadság meghosszabbítására csak az a kórház jogosult, amelyiknek az állományába tartozom. Tehát Budapestre kellene utaznom és ott jelentkeznem, ahonnan félig-meddig illegálisan távoztam. Erre nem szánhatom rá magam.

Átmegyek eredeti alakulatom pótkeret-parancsnokságához, és keresem egyetlen megbízható ismerősömet, Fügh István törzsőrmestert, aki ezúttal sem hagyott cserben. Papíron előbb bevonultatott, aztán új szabadságos levelet állított ki, majd pedig eltűnt, hogy az újonnan kinevezett parancsnokkal aláírassa.

Tíz perc múlva jön vissza és közli, hogy az aláírás már rajta van a szabadságos levélen, de az őrnagy személyesen szeretne elbeszélgetni velem. Megyek, de egy zabszemet sem lehetne bedugni arra a bizonyos helyre. Félek ettől a találkozótól. Aztán kiderül, nincs semmi vész. A pótkeret-parancsnok hallani szeretne azokról a bajtársakról, akik velem egy zászlóaljban voltak az erdélyi visszavonulás időszakában. Amit tudtam, elmondtam neki.

Most már kezemben van az új szabadságos levél, amelynek értelmében 1945. január 9-ig szabadságon vagyok, méghozzá olyan papírral, ami nem sáros. Addig eldőlhet egy s más. Búcsúzóul azt mondja Fügh törzsőrmester: aki időt nyer, életet nyer. Neki legyen igaza.

Ács, 1944. december 14.

Ma délelőtt azt kérdezi tőlem Németh István plébános – akivel eddig csak köszönő viszonyban voltam –, hogy nem tud-

nék-e neki valamiféle orosz nyelvkönyvet vagy szótárat kölcsönözni. Olyat, amelyikből néhány üdvözlő és köszönő mondatot össze lehet állítani. Ezek szerint a katolikus pap is fel kíván készülni a bevonuló szovjet katonák üdvözlésére.

Délben légiriadó. Levonulunk a konyhaajtónkkal szemben levő pincébe, ahova velünk együtt lopakodik le egy idegen macska is. Lábunkhoz bújik, nyivákol és remeg, mint a nyárfalevél. Gúzsba köti őt is a félelem, akárcsak a sógornőmet, aki a légiriadó szirénájától még csak kézlegyintésre sem képes. Az idegen macska nagyot ugrik, mikor elvonulnak a bombázók. Úgy látszik, ez a kóbor kandúr is ismeri már az égi-légi fegyverek pokoli fenyegetését.

Egy részeg alak, akinek fölmentése van a vasúttól, pálinkát árul. A spirituszszagú italból minden vevőjelöltet megkínál, de senki sem szánja rá magát a kóstolásra. Pedig – ahogy az alkalmi árus mondja – méregerős és feleannyi kell belőle, mint a legjobb kisüstiből, hogy jókedvre kerekedjen az ember. Hogy miért nem mernek az emberek az ingyen kóstolóra vállalkozni? Mert egy hónapon belül három faszeszmérgezés volt a faluban és ebből kettő halállal végződött. És hát minden vasutas gyanús, aki portékát kínál – többnyire lopott portékát.

Ács, 1944. december 17.

Nehéz időkben rendszerint akadnak sarlatánok, akik prófétamezbe bújva igehirdetésre szánják magukat és jövendölnek. Délelőtt egy feketébe öltözött asszony tyúkvérrel mocskolta be magát, és reszketve állt meg a konyhaajtónk előtt. Feleségem azt hitte, hogy elméjében megháborodott csendes őrülttel van dolga, de kiderült, hogy nem.

A jövevény bibliát húzott elő ruhája ráncaiból, és fölolvasta János evangélista „Jelenések könyve" lapjairól az alábbi verset: „Ímé nagy földindulás lőn és a Nap feketévé lőn, mint a szőrzsák, s a Hold az égen egészen olyan, mint a vér."

Aztán eltette a bibliát és szónoklatba kezdett.

– Itt a végpusztulás! Imádkozzatok és térjetek meg. Ezt üzeni általam az úr, akinek én ezekben a napokban küldöttje vagyok. Lépjetek a nyomomba ti is, míg nem késő.

Feleségem alamizsnát akart átnyújtani neki, de a véres kezű és szakadt ruhájú asszony elrohant. Nem vett el semmit, nem fordult vissza. Honnét jött, hova tűnt? Ki követi útját az efféle prófétáknak?

Ács, 1944. december 18.

Jó hírek és rossz hírek követik egymást a faluban. Ma azzal jön haza nyolcéves Jóska fiam, hogy látott egy csoport orosz katonát. Németek kísérték őket, és bizonyosan éhesek voltak. Vágjon gyorsan egy karaj kenyeret valamelyikünk és ő utánuk szalad, s nekik adja. Tudom, hogy a fiam odaadná az ingét is, de nem engedhetem őt a csapat után. Inkább magam megyek.

A csoportot most megállították, de a civileket nem engedik közel az őrök. Egy ember – Tár Károly pék – azonban engedélyt kap, hogy egy kenyeret meg egy szakajtó nyers krumplit adhasson a hadifoglyoknak. Én még nem láttam nyers krumplit ilyen farkasétvággyal harapni. Húsz szem krumpli húsz éhes embernek, mert a kenyeret az őrök fogyasztották el.

Üres istállónkba beszállásoltak négy magyar katonát. Valamiféle szállító oszlophoz tartoznak, de nincs mit szállítani. Nem titkolóznak, nyíltan kimondják, hogy ők nem akarnak továbbmenni, Ácson várják be a felszabadítókat.

Ács, 1944. december 21.

Képletesen szólva, helyembe jön az orvos. A katolikus iskolában helyeztek el egy „tábori kórházat", amelynek nincsenek fekvő betegei, csak kötöző és úgynevezett készenléti részlege négy-öt orvossal, no meg egy kisebb csapat kisegítővel. Ötven év körüli orvos – a rendfokozatát nem tudom, mert csak egy fehér köpenye van – nézegeti a kórlapomat, tapogatja sérült kezemet. Aztán azt mondja, emeljem a fejem fölé és azt követően körözzek vele. Emelem, ameddig tudom, és a körözést is megkísérelem, de bizony inkább csak sziszegek a fájdalomtól. Könyökben merev a forgó és minden mozdulatra éles fájdalom a felelet.

– Fürdőre és rendszeres masszázsra van szükség. Hajdúszoboszlón majd rendbe hozzák – mondja olyan természetes hangsúllyal, mintha a szoboszlói gyógyvíz itt volna a szomszédban.

– Igen, igen. No de mikor lehet oda elutazni? Mikor lesz vége?

– Szoboszlón már vége van és itt sem tarthat már sokáig. Ki kell várni – válaszol és ráírja a kórlapomra: „hathetes fürdőkúrát javaslok".

Ács, 1944. december 23.

Végre apámnak is megvan az öröme. Egy szürke ló ropogtatja az istállóban a szénát. Jó állású, tíz év körüli kanca. Szelíd, de a hámtól idegenkedik, bizonyára hátasló lehetett. Paszszust ugyan nem adott vele az előző gazdája, de van egy járlatlevelünk arról a deres kancáról, amelyet öt-hat évvel ezelőtt kólika ölt meg. Így hát lovunk és passzusunk is van.

Jegespusztáról szekérháton jöttek be az uradalmi cselédek, akiknek eddig Jurcsek Béla, az országos begyűjtési hivatal miniszteri rangban levő vezetője parancsolt, ám mostanra elfutott a pusztáról minden parancsoló, csak a béresgazda maradt. Az pedig a cselédekkel érez együtt, és engedélyezi a szekerezést. A cselédek lisztet, zsírt szeretnének petróleumra, sóra cserélni. Az utcánkban állomásozó német járműjavító alakulatnak van petróleumkészlete és gyorsan létrejön a megegyezés. A németek kétszáz literes vashordót gurítanak fel a jegesiek szekerére.

Néhány nappal korábban hallottam Erich Rademacher őrmestertől, hogy egyetlen liter üzemanyag elkótyavetyéléséért főbelövés jár a Wehrmachtnál. Úgy látszik, már ezt sem veszik komolyan, vagy pedig annyira mindegy ezeknek az embereknek, hogy így vagy úgy pusztulnak.

Ács, 1944. december 24., kora reggel.

Feleségem gyermeket vár és mindenórás. Az orvos karácsonyra jelezte az újszülött érkezését, és most hallom, hogy Dabis Antal községi orvos is magára hagyta a falu népét, elmenekült. A szülésznő szerencsére itthon maradt, de neki most annyi a dolga, hogy reggeltől estig nincs megállása. Ő a polgári lakosság segélynyújtója, és – ahogy mondja – sok a koraszülés. Fokozott izgalommal várjuk az új vendéget, bár nem tudjuk, hogy a fürösztővíz melegítéséhez marad-e fazekunk, mert a

rekvirálást már a konyhai edényekre is kiterjesztették. Egy magyar katonai csoport – állítólag robbantó részleg – saját konyhájának felállításához gyűjti össze a katlanokat és egyéb edényeket.

Ács, 1944. december 24., délután öt óra.

Német őrség zárta le a Zichy-kastély környékét. Úgy hírlik, hogy a mozgó hadműveleti parancsnokság szállásolta be önmagát, és most a faluban levő Wehrmacht-alakulatokat sürgősen másfelé irányítják. Már csomagolnak az utcánkban tanyázó járműjavítók is. Fekete egyenruhás vikingek járnak-kelnek, sapkájukon halálfejes jelvény. Aki csak némileg is járatos a háborús akciókat megelőző készülődésben, az tudja, hogy valami készül. Bizonyára a Budapesten nehéz helyzetbe került német alakulatoknak szeretnének segíteni.

Kósza hír, de én elhiszem. A grófi kastély pincéjébe tele boroshordókat gurítottak, amelyeken a pannonhalmi főapátság címere díszeleg.

Hideg van. Csikorog a hó a tömegesen érkező német tankok lánctalpa alatt. Zord időt zúdított nyakunkba a természet, de még zordabbat hozott az otthonunk küszöbére telepedett háború. A németek a konyhánkat is igénybe vették. Nyolc német katona melegszik a tűzhely körül. Bosszankodom, mert miattuk még a rádiót sem lehet bekapcsolni, megszakadt az összeköttetésem a világgal. A kósza híreknek persze nem lehet hitelt adni. Azt mondja egy vasutas, hogy saját szemével látta: rakétafegyvereket raktak ki a vikingek. Én viszont saját szememmel látom, hogy magyar tehéncsordákat terelnek nyugatra a német katonák. Minden egyes állat bőrébe beleégették az SS-bélyegzőt. Vajon ezeknek a rablott értékeknek az árát ki fizeti meg nekünk?

Ács, 1944. december 26.

Budapest körül bezárult a szovjet ostromgyűrű. Szorul a hurok a nácik torkán, s most már bizonyos, hogy ezt a hurkot akarják átvágni a vikingek. Ám lehet, hogy közben saját torkukat is megsebzik. A beszállásolt német katonák távollétében sikerült meghallgatnom a rádiót. A bemondó a Kálvin té-

ren folyó harcokról beszélt. Arról, hogy visszavetettek onnét egy ellenséges alakulatot. A fene tudja, kit nevez a rádió ellenségnek.

Ács, 1944. december 28.

Keserű az ember szája íze, de csak kibuggyan belőle a nevetés, mikor hallja, hogy a nácibarát Zichy Ernő gróffal is kibabráltak a kebelbarátai. Az történt, hogy a Zichy-kastélyban tanyázó gróf a legfelső hadműveleti parancsnoktól segítséget kért, hogy ingóságait nyugatra menekítse. Kapott is három teherautót, amelyekre a kastély drága képeit, szőnyegeit és egyéb értékeit fölcsomagolták. Az előzékeny náci főparancsnok külön személygépkocsit is bocsátott a gróf úr feneke alá.

A menekítő részleg Mosonmagyaróvárig együtt haladt, de ott a grófot szállító személygépkocsit feltartóztatták. Jó kétórai várakoztatás után aztán tovább is engedték, de a műkincsekkel és egyéb holmikkal megrakott három teherautót már nem érték be, s a kastélyból elszállított ingóságok sohasem érkeztek meg arra a címre, amelyet a gróf bécsi szállásaként jelölt meg. Hiába, aki meggondolatlanul kutyára bízza a hájat, az legközelebb vízzel főz.

Ács, 1944. december 31. és 1945. január 1.

Futok a szülésznőért és szerencsére otthon találom. Késő este van, kék fényű zseblámpám gyéren világítja az utat... botorkálunk. Aztán ott állok a szoba sarkában, lesem az eredményt. Éjfél után megszületik a baba. Jól fejlett kislány sír a fürösztőteknőben. Örülünk, de nyakunkon a vész. Ugatnak az aknavetők, tűzcsíkok vibrálnak az égen, pontosan éjfélkor megindult a német ellentámadás.

Nincs más lehetőség, lehúzódunk az óvóhelynek berendezett pincébe, ahol külön fekhelyet készítünk az újszülöttnek és édesanyjának. Feleségem a szülés után pár perccel saját lábán megy le a lépcsőn, és testével melengeti gyermekünket. Így zártunk le egy vérzivataros esztendőt és így kezdődött 1945 első órája.

Ács, 1945. január 3.

Ismét csönd van, de ki tudja, meddig? A front itt állt a falu alatt és szinte bizonyos, hogy újra idetolja véres ábrázatát. El-

futottak a nyilasok, nincs hivatal a községházán, és az enyveskezű emberek szabadon garázdálkodnak. A szőlőhegyen kiássák azokat a boroshordókat, amelyeket jogos tulajdonosaik az ostrom elől elrejtettek. Sorra törik fel az elmenekült családok lakását, szabad rablásról beszélnek, úton-útfélen kivágják az élő fákat, sőt a tetőcserepet is leszedik a rövid időre gazdátlanul hagyott épületekről.

Ilyen rablást én még nem láttam.

Ács, 1945. január 8.

Szivárognak vissza a nyilasok. Az történt, hogy a vikingek visszavetették a Komárom térségében harcoló szovjet alakulatokat. A hungarista légió egyik osztaga házról házra razziázik. A harmadik szomszédunkban lakott Fleischmann Lajos zsidó bérlő, s az ő háza is üresen állt. Tegnap azonban újra megtelt őrizetesekkel. Nekem is van félnivalóm, hiszen a szabadságos levelem maholnap lejár és akkor . . .

Embervadászat.

Szedik össze a faluban megbújt zsidó üldözötteket. Állítólag harmincat szedtek össze közülük. Alföldi Pálék bújtatták Fleischmann Lacit, harmadik szomszédunk fiát, aki munkaszolgálatos katonaként szolgált, és egy héttel ezelőtt érkezett haza. Sajnos ez a szegény fiú sem tudta elkerülni a végzetét. Alföldi Páléknál elfogták, és éjnek idején harminc társával együtt kihajtották a Duna partjára, ahol valamennyiüket agyonlőtték, s a holttesteket a vízbe dobták.

Fekete Károly halász állítólag szemtanúja volt a mészárlásnak, de ő sem ismert fel Fleischmann Lászlón kívül senkit."

Hazádnak rendületlenül . . .

Átvészelni a legnehezebb időket! Ha nem is ép bőrrel – hiszen azt már kilyukasztották –, de azzal a jó érzéssel, hogy amit eddig csináltam, nem volt hiábavaló.

Megint ott ülök a Monostori-erődben, Fügh Pista barátom

irodájában és leteszem asztalára lejáró szabadságos levelem, amelyre a razziázó hordák háromszor vezették rá az „ellenőrizve" szócskát. Törzsőrmester barátom keresi a lehető legjobb megoldást, miközben kortyolja a bort, de csak suttyomban, mert a pótkeret parancsnoka teljes alkoholzárlatot rendelt el. No, nem Fügh törzsőrmester borissza magatartása miatt, hanem azért, mert ezekben a hetekben csak elvétve akadt egy-egy józan ember a laktanyában. Ki a közelgő béke örömére ivott, ki meg a felmérhetetlen bizonytalanságot próbálta oldani az alkohol mámorával. A kantinban ugyan szódavizet sem lehetett kapni, de a szomjas embereknek csodálatos szimatuk van és mindig találnak italforrást. Akkoriban a koppánymonostori Hauk-féle pince elrejtett bora került elő. És hát Koppánymonostortól csak egy ugrás a Monostori-erőd.

A pótkeret-parancsnokság városvédelmi alakulatot szervezett. Az alakulat rendeltetéséről a pótkeretnél lényegében senki sem tudott részleteket. Valahonnét a nyugati országrészből, az oda menekült véderőparancsnokságtól jött az ukáz, azt végre kellett hajtani.

Fügh törzsőrmester politikai síkra próbálja terelni a beszélgetést, de én újra meg újra visszakanyarítom a szót. A laktanyában a falnak is füle van, jobb itt a borról meg a nőkről beszélni. Elbúcsúzunk, s megyek át a Duna túlsó partjára, és az Öregvárban megtalálom azt az irodát, ahova ideiglenesen krétával írták ki, hogy „Városvédelmi őrzászlóalj parancsnokság". Egy főhadnagy fogad. Neve gróf Aichelburg Lajos. Ő a megbízott parancsnok. Aztán előkerül egy másik gróf is. Teleki Gyulának hívják, és minden második mondatában erdélyi származását hangoztatja.

– Ezekkel az urakkal sem kívánok sokáig egy tálból cseresznyézni – gondolom magamban, mikor hallom, hogy zászlóalj-segédtiszti beosztásba sorolnak. Aichelburg örül, hogy segítsége érkezett. Máris kiadja a parancsot újdonsült segédtisztjének, hogy Komárom mindkét vasútállomására irányítson utasellenőrző járőröket, s azokat a tizennyolc és ötven év kö-

zötti férfiakat, akikről föltehető, hogy lógósok, kísérjék be a zászlóaljparancsnokságra.

– Én ugyancsak bemásztam a kályhacsőbe – korholom önmagamat és indulok a zászlóalj kijelölt körletébe, ahol egy teremben három asztal sorakozik, s minden asztal egy századparancsnokság, de se parancsnok, se század. Végre előkerül egy tizedes, aki a második század parancsnokaként várja a „bevonulókat". Egy óra múlva nyolcan vagyunk, s összeállítom a két utasellenőrző járőrt. A kapuőrségtől kapunk négy puskát, Aichelburg főhadnagytól nyilas bélyegzővel ellátott írást, és kivonulunk a lógósokat lefülelni. A pályaudvar parancsnoka már tud az intézkedésről és segítséget ígér, sőt zárható gyűjtőhelyet is kijelöl az általunk gyanúsnak vélt személyek átmeneti őrzésére.

Az első, akit a gyűjtőhelyre kísérnek az őrök, egy holtrészeg szakaszvezető, akinek állítólag ellopták az okmányait. A másodikról csak az derül ki, hogy teknővájó cigány és hiányzik a jobb kezéről három ujja. Aztán horogra kerülnek olyanok is, akiknek ugyan semmi testi hibájuk nincs, de elfogadható papírok nélkül igyekeznek minél messzebbre kerülni. Három nap alatt százhetven embert fogdosnak össze, de a negyedik napon, amikor először vonulunk ki városvédelmi vonalat építeni, egyszerre ötven fővel apad meg az ásós-lapátos zászlóalj. Viszont a részegen behozott szakaszvezető századparancsnokká lép elő, mert az elődje olajra lépett.

Valahonnan egy visszavonuló tábori tüzéralakulat megmaradt állományát is az őrzászlóaljhoz csapják, sőt egy csapat őrizetest is átadnak, akik eddig a huszárlaktanya fogdájában csücsültek.

Aichelburg főhadnagy vakarja is a füle tövét, mert az állományszaporulat az élelmezési gondokat is szaporítja. Az élelmiszerraktárak ugyanis üresek, a vételezésre indított szekerek reggeltől estig várakoznak, sőt olyan eset is előfordul, hogy se élelem, se felvételező, se ló, se kocsi nem jön vissza. Én is gondolkodom: fussak, maradjak? Aztán csak maradok.

Egyik este írnokunkkal, Sztarna Mártonnal ülünk a

zászlóaljirodán (ott voltak az ágyaink), mikor cseng a telefon. A pályaudvari parancsnokság jelentkezik és közli, hogy egy csapat egyívású tarisznyás magyart szedtek le a Tata felől befutott vonatról. Ők huszonnyolc embert nem tudnak elhelyezni, ezért két őr kíséretében elindítják őket zászlóaljunkhoz. Vegyük őket állományba, valamennyien lógósok. Egy óra múlva megérkezik a toprongyos különítmény, s azon nyomban kiderül, hogy valamennyiőjüket segédszolgálatra hozták el Győr megye falvaiból és egy hétig vagonokat rakattak velük Tatán. Olyan vagonokat, amelyekkel magyar búzát szállítanak nyugatra.

A két kísérő katona bélyegzővel ellátott papírt kap az átkísért személyek leadásáról, mi pedig azon kezdünk gondolkodni, miként lehetne mielőbb útjukra engedni ezeket a családjukhoz igyekvő embereket. A megoldás, amit kisütöttünk, nem éppen veszélytelen, de vállaltunk mi már ennél forróbb dolgot is.

Hajnalban oszlopba állítom az embereket és ásóval, lapáttal felszerelve kivonulunk az Öregvárból, aztán a város peremén, a Vág partján szélnek eresztem valamennyit. De lelkükre kötöm, hogy ne csapatban menjenek, s kerüljék el a vasútállomást.

Soha senki nem kereste rajtunk ezeket az embereket, akik ugyancsak csodálkoztak azon, hogy egy vadonatúj lapátot kaptak ajándékba útravalóul.

Új parancsnokot állítottak a zászlóalj élére. Kiféle, miféle? Nem tudjuk. Csak annyi szivárgott ki, hogy korábban Budapesten hadi élelmezési beosztásban szolgált és most századosi rangban a komáromi ásós-lapátos alakulat parancsnoka. Első teendője: azonnal lefoglal két málhakocsit saját holmija szállítására és – mint később kiderült – családja menekítésére. Második ténykedése: közli velem, hogy alakítsak rekviráló részleget, és a környező községekben szedjünk össze annyi élelmet, amennyiből a zászlóalj önellátását folyamatosan biztosítani lehet. A központi katonai raktárban ekkor már csak vágott borsót és kenyérlisztet lehetett vételezni. Se zsír, se

étolaj, se hús, se krumpli, így a napi főzés szinte lehetetlenné vált.

Sztarna Marcival összedugtuk a fejünket és úgy döntöttünk, hogy történjen bármi, de szabotáljuk a rekvirálást. Menjen a százados úr ki a falvakba és próbálja meg a padlássöprést, ha ugyan van mersze. Érthetően, de tapintatosan el is mondtam neki mindezt, s azt javasoltam: vásároljunk készpénzért, hisz erre hadigazdálkodás esetén van lehetőség. Solt szakaszvezető – aki szinte mindennap részeg volt – vállalta a vásárlást és Izsáról, Hetényről mindennap rakott szekérrel jött haza. Disznóhús, krumpli, sőt még leveles szűzdohány is jutott így a zászlóaljnak. Egy disznót ugyan félúton elveszítettek – mert a kocsis és a felvásárló egyaránt részegen bóbiskolt a kocsin –, de ebből sem lett különösebb bonyodalom.

Március derekán megjött a parancs, hogy nyugatra telepítik a zászlóaljat. A szállászcsinálók, akiket előreküldtünk a Csallóközbe, úgy eltűntek, mint fecskék a ködben. De apadt a létszám egyébként is. Inkább csak azok maradtak, akiknek a nyugati országrészben volt az otthonuk, no meg egy-két megszállott, aki ugyan nem a végső győzelemben, hanem valamiféle csodában reménykedett. Ekel községben megálltunk és elszállásoltuk magunkat. Talán száz emberből állt a lapátos zászlóalj. Pisztollyal a nadrágom zsebében és sajátos elhatározással állítottam be a zászlóaljparancsnok lakására és azzal kezdtem, hogy szeretnék magánemberként valamit megkérdezni. Azt, hogy látja-e értelmét a továbbmenésnek?

– Nézze csak, én parancsnok vagyok, engem agyonlőnek, ha kiderül, hogy szélnek eresztettem a még körülöttünk maradt embereket. De magát senki sem tartja vissza, maga akkor lép le, amikor jónak látja. Persze ezt én magánemberként mondom . . . Eddig több mint négyszáz emberünk kopott le és én egyet sem kerestettem. Magát sem keresem.

Másnap egy hamis nyílt paranccsal a zsebemben és két budapesti egyetemistával az oldalamon indultam a közelgő front irányába. A nyílt parancsban az állott, hogy két leszakadt málhakocsinkat kell felzárkóztatnunk. Ennek volt is némi alapja,

mert a két málhakocsi hajtóstul, lovastul kikerekezett a zászlóalj körzetéből.

Egy szénapajtában bújtunk meg, és ott ért bennünket az öröm: átjutott rajtunk a front. Otthonomtól, szeretteimtől légvonalban mindössze húsz kilométerre vagyok, ami nem egészen félnapi járóföld. De az utak bizonytalanná váltak. A hidak felrobbantva, az ideiglenes átkelőhelyeken őrség, s az őrök nem egyformák. És ami talán még ennél is nagyobb gond, itt hömpölyög a Duna, amelyen nehéz lesz átkelni.

Lemászunk a szénába ásott fekhelyről, óvatosan kikémlelünk az utcára. Szovjet katonák telefonvonalat húznak ki. Otthonosan mozognak, és nem utasítják vissza a frissen fejt tejet, amellyel az ekeli asszonyok kínálják őket. Autó gördül végig a főutcán, és a bemondó hangszórón keresztül közli, hogy minden magyar katona jelentkezzen a községházán, ahol útiokmányt kap és máris indulhat hazafelé.

Régebben is égetett, most pedig egyenesen perzsel az egyenruha. Ki kell bújni a mundérból minél előbb. Ki is bújunk, s a házigazda kopott gúnyáját próbálgatva nevetünk egymáson. Mindhárman úgy nézünk ki, mint a madárijesztők. Forrai Laci, az egyik egyetemista azt hajtogatja, hogy neki nem kell a civil ruha, ő jelentkezik a községházán tisztességgel. Nekem más a véleményem; én nem megyek sem a községházára, sem a toborzó irodára. (Fogalmam sem volt, hogy mire toboroznak embereket.) Sötétedéskor minden járt utat kerülve elindultam hazafelé. Reggel Gönyűvel szemben a csallóközi oldalon Kolozsnéma községben húztam meg magam és kerestem olyan alkalmatosságot, amellyel át lehet kelni a Dunán. Akadt egy halász, aki a vízpartról elmenekített csónakját éjnek idején hajlandó volt vízre bocsátani, de nagy árat kért érte. Két liter pálinkát. De kinek van pálinkája?

A kocsmárosnak volt, és két lezárt palackot előhozott arról a biztonságos rejtekhelyről, amelyet még a házkutatásokban tapasztalt nyomozók sem találhattak volna meg. Az udvari árnyékszék ülése alá kifeszített dróton lógtak a tele üvegek, amelyekhez az oldaldeszka lefeszítésével lehetett hozzájutni.

Hajnalban vízre bocsátottuk a csónakot és délre – húsvét első ünnepére – hazaérkeztem a családomhoz.

Fodor János gyorsan észreveszi érkezésemet és jóformán meg sem engedi, hogy kifújjam magam, máris nógat, hogy menjek vele a községházára.

Elmeséli, hogy egy hét alatt – amióta az utolsó náci is eltakarodott – mi minden történt a faluban. Többek között újjáalakult a Kisgazdapárt, zászlót bontott a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, no meg a Parasztpárt. Ma pedig megválasztják koalíciós alapon a nemzeti bizottságot és a földosztó bizottságot. Két nap óta nem hunytam le a szemem. beszélgetés közben az asztalra borulva elalszom, és Fodor János dühösen otthagy, elrohan. De jó három óra múlva újra nálunk van, hozza a hírt, hogy távollétemben beválasztottak a helyi nemzeti bizottságba, s erről Tóth Bálint, az új községi bíró elküldte a kétnyelvű dokumentumot is.

Tájékozódni próbálok, de bizonytalan minden információ. Ki ezt mond, ki azt, csak annyit tudok belőle kihámozni: a helyi szovjet katonai parancsnok mindent megtesz, hogy az élet visszakerüljön rendes medrébe. Parancsot ad a cukorgyár udvarán feldolgozatlanul álló répa feldolgozására, szorgalmazza a tavaszi vetést, és még arra is van gondja, hogy a környékbeli uradalmi cselédeknek legyen képviselete a földosztó bizottságban.

Néhány nap elmúltával hírnök érkezik Budapestről. Egyik régi barátom, dr. Bruck Imre a hírnök, és ő számol be az éledő fővárosról. Átadja azt a levelet, amelyet a Kisgazdapárt országos központja küldött, hogy azonnal utazzak fel Budapestre. A levélhez mellékelték azt a kétnyelvű igazolást is, hogy utazásom közérdekű, ezért a magyar és szovjet hatóságok útközben segítsenek. Persze Budapest messze van és a községháza ugyancsak közel. Oda is sürgősen hívatnak.

Megyek a községházára a nemzeti bizottság ülésére. Egy harminc év körüli szovjet kapitány osztja szét a debreceni ideiglenes kormány 1945. március 17-én kiadott rendeletét, amely kimondja a hazaárulók, nyilas vezetők, volksbundisták, há-

borús bűnösök birtokainak elkobzását, továbbá az ezer holdnál nagyobb birtokok teljes kisajátítását. Az ezer holdnál kisebb uradalmak földterületéből száz kataszrális holdat, a kétszáz kataszrális holdnál nem nagyobb parasztgazdaságokat pedig teljes egészében meghagyták a tulajdonosoknak. Ötven ember ajkán csendül fel a Szózat. „Hazádnak rendületlenül . . .” Ötvenen mondjuk ki: azonnal alakuljon meg és lásson munkához a földosztó bizottság. Elnökévé Zsebők Mártont választjuk. Hanem az uradalmi cselédek húzódoznak. Félszegen és félfenékkel ülnek a tanácsterem székein. Berendelésnek érzik a meghívást, olyasféle kezdeményezésnek a földosztást, amit meg kell csinálni, de jobb, ha ők külön csinálják. Mi tagadás, ők nem érzik jól magukat ebben a koalícióban. A tanácskozás végén azután megszólal az egyik jegespusztai küldött és csak annyit mond, hogy nekik nem kell az őszi szántás, őket a puszta mellett zöldellő búzatáblából elégítsék ki. Azt ők vetették, az legyen az övék. A jegespusztai küldött felszólalása után valaki fölveti, hogy akinek földosztáskor bevetett parcella jut, az a vetőmagot a termésből fizesse vissza. De kinek? Farádi-Szabó József, a falubeli szegényparasztok szószólója azt javasolja, hogy egyelőre ne mérjék szét az őszi gabonával bevetett területeket. Arassák azt le a földhözjuttatottak közösen, és a termést osszák szét igazságosan. Így senki sem juthat jogtalan haszonhoz. A szovjet kapitány helyesel, de a puszták küldöttei (öten vannak) azt hajtogatják, hogy amit ők vetettek, annak a learatásához is nekik van joguk. Erre valaki közbekiált, hogy itt nem búzát osztanak, hanem földet.

Hevesebbé válik a vita. A pusztaiak előhozakodnak azzal a kívánságukkal is, hogy az uradalom gazdasági épületeit le szeretnék bontani és a bontási anyagból tisztességes lakóházakat építeni, a közös konyhás, egyszobás cselédlakások helyett.

– Álljon meg a menet – szól közbe erélyes hangon Zsebők Márton, a földosztó bizottság elnöke. – Arról szó sem lehet, hogy a gazdasági épületeket bárki is lebontsa. Elég sok rom van az országban és nekünk nem szabad a rombolást folytatni. Menteni kell mindent, ami menthető. Mi nem osztunk mást,

csak földet. A bevetett területek ügyében pedig legközelebbi ülésünkön döntünk. Itt senki sem kötheti ki, hogy ezt vagy azt a parcellát juttassák neki. Sorshúzás lesz, nem pedig protekciós osztozkodás.

A falubeli bizottsági tagok helyeselnek, de a pusztaiak nem.

– Márpedig mi ebbe nem egyezünk bele – dünnyögi sértődötten a jegespusztai küldött és indul kifelé a teremből. Követik őt a többi pusztabeliek, és anélkül, hogy bármilyen döntés született volna, véget ér a tanácskozás. Kisebb csoportokba verődve ballagunk a Fő utcán. Az úttest másik oldalán egyedül baktat a jegespusztai ember, mögötte ugyancsak magányosan a concóháti. Úgy látszik, nincs megbeszélnivalójuk, vagy pedig annyira járatlanok az efféle teendőkben, hogy eszükbe se jut véleményt cserélni, elgondolásokat egyeztetni. Valószínűleg mind a ketten olyasfélét gondolnak, hogy az uradalomban maradt gazdasági eszközök, épületek csakis őket illetik és azon sem osztoznak a falubeliekkel.

A faluderékon, Péntek Pál volt kormánypárti képviselő házában székel a helyi szovjet parancsnokság. Hetyke bajszú, mosolygó arcú ember Vaszilij kapitány, a parancsnok. Pável Imre dunai halász – aki a hadifogságban tanult meg oroszul – tölti be mellette a tolmács szerepét. Őt ugratja a parancsnok a szétszéledő gyűlésezők után. Visszafordulunk, és jó húsz perc múlva újra együtt van harminc ember. A pusztabeliek hiányoznak, ők nem jöttek vissza.

Vaszilij kapitány azt sürgeti, hogy kezdjen el mindenki dolgozni. Szántson-vessen minden szántóvető. Nem maradhat műveletlenül egyetlen apró parcella sem. Ezért a nemzeti bizottság felel. Aztán megígéri, hogy személyesen keresi fel a falu határában levő pusztákat és beszél a földosztó bizottságba delegáltakkal. Megmondja nekik, hogy tartsák magukat a törvényhez meg a rendelkezésekhez.

– Mondod, Vaszilij kapitány, hogy szántsunk-vessünk. Igen ám, de mivel és hogyan? Nincs igavonó, amit az eke elé fogjunk és vetőmag sem maradt. Arról is kellene gondoskodni – veti fel az egyik legégetőbb problémát Farádi-Szabó Jó-

zsef, a szegényparasztok szószólója, majd megkockáztatja a kérdést: – Nem kaphatnának-e a legjobban rászorulók kölcsönbe igaerőt abból a ménesből, amelyet a csémi réteken őriznek a szovjet katonák?

– Hol vannak azok a lovak? Ki látta azt a ménest? – kérdezi a parancsnok, mire hárman-négyen is mondják, magyarázzák, hogy alig egy óra járásnyira van a csémi rét és ott valóban őriznek lovakat. Vaszilij kapitány maga mellé ülteti Farádi-Szabót és a tolmácsot, s azonnal indul terepjáró gépkocsijával a csémi rétre, mi pedig hazafelé. Másnap hatvannégy ló kerül kölcsönként a faluban hámba. Szántanak-vetnek az emberek és közben azon törik a fejüket, hogyan lehetne rábeszélni Vaszilij kapitányt a lovak örökös használatba adására. Mert úgy volt az régen és úgy van az most is, hogy aki a kisujját nyújtja segítségül, attól holnap tízszer annyit várnak. Persze csak a szerencsésebbeknek van igaerejük. A többiek teheneket fognak járomba, ásót, kapát ragadnak, úgy vetnek ágyat a magnak. Ez a tavaszi láz jellemzi a felszabadulást.

Egyre sűrűbben szállingóznak haza a katonamundérba kényszerített férfiak, de jönnek a nyugatra futott családok is. Visszajött Dabis doktor, viszont Práger Sándornak, a falu köztiszteletben álló magánorvosának halálhírét hallom. Persze akadnak szerencsés hazatérők is. Alföldi Zsigmond, az én unokatestvérem egy pár muraközi lóval hajtott be a kapujukon, és most ő a Jegesi utca leggazdagabb embere. Honnan hozta, miként szerezte? Most senki sem kérdezi. Mint ahogy arra sem kíváncsiak az emberek, hova futottak a nyilasok, a csendőrök.

Nagyigmándról jön át Szijj Miklós barátom. Friss híreket hoz és lovat szeretne venni, mert úgy hallotta, hogy Ácson ötszáz igavonót adtak a rászorulóknak a szovjet katonák. Nevetek a felnagyított híren, s megmagyarázom, hogy mindösszesze hatvannégy lóról van szó, de azokat is csak ideiglenes használatra engedték át. Ha ló nincs, jó a szamár is. Az egyik szőlőhegybeli vincellér hat mázsa búzáért és két füstölt sonkáért hajlandó megválni szürke szamarától. A pénzt szinte teljesen

kiszorította a cserebere ... akinek csak papírpénze van, az akár éhen is halhat. A boltokban tojásért árusítanak, de csak cipőfűzőt, kocsikenőcsöt meg cérnagombot lehet kapni. Cserebereként viszont egy kiló sóért öt kiló cukrot adnak azoknak az isten tudja honnét jött üzletelőknek, akik a cukorgyár üzemelésének hírére sóval érkeznek a faluba. De kapós a melasz is, amiből nekünk is van egy kis hordóval. Boldog békében a tehenek takarmánykeverékét ízesítettük vele, most pedig keresett csemege, amiért egy mázsa réteslisztet kínál cserébe az egyik győri vendéglős.

Egy héttel ezelőtt érkeztem haza, s ezalatt a százhatvannyolc óra alatt annyi minden történt, hogy akár száz oldalt is írhatnék róla. Bátyám újságolja, hogy Vaszilij mindennap kimegy a cukorgyárba és ellenőrzi, rendben van-e minden. Van-e szén, olaj és miegyéb, ami a gyár üzemeléséhez feltétlenül szükséges. Érdekes az is, hogy a gyár mérnökei, vegyészei mind elmenekültek, az üzem műszaki irányítását Matics István tartja kézben, akinek ugyan csak hat elemije van, de gyermekkorától a gyárban dolgozik és ott minden kis csavart ismer. Ő a főmérnök, a műszakvezető, a laboráns, a pallér egy személyben.

Néhány helybeli iparos kezdeményezésére hídépítő brigád alakul. Sürgős a munka, hiszen a falu valamennyi hídját felrobbantották a németek és a Concó patakon egyelőre csak két szál gerenda biztosítja a gyalogos átkelést. Egy napot én is a hídépítő brigádban töltök. Szinte a semmiből teremtünk öt tonna teherbírású átjárót Etelkatelep és az ófalu között. A vízimalmot is gyorsan rendbe hozzák – pedig az a hír járta, hogy egyetlen darab áttételszíj sem maradt –, s most őrlési engedély nélkül őröltethetnek a falubeliek. A halálos fenyegetésekre támaszkodó rekvirálások és a padlásseprők erőfeszítése ellenére is maradt annyi gabona a faluban, hogy az új termésig éjjel-nappal őrölhet a molnár. Az utcánkban – ahol egyetlen módos gazda sem lakik – sorra bontják a teli búzásvermeket. Azokat a köcsög alakú, három-négy méter mély gödröket, ame-

lyeknek falát zsúppal bélelték ki, majd éjnek idején töltötték meg, óvatosan, hogy még a szomszéd se vegye észre.

Április dereka van. Ásnak a kertekben, de nem csupán azért, mert itt a veteményezés ideje. Kátránnyal bevont boroshordók kerülnek elő a föld alól, és Kun András azon mérgelődik, hogy a földbe süllyesztett zsírosbödönt nem találja azon a helyen, ahova annak idején elásta. Az enyveskezű szomszédra gyanakszik, de kiderül, hogy rosszul emlékszik, mert a színhely jó két méterrel odébb van, s a tartalék zsír mégiscsak előkerül.

Németh István plébános keres, de nem talál odahaza. Egyelőre nem tudom, miért, de hamarosan kiderül, be kíván lépni a Kisgazdapártba, politizálni akar, erősíteni akarja a párt polgári tagozatát. Mindezt Fodor Jánostól tudom meg, aki ravaszkásan csak annyit mondott a főtisztelendőnek, hogy az ácsi pártszervezetnek nincs polgári tagozata, így hát azt erősíteni sem lehet. Én sem tudok mást mondani, mint hogy ezt a legközelebbi vezetőségi ülésen szóba hozzuk, és a döntést közöljük a főtisztelendővel, aki évekig a legádázabb ellensége volt a Kisgazdapártnak.

A legközelebbi vezetőségi ülésen azonban én már nem voltam jelen. Szovjet katonai teherautók érkeztek a falunkba Budapestről, hogy a községtagi gazdaság magtárából kenyérmagot szállítsanak a fővárosba. Velük mentem.

Tavasz a Kisgazdapárt háza táján

Az országút felszaggatva, figyelmeztető táblákkal, kitérőkkel teletűzdelve. A zökkenőknél néhányszor a vezetőfülke pléhtetejéhez koccan a fejem. Mindaddig, míg meg nem tanulom, hogy szakadatlanul kapaszkodni, figyelni kell. Ami a teherkocsiban törvényszerű Ácstól Budáig, az ugyancsak törvény a romos fővárosban, ahova 1945. április 16-án késő este érkeztünk meg. Nincs utcai világítás, sok a rom és én valahol

az óbudai téglagyár környékén botorkálok. Eddig hozott gépkocsijával Ivan Karponov őrmester.

Az egyik kapualjban gyertyafény imbolyog, odamegyek és zörgetek. Tíz perc múlva ágyat vet nekem a házfelügyelő, én pedig egy tábla füstölt szalonnával fizetem ki a szállás díját. A család nyomban nekilát a szalonnázásnak. Aztán jó tanácsokkal látnak el. Vendéglátóm bőbeszédű, vékonydongájú ember. Külön a lelkemre köti, hogy csakis nappal merészkedjek ki az utcára. Alkonyattól napkeltéig különben is kijárási tilalom van. Aztán azt is jól nézzem meg, kivel állok szóba és a nálam levő élelmiszert kinek adom el. Ők ebben készségesen segítenek. Mondom, hogy én nem feketézni jöttem. Amit magammal hoztam, azt lehetőleg egyedül kívánom elfogyasztani, így hát nem fenyeget a feketézéssel kapcsolatos lebukás veszélye.

Másnap délben a *Kis Újság* szerkesztőségében csapunk nagy lakomát. A lapot az Eötvös utcában, a volt Lloyd-nyomda épületében készíti egy viszonylag kis létszámú kollektíva. Újságírók és nyomdászok, kiadók és rikkancsok... sok kedves barát és ismerős. Itt van Pallagi János nyomdász, akivel régebben sokat vitatkoztunk. A nappali munkahely sok esetben éjszakai szállás is. A szerkesztőségben én is kapok egy kis szobát. Nagy ovációval fogadnak, ami nem csupán személyemnek, hanem a finom, zsíros falatoknak is szól. Deske hű maradt önmagához. Nagy szónoklatba kezd és minden második mondata végére odaragasztja, hogy „miénk az ország, magunknak építjük".

Antalffy Gyuszi kedélyesen megjegyzi, főszerkesztőnk úgy beleszeretett a jelmondatba, hogy talán még álmában is azt hajtogatja.

Sok a jó hír, de akad szomorú is. Kedves komám, Magyar Csík József, a *Kis Újság* száguldó riportere meghalt, néhány kolléga sorsáról pedig semmit sem tudunk. Vannak új munkatársak is. Közöttük nem egy kiváló publicista. A nőket József Jolán, József Attila nővére és Szederkényi Anna, a *Friss Újság* egykori tárcaírója képviseli. Darvas József és Iliás Ferenc sincs

közöttünk. Darvas a *Szabadság* című napilapot szerkeszti, Iliás Feri pedig egyelőre az eltűntek listáján szerepel.

Másnap átmegyek a Kisgazdapárt központjába, ahol alig találok ismerőst. Barátot még kevésbé. Kiderül, hogy nem jó helyen járok, mert a Semmelweis utcai Országos Kaszinó épületét Csornoky Viktor foglalta le a budapesti pártszervezetnek. Az országos központ egyelőre a Károlyi utcában van, ahol odaérkezésemkor mindössze néhány ember lézeng a folyosókon. Nagy Ferenc előszobájában ugyan várakoznom kell, de a fogadtatás kellemes. Én vagyok az első, aki Nyugat-Dunántúlról jöttem a pártközpontba, én hozom az első hírt Dobi Istvánról, aki Sopronkőhidán fogolytáborba került, és onnan küldött üzenetet feleségének.

Nagy Ferenc óg-móg, aztán telefonon elmondja Tildynek, mi van Dobi Istvánnal. A pártvezér azonnal feltárcsázza a legfelső szovjet katonai parancsnokságot, Vorosilov marsall helyettesével beszél, és boldogan mondja vissza telefonon Nagy Ferencnek, hogy kedvező ígéretet kapott, Dobi István néhány napon belül elhagyja Sopronkőhidát és szabad lesz.

– Ki ez a Csornoky? – kérdezem Bihari Nagy Lajostól, aki erősen fogadkozik, hogy szíjostorral csinál rendet a pártban, és a pokol kapujáig kergeti a betolakodott fekete sereget.

– Hát te még nem tudod? Csornoky a császár. Tildy Zoltán Erzsi lányát vette feleségül és igen nagy hatalomra tett szert. Pedig ennek a fekete seregbeli nyikhajnak csak annyi köze van a néphez, mint nekem az angol király bársonytrónjához.

Szelídebb vagy éppen nyersebb kifejezéssel ugyanezt hallom Csornoky Viktorról másoktól is. Meg azt, hogy Tildy eleresztette a gyeplőt és a szekér – a Kisgazdapárt szekere – a betolakodottak mérhetetlen túlsúlyával keréktörésig leterhelve, rossz irányba tart. Nemcsak a csizmások – így nevezik a kisgazdákból álló csoportot –, hanem a pantallósok egy része is lázadozik emiatt. Gulácsy György saját osztályát, a nadrágosokat szidja. Z. Nagy Ferencnek az a véleménye, hogy nem másokon, hanem kizárólag rajtunk múlik, kit veszünk fel a szekerünkre.

Igen ám, de mit kezdhetünk azokkal a közénk nem illő elemekkel, akik a felszabadulás első napjaiban minden hívás nélkül a Kisgazdapárt szekerére kapaszkodtak? Hogyan tessékeljük ki Slachta Margitot, Ofner Alfrédet és a többi felkapaszkodottat, akik már nyeregben vannak? Méghozzá nem is akármilyenben.

Nincs rá megnyugtató felelet. Pedig nemcsak én kérdezem, hanem ezt követeli a régi kisgazdapárti tábor többsége is. Guba Miska vastagon kitálal Nagy Ferenc előtt. Szolnok megye példáját hozza fel, ahol – az ő szavai szerint – minden úri kutyaütőből kisgazdapárti funkcionárius lett. Az ellenzéki magatartású parasztok egy része pedig – akiket az urak rúgtak, vágtak – most sorra átpártol Veres Péter táborába, a Parasztpártba.

Csornoky Viktor fekete serege szemlátomást növekszik. Ezzel együtt növeli hatalmát a budapesti szervezet főtitkára is, aki a státusszimbólum fitogtatását fontosabbnak tartja minden egyébnél. A Károlyi utcai országos központban nincs gépkocsi arra, hogy az elkészült plakátokat vidékre szállítsák, de Csornoky nagy Mercédesen jár, testőrséget szervez maga köré és még néhány olyan luxusakciót, ami mindenkit felbosszant.

Erről a furcsa helyzetről beszélgetünk Cseh-Szombathy Lászlóval. Köztudomású, hogy a Tildy és a Cseh-Szombathy család évtizedek óta közvetlen kapcsolatban van egymással, de ez a kapcsolat most meglazult. Az ok: Cseh-Szombathy főorvos szemére hányta a Kisgazdapárt vezérének, hogy Csornokyt túlságosan szabadjára engedi. Az is mind elterjedtebb nézet volt, hogy a politikába Tildyné is beleszól. Állítólag az történik, amit az asszony a férjének tanácsol.

Innét is, amonnét is lövöldözik fel a viharjelző rakétákat, de a pártközpontban egyelőre kevés foganatja van a sok figyelmeztetésnek. Mindössze annyi történt, hogy az országos központ a szűk Károlyi utcai házból átköltözött a Semmelweis utcai palotába és Csornokyék – tessék-lássék – összébb húzták a nadrágszíjat. De csak látszatra, hiszen – ahogy Rácz Lajos barátunk találóan megjegyezte – kis helyen is lehet nagy úr az, akinek módot adnak az urizálásra.

Rövid idő alatt nagyon megnőtt a nyüzsgés a pártközpontban. Küldöttségek jönnek, s egyszerre két-három delegáció is várakozik Tildy és Nagy Ferenc előszobájában. Kívánságok, sőt követelések vannak a küldöttek tarsolyában. Akadnak, akik bevallják, hogy nem a maguk dolgában járnak, hanem a „jelöltjük" küldte őket. A delegációt küldő önjelölt vagy képviselő, vagy főispán, vagy éppen megyei rendőrkapitány szeretne lenni, s ennek érdekében heccelt föl egy csapat embert, akiknek természetesen a küldöttségjárással kapcsolatos kiadásukat is fizeti. Valamennyi önjelölt kisgazdapárti mezben feszít, de a jó fene tudja, milyen politikai célok fűtik őket.

Politikai csoportosulások, klikkek. Játékosan összeszámolom: van Tildy-tábor, Nagy Ferenc-vonal, Varga Béla-szerzet, Pátray-csoport, Csornoky-klikk, Vásáry-gyülekezet, Balogh páter-frakció, sőt B. Szabó István is gyűjtögeti maga köré az embereket. Minden csoport a maga nótáját fújja. Talán száz jelző sem lenne elegendő ahhoz, hogy az ember a Kisgazdapárton belüli árnyalatokat kifejezze.

Kovács Béla, akivel együtt vacsorázom, dühösen legyint, amikor mondom a magamét. Azt, hogy milyen sorsra jut az a szekér, amelyet elölről két ló húz, de nem mennek semmire, mert a szekér hátuljára is odafogtak két igavonót és a szekéren ülők mindkettőt erőteljesen húzásra biztatják.

– Ha ennyire egyszerű lenne ez a szekérügy, akkor könnyen megoldhatnánk a problémáinkat. De korántsem ilyen szimpla helyzetről van szó. Láthatod, hogy szekerünk jobb és bal oldalára is kapaszkodnak nem kívánatos elemek. Nézd meg a hangadóikat. Vásáryékat, Slachtáékat meg a többieket. Kitartóan jobbra húznak. Félő, hogy végül is fölborul a szekér. Megmondtam Nagy Ferinek, hogy nem elég a párt irányvonalát hangoztatni, azt minden rendű és rangú párttaggal be is kell tartatni. Aki erre nem hajlandó, annak le is út, fel is út, ne nehezítse a dolgunkat.

Én is tudom, s úgy vélem, Kovács Béla még jobban tudja, hogy nagyon nehéz a rostálást végrehajtani. Mikor egyszerre

A balatonkenesei kisgazdapárti tanácskozás résztvevői

Georgi Dimitrov és Dinnyés Lajos a magyar—bolgár barátsági szerződés aláírására indul

Dobi István gyomaiak társaságában

Baráti találkozó az ácsi szőlőhegyen

Halászlé túróscsusza nélkül
(balról jobbra: Szabó Erzsébet, Dancs Zsigmond, Sipos Gyula és a két dunai halász)

Napirenden a szövetkezeti politika
(Balról jobbra: Losonczi Pál, Erdei Ferenc, Dobi István)

Veres Péter, Dobi István és Erdei Ferenc a Parlamentben

Losonczi Pál a Munka Érdemrend Arany Fokozatát adja át Dancs Józsefnek hatvanadik születésnapján

A Szabad Föld szerkesztőségében

Az unokákkal

Családi körben

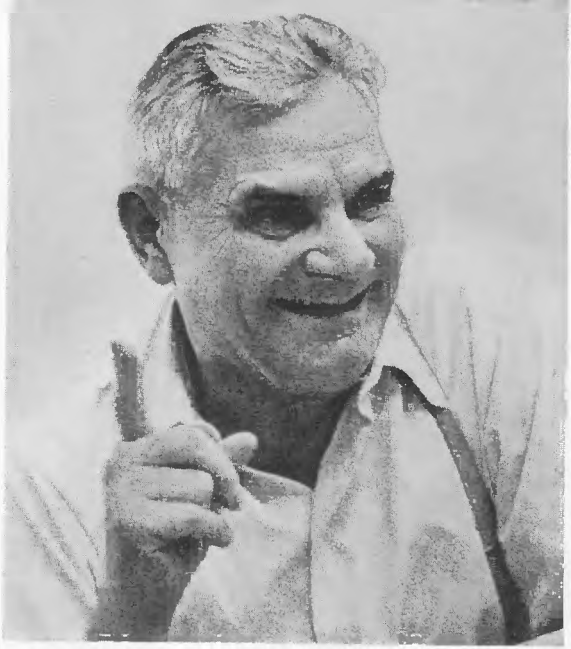

Dobi István utolsó, a kórházban készült fényképe

A Dobi-szobor avatása Szőnyben

Metszik az Ácsi Egyetértés Termelőszövetkezet szőlőjét

ennyi ember tűzi gomblyukába a Kisgazdapárt jelvényét, az a párton belül nemcsak felhígulást, hanem ellentmondásokat is szül.

Nem vigasztaló, inkább csak jellemző, hogy hasonló helyzet alakult ki a Szociáldemokrata Pártban és a Parasztpártban is. Ennek okát én abban látom, hogy a felszabadulás napjaiban mindenütt létrejöttek a kommunista, a szociáldemokrata, a parasztpárti és a kisgazdapárti szervezetek. Azokban a községekben, sőt tanyaközpontokban is, ahol régebben egyetlen pártnak sem volt szervezete, de talán híve sem. A felszabadulást követő hetekben nem egy helyen azért hozták létre a koalíció pártjait, hogy mindenkinek jusson a helyi vezetőkre háruló felelősségből.

Persze egyéni érdekek is közrejátszottak. Aki nem érezte elég testhezállónak a Kisgazdapártot és nem szimpatizált a Parasztpárttal, az megalakította a szociáldemokrata szervezetet anélkül, hogy tudta volna, mi fán terem a demokrácia. A pártok országos vezetői, de még a megyei szervezetek is messze voltak és bizony nem működött jól az ellenőrzés. Így történhetett meg, hogy az ország számtalan helyén kicsúszott a jó szándékú és többnyire egyszerű emberek kezéből a vezetés.

Falun, városban karrieristák, szélhámosok és börtöntöltelékek is tülekedtek olyan pozíciókért, amelyeket kizárólag a koalíciós pártok megnyergelésével lehetett elérni. A megyékben koalíciós alapon osztották szét a főispáni és alispáni székeket. A gazdasági felügyelő abba a pártba lépett be, amelyiknek erre a pozícióra betöltetlen helye volt. Elvhűség, rátermettség, szakértelem gyakran számításba sem jött egyik-másik pozíció elnyerésénél.

A megnövekedett tülekedéssel kapcsolatban – amelyet a küldöttségjárás is mutat – hamarosan kiderül, merről fúj a szél. A koalíciós pártok vezetői elhatározták, hogy a debreceni első Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulása óta felszabadított területekről új képviselőkkel egészítik ki a parlamentet, ugyanakkor koalíciós alapon állítanak a megyék, városok és községek élére új embereket.

Mindezt a legilletékesebbtől, Tildy Zoltán pártvezértől hallom, aki Dobi István ügyében kéretett magához és elöljáróban közölte: a szőnyi földmunkást – a párt régi tagját – a Kisgazdapárt elnöksége egyhangú lelkesedéssel delegálta a Nemzetgyűlésbe. Ugyanilyen egyhangú döntés született az én személyemmel kapcsolatban is. Így mi már a Nemzetgyűlés tagjai vagyunk, s mielőbb át kellene nyújtani Dobinak is a képviselői igazolványt.

De hogyan? Ez itt a kérdés.

A pártvezér ezután arra kér, hogy aktívabban kapcsolódjak be a politikába, ne húzódjak a szerkesztőség sáncai mögé. Tildy szerint az újjáalakuló Parasztszövetségben kellene képességeimet és tapasztalataimat gyümölcsöztetnem. Jelen van Dernői Kocsis László is, s a beszélgetés alatt végig helyesel. Ő a párt sajtóügyeinek legfőbb irányítója, a pártvezér bizalmasa.

Őszintén szólva, nem lelkesedem a Parasztszövetség újjászervezésével kapcsolatos megbízatásért. Különben is, ezt a feladatot Nagy Ferenc és Kovács Béla tudomásom szerint már rábízta Vörös Vincére és Kiss Sándorra. Ők hozzá is kezdtek a Szövetség új alapjainak lerakásához. Ha úgy igaz, ahogy Deske tudja és amint azt többen is rebesgetik, a Parasztszövetséget a parasztság érdekképviseleti szervévé akarják kiépíteni, és ebben a kérdésben tárgyalások folynak a Parasztpárttal is.

Kovács Béla is azt mondja, hogy Nagy Ferenccel egyetértésben engem sajtóvonalon kívánnak munkába állítani. Közelebbi információt Dinnyés Lajostól kapok, akivel a pártközpont folyosóján futok össze. Egy éve is elmúlt, hogy utoljára találkoztunk, s azóta sok zavaros víz folyt le a Dunán, de történt egy s más a politikai életben is. Mindketten más égtájról jöttünk, de egyformán gondolkodunk. Józan szemlélet vezet bennünket, és nem alkuszunk azokkal, akik jobbra vagy éppen balra akarják a Kisgazdapárt szekere rúdját fordítani. Lajos barátomat nem hagyta el régi humorérzéke. Politikai viccekkel fűszerezi mondanivalóját, aztán Dobi István felől

kérdez. Neki is elmondom, amit Nagy Ferencnek és Tildynek mondtam, kiegészítve azzal, hogy a családfőt nélkülöző Dobi família Szőnyön nagyon nehéz körülmények között él, s majdhogynem a betevő falat is hiányzik a család asztaláról.

Dinnyés dühös és kijelenti: a Kisgazdapárt kötelessége a Dobi családon segíteni. Nem csak telefonálással, hanem anyagiakkal is. Rögtön átmegy a párt gazdasági igazgatójához és elintézi, hogy Dobiék szőnyi címére némi pénzt küldjenek.

Elmondom Dinnyésnek, hogy a régi munkahelyemen dolgozom. A *Kis Újság* munkatársa vagyok, egyelőre nincs lakásom, de jól érzem magam. Aztán az otthoniakról kérdez. Elmondom, hogy kislányunk született az új esztendő hajnalán, s hogy a közös cukorgyári ismerősök közül Patzenhofer Herbert igazgatóval az élen sokan elhagyták az országot.

Dinnyésnek sokkal több és érdekesebb híre van. Ez érthető is, hiszen közismert, jó politikus, s a baloldallal különösen elevenek az összeköttetései. Tagja a Kisgazdapárt elnökségének. Megtudom tőle, hogy a legutóbbi ülésen olyan döntés született, amelynek értelmében mielőbb meg kell indítani a párt központi hetilapját. Tudomása szerint Nagy Ferencék ebben az ügyben tárgyalnak Csoór Lajossal, az *Igazság* című hetilap egykori tulajdonosával. Úgy néz ki, hogy küszöbön áll a megegyezés: a lap régi, több mint százezres előfizetői névsorával együtt a szerkesztőségi berendezést is átveszi a párt.

Dinnyés csodálkozik, hogy minderről én semmit sem tudok, hiszen az elnökség engem jelölt főszerkesztőnek, azzal a kiegészítéssel, hogy az *Igazság*nak lesz külön városi kiadása is, amelynek szerkesztését Parragi Györgyre bízzák.

Rövid idő múlva kiderült, hogy Csoór Lajossal már létrejött a megállapodás. A párt induló falusi hetilapjának élére azonban nem én kerültem. Nagy Ferenc főtitkár húszéves Feri fiát nevezte ki főszerkesztőnek, én pedig maradtam a *Kis Újság* belső munkatársa.

Tildyék közben lapengedélyt szereztek Csornoky Viktornak, aki a budapesti pártszervezet főtitkári tisztsége mellé a *Demokrácia* című hetilap főszerkesztői rangját is elnyerte. Az új

szerkesztőséget a *Kis Újsággal* egy épületben, sőt az én szerkesztőségi szobám közelében helyezték el.

Csornoky hetilapja szenzációt hajhászva nagy riportot közölt Bogár Imréről, az állami ítéletvégrehajtóról. A riport, úgy látszik, nem mindenben fedte a valóságot, mert a közlést követő héten személyesen ment be a riportalany a laphoz és helyreigazítást kért. Csornoky persze kidobta, mire a hóhér a szerkesztőség folyosóján magából kikelve fenyegetőzött, mondván: „Ha egyszer a kezem közé kerülsz, nem leszek könyörületes hozzád."

A fenyegetés valóra váltására, bár kissé később, de sor került. Csornoky Viktor, aki ellen a párton belüli támadások már-már az egekig csaptak, átnyergelt diplomatának. Persze ott sem változtatott jellemtelen magatartásán. Kémkedett, elárulta a hazáját és akasztófára került. Bogár Imre, az állami ítéletvégrehajtó végzett vele.

Dernői Kocsis László a sajtóosztály vezetése mellett Jékl Frigyessel együtt a párt kezelésében levő mozikat is irányítja, szobája ajtajára táblát akaszt: Sajtó- és filmügyi főosztály. Koalíciós megállapodás alapján ugyanis a pártok vették kezelésbe a nagy mozikat, és a bevételt a szervezkedésre fordították. Kivételt csak néhány fővárosi mozi képezett, amelyeket – szintén koalíciós megállapodás alapján – az arra érdemes családok kezelésébe adtak. Így jutott József Attila még életben levő rokonságának a Népszínház utcai Nap mozi, amelynek ünnepi nyitó előadására engem József Jolán hívott meg.

Korábban koalíciós döntés született arról is, hogy érdemeik elismeréséül nagynevű közéleti férfiakat: politikusokat, művészeket, írókat meghívnak képviselőnek a parlamentbe. Így került az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe Bölöni György író, politikus, Károlyi Mihály, az emigrációba kényszerített politikus, Kodály Zoltán zeneszerző, Moór Gyula egyetemi tanár, Pátzay Pál szobrászművész, Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas tudós, Szőnyi István festőművész, Tamási Áron író, Vámbéry Rusztem tudós és Zsedényi Béla egyetemi tanár.

A debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés által megválasztott kormány miniszteri tárcáit államtitkárságokkal bástyázzák körül. A Kisgazdapárton belül különösen sok az államtitkári pozícióért loholó törtető. Olyan emberek hivatkoznak ellenállási érdemeikre, akikről tudom, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endrét, de még Tildy Zoltánt és Nagy Ferencet is vörös posztónak tartották, gyalázták a háború évei alatt tanúsított kiállásukért. Azonban hallgatnak azokról az ellenállásban aktívan részt vevő, keménykötésű parasztemberekről, akik egész mellel álltak ki a Kisgazdapárt ellenzéki politikája mellett. Rácz Lajos, Vaszkó Mihály, Kiss Gergely és a többiek neve még csak szóba sem kerül. Ugyanakkor a nagy termetű, de meglehetősen közepes tehetségű Vásáry Józsefből államtitkár lesz, holott mindenki tudja, hogy ő is azok közé tartozik, akik erősen jobbra húzzák a párt szekerét. Minden rendes embernek szemet szúr, hogy Baranyából – Nagy Ferenc baráti köréből – hárman kerülnek államtitkári beosztásba. Kovács Béla, Koszér Nándor és Róth Pál. Ennyi tehetséges ember lenne Baranyában? Szolnokban, Bács-Kiskunban és Csongrádban pedig egy sem? Sokan kételkednek benne. Én is.

Szentiványi Lajos bácsi, aki Parragi Györggyel együtt a közelmúltban érkezett haza az internáló táborból, keserű szájízzel mondja, hogy annak idején Árpád vezér sem jutalmazta olyan gazdagon a honfoglalásban jeleskedő törzsfőket, mint ahogy ezt Tildy Zoltán pártvezér teszi, méghozzá nem egy esetben arra érdemtelen emberekkel.

Bizottságok alakulnak. Naponta kettő-három. Van társadalompolitikai, újjáépítési, honvédelmi, kárfelmérési, pénzügyi, földügyi, termelésirányítási, iparosvédelmi, sőt irodalom-ellenőrzési bizottság is. Engem megkérdezésem nélkül a Kisgazdapárt részéről az irodalom-ellenőrzők csoportjába választanak be. Az első ülésen kiderül: a hazai és külföldi irodalmi művek megrostálása a legfőbb feladat. Tudom, hogy sok a lelket mételyező és az emberséget gyalázó szennyirat, de én annak a tizedét sem ismerem. Így hát nehéz véleményt nyilvánítanom arról, hogy mit vonjunk ki a forgalomból.

Kézhez kapom az elégetésre javasolt könyvek listáját. Megdöbbenéssel fedezem fel, hogy azon egész sor olyan általam ismert mű is szerepel, amelynek megsemmisítését én semmiképpen sem javasolnám. Lemondok bizottsági tagságomról.

Erre újabb pártmegbízatást varrnak a nyakamba. A Földművelésügyi Minisztérium alkalmazottainak politikai tevékenységét és emberi magatartását vizsgáló bélista bizottságba delegálnak. Véleményt kell mondanom olyan emberekről, akiket sohasem láttam, akikről csak azt tudom, amit jó- vagy éppen rosszhiszemű emberek róluk állítanak. A Kisgazdapártba belépett dolgozók kivétel nélkül azt várják, hogy védjem meg őket. Szerintük újdonsült pártjuk kutya kötelessége, hogy kiálljon mellettük és ne engedje bélistára rakni őket. Ugyanezt várják el a kommunista, szociáldemokrata és parasztpárti igazoló bizottsági tagoktól azok, akik nem a Kisgazdapártba léptek. Külön bosszant, hogy párton kívüli miniszteri tisztviselő csak elvétve akad, holott tudva tudom, hogy többségük nem ért egyet a koalíciós pártok politikájával.

Mi jöhet ki ebből a szűrögetésből? Koalíciós veszekedés.

A mindenáron megvédendő kisgazdapárti tagok névsorát három helyről kapom kézhez. Csornokyék a minisztériumban dolgozó kisgazdapárti tagok teljes listáját nyújtják át. Nyomatékul vastag kék ceruzával aláhúzva néhány név, amelynek tulajdonosa tanácsadással szolgál, ha netán valakinek az ügyében felvilágosításra lenne szükségem. A második névsort az országos központtól, a harmadikat a minisztérium kisgazdapárti szervezetének vezetőitől kapom. Aztán utasítgat Vásáry József államtitkár is.

Veszem a kalapom és leköszönök. Emiatt jön a fejmosás, hogy így meg úgy, nem tudom vagy nem is akarom megvédeni a párt tagjait a bélistázástól, ami nagyon is keményen sújtja a bélistára kerülőket. Azonnali elbocsátás, megbélyegzés, teljes létbizonytalanság. Néha még ennél is rosszabb.

Igaz, hogy ennek a félrehúzódó magatartásnak is megvan a maga hátulütője. Ahonnét én félreállok, oda többnyire megalkuvó vagy éppen korrupt emberek kerülnek. Olyanok, akik

mindenre vállalkoznak, akik – ha lehetőség nyílik rá – az operaház balettjébe is beállnának, holott még csárdást sem tudnak táncolni. Szóban én is sokat ágálok, sőt írok is ellenük, de csak szóban és írásban, mert a cselekvés a legtöbb esetben nekem is kényelmetlen.

Egyetlen ember cselekszik: Guba Mihály.

Tildy előszobájában ülepen rúg egy nagyhangú agitátort, aki fél esztendővel korábban még a szolnoki nyilaskeresztes párt soraiban masírozott és éltette Szálasit. Sőt talán még többet is tett szabadságunk elgáncsolására. A jelenetnek volt vagy tíz szemtanúja, de az ülepen billentett nyilas nem keresett tanút. Gyorsan eliszkolt.

Széltolók, karrieristák és szégyentelen köpönyegforgatók persze nemcsak a Kisgazdapártban akadtak. A legnagyobb melléfogást ezzel kapcsolatban a Parasztpártban követték el. Az történt, hogy Búzás Mártont, a Parasztszövetség hajdani titkárát, a nyilaskeresztes széktartóság kolomposát parasztpárti programmal beküldték az 1945 novemberében összeült Nemzetgyűlésbe. Persze kitört a botrány, mikor Búzást parasztpárti köntösbe bújva felismerték. A kizárás nemsokára megtörtént, de a nyilas párt egykori famulusa pártonkívüliként egy ideig még ott lézengett a Parlamentben. Mikor Veres Péternek ezt az egyik kisgazdapárti funkcionárius szóvá tette, Péter tömören csak ennyit mondott: „Mindenki söpörjön a maga háza előtt. Elvégre a Kisgazdapártnak is van szemete."

Április 23.

Nagygyűlés Nyíregyházán. Együtt utazom Nagy Ferenccel és a párt vezérkarával. Nem képviselőként, hanem mint újságíró, hogy lapomat tudósítsam. Ez az első utam az ország keleti részébe azóta, hogy sebesültként Nyíregyházáról Budapestre, majd pedig a Kis Újsághoz kerültem. Meglep, hogy milyen nagy ütemben folyik az építkezés. A városban már alig van nyoma a háborús pusztításnak. A hetipiacon – ha nem is bőven, de – van élelmiszer. Sonka, füstölt szalonna, alma, hagyma. Sőt az egyik pék friss kiflit, zsemlét is árusít. Nagy

örömömre összefutok Tomasovszki Mihállyal, akit a Parasztszövetség megyei elnökeként ismertem meg, aki régi, lelkes híve a Kisgazdapártnak is. Tőle hallom, hogy a környékbeli községekből és tanyabokrokból szekérkaravánokat szerveztek, tízezer embert mozgósítottak. Szinte bizonyos, hogy megtelik a főtér, mert a Nyírségben sok tisztelője van Nagy Ferencnek.

Friss fenyődeszkából ácsolt díszemelvény, nemzetiszínű drapéria, nemzetiszínű zászlók és középen a Kisgazdapárt ovális emblémája, rajta a jelmondat: „Bort, búzát, békességet!" Itt vannak a koalíciós pártok megyei képviselői, és fenn ül az emelvényen egy termetes katolikus pap, aki – szokatlan mozdulattal – megöleli a Kisgazdapárt református főtitkárát. A mellettem ülő Vas László újságíró-kollégámnak fülébe súgom: csak nem tért ki a hitéből Nagy Ferenc? Emberek erdejétől feketéllik a főtér. Táblák és zászlók jelzik, hogy nem spontán, hanem jól szervezett felvonuláson, példásan megrendezett demonstráción veszünk részt, ahonnan nem hiányzik a lelkesedés sem.

Nincs könnyű dolguk az újságíróknak. Nagy Ferenc és a többi szónok is szabadon beszél. Nincs előre elkészített szöveg, legfeljebb néhány szavas jegyzet, de még az sem bizonyos, hogy a vezérszónok saját jegyzeteihez fog igazodni. Az esetleges közbeszólások könnyen eltéríthetik a beszéd fonalát. Különben is a főtitkár – mikor előzetesen a beszédét kértem – közölte, hogy ez demonstrációs nagygyűlés, itt azt kell a szónoknak hangsúlyoznia, amit a hallgatóság vár, amiért lelkesedik. Persze koalíciós partnereink másként vélekednek, ők koalíciós beszédet várnak és ezt sem lehet figyelmen kívül hagyni.

Nagy Ferenc diplomatákat is megszégyenítő fogalmazással hangsúlyozta, hogy a párt programja változatlan, s mi ehhez igazítjuk politikánkat. Jó viszonyt tartunk fenn az egyházakkal, védjük a vallásszabadságot, ugyanakkor együttműködünk a kommunistákkal is az ország felépítésének, a nép boldogulásának biztosításáért. A Kisgazdapárt nemcsak a földműve-

lést, hanem az ipart és a kereskedelmet is támogatja. Ez is benne van a programjában.

Nem történt rendzavarás, mindenki elégedett volt. A díszebéden orjalevest, malacpecsenyét, cipófánkot tálaltak és eredeti tokaji bor került az asztalokra. A bort az a főapát ajándékozta a vendégseregnek, aki az emelvényen Nagy Ferencet keblére ölelte. Aktatáskámban két teleírt jegyzetfüzet és egy kiló jonatánalma, no meg az első kisgazdapárti nagygyűlés ezernyi apró emléke, ami végső soron azt bizonyította, hogy a Nyírségben erős bástyái vannak pártunknak.

Új arcokkal ismerkedem. A Függetlenségi Kossuth Párt, amelynek inkább csak vezérei, de tagjai nem voltak, csatlakozott a Kisgazdapárthoz. Néhány ügyvéddel találkozom a pártközpontban. Nagy Vince, a beolvadt párt vezére sajtótájékoztatót tart és hússzor elismétli, hogy ő miniszter is volt. Nagy öntömjénezés, még nagyobb önbizalom és egy sor kívánság: képviselői mandátum és mellé államtitkárság. Alább nem adja. A sajtótájékoztató végén vacsorameghívás, de én távol maradok. Nem akarok frakciózni, pedig ez a vacsora egy újabb frakció felélesztését szolgálja.

Tildyék összehívatták a párt képviselőcsoportját. Sokan vagyunk, felét sem ismerem az összegyűlteknek. A nadrágosok között különösen sok az új arc, de ez részemről érthető is, hiszen az én ismeretségi köröm főként kalászos gazdákra és parasztszövetségi tagokra korlátozódik. Próbálom összeszámolni a kalászosokat. Itt van Vörös Vince, Dömötör Sándor, Kanta Gyula, Györgyi Lajos, Pali Sándor, Szabó Kálmán, Hajdú Németh Lajos, Patonai Elek és itt sündörög Czupi Bálint is, akiről nem tudom, hogy került ide. Hiszen gáncsvetője volt a Kisgazdapártnak, a Parasztszövetségnek és szekértolója minden papi szenteltvízhintésnek: KALOT-nak, Hivatásszervezetnek, oltáriszentség-dicsérő akciónak.

Megérkezett a Tiszántúlról Rácz Lajos, Vaszkó Mihály és Kiss Gergely is. Mind a hárman internáló táborból szabadultak, de már visszanyerték lelki egyensúlyukat, bekapcsolódnak az ilyenkor szokásos élcelődésbe. Csizmadia Lajos kisüs-

tivel kínál. Kóstolgatjuk az erős szilvapálinkát és csoportokba verődve mondogatjuk: hát ezt is megértük!

Ortutay Gyula ugratásnak szánva mondja, hogy vigyázzunk, mert tilos a csoportosulás. Mire Vaszkó Mihály visszakontráz, hogy nemcsak a nadrágosok, hanem a csizmások számára is életbe lépett a gyülekezési jog és a szólásszabadság. Tildy Zoltán nadrágosok gyűrűjében, Czupi Bálint, Slachta Margit és néhány hasonszőrű társaságában, Ortutay, Oltványi, Mihályfi, Gulácsy, Bognár József ugyancsak egy kupacban. Valamiféle elkülönülés érződik ezen az első összejövetelen, amit ismerkedőnek vagy, ha úgy tetszik, összemelegítésnek szánt a pártvezetőség.

A *Kis Újság* szerkesztőségét Dessewffy Gyula, Futó Dezső, Bihari Nagy Lajos, no meg én képviselem. Deske, mint akit besóztak, egyik csoporttól a másikig cikázik. Mindenkivel kezet fog, mindenkinek gratulál. Még nekem is, aki vele egy gépkocsin jöttem a szerkesztőségből. No de ilyen apró dolgokra ne figyeljen az ember. Mikor azonban az értekezlet után Bihari Nagy Lajossal a szerkesztőségbe tartunk, kiderül, hogy Deske nemcsak gratulált, hanem be is mutatkozott a *Kis Újság* belpolitikai rovatvezetőjének.

Ezen derülünk. Meg azon, hogy a Semmelweis utcai palotában szalonnabőrön csúszott el Pásztor Tamás, a fővárosi képviselőcsoport egyik leghangosabb embere. Bihari Nagy Lajosnak az a véleménye, hogy a bukás után Pásztor Tamás majd még jobban gyűlöli a csizmásokat, sőt az sem bizonyos, nem illeti-e a szándékosság vádjával Guba Mihályt ez a belvárosi polgár, aki legszívesebben pokolra juttatna minden parasztot. Pedig reggelre még nagyobb lesz a rendetlenség a központban, mert vagy harminc vidéki barátunk szállás híján ott maradt és ott éjszakázott. Bizonyára vacsorázott és reggelizett is, visszahagyva ezt-azt.

Szigetek az áradatban

Romlik a légkör a *Kis Újság* szerkesztőségében, ahol egyre több újságíró véli úgy, hogy a Kisgazdapárt abszolút többségben van, így hát semmi szükség a pártok között fennálló koalícióra. Sajnos ezeknek a fene tudja honnét szalasztott, de inkább irányított embereknek – báró Kray Istvánnak és társainak, akik annyira sem becsülik a pártot, hogy tagként belépjenek – óráról órára erősödik a hangja. A főszerkesztő nem inti le őket. Azt hangoztatja, hogy a szerkesztőségen belül szólásszabadság van. A jobbra húzóknak, Kray Istvánéknak mondják meg a magukét azok az újságírók, akik másként vélekednek a koalícióról.

Meg is mondjuk. Bihari Nagy Lajos, Merly István, Simándy Béla és Raics István velem együtt hangoztatja, hogy igenis szükség van a koalícióra, a pártok közötti békére. Szigetet képezünk az áradatban! Futó Dezső, aki eleinte minden kérdésben egyetértett velünk, lassan átcsúszik a polgári szemléletet dicsőítők közé. A parlamentben inkább a nagyhangú ügyvédekkel próbál szónoki versenyre kelni. Ezt szenzációsan tálalt interpellációival el is érte.

Egyszer vita közben azt mondja nekem Kray István báró, hogy ne próbáljam a Kisgazdapártot – amelynek a *Kis Újság* a hivatalos szócsöve – a falu és a tanya egyedül üdvözítő és kizárólagos pártjának feltüntetni. Azt a pártot, amelyet ő szolgál, Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Pártnak hívják, és ő ezen belül a polgárságot képviseli. Mondom neki, kérdezzük meg a sarki boltost, hogy elfogadja-e Kray bárót szószólójának. Tíz perc múlva a legilletékesebb szájából hangzik el a bizonyítás, ami mindkettőnket meglep. A kereskedő ugyanis kijelenti, hogy bárkit elfogad, aki a közmunkavégzés alól őt mentesíti. Neki ugyanis futkosnivalója van az áru beszerzésével, így nem ér rá romot takarítani.

A Semmelweis utcai palotában is tart az áradat. Külön országos szakmai csoportok alakulnak. Mérnökök, orvosok, ta-

nárok, vasutasok, fűszeresek, fodrászok, rőfösök, kávések... még talán az állatidomítók is itt üléseznek. A dekorációs részleg (ilyen is van) alig győzi táblával ellátni a sok új csoportosulást. A hosszú tanácsteremben, a társalgóban, a hallban szüntelenül folynak a szakmai tanácskozások, és minden tanácskozásról jegyzőkönyvet készítenek. Nem is három, hanem öt példányban, hogy jusson belőle Tildynek, Csornokynak, Nagy Ferencnek és maradjon az elnökségnek is. Határozatból dömping van, csak éppen az nincs, aki végrehajtsa.

Szemünk előtt burjánzik a bürokrácia, amit a Horthy-időkben annyit ostoroztunk. Ahogy hallom, emiatt Tildynek is fáj a feje. Ő is sokallja az ezer ágra tagolt nyüzsgést és a vele járó számtalan kellemetlenséget.

A csizmások számára szerencsére biztosított az elnökség egy szigetet, ahova egyelőre nem jut el a zajos áradat. Ez a sziget Dobi István fogadószobája. Azé a Dobi Istváné, akit a felszabadulás idején mind a négy koalíciós párt magáénak könyvelt el, sőt kettő az ideiglenes nemzetgyűlési tagsági igazolványát is elküldte a sopronkőhidai fogolytáborba. A döntés: Dobi továbbra is a Kisgazdapártban tevékenykedik.

Tágas, erkélyes utcai szoba, kényelmesen berendezve bőrfotelekkel, nagy íróasztallal és előszobával, ahol titkárnő várja, hogy az „új főnök" munkát adjon neki. Azt ugyan egyelőre hasztalan várja, mert Dobi, akárcsak régebben, most is ragaszkodik a töltőtollához.

Hivatali szobája már van, erről az elnökség előzékenyen és gyorsan gondoskodott. Lakása viszont egyelőre nincs Budapesten. Az első éjszakát sógora Lövölde téri házmesterlakásában töltötte, ami még átmeneti szállásnak sem felelt meg. Én viszont főbérlő vagyok, a IX. kerületi tanács kiutalt számomra egy háromszobás lakást a Ferenc körúton, ahova egyedül költöztem be, mert a család felköltözése egyelőre megoldhatatlan. Fölajánlom hát: jöjjön hozzám, kettesben jól megleszünk. A következő este már együtt fogyasztjuk el a paprikás krumplit, amit én főztem.

Igaz, hogy egyelőre csak két vaságyam, egy asztalom és egy

villanyresóm van, takaróként két pokróc szolgál, de akinek nemrég ennyi sem jutott, annak ez is fényűzésnek tűnik.

Egy hét múlva Dobi Istvánt államminiszterré nevezik ki. Mi tagadás, az új miniszter beteg és esténként holtfáradtan dől le az ágyra. Cseh-Szombathy főorvos barátunk étvágycsináló gyógyszereket ír fel és szigorúan kiköti, hogy naponta legfeljebb tíz cigarettát szívhat el. A gyógyszer beszedése körül azonban nincs minden rendjén. Az előírt napi három tabletta egy hét alatt sem fogy el, cigarettából – a legerősebből – pedig reggeltől estig harminc-negyven darabot is elfüstöl. A fogai is siralmas állapotban vannak, inkább csak pépes ételeket tud fogyasztani. Azokat pedig ki nem állhatja.

Hogy végül is miként sikerült Cseh-Szombathy főorvosnak néhány kilót ráragasztania a csont és bőr Dobi Istvánra, máig is titok előttem. Mint ahogy azt sem tudom, hogyan vette rá a főorvos barátját és páciensét arra, hogy beüljön a fogorvosi székbe.

A Ferenc körúti beköltözés bonyodalmai is elkezdődtek. Az államminiszterrel ugyan nem közölték, de kiküldtek egy háromtagú bizottságot a lakás felmérésére. De mire jó ez a méricskélés? Az egyik lenszőke hajú fiatalember kiböki, hogy ők az Elhagyott Javak Kormánybiztosságától jöttek, a lakás bebútorozására kaptak utasítást. Dobi István fölháborodottan elzavarja őket, és hivatalából telefonon mondja meg a kormánybiztosnak, hogy neki nem kell az elhagyott javaknak minősített holmikból egy tűérő sem.

Még nagyobb megrökönyödéssel fogadja azt az intézkedést, hogy rendőrőrszem álljon a ház kapuja előtt.

Az ezzel kapcsolatos történet kezdete a miniszteri kinevezés napjára nyúlik vissza. Kora reggel valaki csenget. Pőrén, vagyis hogy egy szál alsónadrágban ajtót nyitok és látom: ott áll egy rendőrtiszt meg egy őrmester. Mondják, hogy a minisztert keresik, jelentenivalójuk van. Mit tehetek egyebet, betessékelem őket az előszobába, én pedig előremegyek és bejelentem: korai látogatók érkeztek. Kire is gondolhatott Dobi István? Bizonyára valamelyik vidékről érkezett barátra, is-

merősre. Hát kiszólt az ő megszokott közvetlenségével: „Bújjatok be!"

A két rendőr bebújik és ugyancsak meglepődik a kiáltó üresség en, no meg a férfiakra jellemző rendetlenségen. Aztán meg azon, hogy az államminiszter zavarában az ágya szélére próbálja leültetni őket. A főhadnagy feszes vigyázzba vágja magát, bemutatkozik és jelenti, a miniszter úr személyes védelmére fölvezetett egy fő rendőrt kapuőrségre. Dobi István ugyancsak meglepődik. Talán a váratlan vendégeknél is kellemetlenebbül érzi magát. Közli, hogy neki se félni-, se féltenivalója nincs, éppen ezért nem tart igényt a kapuőrségre. Menjenek vissza, jelentsék ezt a parancsnokuknak, ő pedig majd szól a belügyminiszternek, hogy vonják vissza az intézkedést.

A két rendőr tiszteleg és indul kifelé. Az előszobáig kísérem őket. Ott a főhadnagy visszafordul, majd tétován megkérdezi: tessék őszintén nyilatkozni és megmondani, hogy valóban a miniszterrel beszéltünk-e. Megnyugtatom őket és az utólagos bemutatkozás nyomatékaként megmutatom képviselői igazolványomat, de kételyeiket nem tudtam teljesen eloszlatni. A látogatók a házfelügyelőtől még egyszer megkérdezték: valóban itt lakik a miniszter?

Utólag Dobival kesernyésen mondogattuk: kár volt az őrséget elküldeni. Betörők jártak ugyanis lakásunkban, elvitték az írógépemet és azt a nagy kosár élelmiszert, amelyet aznap hozott Szőnyből Erzsike, Dobi Pista barátom felesége. Szégyelltük az esetet és nem szóltunk senkinek, csak magunkban hajtogattuk, hogy több is veszett Mohácsnál.

Szigetek az áradatban.

Kettővel, sőt hárommal több, mint volt hónapokkal ezelőtt. A Parlament épületében az államminiszter szobája, a Semmelweis utcában, ahol külön Dobi-csoport alakult és a Ferenc körúti lakásban, amelynek kilincsét egymásnak adták a vidékről érkező látogatók. Akadt közöttük sértődött földbirtokos, aki „ellenállási érdemeire" hivatkozva kiváltságos elbánást kért egykori mezei munkásától. Eljött Dobi István-

hoz Rakó Sándor volt csendőrnyomozó is, aki annak idején a Parasztszövetségben végrehajtott házkutatáskor Dobit futni hagyta. Ezúttal az államminiszter pontosan annyit tett Rakó Sándorért, amennyit tőle kapott. Futni hagyta.

Vacsorát rendezünk, amelyre tizenkét vendéget hívunk. Persze nem sütünk-főzünk, hanem csak afféle présházi hangulatot keltő szalonnázásra, borozásra invitáljuk barátainkat. Egy csapra vert kis hordó jófajta móri ezerjóval és négy tábla hasaszalonna hagymával, ácsi kenyérrel. Tartalékban pedig egy füstölt sonka. A vendégek között van Parragi György, Dessewffy Gyula, Kovács Béla, de nem hiányzik a nagy torkú Guba Mihály sem.

Nincs felszolgáló, nincs etikett. Mindenki maga szeli a kenyeret, nyiszálja a szalonnát, tartja csap alá a poharát. Azon kuncogunk Dobival, hogy Dessewffy – akinek mind a tíz ujja zsíros – milyen ügyetlenül eszik, mennyire járatlan az egyszerű emberek falatozó-kvaterkázó étkezésében. De az étvágya kitűnő, s a huzatja sem rossz. Nála csak Parragi forgatja sűrűbben a kis hordó csapját. Végül összekapaszkodnak Guba Miskával és nótázásunkra olyan csárdást ropnak, hogy az alattunk lakó Horay szemészprofesszor felriad álmából, és éjféltájban bezörget: csendesebben vigadjunk. Parragi egy pohár bort erőltet rá a professzorra, koccintás közben együtt éltetjük a móri vincelléreket, az ácsi kisgazdákat, a makói hagymásokat... mindenkit, aki bort, búzát, no meg békességet teremt, hogy mindannyian örülhessünk, ehessünk, ihassunk.

Elfogyott a szalonna, a sonkából is csak a csülök maradt. A hordó is kiürült, és mikor hetek múlva Dessewffyéknél ültünk le a gazdagon terített vacsoraasztal mellé, az járt az eszemben, hogy szükség idején mi ízlik jobban az embernek? Én úgy éreztem és érzem ma is, hogy az egyszerű, elvégre mi is egyszerű emberek vagyunk.

– Te Dancs Jóska, láttál-e már Napóleon-aranyat? – kérdezi tőlem egy este a miniszter.

– Nem én. De miért kérdezed?

– Mert ma az egyik bútorkereskedő – akinél néhány darab bútort akartam venni – kijelentette, hogy csak aranyért árusít. Ez azt jelenti, hogy nekünk sohasem lesz bútorunk, mivelhogy Napóleonunk nincs. Még szerencse, hogy nem vagyunk se igényesek, se kényesek. A képviselő főz, a miniszter mosogat – mondta, miközben eltörölgette a fazekat, a két tányért, a borospoharakat, amelyekből estebédünket leöblítettük. Aztán megállapodtunk a következő napi vacsorában, no meg abban, hogy valahonnét mégiscsak szerezni kellene néhány bútordarabot.

Az államminiszternek nem volt gépkocsija, viszont Gerő Ernő egy öreg taxit küldött reggelenként a házunk elé. Ezen a MÁGOSIX gyártmányú batáron járt hónapokig Dobi István vidékre gyűlésekre, megbeszélésekre. Akkor még 1945-öt írtunk, s Dobi Istvánnak, a szerénységéről közismert politikusnak fényűzést jelentett ez a batár is.

Régi barátaink, Györffy-kollégisták keresnek fel. Vannak vagy hatan, de az egész Györffy-kollégium nevében beszélnek. Arról van szó, hogy a dunántúli megyékben ők irányítják a földosztást, de a munka meglehetősen vontatottan halad. A kerékkötők ilyen-olyan kisgazdapárti mezbe bújt urak, nagygazdák, ügyvédek, akik a maguk szája íze szerint próbálják magyarázni a törvényt. Neveket is mondanak, de sem Dobi, sem én nem hallottunk róluk, nem ismerjük őket. A Semmelweis utcai központban Tildy megígéri, hogy nyomban leinti az okvetetlenkedőket. No de mire ez a leintés odaér . . .

Ezt az utolsó félmondatot Dobi István mondja, meglehetősen kesernyés szájízzel, ami érthető is, hiszen a földreform gyors befejezése nem csupán az évezredes per lezárását jelenti, hanem egyben azt is, hogy mindenütt megkezdhetik a földhözjuttatottak a maguknak hasított barázdákban a munkát. Dobiban meglehetősen erős a nosztalgia a mezei munka iránt. Szinte naponta mondja, hogy talán jobb lenne a maga kis szőlőjében permetezni, kapálni, Komáromi Józsival meghányni-vetni a világ dolgát, mint Tildynél reklamálni basás-

kodó urak dolgában. Kötetlen újságírói munkaköröm miatt még engem is irigyel. Csak legyint, mikor a szerkesztőségi munkára hivatkozom. De ha egy-egy cikket kérnek tőle, és töltőtollával tétován babrál a készülő kézirat felett, gyorsan beismeri, hogy írni sem könnyű.

Díszhangverseny a Zeneakadémián. Protokoll... az államminiszternek nem illik távol maradni. Ketten ülünk az egyik páholyban, de a hangverseny szünetében lelépünk, hogy az otthon elfogyasztott vacsorát egy fröccsel leöblítsük. Az Opera Étterem bejáratánál libériás ember áll, ajtót nyit, de odabent a pincér közli, minden hely foglalt, álló kiszolgálás pedig nincs. Mennénk is kifelé, de a minisztert valaki hátulról karon ragadja. Parragi György ismert fel bennünket és tessékel vissza. Nem nagy kedvvel bár, de leülünk ahhoz az asztalhoz, ahol írók, zeneszerzők, operaénekesek beszélgetnek. Kisgazdapárti művészvacsora. A miniszter rangjának kijáró nyájaskodás és riadt főpincér, akinek az imént Parragi a fülébe súgta, hogy kit tessékeltek ki. Komáromi Pál hevenyészett üdvözlő beszédet mond, dicsérve Dobi Istvánt. Mi pedig, mint a kútba esett macska, amelyik a vödör szélére kapaszkodott, igyekszünk kívülre kerülni.

Jön a főpincér, ezüsttálcán nyújtja át a szalvétával letakart számlát és sűrű bocsánatkérések közepette közli, hogy az udvariatlan pincért, aki megpróbált eltanácsolni bennünket, azonnali hatállyal elbocsátja.

– Ne legyen már ilyen szigorú, hadd maradjon maguk között az a pincér. Elvégre neki is csak az a vétke, ami a főúré. A ruhát nézte és nem az embert – inti le a mindent jóvátenni akaró főpincért a miniszter, akinek három nap múlva pecsétes levél érkezik hivatalába arról, hogy a figyelmetlen kiszolgáló személyzetet a demokrácia követelményeinek megfelelően dorgálásban részesítették.

Újabb sziget van kialakulóban szemben az áradattal.

Negyvenkét kisgazdapárti képviselő találkozik és megvitatja a legégetőbb koalíciós teendőket. Tudomásom szerint mind a negyvenketten a párt baloldali szárnyához tartozunk.

Az értelmiségiek közül itt van Ortutay Gyula, Mihályfi Ernő, Barcs Sándor, Szabó Árpád, Oltványi Imre, Cseh-Szombathy László és Gulácsy György. A többség azonban csizmás, élükön Rácz Lajossal, Vaszkó Mihállyal és még vagy harminc olyan vidéki képviselővel, aki Dobi István mellett áll.

Nem mi kezdtük a frakciózást. Valójában nem is frakció ez, hanem azoknak a képviselőknek az ellenakciója, akik látják, hogy Vásáryék, Sulyokék mások bőrét akarják vásárra vinni. Kátyúba ugratni azokat, akik könnyen ugranak. Aztán itt van a párton belül Csornoky Viktor és fekete serege. Éppen a szomszédos teremben üléseznek, de ha rajtuk állna, talán egy kanál vízben is megfojtanák azokat, akik előre szeretnék lendíteni a párt túlterhelt szekerét.

Gulácsy György az első felszólaló. Heves temperamentumú ember, ami a szívén, az a száján. Most azt fejtegeti, hogy a Kisgazdapárttól idegen elemeket nem szabad tovább a keblünkön melengetni. Szabó Árpád, a párt egyik alapító tagja – a csoportban ő a legidősebb és legtekintélyesebb képviselő – higgadtságra inti. Az az érzésünk, hogy Árpád bácsi Tildy Zoltán követe és csillapítónak jött a lázadozók közé. Neki az a véleménye, hogy le kell állítani minden frakciózást, minden párton belüli pusmogást.

Hogyan? Milyen eszközökkel? Erről nem beszél.

Dobi István a maga megfontolt módján kifejti, hogy akik itt ülnek, egyet akarnak. Az ország érdekeit és a becsületesen dolgozók törekvéseit megvédeni azoktól, akik a szomszédos teremben próbálják kimosni a szennyesüket, természetesen a mi szappanunkkal, a mi teknőnkben.

Este a lakásunkon azt mondja Dobi István, hogy mi nem negyvenketten, hanem csak harminchatan voltunk. A többi afféle ide is, amoda is fülelő, vagy éppenséggel lehallgató, aki fél óra múlva továbbadja megbízójának mindazt, amit hallott. Igaza volt.

Nemcsak a Kisgazdapárton belül, de azon kívül is alakulnak szigetek, amelyeknek talaja és klímája egyaránt kedvező ahhoz, hogy az általunk elvetett mag kikeljen és a vetés

szárba szökjön. Ortutay Gyula a Magyar Rádió elnöke, de ez az elnökség egyelőre nem jelent többet emberfeletti erőfeszítésnél. A Sándor utcai központ romos épületeit, berendezéseit kell rendbe hozni, hogy az adást el lehessen kezdeni. 1945. május elsején valóban megszólalnak az utcai hangszórók, és a rádió köszönti a főváros népét, de sok még a teendő.

Képes Géza körül csoportosulunk. Elhatározásunk az, hogy megszervezzük a Falurádió adásait és tanácsot, útmutatást adunk az új gazdáknak, a régi gazdáknak, a falvak és tanyák minden dolgozójának. Nemcsak a szántás-vetéshez, hanem ahhoz is, hogy mit hogyan lehet elintézni, miben ki az illetékes. Ortutay is örül és támogatja tervünket, amelynek egyelőre csak egy kis részét tudjuk valóra váltani.

Én a Falurádió reggeli műsorának szerkesztését vállalom. Aztán kiderül, hogy szerkesztésről egyelőre szó sincs. A szerkesztői rang azt jelenti, hogy napközben rohangászom a Földművelésügyi Minisztériumba, a Meteorológiai Intézetbe, a Földhivatalba, az Elhagyott Javak Kormánybiztosságára és még jó néhány olyan helyre, ahonnan információt, illetve eligazítást remélhetek. Amit napközben összekaparok, azt este papírra vetem és reggel hat órakor egyenesben beolvasom a már rendbe hozott földszinti kis stúdióban.

Előzőleg egy technikus megtanított az adással kapcsolatos műszaki feladatok elvégzésére. Ilyenekre: hogyan kell a mikrofont jól beállítani, ki- és bekapcsolni, miképpen lehet a kőhögést, krákogást kiiktatni. Aztán megtanultam azt is, hogy a hallgatók többre értékelnek egy rövid információt arról, hogy miként lehet vetőmaghoz jutni, mint egy hosszú lére eresztett szakelőadást. Jönnek a levelek. Nem százával, csak úgy egyesével-kettesével. De minden levélíró kéréssel, kívánsággal jelentkezik. Továbbítom a kéréseket, megyek az államtitkárhoz, a kormánybiztoshoz, kopogok itt is, ott is. Jó néhányan kinevetnek, mert ez a munka csak szolgálatot jelent, de elismerést, anyagi előnyt alig-alig.

Somogyi Imre önzetlenül segít. A kertészkedéssel kapcsolatos információkat ő gyűjti össze, de beszélgetni – minden-

napi dolgainkat meghányni-vetni – sohasem ér rá. Aztán bekapcsolódik a Falurádió munkájába Buga László orvos barátom is, aki az egészség megóvásáról, no meg a táplálkozásról beszél olyan közvetlenséggel, hogy a hallgatók szinte egyik napról a másikra szívükbe zárják. Raics István, Füsi Horváth József és Korcsáros Pál ugyancsak besegít Képes Gézának, így már több a rádiós magvető. Szerkesztőségi szoba híján kisvendéglőkben ülünk le, két deci kadarka kortyolgatása közben vitatjuk meg, mi a legsürgősebb teendő. Egyheti keresetünkből alig futja többre két deci bornál, de szívesen csináljuk. Lelkesít bennünket a visszhang, ami a Falurádió adásait kíséri.

Képes Gézát eddig mint költőt és irodalmárt ismertem. Most látom, hogy ez a csöndes, kevés beszédű költő – aki csak úgy mellékesen tízegynéhány nyelven beszél – nagyszerű ismerője a falunak, lelkes segítője a mezőgazdaságnak, és szerkesztőként úgy irányítja a kis kollektívát, mint aki tíz év óta ezt csinálja. Sőt jobban.

A Parasztpárt falusi hetilapja, a *Parasztújság*, szakít az évszázados hagyományokkal. Nem pénzben, hanem élelmiszerben szabja meg az előfizetési díjat és a példányonkénti eladási árat is. A lap előfizetési díja egész esztendőre két kiló füstölt sonka vagy egy pár rántani való csirke vagy ötven kiló krumpli. A példányonkénti vásárlóktól egy tojást kér a kiadóhivatal, ami egyben a szerkesztőséget is táplálja. Balázs Árpád, a lap munkatársa fölcsap előfizetés-gyűjtőnek, vagy ahogy Darvas József mondta, a pártközpont élelmezésügyi miniszterének. Terepjáró gépkocsival futkos Tolnától Baranyáig, Ceglédtől Debrecenig és élelmiszerbőséget teremt az egykori Upor kávéházban, ahol a Parasztpárt vezérkara és a szerkesztőség székel.

Balázs Árpád szerfelett büszkén mutatja a teli éléskamrát: a pincében sorakozó krumpliszsákokat, a sonka- és szalonnakészletet. Erőteljesen agitál bennünket, hogy a Falurádió is kövesse példájukat. Elvégre a faluért dolgozunk, hát fizessen a falu olyan valutával, amiből élni lehet. Képes Géza

csak mosolyog, pedig tudom, hogy Palánta utcai lakásukon annyi tartalék sincs, amiből egy sovány vacsorát főzhet a háziasszony.

Szegények vagyunk, de elégedettek, mert jó ügyet szolgálunk: a botladozó újgazdák, a cselédsorból kikerült családok ügyét, a lassan induló termelés segítését. A Falurádió adásaival olyan szigetet építettünk ki, amelyre egyre többen figyelnek.

Mi pedig ellenszolgáltatásként hét végén fölveszünk egy halom papírpénzt, amelynek értéke minden órában zuhan. Emlékszem, egy alkalommal, amikor a Sándor utcai kapun tömött zsebbel az utcára léptünk, még egy bablevesre futotta volna a heti keresetből. (A Sándor utca derekán volt egy étkezde.) Mikorra az Eötvös utcába értünk, már az ottani kifőzésben kettőnk keresete sem volt elég egy tányér bablevesre.

Veres Péter és Somogyi Imre látogat fel a lakásunkra. A Parasztszövetség dolgában jönnek. Arról van szó, hogy a Kisgazdapárt javaslata szerint parasztkoalíciót kellene létrehozni, s erre a Magyar Parasztszövetséget javasolják Nagy Ferencék. Dobi István nem sokat tud erről a kezdeményezésről, én pedig még annyit sem. Az államminiszter megígéri, beszél ebben az ügyben Nagy Ferenccel, és részletes tájékoztatást ad Veres Péteréknek, akik hajlottak arra, hogy a régebben is rebesgetett parasztkoalíció létrejöjjön.

Hevenyében azzal kínáltuk vendégeinket, ami éppen az éléskamránkban kéznél volt. Tehéntúrót és tejfölt kevertem össze, körözöttet készítettem, amelyben csomókban piroslott az őrölt erős paprika. Somogyi Imre nevetve vette ki kezemből a tálat, majd eltessékelt a konyha környékéről. Hagymát vagdosott apró darabkákra, sőt csippentett és olyan ízletes vacsorát tálalt, hogy mind a négyen tisztára törülgettük kenyérbéllel a tányérunkat.

Veres Péter saját zsebkésével evett. Apró falatokra vágta a kenyeret és kése hegyével rakta rá a körözöttet. Közben arról beszélt, hogy jó ez a kenyérhezvaló, de a kenyérkísérő

túrót Hortobágy környékén másból gyúrják. Annak érett birkatúró adja meg az aromáját. Ebből hiányzik a kesernyésen csípős pusztai íz, viszont a csípős paprika sok mindent pótol.

Somogyi Imre – aki mestere volt a hagyományos pásztorételek készítésének – megígérte, hogy legközelebb nála lesz vacsora és Péter szája íze szerint birkatúróból, savanykás tejből állítja össze a hortobágyi körözöttet, úgy, ahogy azt a juhászok csinálják. Veres Péter erre csöndesen megjegyezte: a férfiak arrafelé is csak akkor fanyalodnak rá a tejes ételekre, ha végképp elfogyott a szalonna, ha nincs olyan birka, amelyikre rá lehet fogni, hogy megkergült, vagy éppen a lábát törte. Nyáron, a birkafejések időszakában viszont egyszer-egyszer elcsúszik a körözött is.

Azokban a hetekben Veres Péter Cseh-Szombathy főorvos Boráros téri orvosi rendelőjébe járt fel injekciós kúrára. A főorvos rendelője pedig mindössze pár száz méterre esik a Dobi–Dancs lakáshoz, így hozzánk az első látogatást követően többször is bekopogott Péter bátyánk. A beszélgetések során sok szó esett arról, hogy valamit tenni kéne a nem közénk való, a könyöklő és parasztot gyűlölő elemek visszaszorítására.

Veres Péter közelről ismerte a Vásáry testvéreket, akik a Kisgazdapárt debreceni „apostolaiként" sok gáncsot vetettek és vetnek a szegény embereknek. Különösen súlyos szavakat használt a higgadtságáról ismert író-politikus Vásáry Józseffel kapcsolatosan, aki évtizedekig volt nagybérlője Debrecen város Telekháza nevű birtokának, nyúzója az uradalomban dolgozó cselédeknek, részes munkásoknak. És most Vásáry József földművelésügyi államtitkár, Kristály Aladár őméltósága méltó utóda a Kisgazdapárt jóvoltából. Már korábban is hallottunk egyet s mást a Vásáryakról, de hiteles arcképet Veres Péter festett elénk először arról az emberről, aki a párton belül 1945-ben sem képviselt más álláspontot, mint amit a felszabadulás előtt cselédeivel, részes munkásaival éreztetett.

Magas rangú szovjet katonatisztek hívtak vendégségbe ben-

nünket. Miniszterek, államtitkárok, országgyűlési képviselők a négy koalíciós párt képviseletében. Lehettünk ötvenen, vagy talán többen is. Színhely a Bajza utca és a Népköztársaság útja sarkán levő palota, az újságírók székháza. Az épület épségben vészelte át a bombázásokat és az ostromot is. A házigazda Vorosilov marsall, aki maga is nagy igyekezettel kínálja a vendégeket. Ezen a fogadáson találkozom először Rákosi Mátyással, Gerő Ernővel, Szakasits Árpáddal, és itt ismerkedünk össze Oldner Vladimirrel, a szovjet hadsereg egyik fiatal tisztjével, aki olyan tökéletesen beszél magyarul, mintha csak falumbéli volna. Pedig Vladi – ahogy mi szólítottuk – a felszabadító szovjet alakulatokkal érkezett Moszkvából, és annak előtte sohasem járt magyar földön. A szülei viszont magyarok, s a fiú – aki a Vörös Hadsereg magyar nyelvű sajtóorgánumának, az *Új Szónak* egyik szerkesztője – nemcsak beszélni, hanem írni is kitűnően tud a szülők anyanyelvén.

Oldner kapitánnyal együtt jártunk riportutakra. Mikor elmondtam neki, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endre hamvait a magyar kormány Sopronkőhidáról Tarpára kívánja szállíttatni, s ezzel a feladattal engem bíztak meg, készségesen felajánlotta segítségét. Segített is. Gépkocsin leutazott velem Sopronkőhidára, szabad áthaladást eszközölt ki a szovjet útellenőrző állomásokon, majd pedig továbbutazott Bécsbe, ahova szolgálati kötelessége szólította. Sajnos, később egyik ilyen útja alkalmával Bécs közelében halálos autóbaleset érte, és mi, újságírók, akik Vladit igaz barátként tiszteltük, megdöbbenéssel vettük tudomásul a szomorú hírt.

Baráti kötelesség szólított, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endrét, a vakmerőségig bátor hazafit a tarpai temetőbe vigyük nyugodni, és baráti érzés vezérel, hogy Oldner Vladimirről, a jó barátról szóljak.

Mint oldott kéve . . .

1947 a Kisgazdapárt válságának esztendeje.

A baloldali sajtóban és a különböző koalíciós fórumokon erősödtek a támadások, s ezt a párt vezetői nem hagyhatták figyelmen kívül. Február elején szabadságot vett ki Kovács Béla főtitkár, és az elnökség Bognár Józsefet bízta meg a főtitkári teendők ideiglenes ellátásával. Ugyanakkor külön végrehajtó bizottság is alakult, amelynek tagjai: Dobi István, Implom Ferenc és Rácz Lajos.

Ezt az őrségváltást – ami alapvetően nem változtatott a Kisgazdapárt helyzetén és nem erősítette meg a koalícióban meggyengült szerepét – egész sor olyan esemény követte, amit nehéz néhány mondatba sűríteni. A köztársaságellenes összeesküvéssel vádolt csoportok tevékenységének nyilvánosságra hozása, Kovács Béla letartóztatása, Hám Tibor és vele együtt még négy képviselő kizárása, no meg ezt követően néhány kilépés alaposan felbolygatta a közvéleményt.

Július derekán hétvégi vendégségbe hívott bennünket Dinnyés Lajos. Nem budapesti lakására, hanem a dabasi Dinnyés kúriára. Hárman voltunk vendégek: Dobi István, Szabó Kálmán és jómagam. Könnyű kövidinkával kezdjük a borkóstolót, s végül megállapodunk a kellemesen kesernyés zamatú tramininé l. A pince hűvösében hordók, a hordók homlokzatán krétával írott jelek, amelyek arról tanúskodnak, hogy még az 1945 előtti évjáratokból is maradt kóstoló. Valamennyi fajta a házigazda saját termése. Tőle származik a kezdeményezés is, hogy négyesben üljünk le baráti beszélgetésre a kisgazdapárti politika alakulásának megtárgyalására.

Dinnyés Lajos a vendéglátó, de a gazdálkodás gondját Dinnyés Lajos édesanyja hordja a vállán. Fülünk hallatára korholja fiát, aki csak a politikával törődik és nem szakít időt arra, hogy rézgálic után, no meg egyéb gazdasági teendők dolgában szaladgáljon. Külön indítóok a korholásra, hogy Lajos barátunk egy boroshordót kölcsönadott az édesanyja tudta

nélkül valamelyik dabasi gazdának, aki azóta a füle botját sem mozgatja. Pedig már színesedik a korai érésű szőlő, hamarosan szükség lehet arra a hordóra.

Lajos barátunk kedves szóval viszonozta édesanyja zsörtölődését, és megígérte, hogy a kölcsönbe adott hordót egy héten belül visszahozatja. Aztán kimentünk a szőlőskertbe, megmegálltunk egy-egy rakott tőkénél, végül az egyik fa alatt letelepedtünk.

Vendéglátónk előbb elmagyarázta: azért húzódott félre velünk, mert a váratlan vendégek – szomszédok és ismerősök – szinte bizonyos, hogy megérkeznek, az ő jelenlétükben pedig aligha lehetne belső politikai ügyeinkről tárgyalni. Aztán azzal folytatta, amit ő a legszomorúbbnak tartott, hogy a Kisgazdapárt politikájában továbbra is érezteti káros hatását az a szovjetellenes szemlélet, amelyet elsősorban B. Szabóék és Vásáryék szítanak. Márpedig ez a szemlélet nem vezet jóra, ezen minél gyorsabban változtatni kell.

De hogyan?

Dinnyés azt fejtegeti, hogy a Kisgazdapárton belül tagrevíziót kell tartani és azokat a sorainkba nem illő embereket, akik kopogtatás nélkül szemtelenkedtek be a párt hadállásaiba, gyorsan ki kell ebrudalni. Inkább legyünk kevesebben, de akik megmaradnak, azokról ne mondhassa senki, hogy a reakció szolgálatában állnak. A tagrevíziót egy arra a célra alkalmas politikai bizottság irányítsa. Kezdődjön meg a revízió minél hamarabb; először a miniszterek, államtitkárok és egyéb vezető állami beosztásban levő párttagok mérlegelése kerüljön sorra. Aztán a megyéknél, a járásoknál és a városi, falusi szervezetekben is meg kell csinálni a rostálást.

Dobi fölveti, hogy elkerülhetetlen a parlament feloszlatása, így a képviselőkkel kapcsolatban nem lesz nehéz a döntés. Aki nem felel meg a koalíciós politika követelményeinek, azt nem vesszük fel a jelöltek listájára.

Dobi István az elmondottakat azzal toldja meg, hogy szükség van a tagfelvételek megszorítására is. Az eddigi tapasztalatok szerint ugyanis azok az emberek, akik a koalícióban részt

vevő másik három párt valamelyikében nem érzik jól magukat – akiknek nem tetszik a demokrácia –, azok most a Kisgazdapártba lépnek át. Hozzáteszi, hogy a párt alapszervezeteiben is jobban kell vigyázni a tisztaságra.

Szóba kerül a Kisgazdapárt Békési Programja, amelyet 1930-ban fektettek le. Ennek egyik passzusa kimondja: „Azt kívánjuk, hogy az országos párt vezetősége azokból álljon, akiknek neve garancia arra, hogy árulás be ne következhessen. Azokra, akik csak az erőinket akarják kihasználni, nincs szükségünk."

Országos méretű tagrevíziót persze máról holnapra nem lehet végrehajtani, de az sem kétséges, hogy nem várhatunk a cselekvéssel. Ha ezt most elmulasztjuk, úgy hullik szét a Kisgazdapárt, mint az oldott kéve. Ez így igaz, de azt sem szabad kihagyni a számításból, hogy a konkolyt ilyen feszült politikai légkörben nehéz elválasztani a tiszta búzától.

Végigböngésztük a kisgazdapárti országgyűlési képviselők névjegyzékét, s megállapítottuk, hogy még mindig sokan vannak közöttünk olyanok, akik konkolyként kerültek be a felszabadulást követő hetekben-hónapokban abba a nemzeti szalaggal összekötött kévébe, amelyet mi tiszta búzának véltünk. Még ennél is többen vannak azok a Kisgazdapárt hajóján pozícióba evezett reakciósok, akik a felszabadulás előtt köptek a pártra.

Dinnyés Lajos – akinek ugyan a párton belül nem volt kialakult baráti csoportja, amelyre támaszkodhatott – újabb neveket sorolt. Azoknak a neveit, akikre minden helyzetben számíthatunk. Kiderült, hogy mindössze tízzel-tizenöttel vagyunk többen, mint azok, akik a másik oldalon sorakoznak. Számot vetettünk azokkal is, akik nem mondanak se á-t, se bé-t, akik mindig oda állnak, ahol biztosabb egyéni és osztályérdekeiket szolgáló győzelmük.

Végül abban állapodtunk meg, hogy papírra vetjük a tagrevízióval kapcsolatos terveinket. Engem bíztak meg a terv vázlatos elkészítésével, de a vázlatból nem lett részletesen kidolgozott tervjavaslat. Az egész paksaméta süllyesztőbe ke-

rült, bár Tildy Zoltán és Nagy Ferenc is úgy nyilatkozott, hogy a későbbiekben valóban szükséges a tagrevízió, de nem ezekben a nehéz időkben.

„A párt nem követhet el öngyilkosságot!" – adták ki a revízióellenesek a jelszót. Azok a revízióellenesek, akiknek élén B. Szabó István állott. Ez a csoport hamarosan hangzatos nevet választott magának. Azt bizonygatták, hogy ők az alkotmányt védik, és elnevezték magukat alkotmányvédőknek. Legfőbb célkitűzésük az volt, hogy mindenképpen megakadályozzák a parlament küszöbön álló feloszlatását. Mesterkedésük oka teljesen világos volt előttünk. Ha a parlament nem oszlik fel, akkor ők a Kisgazdapártból várható távozásuk, illetve eltávolításuk után is maradnak képviselők. Ez a mandátummentő akció – amelynek vezetői Dobi Istvánhoz intézett levelükben törvényellenesnek minősítették a képviselőház feloszlatását – jó néhány ingadozó képviselőtársunkat B. Szabóék oldalára sodorta.

Mi sem maradtunk tétlenek. 1947. augusztus 7-én nyílt levelet intéztünk Dobi Istvánhoz és sürgettük: a pártvezetés akadályozza meg a jobboldaliak mesterkedéseit. Gulácsy György, Bihari Nagy Lajos, Kiss Gergely és velem együtt még vagy hat képviselő írta alá a nyílt levelet.

Zűrzavar és – ahogy ilyenkor történni szokott – ezernyi kósza hír. Közöttük miniszteri és államtitkári leváltások híre. Vásáry József földművelésügyi államtitkár leváltását a kommunisták, a szociáldemokraták és a parasztpártiak egyaránt erélyesen követelték. Az indokolás megalapozottságát mi sem vonhattuk kétségbe, hiszen már korábban is tudtunk róla, hogy Vásáry József úgy is mint földművelésügyi államtitkár és úgy is mint a Kisgazdapárt képviselője semmibe veszi az 1945-ös földtörvényt. Ahogy hallottam, a kommunisták egész sor olyan intézkedés iratait tették le Tildy Zoltán asztalára, amelyeknek bizonysága szerint Vásáry államtitkár nem a törvény szellemében, hanem azt semmibe véve intézkedett, rendszerint a kisemberek kárára.

Ki lesz Vásáry József utóda? Ki kerül abba az államtitkári

székbe, amelyet még Debrecenben, az első Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakában juttattak Vásáry Józsefnek, Telekháza egykori nagybérlőjének? Egyelőre senki sem tudja bizonyosan, ki lesz az utód, de annyi bizonyos, hogy van pályázó. Első helyen emlegetik Z. Nagy Ferencet.

Dobi István késő este adja át az üzenetet, hogy reggel kilenckor keressem fel Tildy Zoltánt, akinek fontos közölnivalója van. Sejtem, hogy valamiféle pozíciót szánnak nekem. A pártvezér azzal kezdte, hogy koalíciós megállapodás alapján engem szemeltek ki a földművelésügyi államtitkári posztra.

Megköszöntem az irántam való bizalmat és elmondtam Tildy Zoltánnak: nem érzek magamban annyi erőt, hogy ezt a felelősségteljes és nehéz beosztást elvállaljam. Újságíró vagyok és továbbra is a sajtó területén szeretnék maradni.

– Te most tulajdonképpen hol dolgozol? – kérdezte a pártvezér.

Elmondtam, hogy a *Kis Újság* állományába tartozom, de ténylegesen a Falurádió reggeli adását szerkesztem. Hozzátettem, hogy nem érzem jól magam báró Kray István és társai körében, akik az utóbbi időben messze kanyarodtak attól a szemlélettől, amit én vallok. Nem szeretek egy tálból cseresznyézni olyan emberekkel, akik sohasem ültettek cseresznyefát, de az alját sem kapálták.

Tildy Zoltán tudja, hogy miről van szó, és nyomban nekem szegezi a kérdést: miért húzom ki magam olyan feladatok alól, amit a Kisgazdapárt számomra kijelöl? Miért nem fogadtam el annak idején a párt falusi hetilapjának, az *Igazság*nak a szerkesztését?

Volt ezekben a kérdésekben némi harag is.

Mondom, hogy azt a beosztást én nem utasítottam vissza, nem is utasíthattam, mert azt a munkakört nekem soha senki nem ajánlotta fel.

Erre Tildy felemeli a telefonkagylót és hívja a sajtófőnököt, Dernői Kocsis Lászlót. Dernői Kocsis megerősíti mindazt, amit az imént mondtam, mely szerint velem senki sem

közölte, hogy az *Igazság* szerkesztését vegyem kézbe. Azt Nagy Ferenc fiára, a kis Ferire ruházták rá.

Hogy ezzel az üggyel kapcsolatosan mi történt a kulisszák mögött, annak részleteit nem ismerem. Tényként viszont el kell mondanom, hogy mikor Nagy Ferenc miniszterelnök Svájcba utazott és bejelentette, hogy nem tér vissza Magyarországra, engem bíztak meg az *Igazság* vidéki kiadásának szerkesztésével. (A fővárosnak szóló kiadást korábban is Parragi György szerkesztette.)

Semmelweis utca 9.

Ebben a házban van az *Igazság* szerkesztősége és kiadóhivatala is. Beszélgetek a szerkesztőség dolgozóival, szemlélődöm és egyelőre mindent hagyok a régiben. A lap példányszáma több mint százezer, terjedelme a papírkészlettől függően változik. Ha bővében vagyunk a papírnak, tizenkét oldalt adunk, ha szűkében, bocsánatot kérünk az olvasótól és nyolc oldallal indítjuk útjára a lapot. Mi tagadás, a rotációs papír hiánycikk és a száztízezer példány még nyolc oldal esetén is sokat eszik.

A szerkesztőség egyik szobájában lakik László István, a lap vezető munkatársa, akinek összeférhetetlen természetű felesége már az első napokban galibát okozott. Aztán itt vannak azok a koloncok, amelyeket – bármennyire szeretném is – máról holnapra nem lehet levetni. Dernői Kocsis Lászlót, a pártsajtó legfőbb irányítóját kérdezem, de ő lényegében nem mond semmit.

Csoór Lajos, a lap egykori tulajdonosa jön fel a szerkesztőségbe és bejelenti, hogy neki anyagi követelése van, méghozzá nem is kevés. Huszonötezer forintjának azonnali kifizetését kéri, amit a régi előfizetők címanyagának átengedése, az adrémalemezek átadása fejében neki kézhez kell kapnia. De van egyéb követelése is. Az új szerkesztőség a lap jól bevált címét, sőt a rovatok fejléceit is átvette, amiért ugyancsak fizetnünk kell. Kérem az írást erről a megállapodásról, de ilyen okmányt Csoór Lajos nem tud felmutatni. Kérdezgetem azokat a munkatársakat, akik régebben is az *Igazság* szerkesz-

tőségében dolgoztak, hogy mit tudnak erről az ügyről. Senkinek sincs tudomása semmiről. Aztán előkerül elődöm, ifjú Nagy Ferenc íróasztala fiókjából egy megállapodás, amely szerint a Kisgazdapárt ötven Napóleon-aranyat, illetve annak mindenkori értékét fizeti a volt laptulajdonosnak az átadott címanyagokért. Ám a kifizetésről s a többi követelésről nincs írásos bizonyíték.

Ismét bebizonyosodott, hogy okos emberek a jogászok. A Kisgazdapárt jogtanácsosa azt kéri Csoór Lajostól, hogy ebben az ügyben lépjen érintkezésbe magával Nagy Ferenccel, akivel 1945 tavaszán megállapodott. Ha a levél megérkezik arról, hogy a követelés jogos, a Kisgazdapárt nyomban kiutalja a pénzt.

Csoór Lajos óg-mög, majd előttünk tépi össze a jogtanácsos által megadott címet, Nagy Ferenc külföldi címét.

Gond, ezernyi gond, amelyet a lappal kapcsolatos teendők jelentenek. Vakarom a fülem tövét és futok a csepeli kikötőbe, ahol – ha szerencsém van – talán tudok keríteni néhány bála újságpapírt. Persze oda a Miniszterelnökségtől kapott kiutalási jegyen túlmenően némi ajándékot is kell adni. Enélkül nem érkezik idejében nyomdába a papír és úszik a lap, viszont a nyomda a késésért borsosan számláz.

Panaszkodom Balogh István miniszterelnökségi államtitkárnak, aki ugyancsak kisgazdapárti képviselő és minden hájjal megkent, rutinos politikus. Ő a papírügyek legfőbb intézője, és vele lehet okosan beszélni. Azt javasolja: alkalmazzon a szerkesztőség félállásban egy embert, de nem akárkit, hanem a papírraktár fő-fő vezetőjét. Legyen ő az *Igazság* papírfelelőse. Ez a megoldás sem kerül többe, mint a borravalózás, viszont így a lap gyorsan és biztosan megkapja a kiutalt papírmennyiséget. Így alkalmaztunk egy csepeli tisztviselőt, aki hetenként személyesen kísérte be a rotációs papírt az Athenaeum Nyomdába.

A papírellátás gondja ezzel megoldódott, de a lap postai expediálásával továbbra is gondok vannak. A távolsági vonatokra csak annyi újságköteget vesznek fel, amennyi a járatok

postakocsijaiba könnyedén belefér. A többi sajnos lemarad, nemegyszer ott is felejtődik valamelyik raktárban, ahonnan már csak remittendaként kerül ki.

Újabb akció indul annak kiderítésére, hogy kit lehetne mozgósítani a gyors és pontos szállítások biztosítása érdekében. Kiderül, hogy a Keleti és a Nyugati pályaudvar különkülön expedíciós állomásnak számít, így mindkét helyen alkalmazni kell egy-egy ügyintézőt. Mi mást tehetünk?

Honnét jut minderre anyagi fedezetünk? Hiszen az előfizetési díjak alacsonyak, a hirdetésekből befutó pénz felét pedig az ügynökök vágják zsebre, így onnét is csak vékonyan csordogál a pénz. Nincs más megoldás, mint hogy leépítjük azokat a külső munkatársakat, akiknek munkáját nélkülözni lehet. Aztán új rovatokat nyitunk. Olyan rovatokat, amelyek az olvasók igényeit fokozottabban elégítik ki.

Dr. Buga László orvos barátomat nem kell külön biztatni. Új ötletekkel jön és „Rendelés előtt" címmel új egészségügyi tanácsadó rovatot indít, amelynek már az első hetekben nagy sikere van. Az ország minden részéből jönnek a tanácskérő levelek, és Buga doktor minden levélre lelkiismeretesen válaszol. Gépírónője nincs, így maga kopogtatja le a tanácsadó leveleket.

Rendszeresen adunk tájékoztatót az országos vásárokról, a termelői árak piaci alakulásáról, és közérthetően adjuk közre a körmönfont fogalmazással kiadott rendeleteket. Hírt adunk minden olyan akcióról, amely valamilyen vonatkozásban érinti az olvasókat. A lap elavult cirádás fejlécét átrajzoltatjuk, szakítunk minden régimódival, megragadunk minden alkalmat arra, hogy újságunk a változó világ hű képét tükrözze.

László István kiválik a lap kötelékéből és Antalffy Gyula barátom veszi át az olvasó- és tördelőszerkesztő munkakörét. Kósa János is sok ötlettel segít. Ő az az újságírótípus, aki témaválasztásban és gyorsaságban egyaránt a leghasználhatóbb munkatárs. De kitűnően dolgozik Forster Miklós is, akit a hírrovat szerkesztésével bíztam meg.

Jóleső érzéssel állapítjuk meg, hogy az új köntösben, új fej-

léccel, gyermekrovattal megjelenő lap népszerűsége ugrásszerűen emelkedik. Három hónap alatt tizenötezer előfizetővel gyarapodott olvasóink száma, levelezésünk pedig a háromszorosára emelkedett. Antalffy Gyuszi azt javasolja, hogy az olvasótáborból korábban kialakult irodalombaráti kört pályázat kiírásával serkentsük további munkára. Aki jól forgatja a tollat, akinek irodalmi ambícióin túlmenően tehetsége is van, az ne kallódjon el. A kiírt pályázatra tömegesen érkeznek olyan írások, amelyek elbírják a nyomdafestéket, amelyeket leközlünk lapunkban. Az irodalmi kör tagjait külön oklevéllel, a leközölt verseket, novellákat pedig tiszteletdíjjal jutalmazzuk.

Most is igazolódott az a régi közmondás, hogy amit a vámon kiadunk, az tízszeresen vagy talán húszszorosan is bejön a a réven.

Az irodalmi kör tagjainak sorából lépett elő aktív újságíróvá Major Lajos kollégám, aki Somogy megyéből, Gamás községből indult és akivel a *Szabad Föld* szerkesztőségében több mint egy évtizedig dolgoztam együtt.

A Kisgazdapárt vezetői lényegében nem szóltak bele a szerkesztésbe. Jónak tartották a lap politikai, szellemi irányvonalát, de ezt inkább csak magánbeszélgetések alkalmával közölték velünk. Dernői Kocsis László is elbizonytalanodott. Ha bármilyen ügyben kérdeztük, inkább csak a vállát vonogatta.

A párt vezetőinek minden idejét igénybe veszik a különböző koalíciós tárgyalások, amelyek az egész belpolitikai életet érintik. Ezen túlmenően a vezetők között olyan személyi ellentétek is támadnak, amelyekkel korábban senki sem számolt. No de hagyjuk ezeket, s kanyarodjunk vissza a Kisgazdapárt háza tájára, amelyet találóan úgy jellemzett Dobi István, hogy hiányzik róla az igazi gazda, akinek mindenen rajta van a szeme és semmit sem felejt ki a számításból. Tildy már nem tekinti magát gazdának, Dobi is eléggé belefásult a sok nehézségbe, ami nemcsak neki, hanem mindenkinek kijutott.

Az 1945-ben újra zászlót bontott Parasztszövetségben – ahol Kiss Sándor és Vörös Vince állt a szervezkedés élére –

ugyancsak sok a politikai probléma. Ez a szervezet, amely a felszabadulás előtti parasztság minden rétegét közös táborba szólította és saját területén az ellenállási mozgalmat szervezte, most a Kisgazdapárt házi szövetségévé zsugorodott. Holott a szervezési apparátus, a propagandagépezet és a taglétszám is jóval nagyobb, mint volt annak idején. Hetilapja van a szövetségnek, a *Magyar Parasztélet* és tágas központja a Báthori utcában.

Dobi István mérgelődik, mert a szövetségben sok olyan ember dolgozik – méghozzá nem alacsony beosztásban –, akiről nem tudja, hogy honnét jött és kit képvisel. Vannak, akik politikai érvényesülésük megalapozására, de akadnak olyanok is, akik üzleti tevékenységük felvirágoztatására próbálják felhasználni a Parasztszövetséget. Mások a parasztság egységes érdekképviseleti szerveként emlegetik, de erről még a Nemzeti Parasztpárt vezetőivel sem sikerül közös nevezőre jutni. A kommunisták és a szociáldemokraták viszont hallani sem akarnak róla. Az UFOSZ (Újgazdák és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége) és a FÉKOSZ (Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége) – mindkettő a szegényebb sorsú paraszti rétegeket képviseli – minden faluban szemben áll a Parasztszövetség helyi szervezetével, s a felső fórumokon ugyanezt tapasztalja az ember, ha a koalícióban levő pártok vezetőivel beszél.

Magam is nevetségesnek tartom, hogy a Parasztszövetség hatáskörének kiterjesztése, illetve az egységes paraszti érdekképviseleti fórum kialakítása ügyében két olyan ember folytatott megbeszéléseket, akik 1945 előtt még csak pártoló tagjai sem voltak a Parasztszövetségnek. Az egyik: Halács Ágoston, az Országos Mezőgazdasági Kamara egykori elnöke, akivel ugyancsak sok összeütközésünk volt, részben a kalászos gazdák tömörülése, részben a Parasztszövetséggel szemben elfoglalt vaskalapos állásfoglalása miatt. A másik: Z. Nagy Ferenc, akiről már korábban megírtam: fenntartásai voltak a Parasztszövetséggel kapcsolatban.

Persze nem mentek sokra a másik oldalon ülő tárgyalópartnerekkel.

Aki nem szokott hozzá az egymást követő támadások feszült légköréhez, az könnyen elveszti a nyugalmát, és aki a nyugalmát elvesztette, az – bármennyire igyekszik győzni – rendszerint veszít.

Márpedig a Kisgazdapárt háza táján nem volt nyugalom. A Baloldali Blokk gyűléseinek szónokai és sajtóorgánumai támadták a Kisgazdapártba húzódó reakciót. Valamiféle tisztogató bizottság alakult a Kisgazdapárt központjában, de máig sem sikerült megtudnom, hogy kik voltak ennek a bizottságnak a tagjai. Mindössze az derült ki, hogy Kis László, a pártközpont egyik sokat nyüzsgő korifeusa vezető szerepet játszott a bizottság munkájában. Javaslatukra olyan tiszta jellemű és Dobi István baráti köréhez tartozó képviselők kerültek a kizárandók listájára, mint Gulácsy György és Cseh-Szombathy László.

Hasonló jelenségek és ezekkel a jelenségekkel együtt járó kilépések és kizárások jellemezték a Nemzeti Parasztpártot is.

A helyzetet az nehezítette, hogy ezek a pártok nem tudtak lépést tartani a balratolódással, s ennek hatása ugyancsak érződött az 1947-es képviselő-választások előkészületeinél. Dobi István baráti körben kijelentette: nem számíthatunk a választások után parlamenti többségre, de arra igen, hogy egységes álláspontot tudunk a politikai élet fórumán képviselni.

Módosítottuk a választójogi törvényt, amelynek lényege az volt, hogy a demokratikus fejlődés ellenségeit és az összeesküvőket kizártuk a választók sorából. Ezt követően 1947. július 25-én feloszlott az országgyűlés, majd augusztus 31-én sor került az új választásokra. A Kisgazdapárt az elnyert hatvannyolc mandátumával a száz mandátumot nyert kommunisták mögött a második helyen végzett a koalíciós pártok közül. Mintegy kétmillió szavazatot vesztettünk el, s ezeknek a szavazatoknak a többsége a jobboldalt képviselő új pártoknak jutott.

Dobi István úgy vélte – és úgy hittük még jó néhányan –, hogy a Kisgazdapárt megtépázott kévéje nem bomlik tovább. Tévedtünk, mert a folyamat nem állt meg. A hitelesség ked-

véért el kell mondani, hogy a bomlást sok olyan külső körülmény is segítette, amelynek mozgatóerőit akkor még nem ismertük.

A Kisgazdapárt különböző testületeiben tapasztalt elkedvetlenedés és az ezzel együtt járó visszahúzódás nem érződött hetilapunk, az *Igazság* olvasótáborában. Érkeztek ugyan kérdező s a pártélet lanyhulását kifogásoló levelek, de az előfizetők nem pártoltak el. Ennek magyarázatát én abban láttam, hogy az egyszerű falusi és tanyasi olvasók sajátjuknak tekintették a lapot, amely nemcsak politikai kérdésekben, hanem az információk eljuttatásában és kulturális ügyekben is azt próbálta nyújtani, amit az olvasó várt.

Bevallom: keveset foglalkoztunk a munkásosztállyal és annak érdekeivel. Azt a paraszti szemléletet erősítettük, hogy első a kenyér, aki pedig az ország mindennapi kenyerét megtermeli, az a társadalmi rétegek rangsorolásában nem lehet az utolsó.

Emiatt kaptam fejmosást Dobi Istvántól, aki arra hívta fel figyelmemet, hogy a kenyér megtermeléséhez szükséges gépeket, de még az aratóbakancsot is a munkások csinálják. Ők gyártják a műtrágyát, nekik köszönhetjük, hogy arról a mélypontról, ahova a háború következtében jutottunk, a felemelkedés útjára léphettünk.

A Parlament folyosóján hangzott el ez a beszélgetés, ahonnan Dobi István kinézett a városra és a Duna fölött átívelő új hídra mutatva csak ennyit mondott: ezt sem a kukoricakapálók építették!

Támadások érik lapunkat jobbról és balról is. Balról a Kommunista Párt hetilapja, a *Szabad Föld* veti szemünkre, hogy kevés szavunk van a koalíciós politika támogatására. A *Szabad Föld* főszerkesztője személy szerint engem is támad. Glosszában válaszolok és ezzel még jobban elmérgesítem a két lap közötti civódást.

Vagy talán mégsem.

A szerkesztéssel és a kiadóhivatali teendőkkel kapcsolatos gondok jóformán minden időmet fölemésztik. De azt az el-

vemet, hogy hetenként egyszer kimenjek vidékre, nem adom fel. Az utazás előtt rendszerint átnézem az olvasóktól érkezett leveleket, amelyek között mindig akad érdekes híradás. Ezek nyomán gazdaköröket látogatok, mintagazdák kezdeményezéseit szemlélem, és a földhözjuttatottak örömeiről, gondjairól írok.

Szerintem ez a leghálásabb riporttéma egy falusi hetilapnak. Írok, zörgetek és ahol van rá lehetőség, segítek. A képviselőség rangot jelent. Így könnyebben nyílnak ki előttem a párnázott ajtók, amelyek mögött némi jóakarattal orvosolni is lehet a panaszokat.

De vannak olyan problémák is, amelyeken egyelőre a legjobb szándékú vezető sem tud segíteni. Ezeknek a problémáknak egy része abból ered, hogy a földosztás során jóformán sehol sem vették figyelembe azt, amit nem lett volna szabad szem elől téveszteni. Igaerővel nem rendelkező, idős földigénylők ott kapták meg parcellájukat, ahova nem hallatszik ki a déli harangszó, ahonnan egy szekérfordulóért annyi pénzt kér a fuvaros, hogy azon akár a termést is megvehetné az újgazda.

Erről beszélgetek Veres Péterrel, ennek orvoslására próbálunk lehetőséget keresni, hiszen mindketten tudjuk, hogy égetően fontos a megoldás. Ám egy lépést sem jutunk előre, inkább csak mérgelődünk.

A bizalmatlanság légkörében

Zsigmond bátyám, aki pártonkívüliként szemléli a falumban is fel-fellobbanó ellentéteket, ritkán szánja rá magát a levélírásra. Most viszont olyan levelet kapok tőle, amelyből árad a keserűség. Levelében elsősorban nem saját sérelmeit teszi szóvá, hanem azokat a basáskodásokat, amelyek jóformán az egész falut fölháborították. Én is tudom, mások is elmondták már, hogy a tanácsházán olyan emberek kerültek

vezető beosztásba, akiket – ácsi tájszólással mondva – máshonnét meztelenül szalasztottak.

Hazalátogatok Ácsra és megpróbálok szót érteni a falu vezetőivel. De csak magamra haragítom őket, anélkül, hogy a törvénytelenségek megszüntetését még csak kilátásba is helyeznék. Kár volt hazamenni, mert a helyzet csak rosszabbodott, s ráadásul a bátyámat is bajba kevertem. Látogatásom után a szülőfalumban élő rokonságomra, elsősorban a bátyámra fújják a tüzet a tanácsháza parancsolói.

– Ne légy naiv és ne rohanj fejjel a falnak. Nem maradnak ott sokáig azok az emberek. Ki kell böjtölni azt az időt – próbált vigasztalni Sipos Gyula, és emlékezetembe idézte, hogy forradalmi időket élünk.

Mindez az 1947-es parlamenti választások után történt, amikor a világhírű angol regényíró, H. G. Wells közismert regényének címét idézve divatossá vált megkérdezni: mi lesz holnap? Ezt a kérdést tették fel nekem Kunszentmiklós határában, a bösztöri olvasókörben is, ahova vendégnek hívtak a tanyaközpontban élő olvasóköri tagok.

November második felében jártunk. Már zöldelltek az őszi vetések, betakarították a répát, a kukoricát, de őszi szántást keveset láttam. Pedig még nem fagyott ki az eke a földből, ilyen időjárás mellett más esztendőkben bizony nem tétlenkedtek a szántóvetők.

A belpolitikai élet berkeiben azonban már megindult a jégzajlás.

Híre járt, hogy a két munkáspárt hamarosan kimondja az egyesülést, és azt követően napirendre kerül több nagy jelentőségű politikai kérdés tisztázása is.

Az olvasókörben összegyűlt emberek elsősorban arra voltak kíváncsiak, hogy milyen irányt szab az államvezetés a mezőgazdaságnak, s mi lesz a földdel? Lesz-e államosítás vagy minden marad a régiben?

Nem kerteltem. Elmondtam, hogy a Parlament folyosóján ugyanezt kérdeztük néhány kisgazdapárti képviselőtársammal együtt Rákosi Mátyástól, de nem kaptunk rá határozott fele-

letet. Majd hozzátettem, hogy a kisparcellás gazdálkodásnak nincs nagy jövője. Nemcsak nálunk, hanem azokban az országokban sem, amelyek a kapitalizmus útján járnak.

Elmagyaráztam, hogy nincs szó a termőföld állami tulajdonba vételéről, amit egyik-másik helyen rebesgetnek. Mindenki maga dönthet arról is, hogy belép-e a termelőszövetkezetbe, vagy kívül marad. Őszintén szólva, nem kísérte szavaimat lelkesedés. Az arcokon ott ült a bizonytalanság, és a sorjázó kérdésekből nem volt nehéz kiolvasni, hogy az országnak ezen a szegénységtől megcsikart vidékén is félnek az emberek a közös gazdálkodástól.

Szóba hoztam az egyházi iskolák államosításának ügyét, próbáltam témát váltani. De a bösztöri olvasókörben senkit sem érdekelt az állam és az egyház közötti vita. A kérdezők újra meg újra visszakanyarították a beszélgetést a mezőgazdaság jövőjére, arra, hogy mi lesz holnap.

Egy hét múlva ugyanazzal a kérdéssel állítok be Dinnyés Lajoshoz a Miniszterelnökségre, amelyet tucatnyi változatban és nyersebb fogalmazásban nekem adtak fel a bösztöriek. A miniszterelnök kedélyesen anekdotázik, de a mezőgazdaság jövőjével kapcsolatosan nem nyilatkozik. Viszont hallok tőle egy s más olyat, ami engem közvetlenül érint. Azt mondja, hogy a hazai sajtót revízió alá kívánják venni Rákosiék.

Mikor és miképpen?

Részleteket egyelőre ő sem tud, de azt javasolja, menjek át Nógrádi Sándor miniszterelnökségi államtitkárhoz, akihez a sajtóügyek tartoznak. Tőle talán többet hallhatok.

Nógrádi államtitkár barátságosan fogad, méregerős feketével kínál, és az iránt érdeklődik, hogy mi újság a Kisgazdapárt berkeiben. Mondom, hogy senki nem tud semmit, és – ahogy ilyenkor történni szokott – sok kósza hír kering, de valamennyit nehéz ellenőrizni. Röviden megemlítem bösztöri tapasztalataimat is, azt az elbizonytalanodást, amit az egykori parasztszövetségi olvasókörben a hogyan tovább kérdésében éreztem.

– Jó lenne megnyugtatni ezeket az embereket, mert a bizonytalanság nem fokozza a munkakedvet, pedig arra nagy szükség lenne.

– Arra ne célozgassunk, hogy minden így marad, ahogy most van. A kommunisták azt akarják, hogy minden jobban legyen, mint volt. Igazad van, hogy a termelésben tervezett nagy változtatások előtt szükség lenne a jó talajelőkészítésre, hogy jó földbe hulljon a mag – válaszolt az államtitkár, mire én elmondtam neki, próbáltam ebben a kérdésben szóra bírni Rákosi Mátyást, de nem volt hajlandó nyilatkozni.

Nógrádi Sándor meglehetősen bosszús hangon csak ennyit mondott: Rákosi elvtárs nem közlékeny ember. Én arról sem tudok, hogy a lapok megszüntetése, illetve összevonása hivatalos fórumon szóba került volna. De ha ezt rebesgetik . . .

A tavasz tovább növelte a politikai jégzajlást, amelyben külön-külön jégtáblán sodródtak a Kisgazdapártból kivált vagy kirekesztett politikai csoportok. Ezt megelőzően azonban történt egy s más, amit mindenképpen el kell mondani. Nagy vitát váltott ki egyházi és politikai körökben az a terv, hogy az egyházi iskolákat államosítják. Jól emlékszem, a Parlament folyosóján mellém lépett Barankovics István, aki a rövid életű Demokrata Néppárt programjával került be az 1947. szeptember 16-ra összehívott országgyűlésbe. Barankovics ingerült volt, és dorgáló hangon figyelmeztetett:

– Jóska, jó lesz, ha vigyáztok, mert nem babra megy a játék. Az iskolák államosításába beletörik a bicskátok.

Én erre a jóslatra a magam ingerült hangnemében azt válaszoltam, hogy nekem ugyan nincs bicskám, de van véleményem. Én az egyházi iskolák államosítását olyan lépésnek tartom, amelyet nem szabad halogatni. Különben sem értem, miből akarja az egyház az iskolákat fenntartani, ha ehhez hiányzik az anyagi bázisa. Furcsa lenne, ha az állam pénzén fenntartott iskolákban az egyház irányítása alatt maradna a tanítás.

A Ház elé kerül az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényjavaslat és megkezdődik a vita, amelyben nem kímé-

lik torkukat a felszólalók. Jól emlékszem arra a botrányos jelenetre, amikor a törvény megszavazása után Slachta Margit, a Keresztény Női Tábor elnevezésű klerikális politikai csoport vezére tüntetően ülve maradt, mikor az egész Ház a Himnuszt énekelte.

A botrányos jelenet után a Parlament folyosóján mint újságíró megkérdeztem Slachta Margittól: mi késztette erre a hazafias érzelmeinket mélyen sértő cselekedetre? A képviselőnő hebegett és adós maradt a válasszal. Viszont a mellette álló és ugyancsak a Keresztény Női Tábort képviselő Gróh József kimondta, amit Slachta Margit elhallgatott. Szinte kiabálva közölte: mi itt a római katolikus egyházat képviseljük, nem pedig azokat, akik maguk mögött állnak. Mi a cselekedeteinkért isten előtt vállaljuk a felelősséget, és akkor énekeljük a Himnuszt, amikor jónak látjuk.

Persze a klérus képviselőitől senki sem várt tapsot az iskolák államosításának törvénybe iktatásakor, de azt sem, hogy a Himnusz éneklésekor ülve maradjanak.

Közben híre megy, hogy állítólag küszöbön áll a Nemzeti Parasztpárt és a Kisgazdapárt falusi hetilapjának, a *Parasztújság*nak és az *Igazság*nak a felszámolása.

Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél.

Jó alkalomnak ígérkezik a mendemondák tisztázására az a vacsorával egybekötött politikai tanácskozás, amelyre engem Dinnyés Lajos miniszterelnök hívott meg. Többek között ott van Rákosi Mátyás és a Nemzeti Parasztpárt részéről Szabó Pál, a *Parasztújság* főszerkesztője is. Az ő elgondolása, hogy kérdezzük meg Rákosit: mi az igazság a két hetilappal kapcsolatos híresztelések körül. Rákosi Mátyás jó kedvében volt, de semmi érdemlegeset nem mondott. Azt hajtogatta, hogy kevés a papír és mi azt a keveset sem használjuk fel úgy, ahogy kellene. Sok a buta hirdetés és kevés az okos cikk. Hasznosabban kellene az újságpapírral gazdálkodni.

Szabó Pál kirukkolt a kérdéssel: a falusi hetilapok ezek szerint megmaradnak? A válasz erre a kérdésre is kitérő volt.

Szentiványi Lajos bácsival ülök együtt a Magyar Világ

Étteremben. Ő mint pártigazgató azon töri a fejét, hogy miképpen lehetne a Kisgazdapárt vidéki szervezeteiben felélesztení a nyüzsgést. Szerinte erre az lenne a legalkalmasabb eszköz, ha színielőadások, szavalóestek, mulatságok tartására serkentenénk a fiatalokat. Ezzel elejét lehetne venni a további lanyhulásnak. Az akció sikeréhez hozzájárulhatna az *Igazság* szerkesztősége. Közöljünk kultúrprogramokat, javasoljunk színműveket előadásra, népszerűsítsünk játékos vetélkedőket.

Közlöm Szentiványi Lajossal, hogy gondban vagyunk, mert kevés a papír, csak nyolc oldalon tudunk megjelenni, így nehéz lesz hetenként két oldalt biztosítani ennek a kétségtelenül jó ügynek.

– Majd én elmegyek Rákosihoz és beszélek vele. Biztosítlak, hogy lesz papírotok bőven – nyugtatott meg a pártigazgató, akinek úgy látszik, fogalma sem volt arról, hogy mit terveznek a legfelső vezetésben.

Katona Jenő, aki Dessewffy Gyula távozása után került a Kisgazdapárt napilapja, a *Kis Újság* élére, azzal nyugtatgatott, hogy ne adjak a lap megszüntetésével kapcsolatos mendemondákra. Pártunknak van annyi érdeme és akkora súlya, hogy megakadályozzon minden olyan törekvést, ami a *Kis Újság* és az *Igazság* megszüntetését tűzi ki célul.

Kiderült, hogy nem rémhír, hanem közeli tény a három koalíciós párt falusi hetilapjának összevonása. Dobi István 1948. december 18-án közölte velem, hogy megegyezés jött létre a falusi hetilapok dolgában. Ennek lényege az, hogy 1949. január elsejével összevonják a *Parasztújság*ot, az *Igazság*ot és az UFOSZ–FÉKOSZ által kiadott heti értesítőt a *Szabad Föld*del. A jogutód átveszi a másik három lap címanyagát, irodai fölszerelését, és ezt az érdekelt lapok kötelesek utolsó számukban bejelenteni.

Mi lesz azokkal az újságírókkal és szerkesztőségi, kiadóhivatali alkalmazottakkal, akikre az összevonás után nem tart számot a *Szabad Föld*? Ezt tárgyaljuk Szabó Pállal, a *Parasztújság* főszerkesztőjével és úgy beszéltük meg, hogy lehe-

tőleg senkit sem engedünk az utcára tenni. A megbeszélések, amelyeket ebben a kérdésben a *Szabad Föld* főszerkesztőjével folytatunk, megnyugtatóak. Szabó Pál lesz a főszerkesztő, Fehér Lajos a felelős szerkesztő, én pedig főmunkatársként dolgozom, s nevem fölkerül a lap impresszumára. A Parasztpárt sajtójának erősségei közül két munkatárs, Sipos Gyula és Szentkirályi János kerül át a *Szabad Földhöz*. Így végeredményben négyen vagyunk a felszabadulás előtti *Kis Újság* gárdájából: Fehér Lajos, Sipos Gyula, Szentkirályi János és én. Átvette a *Szabad Föld* az *Igazságtól* a jól bevált orvosi tanácsadó rovatot, amelynek vezetését továbbra is Buga Lászlóra bízták.

Érdekesen alakult a terjedelmében is megnövekedett *Szabad Föld* példányszáma. Az *Igazság* százötezer előfizetővel gyarapította a lap olvasótáborát, a *Parasztújság* pedig harmincezerrel. Így az új köntösben megjelenő koalíciós lapnak kétszázezerre emelkedett a példányszáma.

Jó riporterek, kitűnő publicisták, a demokrácia építésében érdemeket szerzett emberek voltak együtt a *Szabad Föld* szerkesztőségében. Urbán Ernő, Dobozy Imre, Csanádi Imre, Galambos Lajos teremtő erőt jelentettek. Külső munkatársként Veres Péter, Sarkadi Imre, Tersánszky Józsi Jenő dolgozott a lapnak. Ám rövidesen egész sor olyan váltás következett, ami nem emelte a lap színvonalát és nem erősítette a politikai célkitűzések megvalósítását sem.

Velem közölték: átirányítanak a Földművelésügyi Minisztériumba és ott majd megkapom az új beosztásomat. Ám a munkakönyvemet nem kaptam kézhez, s nem küldték át a minisztériumba sem.

Kínos helyzet, bizonytalanság és fokozódó depresszió. A szóban közölt elbocsátást követő harmadik héten Fehér Lajos elküldte értem a szerkesztőség gépkocsivezetőjét, Gyurcsó Józsefet, hogy azonnal menjek föl, mert beszélni akar velem. Bizonyosra vettem, hogy munkakönyvemet adja a kezembe, de nem ez történt.

Mikor beléptem, a főnök felállt, kezet szorított velem és

közölte: üljek le az íróasztalom mellé. Töltött két kupica pálinkát, koccintottunk és – mintha mi sem történt volna – mindent ott folytattam, ahol abbahagyatták velem.

Kiszámíthatatlanok az utak, amelyeken járunk, megbotlunk, ahol gáncsot is vetnek meg talpra is segítenek. A távol töltött félhónapnyi időt nemcsak kifizették, de a következő prémiumosztáskor én kaptam a legnagyobb összeget.

A MEDOSZ központi épületében székel a szerkesztőség és ez sok kellemetlenséget jelent mindannyiunknak. Hogy kitől indult el a vádaskodás, nem lehetett megállapítani, de tény, hogy súlyos vádakat koholtak a *Szabad Föld* szerkesztősége ellen. A vádlottak padjára kerültünk, társadalmi bíróság ítélkezett a *Szabad Föld* kollektívája felett.

Este kezdődött és késő éjszakáig tartott a nyilvános főtárgyalás. Először a „magánvádlók" mondták el, hogy a *Szabad Föld* szerkesztősége a régi világot akarja visszacsempészni. Az újságírók strandra járnak, a tetőteraszon sütkéreznek, trágár módon beszélnek, nem tartják be a munkaidőt, csak jönnek-mennek, de nem dolgoznak.

Ellenem az volt a vád, hogy kalapot hordok és nem veszem tudomásul, hogy micisapka a viselet. Aztán azt is eltűröm, hogy az altiszt képviselő úrnak szólítson. Bánk Tibornak azt vetették szemére, hogy mindenkinek „adj isten"-nel köszön, Szentkirályi János pedig úgy káromkodik, mint egy kocsis. A legsúlyosabb vád Berecz József barátunkkal kapcsolatban hangzott el, aki állítólag egyezményes jelet intett egy olyan adakozásra, amelyet akkor nemzeti ügynek tekintettek.

Ari Kálmán kolléga, akit a társadalmi bíróság elnökének jobbjára ültettek, éjféltájban leszállt a bírói emelvényről és kijelentette: nem vesz részt a társadalmi bíróság döntésében, mert a vádakat indokolatlannak tartja. Ám az ítéletet ennek ellenére meghozták és ki is hirdették. Berecz Józsefet kétévi nevelő munkára ítélték. A vékonydongájú újságíró kikerült a Csepeli Vasgyár meleghengerdéjébe, a többi vádlott pedig kisebb-nagyobb fenyítéssel, illetve dorgálással úszta meg a bírósági tárgyalást.

Szerencsére az egész szerkesztőséget megbélyegző és az újságírók egy részét erkölcsileg és anyagilag is sújtó ítélet ellen benyújtott óvásnak helyt adtak magasabb fórumokon.

Az óvást Fehér Lajos nyújtotta be, aki a társadalmi bíróság tárgyalásán azért nem vehetett részt, mert abban az időben külföldön tartózkodott. Persze a vádaskodókat és a hamis tanúkat – akik szigorú büntetést érdemeltek volna – senki sem állította bíróság elé.

Ki figyelt akkor ilyen kicsinységnek tetsző, de valójában minden rendes embert megbotránkoztató ügyre?

Kirakatperek tartották izgalomban az országot. Összeesküvéssel vádoltak olyan embereket, akik a kommunista eszmét hűen szolgálták. Ezekhez a perekhez mérten semminek tetszett a mi ügyünk. De azé a komáromi vasúti lámpatisztítóé is, aki azért keresett fel, hogy vessem latba képviselői tekintélyemet, és ne engedjem őt egy buta vicc miatt börtönbe záratni.

Hol volt már a régi képviselői tekintély?

Kérdezem a testileg meggyötört és lelki egyensúlyát vesztett embert, hogy mi a bűne? Elmondta, hogy egy közszájon forgó Rákosi-viccet adott tovább. Azt a viccet, amit hónapokkal korábban Dinnyés Lajos szájából hallottam. Az ítélet indoklásában csak az szerepelt, hogy a lámpatisztogató az ország vezetőit rágalmazta és a Magyar Népköztársaságot becsmérlő kifejezésekkel izgatott a fennálló rend ellen.

Az anekdotázó vasutas hiába fellebbezett. Hat hónapra leültették, de a büntetésnek ezzel nem szakadt vége. Kiszabadulása után nem vették vissza a vasúthoz, mert az ellene hozott ítéletnek volt egy olyan passzusa is, hogy munkahelyén csak az előző beosztásánál alacsonyabb munkakörben dolgozhat. Ámde ő a vasutas ranglétra legalacsonyabb fokán állt, ahonnan már csak az utcára lehetett őt tenni. Oda is tették.

Még a lámpatisztító eseténél is szomorúbb dolgot írtak meg szerkesztőségi címemre Kiskundorozsmáról, ahova aztán leutaztam.

Az történt, hogy egy idős tanyasi asszony, miközben a to-

jásbegyűjtő helyre igyekezett, megbotlott és elesett. Az idős nőt úgy szedték fel a járókelők, és a beadásra szánt százhúsz tojás összetört. Erre vádat emeltek ellene a begyűjtés szabotálása miatt, s lányát – aki a szegedi húsüzemben dolgozott – édesanyja botlása miatt azonnali hatállyal elbocsátották. A bíróság másodfokon ugyan felmentette az idős asszonyt a szabotálás vádja alól, de a család egyetlen kenyérkeresőjét nem vették vissza munkahelyére.

Előttem ismeretlen okból internáló táborba került az a munkatársam, aki korábban az *Igazság* szerkesztőségében a titkárnői teendőket látta el. Dózsa Eleket, a Kisgazdapárt szőnyi szervezetének egyik oszlopos tagját családostul együtt amiatt vitték a Hortobágy szélén felállított internáló táborba, mert május elsején kiment dolgozni a mezőre. Ez volt az indok, de az igazi ok valószínűleg egészen más volt.

A Rajk-per tárgyalása előtt idézést kapok. A kézbesítés időpontja este tizenegy óra, s az idézés másnap reggel hat órára szól. A kapuban alaposan megvárakoztatnak. Csak tíz óra tájban kerülök fel a kihallgatást vezető polgári ruhás tiszt elé, aki hellyel kínál és azzal kezdi, hogy ismerem-e Klein Antal volt kisgazdapárti képviselőt, és mikor találkoztam vele utoljára.

Mondom, hogy ismerem, de mostanában nem találkoztam vele. Lehet annak már vagy két esztendeje, hogy utoljára beszélgettünk. Miről? Arra bizony már nem emlékszem. Talán a mezőgazdaságról.

Újabb kérdések következnek.

Ismerem-e Burgert Róbertet és mikor jártam utoljára a Dél-Dunántúlon?

Előveszem a zsebnaptáramat, amelybe minden utazás dátumát följegyzem, de abban az elmúlt két-három hónap során nincs nyoma Tolna megyei utazásnak.

A kihallgató tiszt félbeszakít, lényegtelennek tetsző kérdéseket tesz fel, aztán az íróasztalába nyúl és kezembe ad egy gyűrött papírlapot, amelyen egy gúnyvers, Guba Mihály sírverse olvasható. Ismerem ezt a nem éppen lírai hangvételű

bökverset. Hetekkel ezelőtt kézről kézre járt a Kisgazdapárt központjában ... Guba Mihály nem sokat törődött vele.

– Úgy tudom, hogy jó barátságban vannak azzal, akiről ezt a gyalázó verset a maguk ellenségei terjesztik, hogy lejárassák a demokráciához hű kisgazdapárti politikusokat. Mi a véleménye: Guba Mihály rászolgált arra, hogy ilyen szennyirattal gyalázzák őt életében?

Mondom, hogy Guba Mihály nem mimóza lélek. Így valószínű, hogy nem sértődött meg, mikor elolvasta a sírversét. Közben azon gondolkodom, hogyan került ez a papír a kihallgató tiszt íróasztalfiókjába. Egyelőre fogalmam sincs, de annyi bizonyos, hogy nem a „sértett" küldte, s főként nem a célból, hogy nyomozzanak a szerző után. Morfondíroznék tovább is, de újabb kérdések következnek, és újabb iratok kerülnek elő a nyomozó fiókjából, de ezeket már nem adja kezembe. Lapozza, nézegeti, aztán újra visszakanyarodik a Klein Antallal történt találkozásomra. Afelől érdeklődik, hogy jártam-e valaha Klein Antal borospincéjében. Rázom a fejem. Nyugodt vagyok, elmúlt az idegességem, de szorít, sürget a hólyagom. Mondom, hogy mennem kéne. A nyomozó tiszt kedélyesen kezet fog velem, beszólít egy ajtónállót, aki lekísér a kapuig.

Kint vagyok a szabad levegőn. Az első telefonfülkéből értesítem családomat, hogy fél óra múlva otthon leszek. Tegnap óta nem volt a számban se étel, se ital, még talán a nyálam sem nyeltem le, de most nem érzem, hogy üres a gyomrom. Gyalog indulok el a Duna irányába a pesti parton. Élvezem a friss levegőt, és nem tudom hova tenni ezt a beszélgetést.

A szerkesztőségben is tudnak kihallgatásomról, mert az egyik kollégának még az éjjel telefonáltam. Nem az én lakásomból, hanem egy utcai fülkéből.

Néhány nap múlva olvasom a lapokban, hogy a perbe fogott Rajk László Klein Antal szőlőjében találkozott Jugoszlávia politikai vezetőivel, és állítólag abban a présházban tárgyaltak, amelynek én ugyan a színét sem láttam, de a nyomozó szerint látnom kellett volna.

Tovább romlott a szerkesztőség légköre, nőtt a feszültség, amelyet az egyre sűrűbben ismétlődő házi pénzbüntetések is fokoztak. Százforintos bírságolásokkal kezdődött a dolog, de előfordult, hogy egy-egy sajtóhiba becsúszása miatt ötszáz forintot is kiróttak a vétkesnek vélt újságíróra. Egy alkalommal én is bekerültem az „ötszázasok" közé, mert a peronoszpóra elleni védekezéshez két százalék töménységű oldatot javasoltam, holott esetleg másfél százalékos oldat is hatásos lehetne. No de a rézgálicoldat receptjét nem az újságíró, hanem a legjobb növényvédelmi szakemberek állították össze.

Alma, gumipitypang, gyapot és batáta

Lehetséges, hogy megint vakvágányra fut a mezőgazdaság felfűtött gőzöse? Vannak, akik ezt jósolják, de én nem sokat adok az újtól örökösen húzódozó és a régit dicsőítő jósokra. Persze az is igaz, hogy aki járatlan úton indul, az sohasem lehet biztos a dolgában. Ámbár semmi sem bizonyos. Ahogy az egyik ókori bölcs mondotta: még az sem bizonyos, hogy semmi sem bizonyos.

No de ne filozofáljunk, hanem vegyük sorra a tényeket.

Ilyen felemás állapotban, ahogy most van, nem maradhat a magyar mezőgazdaság. A nagytáblás gazdálkodás útjára léptünk, de kisüzemi módszerekkel dolgozunk. Továbbra is kapával akarjuk kiirtani a gyomot, holott a kapa nem a nagy táblákhoz illő eszköz. Emlegetjük, hogy a világ legjobb búzája a Bánkúti 1201-es, pedig ez a fajta ma már nem versenytársa az időközben külföldön kinemesített új búzafajtáknak. A Bánkúti búza nem tartozik az igazán jól fizető fajtákhoz, mint ahogy a mi Aranyözönnek keresztelt kukoricafajtánk sem.

Soroljam tovább? Semmi értelme.

Az újért vállalni kell a kockázatot, a siker nem hull az ölünkbe csak úgy mennyei manna módjára.

Sajtótájékoztató a Földművelésügyi Minisztériumban. Az eligazítást a minisztérium legfőbb növénytermesztési felelőse tartja, akit a Gödöllői Agrártudományi Egyetem egyik tanszékének éléről hoztak a minisztériumba, s akit az új növénytermesztési vonal apostolaként emlegetnek.

Hogy valóban mi ez az új vonal?

Közérthetően előttem még senki sem fejtette ki. Inkább csak magyarázták. Ám ezekben a magyarázatokban volt némi szerepe a szakmai tolvajnyelv fitogtatásának. Mi tagadás, ettől informátorunk sem mentes. Ilyeneket mond:

– A holnapot ne tévesszük össze a mával, mert ugyebár a kettő között lényeges különbség van. Ezt önök is tudják és bizonyára azt is, hogy az emberiség örökké nem topoghat egy helyben. Kezünkben van a természet átalakításának fegyvere, a sarki levegő áramlásának útjába gátat emelünk és kaput nyitunk a meleg óceáni légtömegek beáramlása előtt... megváltoztatjuk éghajlatunkat. Ezzel – ha máról holnapra nem is, de – belátható időn belül biztosítani tudjuk, hogy akkor süt a nap és akkor esik az eső, amikor arra szükség van.

– A világméretű átalakításhoz a tervek már elkészültek, a végrehajtás ütemezése is megtörtént... ez ugyebár természetes?

Bizonyítás következik. Persze csak papíron.

Hadsegédje asztallap nagyságú térképvázlatot terít elénk. Vörös és kék nyilak meg nagy zöld foltok sokasodnak Európa és Ázsia egyberajzolt térképén. A zöld foltokon az új meteorológiai adatok.

– A természet átalakításával egyidőben nekünk is fel kell készülnünk a termelésszerkezet megváltoztatására. Ugyebár önök is tudják, hogy miről van szó. Arról, hogy az új helyzetnek megfelelően új növényfajtákat kell meghonosítanunk, illetve kitenyésztenünk. Erre kell most erőinket összpontosítanunk.

Az előadó újra hadsegédje felé fordul és neki mondja, hogy terítse ki a kettes számú térképet, ami Magyarország

új haszonnövényeinek területi elosztását körvonalazza. Ezt követően kartonlapokat húz elő, amelyek az új növények tervezett térhódításáról adnak előzetes hírt. Kovadó gyapot, citromfaerdő, nagy bugát nevelő csumiz, halomba rakott batátagumók, virágzó gumipitypang és teacserje rajza kerül egy-egy termelési körzetre.

Majd így folytatja:

– Önöket azért kérettük ide, hogy terveinket részletesen ismertessék olvasóikkal. Mert kérem a tanyasi és falusi emberek makacsok, még saját érdekükben sem akarnak előbbre lépni. Holott a népgazdaság érdeke és a táplálkozás rendje is azt követeli, hogy ne csak almát meg barackot, hanem citromot és narancsot is termeljünk, illetve fogyasszunk. Kender helyett gyapotot termelünk, és a gumi nyersanyagát biztosító pitypangot is hazai termésből fogjuk fedezni... Ez ugyebár érthető.

Informátorunk ezután bejelentette, hogy az új növények meghonosításával egyidőben megkezdődik nagyüzemi termesztésük is. A hazai növénytermesztési kutatóintézetek már rákapcsoltak az új vonalra. A fertődi intézet munkatársai, élükön Porpáczy Aladár igazgatóval, a citrom és narancs telepítésére állnak rá. Iregszemcsén Kurnik Ernő igazgatóra bízták a gumipitypang hazai termesztésének ügyét, a batáta pedig a Kisvárdai Kutatóintézetbe kerül. A gyapottermesztés feladatainak megoldására, illetve irányítására Székkutason létesítenek külön kutatóintézetet. Az intézet vezetőjét dr. Derera Miklós személyében már kinevezték. Ugyanakkor a Földművelésügyi Minisztériumban S. Hegedüs László barátomra bízták a szóban forgó új növényi kultúrák kézben tartását.

A *Szabad Föld* szerkesztőségében elmondom Fehér Lajosnak, miről volt szó a minisztériumi tájékoztatón, s hogy lapunkat külön is felkérték: foglalkozzon többet a növénytermesztés szerkezeti átalakításával, közelebbről az új növényekkel. A felelős szerkesztő már tud az új vonal propagandájának tervéről és azt mondja: csináljunk nagy tüzet, hogy mindenki odafigyeljen.

Őszintén szólva, én korainak tartom ezt a tűzrakást, no de...

Egy hét múlva fölkeresem Kecskeméten dr. Mészöly Gyulát, a Duna–Tisza közi Kertészeti Kutatóintézet igazgatóját és megkérem, mondja el véleményét az új vonalról. A Kossuth-díjas kutató nem kertel, őszintén beszél és többek között ezeket mondja:

– A vérbeli kutató sohasem elégedhet meg azzal, ami már megvan. Neki az a feladata, hogy keresse azt, ami még nincs meg, amire viszont holnap vagy holnapután már szüksége lesz az embernek. Ez fokozott mértékben vonatkozik kertészeti és szántóföldi növényeinkre, amelyeknek választékát így vagy úgy, de évszázadok óta igyekszünk növelni. Oshonos növényeinket így egészítettük ki például a kukoricával, a paprikával és így került hozzánk az akácfa és a lucerna is. Most – úgy látszik – egyszerre szeretnénk pótolni azt a mulasztást, amit hosszú évtizedek alatt követtünk el. Mert – ki kell mondani – az elmúlt száz esztendő folyamán bizony nem gondoltunk arra, hogy új növényi kultúrákat honosítsunk meg.

– Ezek szerint helyes úton járunk – próbáltam összegezni a hallottakat, de Mészöly professzor még nem fejezte be mondanivalóját.

– Ezt én egyelőre nem állíthatom, mert szerintem a kutatónak előbb meg kell bizonyosodnia arról, hogy az új növény a hazai viszonyok között megállja a helyét, csak ennek a bizonyítéknak a birtokában szabad a termesztés bevezetéséről beszélni. Ezek a bizonyítékok sem a gyapot, sem a citrom és narancs, sem a gumipitypang dolgában még nincsenek a kezünkben. Én ezért nem raknék nagy tüzet ma, hanem megvárnám, míg a nagyüzemi kísérletek eredménnyel járnak.

– És a természet átalakításával kapcsolatos elgondolások?

– A természet kialakult rendjét csak lépésről lépésre lehet megváltoztatni. A hazai időjárás átalakításához – a mezővédő erdősávok létesítésével – ugyan hozzákezdtünk, de ez még csak egy apró lépés. Én nem vagyok olyan optimista, és

a természet, az emberi környezet átalakításához vezető utat sokkal hosszabbnak vélem, mint azok, akik csak úgy máról holnapra kaput kívánnak nyitni a napsütés és általában a jó idő előtt.

Az interjú, amelyet Mészöly Gyulával készítettem, nem jelent meg a *Szabad Föld*ben, mert a felelős szerkesztő túlságosan óvatosnak, sőt az új vonallal szemben állónak vélte.

Riportút Baranya megyébe. A Mecsek déli lejtőin árkokat ásnak. Az árkok falát – mint az első világháborús lövészárkokét – sövénnyel fonják be. A méternél mélyebb árkok alját megtöltik termőfölddel, és abba másfél arasznyi citromfacsemetéket ültetnek, majd pedig valamiféle csodaszerrel injekciózzák. A csodaszer neve gibberellin, ami állítólag gyorsítja a növekedést, egy-két esztendővel lerövidíti a termőre fordulást.

Kérdezem az árokásókat és a kiültetést végző kertészeket: hisznek-e abban, hogy a Mecsek oldalában néhány év múlva citromot szüretelnek? Erre az egyik idős kertész visszakérdez:

– Miért? Maga talán elhiszi?

Újabb minisztériumi tájékoztató a honosításra behozott új növények első évi terméseredményeiről. A bejelentés lényege: valamennyi növény kitűnőre vizsgázott. Informátoraink a szóbeli közlés alátámasztására mintacsomagokat osztanak szét az újságírók között: egy-egy kilónyi batátát, ami külsőre a burgonyához hasonlít. Az ajándék felét továbbadom Fehér Lajosnak, aki másnap dicsekedve mondja, hogy megsütötte, megette és ízlett neki. Ami azt illeti, az íze más volt, mint a mi megszokott burgonyánké, de a termelők véleménye is eltér az információban hallottaktól.

Széles körű propaganda folyik az új termelési vonal népszerűsítéséért. A Földművelésügyi Minisztérium tájékoztató füzetek tömegét adja ki s küldi szét a megyei és járási tanácsok mezőgazdasági osztályaira. A propagandafüzetek ott állnak a hivatalokban halomba rakva, mert szétosztásukhoz már nincs meg a kiépített hálózat. Erre nem figyelhet a minisztérium.

Brosúrák jelennek meg a hagyományos növények termésfokozásának módszereiről is. A keresztsoros búzavetést, a négyzetes, fészkes kukoricavetést, a pótbeporzást és még jó néhány olyan új eljárást ismertetnek, ami – ha van rá munkaerő – bővebb termést ígér. A baj ott van, hogy egy hold kukorica kézi erővel végzett pótbeporzása három-négy munkanapot emészt fel, mégpedig olyan időszakban, amikor különben is sok a tennivaló. Így az a termelőszövetkezet, amelyik nyolcszáz hold kukoricát vetett, az aratás időszakában legalább kétezernégyszáz napszámot áldozhatna rá, ha ugyan az aratás és a szénabetakarítás ezt engedné.

Hasonló a helyzet a kalászosok keresztsoros vetésével is. Ha a táblákon nemcsak hosszában, hanem keresztben is járatjuk a vetőgépeket, valóban egyenletesebb lesz a növények tenyészterülete, de a vetési idő pontosan a kétszeresére növekszik. Márpedig az őszi munkák dandárjában, a gépesítés szűk keresztmetszete miatt ezt nem engedhetik meg maguknak a mezőgazdasági üzemek.

Jámbor István, a Földesi Rákóczi Termelőszövetkezet elnöke beszélt erről Dobi Istvánnak, aki csak annyit mondott: ami az egyik helyen jó, az esetleg nem válik be a másik vidéken. Ti vagytok a gazdák, ti döntsétek el, hogy mit miként csináltok.

A következő évben Földesen már nem alkalmazták ezt a sok időt és munkaerőt igénylő módszert, s ennek ellenére kiváló termést adtak a búzatáblák. Igaz, hogy ehhez az optimálisan jó időjárás is hozzásegített. Az eredményes gazdálkodásért magas kitüntetést kapott Jámbor István. A kitüntetés átadása után megkérdeztem az elnököt, hogy minek köszönhetik a sikert?

A válasz meglepett. Jámbor Istvánt azért tüntették ki, amiért meg is büntethették volna. Ők ugyanis kisebb területet vetettek el búzával, mint amennyire a megyei tanács kötelezte őket, s amennyit ők a kimutatásban feltüntettek. Amennyivel kevesebb volt a búza vetésterülete, annyival több volt a lucernáé, és abból a kétszázötven hold többlet-

lucernából egész esztendőben gond nélkül takarmányozhattak. Így több lett a hús meg a vaj, de ugyanakkor vastagabban is trágyázhattak a búza alá. A bőséges trágyázás pedig nem hazudik.

Az eredmény: kisebb területről több búza került a magtárba, mint amennyit a sóványabb talajok nagyobb terület esetén fizettek volna.

Szél fúvatlan nem indul.

Ezt a régi közmondást ismétli előttem Szabó Kálmán barátom, aki a szeszgyárakhoz tartozó célgazdaságok főagronómusaként dolgozik. A közmondás mindenképpen helytálló, csak azt nem tudjuk, hogy a szelet ki fújta meg, ki indította útjára? Szükség van a friss tavaszi szélre, ami a zord tél után felolvadt havat eltakarítja, a sarat felszárítja. Ámde a tavaszi sár sokkal gyorsabban szárad, ha az ember segíti a szárítást, ha nem húzódik vissza, hanem teszi a dolgát, fogasol, boronál. Most viszont majdhogynem mindenki elhúzódik, csak elvétve segíti egy-két ember a sár felszáradását.

Lehet, hogy az egyik vagy a másik módszer – amit a brosúrák javasolnak – nem válik be, de ami jónak ígérkezik, eredményt hoz, azt ne vessük el. Ki kellene állni sarat szárítani, ahol erre szükség van. De le kellene vonni felső fórumokon is a tanulságot, és aminek nincs értelme, azt ki kellene húzni a hivatalos listáról.

Megint Dobi Istvánt keresem és mondom neki, hogy a merevség, ami a különböző új növényféleségek és termékfokozó módszerek dolgában tapasztalható, mindenképpen káros. Ha van rá lehetőség, próbáljon odahatni, hogy ne csak a brosúrák szaporodjanak, hanem a jó módszerek is terjedjenek el. Azok az új növényféleségek, amelyeknek meghonosítása nem okoz különösebb gondot és nagyüzemi termesztésük kifizetődőnek ígérkezik, nyerjenek fajtaelismerést. (Ez az Országos Fajtaminősítő Intézet feladata.) Amit viszont nem lehet a hazai kultúrnövények sorába illeszteni, azt ne erőltessük. Ugyanezt kellene tenni a termés fokozására javasolt módszerekkel is.

– Megpróbálom, de nem lesz könnyű változtatni azon, amit a mezőgazdaság struktúrájának átalakítására már elfogadtak. Azt hiszem, ebben a kérdésben nem lesz elegendő, ha én szólók. Írjátok meg ti is, hogy nincs minden rendjén, hogy ne fussunk túlságosan előre – mondja Dobi István, miközben egyik cigarettát a másik után nyomja bele néhány szippantás után a hamutartóba.

Újabb esztendő múlt el, de az „új vonal" maradt a régiben.

Gyapottermesztési bemutató Hódmezővásárhely határában. Derera Miklós, a kutatóállomás vezetője a várható termés nagyságát latolgatva bejelenti, hogy egy hold gyapot termésének forintértéke felér tizenkét hold búzáéval. Ám a bemutatott gyapottábla nem sokat ígér. Fáznak a palánták, megcsikarta őket a hideg tavasz és a sok májusi eső. A kutató hangoztatja, hogy ez csak átmeneti állapot, ha kisüt a nap, egykettőre megerősödnek a növények. Majd meglátjuk.

Országos gyapotszedő versenyt rendeznek és ennek ismertetésére a *Szabad Föld* szerkesztőségét is felkérik. A gyapotszüret ideje azonban még nem érkezett el – helyesebben szólva a szüretnek már naptár szerint meg kellett volna kezdődni, de az időjárás mostoha és a gyapot nem kovad. Riport nélkül térünk haza, bosszankodunk.

– Kimentek még egyszer. A versenyről nekünk kell elsőként tudósítást adni. Hogy miként szervezitek meg a riportot, az a ti dolgotok – mondotta a felelős szerkesztő.

Másnap újra elindulunk kovadó gyapotot keresni. Kisújszálláson, Karcagon, Hódmezővásárhelyen ugyanaz a kép fogad, mint három nappal korábban Békés megyében. Nagy vargabetű a térképen . . . átmegyünk Baranyába, a Sátorhelyi Állami Gazdaságba, ahol állítólag már megkezdődött a szüret. A gazdaság főagronómusa közli, hogy szüretről szó sincs, inkább csak próbaszedésről. Egyelőre csak annyit gyűjtöttek be a termésből, amennyire a különböző vizsgálatok elvégzéséhez szükségük van a kutatóknak. Berendi Ferenc fotóriporternek fölcsillan a szeme és munkához lát. A főagronómust

megkéri: mozgósítsa a gyapotszedő lányokat és a fényképezéshez vitessen vissza egykilónyi gyapotot, a többit majd ő elintézi. Nagy üggyel-bajjal visszarakunk vagy ötven csomót azokra a cserjékre, amelyeket Berendi Feri fotózásra kijelölt. A lányok kötényt kötnek és imitálják a gyapotszüretet.

Kép már van, de mit lehet erről írni?

Végül a gazdaság igazgatójával megállapodunk, hogy lapzártáig várunk a kovadásra. Ha addig kivirul a gyapottábla, jöhet a riport. Az időjárás kegyeibe fogadott bennünket. Lapzárta előtt Sátorhelyről telefonon közölték: megkezdődött a gyapotszüret, nincs akadálya a képes riport megjelenésének.

Az új termés fogadására épített tárolók azonban nem teltek meg. Rosszul vizsgázott a „fehér arany".

Hajlamos vagyok arra, hogy a sikertelen próbálkozásokat – amelyeknek én nem kezdeményezője, csak krónikása vagyok – saját magamnak tekintsem és miattuk napokig, sőt hetekig lógassam az orrom. Nehezen tudok ezekből a hullámvölgyekből kievickélni. Ezt tudják rólam szerkesztőségi kollégáim is, és közülük Sipos Gyula dobja a mentőövet.

– Te Jóska, elfelejted, hogy minden reggel felkel a nap és nem marad minden olyan sötétben, ahogy most látod. Ne csinálj problémát abból, hogy kovad vagy nem kovad. Ebben az országban nemcsak sikertelen kísérletek folynak, hanem vannak eredmények is. Most kaptam értesítést Szamostatárfalváról, ahol javában folyik az almaszüret. Menjünk el együtt, nézzük meg Nagy Sándor barátunkat, az almatermesztés apostolát, aztán hazafelé bekukkantunk a Hortobágyra is.

A négynapos riportútra nem viszünk fotóst, s nem döntünk arról sem, hogy mit írunk, miről tudósítunk. Sipos Gyuszi különben sem szereti az előre kicentizett témákat, amelyek a helyszínen rendszerint másként alakulnak, mint ahogy a szerkesztőségi értekezleteken megfogalmazzuk.

Nagy Sándort Nyíregyházán vesszük fel gépkocsinkra. Sándor barátunk megszállottja a szabolcsi almatermesztés fejlesztésének és ismerője minden szabolcsi falunak, minden kis homokbuckának. Felsőfokon beszél a homok jövőjéről, arról,

hogy a nagy almáskerteket Balkánytól Záhonyig egyetlen „almaországgá" olvasztja össze, és Európa gyümölcsöskertjében minden szabolcsi ember meggazdagszik.

Piroslik a jonatánerdő, szerekek jönnek velünk szembe és a magasra rakott ládák ezreiből az alma csodálatosan jó illata árad. Nagy Sándorral madarat lehetne fogatni, s a jó hangulat engem is kizökkent abból a letargiából, amelyet az előző hetek sikertelen gyapotszüretе plántált belém.

– Itt százhúsz holdat telepítünk, emide starkingerdő kerül. Már a tél folyamán hozzákezdenek a gödrök kiásásához, ha ugyan nem lesz méteres hó. Meglátjátok, tíz év múlva mi lesz itt. Hűtőházakat építünk, tároljuk a termést és csak akkor dobjuk piacra, ha már kitavaszodik. Akkor kétszer annyit fizetnek az almánkért, mint ősszel, amikor nagy a kínálat. A rázós utak helyébe autópályákat építünk, mert a gyümölcs sem szereti, ha kátyúkban bukdácsol a szállító jármű. Ígérjétek meg, hogy pontosan tíz év múlva ismét eljöttök, s velem együtt bejárjátok almaországot – lelkendezett Nagy Sándor.

Megígértük, de a találkozó valamilyen okból elmaradt, és most már nem is lehet nyélbe ütni, hiszen Nagy Sándor és Sipos Gyula barátom is itthagyott bennünket.

Szamostatárfalván mindenki az almáskertekben dolgozik. Az iskolás lányok és fiúk külön brigádokban. Tegnap a lányok szedtek többet, tegnapelőtt pedig a fiúk. Az osztályozás az asszonyok dolga, a ládákat a férfiak rakják a szekerekre. Ennyi alma még nem termett soha a Szamosháton, és ilyen jókedvű szüretelőkkel még nem találkoztam, pedig évtizedek óta járom az országot.

A termelőszövetkezet kertésze zsebében hordja a következő évek telepítésének menetrendjét, amelynek megvalósításához jelentős összeggel járul hozzá az állam.

Nagy Sándor a tenyerét dörzsöli, én pedig beírom a jegyzetfüzetembe, hogy az alma – négyszáznyolcvan hold almatermése – máris boldog faluvá avatta Szamostatárfalvát.

– Ezt kell csinálni – hajtogattam magamban, miközben Nyíregyháza felé döcögött velünk a gépkocsi.

Másnap a Hortobágyon néztünk körül. Debrecentől a Látókép Csárdáig szomjaztunk. Ott megittunk három deci bort, s elbeszélgettünk a Keleti-főcsatorna építőivel. Aztán kimentünk az újonnan épült halastavakhoz, riogattuk a vízre ereszkedő „orvhalász" madarakat, lestük az érkező vadludakat, amelyek ezres csapatban lepték el a Hortobágyot.

A lehalászás már megkezdődött.. Hortobágy halat küld az ország asztalára.

Az igazgató titkárnőjének mutatjuk újságíró-igazolványunkat, de az most hajítófát sem ér, mindenhova külön belépőt kellene váltanunk. Ezt követelik, ez keseríti az újságíró munkáját. A titkárnő kezünkbe adja a látogatók fogadását szabályozó miniszteri utasítást, amelynek értelmében a gazdaság területére engedély nélkül nem léphet idegen.

No de miféle titkai lehetnek Hortobágynak?

Bút felejteni beülünk a Kilenclyukú híd közelében levő csárdába, ahol a pincér nemcsak étellel-itallal, hanem hasznos tanáccsal is ellát bennünket. A jó tanács úgy hangzik, hogy keressünk egy olyan embert, aki mindent tud a Hortobágyról.

Tíz perc múlva ott ülünk az egyik ágazatvezető irodájában, aki egyike azon szakembereknek, akik nemcsak a mai, hanem a tegnapi Hortobágyot is jól ismerik. Sőt – amint később kiderült – a holnap Hortobágyáról ugyancsak sok érdekes információt tudnak adni.

Az ágazatvezető három színes térképet terít ki az asztalra. Az egyiket 1940-ben készítették, s külön megjelölték rajta az ősgyepet, a szilaj ménes és a rideg gulya legeltetési területét, az ősi szálláshelyeket, a kutakat, no meg a csárdákat is. Külön tüntették fel a puszta nevezetességeit, a délibábos Hortobágyot, ami még a walesi herceget is idevonzotta. A második térképen annak a tíz esztendőnek az eredményeit láthatjuk, amelyek a korszerű nagyüzemi gazdálkodás során születtek, míg a harmadik térkép a távlati tervekről ad gazdag információt.

– Ide új állattenyésztő telepet építünk, emitt pedig múzeum lesz, rezervátum a régi Hortobágy állatfajtáiból. A szürke magyar marha és a csavart szarvú fekete racka birka, no meg a mangalica sertés olyan látványosság lesz, amit a régmúlt idők emlékeként őrzünk. A Kilenclyukú híd mellett, a régi szekérállásban gyűjtjük össze a Hortobágy pásztoréletének régi emlékeit és látványos lovasnapokkal mulattatjuk a hídi vásárokra érkező közönséget – egészíti ki a távlati térképen feltüntetett terveket az ágazatvezető.

Sipos Gyula nem állhatja meg szó nélkül és közbekérdez:

– No de mire lesz jó mindez, ha csak a minisztérium engedélyével, no meg némi protekcióval lehet körülnézni? Minek a vásár, ha nem jöhet ide a vevő?

Az ágazatvezető mosolyog és megnyugtat bennünket, hogy a tilalom előbb vagy utóbb megszűnik. Akik az éberségre hivatkozva elrendelték, hogy a Hortobágyot csak belépővel lehet látogatni, rájönnek arra, amit mi már tudunk. Nevezetesen arra, hogy a Hortobágyot nem lehet elzárni a kíváncsi világ szeme elől. És hát az sem titok, amit itt meg kívánunk valósítani.

Terepjáró gépkocsin megyünk ki a halastavakhoz, ahol az egykori pásztorok ivadékai combig érő gumicsizmákban topognak és a jó szemű halász biztonságával állapítják meg: hol gyülekeznek a pontyok, hol akad nagy zsákmány a merítőhálóba. Igaz, hogy most mindezt az újságírók kedvéért teszik, akiket a kifogott zsákmányból másfél óra múlva halászlével kínálnak.

Borban oldódik az emberek nyelve.

Míg az illatos és kissé csípős halászlét kanalazgatjuk, a halászmester elmondja, hogy jó a kereset, csak hát messzire van az ember a világtól. Se szórakozási lehetőség, se olyan bolt, ahova sóért, ecetért beugorhatna a hortobágyi halász.

– Ezt sem hagytuk ki a tervekből – nyugtatja a mestert vendéglátónk. – Tíz éven belül önálló községgé alakul Hortobágy.

Azóta bebizonyosodott: az ágazatvezető igazat mondott.

Gépállomás, földindulás és lóirtás

Nincs róla statisztikai adat, de megbízható becslés szerint több mint húszmillió kisparcellára tagozódott az ország földterülete. Itt érdemes megjegyezni, hogy az 1945-ös földtörvény hatszáznegyvenkétezer jogos igénylőnek hárommillió-kétszázhatvanezer hold földet juttatott, ami az összes művelés alatt álló terület harmincöt százalékát jelentette.

Húszmillió kisparcellára szabdalt ország! Ezt a húszmillió parcellát negyvenmillió olyan mezsgye, illetve barázda határolta, amelyben mezei kártevők fészkeltek és gyomok burjánzottak. Ezek a mezsgyék azon túlmenően, hogy országos átlagban sok ezer parlagot jelentettek, kerékkötőivé váltak a korszerű gazdálkodás kialakításának is.

Aki messzebbre nézett az orránál, az látta: a régi kisparcellás gazdálkodás nem jelentheti a jövő útját. Azt az utat, amely a gépesítés széles körű alkalmazásával, a fejlett agrotechnikai módszerek bevezetésével és az élő munkaerő kímélésével a terméshozamok növeléséhez és végeredményben a boldoguláshoz vezet. Szövetkezni kell, át kell alakítani a termelés szerkezetét, mert különben megrekedünk a nadrágszíjszemléletnél és minden esztendőben egy lyukkal összébb húzhatjuk sovány derekunkon azt a bizonyos bőrövet. Holott a nadrágszíj összehúzásától mindenki fél.

Ha az orvos a betegség gyógyítására műtétet javasol, a beteg rendszerint húzódozik, sőt nemegyszer kijelenti, hogy a műtétről szó sem lehet. De ha látja, hogy elkerülhetetlen, csak aláveti magát és a végén – amikor meggyógyul, amikor érzi, hogy többre futja az erejéből, mint régen – azt mondja: milyen jó, hogy hallgattam az orvosomra.

A megerősödés persze nem megy máról holnapra. Sőt lehetnek a gyógyulásnak olyan periódusai is, amelyek átmenetileg bizonytalanságot, fájdalmat, sőt az orvosokból való kiábrándulást is eredményezik. Ez sem lehet kétséges azok előtt, akik a nagy lépés megtételére készülnek, akik a szövetkezés útját készítik elő.

Gépállomás, földindulás és lóirtás.

Lehet, hogy a hazai agrárpolitika irányítását kézben tartó legfelső fórumon nem ez volt a sorrend, de a három esemény, a gépállomások felállítása, a termelőszövetkezetek alakulásának meggyorsítása és az ország lóállományának irtása annyira egymásba fonódott a mezőgazdaság átalakulásának ezen szakaszában, hogy igen nehéz lenne őket különválasztani. És ez nem is a krónikás feladata.

Beszolgáltatások súlyos terhe nyomta a falvak és tanyák népét. Az a teher nemcsak az elkedvetlenedést növelte, hanem a parlag földek területét is. Aki elkedvetlenedik, azon úrrá lesz az elbizonytalanodás. Innét pedig nincs messze az a bizonyos ingatag állapot, amelyben az emberek egy része erre, a másik része pedig amarra fordul. A makacskodók még makacsabbakká válnak, az előrelátók és a jó szóra hajlók pedig úgy látják, hogy semmi értelme a húzódozásnak. Aláírják a belépési nyilatkozatot, közösbe adják a földjüket, számolnak a nehézségekkel, de biztosra veszik, hogy végül is könnyebb lesz az életük. Nemcsak az övék, hanem az utódoké is.

Mindezekről hiteles tanúként írhatok, hiszen ott voltam a helyszínen. Tudósítottam a *Szabad Föld*et arról a gátszakadásról, aminek eredményeként Kisújszállás, Karcag, Túrkeve és Mezőtúr határában összeszántották a kisparcellákat. De tanú voltam Baranyában, Somogyban, Hevesben és Győr megyében is. Olyan tanú, aki az agitációs módszerek egy részével nem értett egyet, aki a szövetkezeti gazdálkodás kialakítása mellett foglalt állást, de nem hagyta szó nélkül a túlkapásokat sem.

Hadd mondjam el: nem volt könnyű a közös út építésén fáradozók helyzete sem. Először azért nem, mert a falusi, de különösen a tanyasi ember bizalmatlan és az újat – amit még nem próbált ki – mindig bizonytalannak véli. Pláne, ha nem a sógor és még csak nem is a szomszéd, hanem a messziről érkezett agitátorok serege beszél róla. Olyan agitátorok, akik a városokból és az iparvidékekről érkeztek, akik nem élnek – mert nem is élhetnek – a példamutatás eszközével, hiszen a

szövetkezet mellett kardoskodóknak, az ipari munkásoknak se földjük, se igavonójuk, se tehenük, csak szókincsük van. A szó pedig kevesebb a példamutatásnál.

A termelőszövetkezeti mozgalomtól húzódozók fegyvertárában is voltak olyan eszközök, amelyekkel szemben tehetlennek bizonyult egyik-másik agitátor. Leggyakrabban az történt, hogy a családfő napokra eltűnt az agitátorok szeme elől. Akiken a döntés múlott, még éjszakára sem mentek haza. Kihúzódtak a présházakba, elutaztak távoli, főként városi rokonokhoz, s az asszonyoknak meghagyták: ne írjanak alá semmit. A tanácsházára szóló idézésekre érkezők a vállukat vonogatták, de a belépési nyilatkozat aláírásával adósak maradtak.

A házról házra járó agitátorok megfélemlítésére szabadon engedték az addig láncon tartott ebeket. Valószínű, hogy ez adta az ötletet az egyik budapesti ügynöknek ahhoz, hogy zománctáblákat csináltasson ezzel a felirattal: „Vigyázz, a kutya harap!"

Én ugyan az ügynökkel nem találkoztam, de Heves megye községeiben járva, jóformán minden ház kapuján ott láttam a vicsorító buldog képe alól rám kiabáló, figyelmeztető feliratot. Az ügynök magas áron rengeteg táblát adott el olyan családoknak, akik úgy vélték: harapós kutyát nem lehet csak úgy a látogatók elriasztására beszerezni, de a táblát igen. Ráadásul a tábla után ebadót sem vethet ki a hatóság.

A meggyőzés leghatásosabb eszköze a gépállomás lett, helyesebben szólva a traktorok, amelyek jobban és olcsóbban szántottak az igaerőnél. A gépállomások a szántás-vetés és a szállítás munkadíját pontosan a felében állapították meg, mint amennyiért az alkalmi fuvarosok az újonnan földhözjuttatottaknak korábban dolgoztak. Egyszeribe letört a korábban virágzó fogatuzsora, sőt a fogattal rendelkező középparasztok egy része is áttért a traktorra.

Olcsóbb volt a körmös (így becézték a keréken kapaszkodó, vasakkal ellátott Hoffhereket), mint a patás. Az is nagy súllyal esett latba, hogy a gépállomás traktorai az őszi munkák dandárjában a kukoricacsutkákkal teli tengeritarlót is játszva

forgatták le. Erről tartott nekem meggyőző előadást Sári Béla, Écs község egyik legszemfülesebb gazdája, aki a helyi termelőszövetkezet indulásától kezdve évekig állt a közös gazdaság élén. Ahogy akkoriban mondták: ő volt a tszcs elnöke.

Tszcs. Falun, tanyán gyorsan elterjedt ez a kifejezés, majd másfél-két évtized múlva kikopott a közhasználatból. Érdekes, hogy ez a szó addig élt, amíg a termelőszövetkezeti mozgalom gyerekcipőben járt. Mikor aztán a termelőszövetkezetek a korszerű nagyüzemi gazdálkodás bázisaivá fejlődtek, feledésbe merült a régi elnevezés.

Az első gépállomást 1948-ban alakították. Az ország vezetői kettős szerepet szántak ennek a szolgáltató vállalatnak. Az egyik feladat: korszerű gépekkel segíteni a mezőgazdaságot, a másik: politikai bázist teremteni a mezőgazdasági termelőszövetkezetek alakulásához. A gépállomások törzsgárdáját – a szerelőket, gépkezelőket, műszaki irányítókat – az ipari üzemekből, az ipari munkásság soraiból toborozták. Ez a törzsgárda gyorsan kiegészült azokkal a falusi és volt uradalmi gépészekkel, kovácsokkal, lakatosokkal, akiknek talpa alól az uradalmak felosztásával kicsúszott a megélhetés talaja. Zömében ők és az ő fiaik váltották fel a törzsgárdát. Ők ültek fel a körmösök nyergébe, rangot teremtve a traktorosszakmának.

A gátszakadások idején – amikor egyszerre tízezrek léptek a közös gazdálkodás útjára – szinte egyik napról a másikra a termelőszövetkezetekbe került az ország lóállománya. Ámde a közösben már a traktoroké volt az elsőség. A gyeplőt háttérbe szorította a kormány. És azt is figyelembe kellett venni, hogy a közösbe adott lovak számára sem istállót, sem elegendő takarmányt nem tudott biztosítani a termelőszövetkezet. Mit tehettek ebben a kényszerhelyzetben a vezetők? Olyan megoldáshoz folyamodtak, amelyet a későbbiekben, úgy hiszem, mindenki megbánt. Vágóhídra irányították a lovakat.

Országszerte jó néhány olyan termelőszövetkezet akadt, ahol a traktorok térhódításának korszakában sem mondtak le a lótartásról. Utólag bebizonyosodott, hogy ezeket a gazdaságo-

kat nem rántotta gazdasági válságba a lovakhoz való ragaszkodás. Sőt többségüket élenjáró gazdaságként tartják számon. Érdemes megemlíteni, hogy huszonnyolc termelőszövetkezet törzstenyészetté fejlesztette a lóirtás időszakában átmentett kancaállományát, s közöttük olyan is akad, mint a Kiskunfélegyházi Egyesült Lenin Termelőszövetkezet, amelynek bugaci méneséből került ki az 1976-os fogathajtó világbajnokság győztes fogata.

De nemcsak a fogathajtásban elért világsiker bizonyítja a lovak használhatóságát, hanem az a tény is, hogy a dimbes-dombos és meredek lejtős vidékeken a traktor nem tudja teljesen pótolni az állati igaerőt... szükség van a lovakra.

A lovakhoz való emberi ragaszkodás jellemző példáját mondta el nekem Jámbor István, a Földesi Rákóczi Termelőszövetkezet elnöke.

Azokban a napokban, amikor Földesen bekövetkezett a gátszakadás, akadt egy makacskodó, aki alapfeltételként kikötötte, hogy ő a közösben is saját nevelésű lovaival járhasson. Sármányt és Gerlét továbbra is ő akarja hajtani és gondozni. A kikötés első felét, a fogatosi beosztást garantálta a vezetőség, sőt átmenetileg azt is, hogy a két pejkó a háztáji istállóban maradhasson. Ámde a tsz lóállományának további csökkentését nem lehetett elodázni és a szóban forgó két igavonó is áldozatául esett a lóirtásnak.

A lovaihoz ragaszkodó gazda dühbe gurult, tajtékzott és kijelentette: nem fogad el gyalogmunkási beosztást. Ha már a lovaira nincs szükség, akkor azok fölnevelőjére se számítsanak. Ettől kezdve nem találta a helyét, és csak akkor békélt meg a szövetkezettel, amikor ismét lovakat adtak a kezére.

A lovakkal együtt be kellett adni a belépők birtokában levő gazdasági eszközöket is. Persze mindenki az avultat vitte. Rozsdamarta vetőgépek, megrokkant szekerek, farámás fogasok, özönvíz előtt készült fahengerek, törött fogú kukoricamorzsolók kerültek be a közösbe. Ami pedig értékes és használható volt, azt a padlás zugában, a szalmakazalban, vagy éppen a kukoricakóró-kúpban rejtették el, ízeire szétszedve, limlommal betakarva.

A beadott állatok és felszerelések árát az állam által biztosított pénzből fizették ki. Volt aki jól járt, mert azért a használhatatlan limlomért soha senki nem adott volna pénzt. Ugyanakkor az is igaz, hogy a háztájiban visszatartott felszereléseknek sem látták sok hasznát a termelőszövetkezetbe lépett gazdák. Ha nincs ló a háztájiban, akkor mit lehet a sallangos lószerszámmal, a tükrös kormánylemezű ekével kezdeni? Legfeljebb azt, amit az egyik decsi termelőszövetkezeti tag portáján 1962-ben láttam. Ez a gazda házi múzeumot rendezett be visszatartott gazdasági eszközeiből, és úgy mutatta az újságírónak, mint valami kincset, amit a régi világból emlékként hozott.

Akkoriban Keresztes Mihály államtitkárral háromnapos körútra indultunk. Hajdú, Borsod és Szabolcs megye termelőszövetkezeteiben néztünk körül. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a közösbe adott állatállományt miként tudják elhelyezni, takarmányozni, milyen az a gazdasági felszerelés, amelyet a termelőszövetkezetek gazdasági udvaraiba összehordtak.

A legtöbb helyen nem volt közös istálló, még kevésbé takarmány a beadott állatok etetésére. Az is kiderült, hogy a közösben feleannyi fogas, henger, lószerszám és szekér is elég lenne a mezei munka elvégzéséhez, mint amennyit összehordtak. Emlékszem, Hajdúdorogon mindössze harmincöt százalékot tett ki azoknak a gazdasági felszereléseknek az aránya, amelyeket valójában használni is lehetett.

Jó néhány helyen azt tapasztaltuk, hogy az első közös vetéshez szükséges vetőmagot úgy kellett a vezetőségnek kölcsönkéregetni. Pedig a módosabb gazdák kamrájában, padlásán annyi kenyérmag volt tartalékban, hogy abból akár három esztendeig is futotta őröltetésre, a család szükségletére. Aki adott, inkább csak azért adott, hogy lássák: ő nem földhöz ragadt ember, neki van miből adni.

A háztájiban visszatartott vastartalékhoz – ami főként a a jobb módú belépőknél volt jelentős – a közös gazdálkodás első esztendejében jóformán senki sem nyúlt hozzá. Az sem, akinek a kamrájában zsizsik rágta a tavalyi meg a harmadévi tar-

talékot. Ugyanakkor üres volt az ország éléskamrája és a városok, iparvidékek ellátására külföldről kellett kenyérgabonát vásárolni.

A földek tagosítását, vagy ha úgy tetszik, a bevitt kisparcellák táblásítását többnyire úgy hajtották végre, hogy a kívülmaradottak kívánságát nem vették figyelembe. Persze nehéz volt a sérelmeket orvosolni és sok olyan kívülálló egyéni gazda akadt, aki a neki felajánlott csereingatlant nem fogadta el. Így kezdődött a parlagosodás, így szaporodott a műveletlenül hagyott földek területe. Megoldatlan kérdésként meredt a vezetők elé az is, hogy a termelőszövetkezetből kimaradt idős emberek parcelláit senki sem fogta művelésbe. Persze azokét sem, akik a faluból végképp elköltöztek.

A gazdátlanul maradt parlag földek – amelyeket hivatalosan tartalék ingatlanoknak neveztek el – lesoványodtak és elgyomosodtak. Ezeket a területeket újabb tagosítással az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek használatába adták, de eleinte nem sok haszon származott belőlük. Ahol az égi madarak trágyázták a földet, ahol egy szántásba került a mag, ott bizony adós maradt a föld a jó terméssel. Még akkor is, ha jó traktoros ült a Hoffher nyergében és gondos gazda állt a vetőgép mögé.

Gépállomások, gépek és emberek.

Próbálkozások, amelyek sikerrel kecsegtettek. És olyanok is, amelyekről várható volt, hogy nem válnak be. 1951 nyarán a törökszentmiklósi határban találkoztam két traktorossal. Ők szocialista szerződést kötöttek a termelőszövetkezettel, hogy a nekik átadott traktort a jó gazda gondosságával használják, és nem az alkalmazottaktól elvárt, hanem a tulajdonosi viszonyra jellemző módon ápolják, óvják.

Mint aki nagy dolgot fedezett fel, úgy örültem ennek a kezdeményezésnek.

Ám egy hónap múlva a kisújszállási gépállomáson bosszankodtam is.

A *Szabad Föld* szerkesztőségében határozat született, hogy kiemelt témaként foglalkozzunk a traktoroslányok népszerűsí-

tésével. Divatos téma volt a nők egyenjogúságának bemutatása, és úgy véltük, hogy ezt a mezőgazdasági munka valamennyi területén megtehetjük.

Két traktoroslányt akartam bemutatni. Omladozó tanyákat magunk mögött hagyva találtunk rá fotoriporter kollégámmal a traktorosok szállására. Két olajoshordó és a körmös traktor sárba süppedt nyoma jelezte, hogy jó helyen járunk, itt van a leányszállás. Benyitottunk a pihenőhelyre, ahol két vaságy, egy asztal és az asztal közepén egy csokor mezei virág állott, de semmi útmutató arra nézve, hogy a traktoroslányokat hol találjuk meg.

Mint általában, most is a véletlen sietett segítségünkre. A traktorosok brigádvezetője érkezett motorkerékpáron és vállalkozott rá, hogy elkalauzol arra a táblára, ahol a lányok szántanak.

Két lány kezeslábasban, a Hoffher vasnyergében. Az egyik sír, alig értem a szavát. Pedig a pufogó masinákat leállították. A másik is mogorva, s nem akar a fényképezőgép lencséje elé állni. Azt mondja, előbb meg kellene mosakodnia, de nincs a közelben se víz, se szappan. A sírós szava is megered, de amit mond, az egyáltalán nem bizonyíték amellett, hogy a női egyenjogúságot a traktoron is meg tudjuk valósítani.

A fotoriporter zsánerképet szeretne, de ebből aligha lesz valami. Végül a lányokat „munka közben" fotózza. Én pedig töröm a fejem, hogy mit is írjak erről a lehangoló találkozásról, erről a két traktoroslányról.

Fehér Lajos felelős szerkesztőnek magánbeszélgetés során úgyszólván minden visszásságot elmondtam. Ezt is elmondtam, mire ő arra kért: írjam meg hangulatjelentésben és ő azt továbbítja az illetékeseknek. Megírtam.

Mindez akkortájt történt, amikor a tszcs-k tömeges alakulásáról adott hírt a sajtó. A folyamat azokon a pontokon kezdődött meg, ahol az egyéni gazdálkodás gyökerei nem nyúltak le történelmi mélységekbe. Az uradalmak egykori cselédei és az agrárproletársorban sínylődött részes aratók, sommások tömörültek először termelőszövetkezetbe. A szinte már kasztok-

ká merevedett paraszti rétegeződés következtében az indulás időszakában többnyire csak azonos sorsú, egyívású emberek álltak be egy-egy termelőszövetkezetbe. Akkoriban az egykori uradalmi részes aratók és sommások sem fértek meg egy bokorban azokkal a volt gazdasági cselédekkel, akikkel egy gazdát szolgáltak. Ennek egyik oka valószínűleg az volt, hogy az uradalmak idénymunkásai is lenézték a pusztát, ami nem jelentett állandó fészket számukra. De mit tehettek a cselédek? Őket odakötötte az éves kommenció és a kommencióba beleszámító cselédlakás. Nekik nem volt más otthonuk, csak a puszta. Ha ugyan az uraság valamiért meg nem orrolt és ki nem rakta ezért-azért egyik-másik bérescsaládot az otthonából.

1948-ban és az azt követő két-három esztendőben a gépállomás volt az első kohó. Ott olvadt össze a városi üzemből érkezett esztergályos a volt uradalmi gépész-kováccsal és a faluról jött lakatossal. Oda hívták először munkára a volt béresek gyermekeit, akik előbb a vetőgépeken farosként, a gépudvarokban olajpumpa-kezelőként meg takarítóként tették a maguk dolgát.

Emlékszem, az ácsi gépállomás dolgozói öt környékbeli pusztáról, két községből és egy városból, Komáromból verbuválódtak, és jó másfél év elteltével már valamennyien ácsiaknak vallották magukat. Érdemes lenne egyszer – lehetőleg minél előbb – a gépállomásoknak ezt az emberformáló és összeforrasztó szerepét megvizsgálni, hiszen segítségükkel igen jelentős lépést tettünk a társadalmi rétegeződés feloldásában.

Szerkesztőségünk háza táján, a *Szabad Föld*nél is volt ehhez hasonló, de kevésbé sikeres kísérlet az oldódásra. A felelős szerkesztő egész sor újságírójelöltet hozott. Ari Kálmán hat elemivel Kisújszállásról jött és magával hozta azt a szívósságot, ami kevés embernek adatik meg. Griff Sándor a főváros egyik szegény munkásnegyedéből, a ferencvárosi Valéria-telepről került a szerkesztőségbe. Havrilla János Dobozról, Kerepeczki György Békéscsabáról, Dózsa Ilona Vasból, Áfra Júlia Szolnokról, valamelyik gépállomásról került újságíró-gyakornokként a laphoz. Közülük csak két emberről – Ari Kálmán-

ról és Griff Sándorról – tudok. Csak nekik volt erejük és tehetségük ahhoz, hogy jó szemű és kitűnő tollú újságíróvá fejlődjenek.

Hogy mi lett a többiekkel? Visszamentek, megpróbáltak újra beleilleszkedni abba a munkakörbe, ahonnét korábban nagy reményekkel jöttek fel Budapestre.

Nagy volt a jövés-menés azokban az esztendőkben szerkesztőségünk háza táján. Urbán Ernő, Csanádi Imre, Galambos Lajos, Dobozy Imre és Sipos Gyula került kívülre ilyen-olyan indoklással vagy éppen indoklás nélkül. Ahogy akkoriban mondták: a levegőben volt a bizalmatlanság, amelynek felszámolására hiába törekedett a szerkesztőség.

Tehetséges és az eszméhez hű újságírók, kitűnő emberek, többségük a fényes szelek nemzedékéből. Szerencsére nem buktak el végképp, sőt magasabbra emelkedtek. Hárman Kossuth-díjas írók lettek, de a többiek is bebizonyították: jó tollforgatók.

Én sem kerülhettem el a felmondást. Ám amikor kikerültem a szerkesztőség kapuján, a főszerkesztő visszahívott. Mint később kiderült, erre azért került sor, mert az elbocsátás hetében jelent meg egy riportom, amit Rákosi Mátyás is megdicsért, s ez egyben a *Szabad Föld* dicséretét is jelentette.

A főszerkesztő lába alól is kicsúszott a talaj. Vidékre helyezték, de nem újságírói munkakörbe, hanem a Balaton–Nagybereki Állami Gazdaság igazgatójának. Távozása után Szentkirályi Jánost nevezték ki a *Szabad Föld* főszerkesztőjévé, és ezzel le is zárult az a korszak, amit magunk között a jövés-menés időszakának neveztünk.

Utak és állomások

Mostanában szinte nap mint nap eszembe jut édesapám intelme, amelyet annyiszor ismételt el, ahányszor kihúztam a lábam hazulról.

– Aztán nyitott szemmel, de csukott szájjal járj!

Bulgáriai utunk előtt nevetséges módon, hangosan ismételgettem magamnak az apai figyelmeztetést, miközben útiholmijaimat gyömöszöltem kis bőröndömbe.

Még 1948. június elején közölték a Miniszterelnökségről, hogy tagja vagyok annak a kormányküldöttségnek, amely a magyar–bolgár barátsági szerződés aláírására utazik Szófiába. Az útlevél már a kezemben van és az indulás időpontját is közölték, csak azt nem tudjuk, hogy mi lesz az útirányunk, hogy Romániân vagy Jugoszlávián keresztül utazunk-e. Az eredeti terv az volt, hogy Belgrádnak megyünk, ámde időközben rendkívül feszültté vált a viszony a két ország között. Ezt a feszültséget Budapest utcáin öles plakátok jelzik, amelyek Jugoszlávia első emberét, Tito marsallt ellenségnek tüntetik fel.

Az indulás előtti nap estéjén telefonon közlik, hogy reggel hat órakor a Nyugati pályaudvar különvárótermében lesz az eligazítás. Odamegyek, de a küldöttség vezetői közül senkit sem találok a váróteremben. Viszont van ott néhány ismerős, főként újságírók. Kiderült, hogy Rákosi Mátyás és Dinnyés Lajos csak később érkezik és nyomban felszáll arra a különvonatra, amelynek négy vagonjában még a hosszú utazás is kényelmesnek ígérkezik.

Pethő Tibor kollégával, a *Magyar Nemzet* tudósítójával szállunk fel a szerelvényre és elfoglalunk egy kétszemélyes hálófülkét. De korai volt a helyfoglalás, mert a rendezők szigorú párosítási sorrendet állítottak fel és szó sem lehet arról, hogy ezen bárki is önkényesen változtasson. Ettől függetlenül nagy a kényelem és fejedelmi a kiszolgálás.

Elindulás után Rákosi Mátyás végigjárja a fülkéket, és mindenkivel kedélyesen kezet szorít. Nem marad el az ilyenkor szokásos kérdés, amelyre mindenki a szokásos nyájassággal és sablonossággal válaszol: köszönjük, kitűnően érezzük magunkat.

A határállomáson leszáll néhány polgári ruhás kísérő és miközben üzemanyaggal töltik fel Diesel-mozdonyunk tartályait, hívatlan nézelődőként egy pályamunkás kerül a szerelvényünk

mellé. De nem sokáig szemlélődhet, mert gyorsan eltanácsolják, mi pedig továbbindulunk. A személyzet gondosan lefüggönyözi az ablakokat és úgy gördülünk át a határon.

Belgrádi nagykövetünk, aki még a magyar határállomáson szállt fel a különvonatra, beszámol arról a feszült légkörről, amelyet a belgrádi utcák is tükröznek. Jugoszláviában részleges mozgósítás van, állítólag három korosztályt hívtak be. Kinézünk a függönyök keskeny csíkra széthúzott nyílásain és látjuk, hogy a behívottak az állomásokon zöld ládáikra kuporodva üldögélnek, beszélgetnek. Jó lenne tudni, mi a véleményük erről a feszült helyzetről, mire gondolnak, mikor a magyar kormány címeres különvonata elrobog mellettük.

Lassan oldódik a feszültség. Elhúzzuk a függönyöket, beszélgetünk. Nem politikáról, inkább csak az időjárásról, no meg arról, hogy Jugoszláviában még több a nadrágszíjparcella, mint nálunk. A fülkékben kialakulnak a kártyázó csoportok. Miniszterek, képviselők és újságírók ultiznak, de a nyereségből senki sem vesz sarokházat. Senkinél sincs magyar pénz, mindenki tét nélkül, s meglehetősen unottan játszik.

Először járok ezen az útvonalon, ahol a magyar tájakhoz szokott szemnek sok az érdekes látnivaló. A felhők magasáig nyújtózó hegyek, a vasút mellett rohanó folyó, amelynek medrében sziklák törik meg a víz futását. A hegyoldalakon házikók, legelésző kecskék és az ösvényeken szamárhátra kapaszkodott asszonyok. Aztán alagutak, útépítő katonák, kalapáccsal követ törő emberek.

Lement a nap, gyorsan sötétedik. Az egyik alagút szájánál denevér vágódik be a félig nyitott ablakon. Vacsoránál ülünk és a hívatlan vendég a vakító fényben ide-oda csapódik mindaddig, míg az egyik pincér ki nem tessékeli. Rákosi szellemeskedni próbál és azt mondja, hogy „Titóniában" még a bőregér sem érzi jól magát. Az is disszidálásra gondol.

Figyelem az arcokat. Három-négy ember szélesre csúsztatott szájjal és hangos ovációval fogadja a bemondást. A többség viszont néma marad.

Magunk mögött hagytuk Jugoszláviát, díszszázad fogadja

küldöttségünket bolgár földön. Lobogók lengenek, kürt harsan, mikor leszállunk a vonatról. A Szófiából érkezett fogadó bizottság mindannyiunknak apró ajándékkal kedveskedik. De nekünk még talán ennél a kedveskedésnél is jobban esik, hogy föld van a talpunk alatt és sétálhatunk egyet. Koccintunk a magyar–bolgár barátságra, népeink vezetőinek egészségére, koccintunk külön-külön mindenkivel, így mire a szófiai pályaudvarra érkezünk, mindannyiunkat hevít a tömény szilvalé. Pedig még nincs vége az ünneplésnek és a vele járó eszemiszomnak.

A pályaudvar előtt hatalmas tömeg, a vonat mellé terített futószőnyegen Georgi Dimitrov elvtárssal az élen a bolgár párt és kormány vezetői. Meglep a kemény kézszorítás, majd pedig az, hogy nekem is mellemre tűzik a Bolgár Szabadságrend kitüntetést. Nem érdemeltem ki ezt a kitüntetést, no de tudomásul kell vennünk, hogy ez is hozzátartozik a küldöttség tagjainak kijáró protokollhoz.

Dinnyés Lajos mutat be Dimitrov elvtársnak. A tolmács fordítja: Dancs József, a Kisgazdapárt paraszti szárnyának országgyűlési képviselője, az *Igazság* című lap főszerkesztője. Őszintén szólva, én mint újságíró szeretnék interjút készíteni Dimitrov elvtárssal, de erre most nem nyílik lehetőség. Talán majd később. Ám fényképezőgépemet csattogtatom. Ha már az interjú nem sikerül, legalább fényképekben maradjon emlékem erről a nevezetes útról. Dimitrov elvtárs mozdulatait örökítem meg. Közvetlenség és határozottság tükröződik valamennyi felvételen. Egy barát közvetlensége és egy politikus határozottsága.

Böngészem a magyar delegáció részére összeállított programot, amely szerint a barátsági szerződés megkötésének ünnepélyes kinyilatkoztatására nagygyűlést rendeznek Szófiában, a miniszterelnökségi palota előtt.

Kíváncsi voltam, szóba kerül-e a nagygyűlésen Jugoszlávia ügye és Tito elnök neve. Úgy véltem, hogy igen. Nem így történt. Burkolt célzás ugyan akadt Rákosi Mátyás beszédében, de az a szó, hogy Jugoszlávia és az a név, hogy Tito, egyet-

len szónok száját sem hagyta el. Valószínűleg Georgi Dimitrov nem engedett olajat önteni a tűzre, pedig – ahogy kiszivárgott – efféle támadásra szófiai újságíró kollégáink is számítottak.

Két napra tervezett országjárás, amelynek minden állomása érdekes és szép élményeket ígér. Engem nem az építkezések, hanem az elveikhez hű és fáradhatatlan emberek, a makacs elszántsággal dolgozó fiatalok káprázlatnak el. A Rodope-hegységben diákok, lányok és fiúk talicskában hordják a kőzúzalékot az új út alapzatába. Vasárnap van, de a határás diákműszakot mindenki teljesíti. Mikor Dimitrov elvtárs kiszáll a gépkocsiból, megkezdődik az üdvrivalgás és egyvégtében addig tart, míg gépkocsioszlopunk el nem tűnik a hegyoldalban.

Plovdiv és a Marica folyó völgye.

Kollektív gazdaságok, amelyekben már termőre fordultak az első nagyüzemi szőlőtelepítések. Kísérőnk – a Plovdivi Szőlészeti Kutatóintézet igazgatója – úgy jellemzi ezt a vidéket, mint Bulgária felszíni kincsesbányáját, ahonnét hamarosan egész Európát el lehet látni csemegeszőlővel.

Borkóstoló következik, amelynek bevezetőjeként friss kenyeret és dióbelet adnak kezünkbe a vendéglátók. Igaz, amit bolgár barátaink már korábban is hangoztattak: nemcsak Tokajban és Badacsonyban, hanem a Marica völgyében is nagyszerű zamat és sok nóta van a borokban.

Megtekintettük a rózsatermesztéséről híres falut, Rozovecet, ahol minden vendéget megajándékoztak. Kaptunk egy-egy kis üveg rózsaolajat, amelynek állítólag minden cseppje egy gramm aranyat ér. Érdekes módon vélekedett erről a csodálatosan szép rózsatengerről Dimitrov elvtás: érdeklődésünkre kijelentette, hogy ez csak kuriózum, amelyre nem lehet a mezőgazdaság fejlődését alapozni. Az igazi nagy kincs a szőlő-, a gyümölcs-, a zöldség- és az öntözésre alapozott takarmánytermesztés.

Jól látta a bolgár nép vezére.

A bolgárok a kertészkedés ősi hagyományaira alapozva új, korszerű szőlő- és gyümölcskultúrákat teremtenek. A nagy táb-

lákon is engedik kibontakozni a kisemberek szorgalmát. Mi tagadás, erre nálunk nem figyel jóformán senki. A gyapotot és a gumipitypangot erőltetjük, miközben borvidékeink, gyümölcsöseink pusztulnak és szántóföldjeink erőtlenné sóványodnak.

Vége a bulgáriai ünnepségeknek, készülődünk hazafelé. A búcsúzás is ugyanolyan szívélyes, mint a fogadtatás. Dimitrov elvtárs kezet szorít velünk, és mindenkivel vált néhány szót. A tolmács szerint nekem azt mondja: az arcvonásomról ítélve akár bolgár is lehetnék.

Jugoszlávia földjén zakatol velünk a vonat, Rákosi Mátyás és Dinnyés Lajos átjön a hálókocsinkba beszélgetni. Dinnyés az első fülkében telepedik le és anekdotázik, Rákosi pedig mindenkit megkérdez, mindenki véleményére kíváncsi. Az őszinteség hangján mondom, hogy nagy élmény volt számomra ez a találkozás bolgár barátainkkal. Aztán szinte szó szerint megismétlem azt, amit az országjárás alkalmával legközvetlenebb barátomnak többször is kifejtettem, azt, hogy tanulhatunk a bolgároktól.

A választ egyetlen mondatba sűrítve kapom Rákosi Mátyástól.

– Maga nem látja, hogy Bulgáriában nincsenek kulákok, akik a terveket szabotálják.

A kioktatásnak szánt válasz után azon töprengek, miért is feledkeztem meg édesapám egykori intelméről.

Utak és állomások.

Hazai tájakon háromnapos szemlélődésre indulunk Dobi Istvánnal. Az indulás időpontja 1952. május 20.

Országos vásár Szolnokon.

Sok az ember, de nincs nagy felhajtás, kevés az állat. Az árak is érdekesen alakulnak. Olcsó a választási malac és a süldő, drága a tehén és kapós az igavonó. Igaz, hogy más esztendőkben is hasonló volt a helyzet. Májusra kizöldell a mező, már az árokpart is eltartja a jószágot.

A vásártéren kupecek zsivajognak. Dicsérik vagy éppen ócsárolják az alku alatt álló jószágokat. Ezeknek a kupeceknek a régi világban sem volt és most sincs semmiről őszinte véle-

ményük. Mikor Dobi Istvánt felismerik, nagy éljenzésbe kezdenek. Először Dobit éltetik, aztán a Kisgazdapártot. De nem ám akárhogy, hanem a vásári lármát túlharsogva, úgy, hogy mindenki tudomást szerezzen róla: itt van Dobi István.

Késő délután ülünk ebédhez a halászcsárdában.

Halászlé, túróscsusza és olyan beszélgető partnerek, akikre nem számítottunk. A város vezetői közül néhányan a szomszédos asztalnál ülnek, átköszönnek, aztán Dobi István invitálására mellénk telepednek. Belemelegszünk a beszélgetésbe, fut az idő, és már alkonyodik, mire kiérkezünk a város határában levő alcsipusztai határrészbe, Guba Mihályék tanyájára.

Az udvaron pulykák, kacsák, malacok, a nyári jászol mellett pedig két tinóborjú. Gazdájuk – ahogy később megemlítette – idővel hizlalásra kívánja fogni őket. Csaholó kutyák rohamozzák a gépkocsit, s erre már a gazda is előbújik a veranda hűvöséből. Ceruza van a füle mellett, patyolatfehér inge is arról árulkodik, hogy a városban járt hivatali dolgok miatt.

Otthonosan érezzük magunkat, kóstolgatjuk az asztalra kerülő bort, miközben Mihály barátom a kezembe nyom egy névjegyzéket, amelyen piros tintával kiigazításokat eszközöltek.

Nevek és címek, amelyeken nem tudok eligazodni.

– Ezeket a kiigazításokat kellett elintézni, ezért mentem be délelőtt a városba – magyarázza a nyers modorú kisgazdapárti képviselő, aki nemcsak a papoknak, hanem a baloldali elhajlóknak is megmondja a véleményét.

Az történt, hogy a kuláklistára néhány olyan középparaszt neve is fölkerült, akikről a környéken mindenki tudta, hogy földterületük, politikai magatartásuk alapján senkinek se lehet joga őket ellenségként kezelni.

Gyorsan híre terjedt, hogy Guba Mihályéknál vendégek járnak. Bár az is lehet, hogy a házigazda üzent néhány barátjának, ismerősének. Tény, hogy egy óra múlva tízen szorongtunk a verandán. Kisgazdapártiak, kommunisták és parasztpártiak. A kommunistákat egy gátőr meg egy traktoros képviseli.

A traktoros az állami gazdaságban dolgozik, nagyokat hallgat, a gátőr viszont mindenhez hozzászól.

A vita a beszolgáltatások körüli visszásságokkal indul. A gátőr sem helyesli azt a megkülönböztetést, amit a Begyűjtési Minisztérium útmutatása alapján Szolnokon egyre gyakrabban alkalmaznak. Vagyis, felszorozzák a tulajdonos földjét huszonöt hold fölé, mert van néhány gyümölcsfája, esetleg néhány száz négyszögöl szőlője. A rendelet ugyanis kimondja, hogy a szőlő és a gyümölcsös területe négyszeresen számít, így aztán a hatóságon múlik, hogy kire mit vetnek ki. Elvégre tíz gyümölcsfát is ki lehet nevezni gyümölcsösnek. A gátőr is elítéli az efféle eljárást, Guba Mihály pedig azt hangsúlyozza, hogy a listára szükség van, csak nem olyanra, amilyet Szolnokon csináltak. Neveket sorol. Olyan emberek nevét, akik harácsoltak, basáskodtak és egy barázda földért képesek voltak még gyilkosságra is.

Dobi megtoldja Guba Mihály szavait és hangsúlyozza, hogy most nem babra megy a játék. Élethalálharc folyik a jobb világ megteremtéséért, és ebben a harcban olyan emberek is sebet kapnak, akik nem bocsátkoznak harcba, de akikről tudják a környéken, hogy nem a demokrácia oldalán állnak. Csak az tudja igazán, hogy miként viselkedett egy-egy cselédtartó, aki a bérese vagy a szolgálója volt.

Éjfélbe hajlott az idő, mikor az egyik tanyásgazda, aki addig a száját sem nyitotta ki, megkérdezte Dobi Istvántól, hogy lehet-e szeretni azt a földet, amelynek négy sarkából a traktor már kiszántotta a mezsgyekarót, ahol már nem azt vethet, nem úgy arathat a gazda, ahogy neki tetszik?

Dobi István csak ennyit mondott:

– A föld mezsgyekaróval vagy anélkül azé marad, aki azt megműveli. Az aratást pedig bízzuk a kombájnokra. Azokkal könnyebb.

Guba Mihályék tisztaszobájában későn tértünk nyugovóra. Szú percegett az öreg bútorokban, s ez a furcsa nesz nem hagyott elaludni. Már megszólaltak a madarak, mikor elnyomott az álom, s a házigazda hamarosan pálinkával költött. Do-

bi István már ült az ágya szélén, szívta a cigarettát. Aztán köhögési rohamot kapott, a roham pillanatnyi szüneteiben pedig úgy sípolt a torka, mint egy rossz fújtató.

Utunk következő állomása Dánszentmiklós.

Olyan se falu, se puszta jellegű település volt régebben ez a hely, ahol a harmincas évek második felében a Ceglédi Takarékpénztár vásárolt földet, és próbált korszerűbben gazdálkodni az elődjénél. Első lépésként gyümölcstelepítésre szánták rá magukat, majd szőlőt is ültettek. Százhúsz hold nagyüzemileg telepített alma és nyolcvan hold szőlő fordult termőre a negyvenes évek elejére. De maradt még vagy ezer hold szántóföld rozsnak, kukoricának.

Mikor aztán a felszabadulást követő napokban végképp kicsúszott a gazdaság a Ceglédi Takarékpénztár kezéből, az uradalom gazdasági cselédei és a helyükön maradt szakemberek vették birtokba a földet. Ezek az emberek úgy döntöttek, hogy a már teljes termőerőt képviselő ültetvényeket nem parcellázzák fel, hanem közösen művelik.

Arra vagyunk kíváncsiak, hogy az egykori uradalmi cselédek hol tartanak, mennyire mentek?

Az első benyomásunk az, hogy a külcsínyre nem sokat adnak a dánszentmiklósiak. A gazdasági épületek vedlettek, az igáslovak szőre hosszabb a kelleténél, no de nem ez a legfontosabb. A fogatosok és a gyalogmunkások, akiktől az iroda felől érdeklődünk, meglehetősen ridegen fogadnak. No de mi már hozzászoktunk, hogy a pusztai emberek szűkszavúak és nem szeretik az idegenek érdeklődését.

Az irodában Hill Sándor és Szakácsi Gyula fogad. Ők a szövetkezet vezetői, kezdeményezésükre született meg a szakcsoport. Szakácsi Gyula papírokat kér tőlük. Igazolást arról, hogy kik vagyunk és mit akarunk. Mutatom az újságíró-igazolványomat, miközben Dobi István a zsebében matat. Ő nyilván azt szeretné, hogy ne kelljen felfednie kilétét. Nincs is rá szükség. Az igazoltatás inkább csak tessék-lássék formaság. Valószínűleg azért csinálják, hogy a látogató ne mondhassa: Dánszentmiklóson mit sem adnak az ebérségre.

Jó tíz percig tart a kérdés-felelet játék, a kölcsönös tapogatózás. Az információból kiderül, hogy a volt gazdasági cselédek 1945-ben csak fél lábbal léptek a közös útra. A szőlőt és a gyümölcsöst egy tagban hagyták, a szántót viszont szétosztották. Egy-egy családnak a gyermekek számától függően négy-hat hold föld jutott. Akinek szerencséje volt, aki jó helyre üthette le a mezsgyekarót, az – mi tagadás – nem kívánt továbblépni.

Régi tapasztalat, hogy könnyebb az embereket példamutatással meggyőzni, mint szépen hangzó beszéddel. Dánszentmiklóson sem a rábeszélés döntött, hanem az az eredmény, amelyet a közösen művelt szőlő és gyümölcsös hozott.

Hogyan történt? Érdekesek a részletek is.

Hosszú volt az első kommenció nélküli tél, és 1946 tavaszára kiürültek az újgazdák kamrái. De elfogyott a közös istállóban tartott igáslovak takarmánya is. Szerencsére alma még volt a közös tárolóban. Ez húzta ki a dánszentmiklósiak egyéni gazdálkodásra támaszkodó bal lábát – a kátyúba ragadt bal lábat – a sárból. Az alma jelentős részét szekerekre rakták és elindultak vele a Dunántúlra, ahol búzára, kukoricára csereberélték. A megszorult szövetkezeti gazdáknak segítségére sietett a Földművelésügyi Minisztérium is. Mikor legnagyobb volt a szükség, gyors pénzsegélyt utaltak ki részükre, ámbár abban az időben nem sok értéke volt az inflációs pengőnek.

Végigjárjuk a gazdasági épületeket, faggatjuk az állatgondozókat erről-arról. Dobi István – képletesen szólva – provokál. Megkérdezi, hogy mit szólnának ahhoz, ha a minisztériumból, vagy a megyei vezetőktől olyan rendelkezés érkezne Dánszentmiklósra, hogy hagyjanak fel a közössel és osszák szét mindazt, ami a magtárban, a közös istállóban és a szérűskertben van, aztán gazdálkodjanak egyénileg, kisparcellákon.

A körülöttünk álló öt-hat emberből előrelép egy kopott kabátú, dühös férfi, név szerint Németh József fogatos brigádvezető és majdnem rátapos Dobi István lábfejére.

– Én nem tudom, hogy kik küldték ide magukat, de ha azért jöttek, hogy szétugrasszanak bennünket, legjobban teszik, ha gyorsan távoznak. Nekünk úgy jó, ahogy van. Ez a föld meg minden, amit itt látnak, a mienk. Úgy gazdálkodunk rajta, ahogy jónak látjuk. Közösen! Hát csak ezt akartam mondani – önti bele mérgét a válaszba a dühös ember és sarkon fordul.

Dobi István elmosolyodik, és mielőtt a szókimondó Németh József kibújhatna az embergyűrűből, kedvesen magához öleli. Benne van ebben az ölelésben a termelőszövetkezeti gazdálkodásért sokat fáradozó politikus öröme. Az az öröm, amit Dobi István ezerszer, vagy talán tízezerszer is kinyilvánított.

Az állomások, amelyekre újra meg újra visszatérünk, már nem a régiek. Csak a név marad és néhány emlékeztető.

Dánszentmiklós, 1975. augusztus.

Jubileum, amelyre újságíróként érkezem az egykori gazdasági cselédek által alakított Micsurin Termelőszövetkezetbe. Dobi István nem jöhetett el, ő sajnos nem érhette meg ezt a jubileumot... eltávozott az élők sorából. Pedig nagy örömöt jelentett volna neki is ez az ünnep.

A közös út kezdetén még botladozó Micsurin Termelőszövetkezet az ország egyik legjobban gazdálkodó mezőgazdasági üzemévé lépett elő. Új utcák, városi villanegyedbe illő családi házak. A kertekben szőlő, gyümölcs és sok-sok zöldségféle. Nem kell kérdezősködni, aki ideérkezik, annak felderül az arca: a kertkultúra nemcsak a nagy táblákon, hanem a háztájiban is virágzik.

Nincs megbízható mércém, de a szókincsem is kevés ahhoz, hogy a három évtized alatt megtett utat... a mát ecseteljem. A dánszentmiklósiak csodát műveltek. Mert csoda az, ami itt végbement. A gazdasági központban hatalmas hűtőházak és egy korszerűen fölszerelt konzervgyár. Kitűnő termékek, jó bevétel, gazdagság. Nemcsak szőlő és gyümölcs terem Dánszentmiklóson, hanem borsó, paradicsom, paprika és sok más konyhakerti növény is.

Külön öröm számomra, hogy ezen az ünnepi látogatáson régi ismerős kalauzol. Az a Németh József, akit 1952 májusában ismertem meg. Útikalauzom nevetve mutatja, hogy azon az ötholdnyi területen, ahova ő 1945-ben a mezsgyekaróját leütötte, most gyár magasodik.

Idézzük a múltat, a küzdelmes esztendőket és körvonalazzuk a jövő várható alakulását.

Németh József csak ennyit mond:

– Én mindig bíztam a szövetkezés sikerében, de még álmomban sem mertem arra gondolni, hogy ideérkezünk.

Főző József, a Micsurin Termelőszövetkezet elnöke a távlati tervekről beszél és a feladatokat – amelyek a harminc éves jubileum tükrében talán még élesebben rajzolódnak ki – egy mondatba sűríti. A mondat így hangzik: többet, de főként jobbat kell termelnünk, erre köteleznek eddig elért eredményeink és az a tény, hogy Dánszentmiklós népe elsőként tömörült szövetkezetbe.

Dánszentmiklós népe bizonyított.

Emlékeztetőnek elmondom

Sokszor és sokan szememre vetették, sőt meg is róttak érte, hogy olyan pártnak vagyok a tagja, amelyben kisebbségben vannak az újat akaró, a demokráciát építő, a haladásért áldozatot is vállaló emberek. Olyan vádak is érték a Kisgazdapártot, hogy egységesen és határozottan sohasem foglalt állást a koalíciós politika mellett és a felszabadulást követő két-három esztendőben szántszándékkal gyűjtőmedencéjévé vált a reakciónak.

Ezek a vádak egyidőben a szélsőjobboldalról érkező támadásokkal – a régi világ urainak dühös kirohanásaival – két tűz közé szorították a Kisgazdapártot. Ilyen helyzetben nem könnyű a védekezés. Ámde én nem védekezni akarok, hanem történelmi tényeket idézek. Visszakanyarodom 1935-ig.

Akkor az ország százhúsz választókerületében a csendőrterror ellenére ötszázhetvenezer szavazatot kaptak a Kisgazdapárt képviselőjelöltjei. Nem a reakciós urak, hanem a nehéz helyzetben levő és a demokráciáért üldöztetést is vállaló emberek álltak a párt zászlaja alá. Afféle kezdetleges munkás-paraszt szövetségi megnyilvánulásnak is lehetett az 1935-ös választásokon kapott szavazatokat tekinteni, hiszen a szociáldemokraták csak a titkos választójoggal rendelkező kerületekben, a városokban és iparvidékeken állítottak jelöltet. Így abban a százhúsz választókerületben az ipari munkásság is a Kisgazdapárt ellenzéki politikájára adta szavát.

Ennek következtében jött létre a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt között az a szövetség, amelyet a háború alatt, az ellenállás nehéz időszakában olyan tettek pecsételtek meg, mint például Bajcsy-Zsilinszky Endre kiállása, mártírhalála.

Az az ötszázhetvenezer szavazat, amit a Kisgazdapárt 1935-ben nyílt választáson kapott, nem olvadt el és az az ellenzéki tábor nem vált a demokrácia ellenségévé. De változik a világ és változnak a körülmények is. Időközben zászlót bontott a Nemzeti Parasztpárt, amelynek programja fő vonásaiban nem sokban különbözött a Kisgazdapárt eredeti programjától. A Parasztpárt is abból az ellenzéki érzelmű tömegből építette ki falusi és tanyai szervezeteit, amelyek korábban a Kisgazdapártot erősítették. És hadd mondjam ki: Erdei Ferenc, Veres Péter, Szabó Pál közelebb állt az egyszerű parasztemberek szívéhez, mint a Kisgazdapárt soraiba besündörgött vagy éppen befurakodott Nyárádi Miklós pénzügyminiszter vagy Bárányos Károly földművelésügyi miniszter.

A Nemzeti Parasztpártba lépett kis- és középparasztok végeredményben abban a táborban maradtak, de más zászló alatt meneteltek azok felé a célok felé, amelyeket a kisgazdapártiak is sajátjuknak tekintettek. Ne latolgassuk, hogy egy zászló alatt, megosztottság nélkül mennyire jutott volna a falvak és tanyák dolgozó népe a politikai élet síkján. Inkább

tegyük mérlegre azokat a tényeket, amelyek a Kisgazdapárt becsületes szándékát, demokratikus törekvését tükrözik és az ország fejlődését egységesen segítő koalíciós politikát szolgálják.

Az időpont 1948. október vége, a színhely Balatonkenese, ahol a Független Kisgazdapárt vezetői, miniszterei, államtitkárai, főispánjai, megyei és járási titkárai, valamint országgyűlési képviselői jöttek össze. Kétszázhatvanan voltunk. Nagy örömünkre hiányoztak azok a botcsinálta demokraták, akik úgy csapódtak a Kisgazdapárthoz, mint mikor a szemtelen verebek az eresz alá húzódnak, majd pedig megpróbálják elfoglalni a jól megépített fecskefészket is.

A párton belül a demokrácia ellen ágálók – akik 1945-ben úgy gondolták, hogy a Kisgazdapártot az ellenforradalom útjára sodorhatják – lekoptak. Nem kétséges, hogy ezeket a jobbrahúzókat saját portánkról, saját seprőnkkel nem tudtuk volna kiseperni. Ehhez a parlamenten belül tevékenykedő Baloldali Blokk is hozzásegített. Azokról, akik sohasem tartoztak a koalíciós politika hívei közé, így vélekedett a kenesei tanácskozáson Dobi István:

– Nem sajnálom azokat, akik Sulyok Dezsőhöz, Pfeiffer Zoltánhoz vagy éppen Barankovics Istvánhoz álltak át és elmentek közülünk. Én jobban szeretem az ellenséget kerítésünkön kívül látni, mint a saját portánkon.

Őszintén szólva, megtisztult a levegő, és a második kenesei tanácskozáson (az elsőt 1948 márciusában tartottuk) egyetlen olyan felszólalás sem hangzott el, amelyik a pártonkívülinek titulált, volt kisgazdapárti hangadókat kívánta volna közénk.

Sok szó esett ezen a tanácskozáson a szövetkezésről is. Dobi István hivatkozott arra a határozatra, amelyet elsőként a párt parlamenti csoportja mondott ki, majd pedig az országos értekezlet szentesített. Ebben a határozatban – amelyet én szövegeztem – leszögeztük, hogy olyan termelőszövetkezeti megoldást tartunk helyesnek, amelyben a tagok haszonrészesedését a szövetkezetbe bevitt földterület és az elvégzett munka mennyisége együttesen határozza meg.

Dobi István ezután szó szerint ezt mondta:

– Nem titok, hogy amióta politizálok, mindig a szövetkezetek és a szövetkezés pártján állottam. A szövetkezeti gazdálkodást ajánlom a kis- és középparasztságnak, mert csak ez a gazdálkodási forma teszi őket versenyképessé a világpiacon, ez nyújt lehetőséget ahhoz, hogy a gépesítés révén levegyünk valamelyes terhet a parasztemberek válláról, abból az embertelen batyuból, amit évszázadok óta hord... Különben is helytelen lenne arra gondolni, hogy az a társadalmi átalakulás, amely az egész világon folyik, meg fog állni a magyar falvak határai előtt. Akár osztályharcnak nevezzük, akár a kiegyenlítettebb élet felé való törekvésnek, ez a folyamat falun is érezteti hatását.

A Kisgazdapárt elnöke ezután arról beszélt, hogy az átalakulás eredményeként a parasztság a természetes politikai szövetségen túl életformájában is közelebb fog kerülni a városi dolgozókhoz. Akkor az állam segítségével megkapja majd ugyanazt a szociális biztosítást, ugyanazokat az egészségügyi, kulturális, szociális és szórakozási intézményeket, amelyekről a falu népe eddig csak képekből vagy az újságokból értesült.

Olyan állásfoglalás volt ez, amelynél őszintébbet, tisztábbat a parasztság jövője, a szövetkezeti gazdálkodás építése szempontjából senki sem várhatott a Kisgazdapárttól.

Dinnyés Lajos miniszterelnök is tiszta vizet öntött a pohárba, és az őszi gondokról sem feledkezett meg. Idézte a Földművelésügyi Minisztérium 1948. október derekán kiadott jelentését, mely szerint túlságosan lassan halad az őszi mezei munka, a vetésre előirányzott búzának csak harminc százaléka került október első felében a földbe. Ebben szerepe van a reakciónak, azoknak a sötét elemeknek, akik suttogó propagandával igyekeznek dolgozó és nemzetépítő parasztságunkat visszatartani a lendületes munkától.

Hogy 1948 őszén milyen mértékben gátolta a reakció a mezei munka lendületét és mekkora szerepe volt a miniszterelnök által is említett vetési késedelemben az időjárásnak, azt

aligha lehet utólag lemérni. De annyi bizonyos, hogy a termelési biztonság gyengüléséhez hozzájárult az a mulasztás is, amelyet a pártok és a kormányzat által nyújtható rendszeres információval el lehetett volna kerülni.

Ortutay Gyula, aki akkor a vallás és közoktatási miniszteri székben ült, az iskolapolitika helyzetéről mondott elgondolkoztató dolgokat. Többek között azt, hogy a szegényparasztok gyermekeinek mindössze másfél százaléka jutott el a múltban az egyetemekre és főiskolákra, s a munkásszülők gyermekei sem tanulhattak tovább. Művelődéspolitikánk célja, hogy egyenlő, magas fokú képzettséget adjunk minden magyar gyermeknek. A *Hazánk* című sajtóorgánum hetek óta támad bennünket, hogy az egyetemi felvételiknél szelektálunk, és előnyben részesítjük a munkások és parasztok gyermekeit. Igenis szelektálunk!

Bognár József a közelmúlt politikai eseményeiről szólva megállapította, hogy az államellenes összeesküvés volt a magyarországi reakciós és ellenforradalmi erők legszervezettebb kísérlete vívmányaink megdöntésére. E nagyarányú szervezkedés felszámolása után következett be a Kisgazdapárt jobboldalának alapvető gyengülése. Pfeifferék leválása, Balogh páterék és Barankovics Istvánék szervezkedése és végül a választás, amelybe a Kisgazdapárt a Függetlenségi Front pártjaival való szoros együttműködés jegyében ment bele.

Jámbor Istvánnal beszélgettünk a tanácskozás szünetében; az őszinte szó, a határozott állásfoglalás mindkettőnket megnyugtatott. Ilyen egységes még sohasem volt a Kisgazdapárt, így még senki nem mutatta meg az előttünk levő utat, a szövetkezés elkerülhetetlen útját.

Biztattam Jámbor Pistát, hogy szóljon hozzá az elhangzottakhoz. Ami azt illeti, hozzászólása mindenkit meglepett. Érdemes néhány mondatát idézni.

– Akinek feltörte tenyerét a kaszanyél, az tudja, hogy nincs semmi romantika a kézi aratásban. Szépségről, romantikáról csak azok beszéltek, akiknek mások arattak s akiket a betakarítás végeztével búzakoszorúval köszöntöttek az ara-

tók. Mi könnyen lemondunk erről a romantikáról, ha kevesebb munka árán is biztosítani tudjuk a kenyerünket.

– A falusi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a traktor és a gépesítés bevált. Ma már azok is elégedettek a traktor munkájával, akik régebben zúgolódtak ellene. Jó úton haladunk, de a tempó kissé lassú. Meg kell gyorsítanunk.

Amit Jámbor István mondott, azt valóra is váltotta. Falujában, Földesen ő állt a termelőszövetkezeti gazdálkodás élére. A Rákóczi Termelőszövetkezet elnökeként bizonyította be, hogy nála a szó és a tett egy és ugyanaz.

Véget ért a történelmi jelentőségű tanácskozás, amelyről a Kisgazdapárt valamennyi szervezetét tájékoztatta a vezetőség. Íme a határozat:

„A Kisgazdapárt vezetősége 1948. október 29-én Balatonkenesén tartott értekezletén egyhangúan az alábbi határozatokat fogadta el:

Tömegbázis: a kis- és középparasztság

1. A Független Kisgazdapárt, amely a párt életében végbement elvi tisztulás, szervezeti és személyi változások után falusi vonatkozásban a *kis- és középparasztságra* kíván támaszkodni és tömegbázisának ezt a társadalmi réteget kell tekintenie, felhívja szervezeti vezetőit, hogy azt a demokratikus munkát, amely a párt megtisztításából indult ki, terjesszék ki és mélyítsék el a párttagság tömegeiben, a népi demokrácia megerősítésére, *a parasztság emberi, gazdasági és kulturális felemelésére és a munkás-paraszt szövetség megszilárdítására.*

Erősítsék meg a szervezetek kapcsolatait a központi vezetéshez, és *akadályozzák meg* az antidemokratikus elemek beáramlását a pártba. Óvják a szervezeteket a mindszentysta vagy egyéb reakciós és ellenforradalmi erők beépülésétől.

Támogassák és terjesszék a párt budapesti és vidéki napi- és hetilapjait és ezen keresztül is ápolják kapcsolataikat azzal a szellemmel és magatartással, amit az országos vezetés képvisel.

Szemben az ellenforradalommal

2. Az országos értekezlet különös gonddal vizsgálta a mezőgazdasági termelés, a falu és a parasztság problémáit. A szaporodó állami gépállomások, az ország különböző pontjain alakuló szövetkezetek, az öntözés és a villamosítás terjeszkedése, a művelődési és közegészségügyi igények növekedése és ezzel párhuzamosan a kis- és középparasztság társadalmi és politikai előretörése jelzi, hogy a dolgozó nép a falvakban is megindult a fejlődés útján. Társadalmi, szociális és gazdasági forradalmának végrehajtásában sem a falu gazdagabb, tőkés elemeinek ellenállása, sem a suttogó vagy nyílt reakció aknamunkája nem fogja tudni meggátolni.

Az állam és a pártszervezetek álljanak a bátor kezdeményezők, az újítók, a kis- és középparasztok termelő, bérlő és értékesítő szövetkezetei mellé. A megalakuló érdekvédelmi szervezeten, a politikai és népi szerveken keresztül óvják a parasztságot az ellenforradalmi szellem, a passzivitás és a népi romantika kísértéseivel szemben. Legyenek segítségére abban a nehéz munkában, amelynek célja a falu népének teljes felszabadulása, gazdasági boldogulása, kulturális felemelkedése és a magyar dolgozó paraszt emberhez méltó életformájának kialakítása.

A mezőgazdasági iparért

3. Az országos értekezlet vizsgálta az általános gazdasági helyzetet, és örömét fejezi ki afelett, hogy a forint stabil, nemzetközi értékelése igen kedvező, az állam gazdálkodása egyensúlyban van, a termelés fokozatosan emelkedik, és hogy az államosításokhoz fűzött várakozások nemcsak politikai és szociális vonalon, hanem gazdasági téren is beteljesednek. A Független Kisgazdapárt helyesli, hogy a kormány elsősorban a nehézipar fejlesztésére fordít nagy figyelmet. Az ipar fejlődése nemcsak a munkásság életszínvonalát emeli és új kereseti lehetőségeket nyit, hanem az átalakuló mezőgazdaság gépigényeit is belső termelésből fedezni tudja.

A kormányzat fordítson kellő figyelmet arra, hogy a szövetkezetek mellett erős és egészséges mezőgazdasági ipar épüljön ki, figyelemmel a belső szükségletre és a kiviteli lehetőségekre.

Szövetség a munkássággal

4. A tervgazdálkodás előrehaladása, a mezőgazdasági és ipari fejlődés, a gazdasági életben és az oktatásban végbement államosítás, a szövetkezeti mozgalom terjeszkedése, az életszínvonal általános emelkedése, másfelől a reakció elleni küzdelem napról napra újabb és újabb feladatok elé állítja a kormányzatot. A fejlődés sok kérdésben olyan felismerésekhez vezetett, amelyekre a régi koalíciós kormányprogram még nem lehetett figyelemmel. A munkásság és a dolgozó parasztság szövetsége szilárd bázisa a magyar köztársaságnak és a népi demokráciának, ez a szövetség legyen alapja a Függetlenségi Front újjászervezésének. A program egyrészt biztosítsa az állam összes őszintén demokratikus erőinek politikai együttműködését a köz javára, másrészt olyan munkatervet adjon a kormányzat számára, amely felöleli az államigazgatás, a nevelés, az ipar, a kereskedelem, a mezőgazdaság minden problémáját.

Az értelmiség és a kispolgárság helyzete

5. A Független Kisgazdapárt országos értekezlete foglalkozott az értelmiség és a dolgozó kispolgárság helyzetével. Az országban végbement és folyamatban levő gazdasági átalakulás kötelességévé teszi a pártoknak és a kormány illetékes szerveinek, hogy gondoskodjanak a kisipar és a kiskereskedelem értékes munkaerejének, egyéni kezdeményező képességének hasznosításáról a demokrácia gazdasági rendszerében. A kisiparos és a kiskereskedő szorgalmára és szakértelmére éppúgy szükség van a minőségi termelésben, a tervgazdaságban és az átalakult termelési és értékesítési hálózatban, mint azokra az értelmiségi elemekre, akiknek magasabb szellemi felkészültségét, tanultságát és tudását sem az

államigazgatás, sem a termelés, sem a gazdasági vagy tudományos élet nem nélkülözheti, és éppen nélkülözhetetlenségük biztosítja számukra a nagyobb megbecsülést. Azonban a köztársaság mind a kispolgársággal, mind az értelmiséggel szemben joggal állítja fel a népi demokrácia őszinte szolgálatának követelményét.

A mindszentyzmus szelleme

6. A nyugati imperialista propaganda és a háborús uszítás hatása alatt Magyarországon nagymértékben megerősödött a reakció, és jelentkezéseiben sokszor már a nyílt ellenforradalmiság határait súrolja. Államnak és pártoknak, de minden öntudatos, demokratikus érzelmű állampolgárnak fel kell vennie a küzdelmet az emigráns hazaárulók propagandájával, a közhivatali és gazdasági szürke reakcióval, a politikai és gazdasági passzivítás titkos ügynökeivel és a mindszentyzmus uszításaival.

Az országos értekezlet tiltakozik az ellen, hogy Mindszenty bíboros kiváltságos helyzetét, amelyet mint a legnagyobb magyarországi keresztény egyház feje élvez, államellenes és demokráciaellenes tevékenységre használja fel. Az esztergomi érsek súlyosan sérti az egyház és a katolikus tömegek érdekeit, amikor a politikát behurcolja a templomi szószékre és a körmenetekre. A Független Kisgazdapárt felszólítja a vallásukhoz és hazájukhoz hű katolikus tömegeket, hogy utasítsák el maguktól a mindszentyzmusban jelentkező ellenforradalmi szellemet. A kormány akadályozza meg a lelkek békéjének állandó nyugtalanítását.

A béke erőinek oldalán

7. A világpolitikai fejlődés és eseményei mindenben igazolták az első balatonkenesei értekezletnek a párt külpolitikájáról hozott határozatait. Élesen elkülönült a béke és a nemzetközi nagytőkére támaszkodó imperializmus arcvonala, amely világszerte a szabadságszerető népek elnyomására törekszik. Nyugaton fegyverkeznek és attól sem riadnak vissza,

hogy megkíséreljék újra feltámasztani a fasizmust. Ezzel szemben keleten a Szovjetunió köré csoportosult népi demokráciák építkeznek és népeik biztonságára, a közjólét emelésére fordítják erőiket. A Szovjetunió az Egyesült Nemzeteknél benyújtott leszerelési javaslatával, az atomfegyverek megsemmisítésére irányuló indítványával és azzal, hogy a nagyhatalmak fegyverkezésének ellenőrzését kívánja, újabb bizonyítékait adta, hogy a világ legnagyobb katonai erejének birtokában is meg akarja óvni a népeket egy újabb háború szörnyűségeitől. Magyarország nem felejtette el a háború rémségeit, minden erejével a haladás és a béke erőinek oldalán áll.

Az országnak a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal kötött szerződései biztosítják függetlenségünket, belső békénket, külső biztonságunkat és gazdasági felemelkedésünket. A Duna-medencében létrehozták azt a légkört, amely a határokon túl élő magyarok sorsának megnyugtató rendezéséhez szükséges volt. Örömét fejezi ki az értekezlet a magyar–csehszlovák kérdésben beállott fordulat felett.

Sajnálattal állapítja meg a Független Kisgazdapárt, hogy Magyarország felvételét az Egyesült Nemzetek Szervezetébe a békeszerződésben elismert joga ellenére a nyugati hatalmak meghiúsították. Felhívja a kormányt, hogy tegyen meg mindent vitathatatlan igényünk érvényesítésére.

Erős néphadsereget

8. A Független Kisgazdapárt országos értekezlete üdvözli a honvédség újjászervezését és ennek máris szemmel látható eredményeit.

Magyarország a béke arcvonalán áll a világpolitika frontján, de világosan látja azokat a veszélyeket, amelyek az imperialista háborús fenyegetésekben rejtőznek és azt, hogy a fenyegetések a nagy és kis népek békességét, biztonságát, függetlenségét, fejlődését és létét egyformán veszélyeztetik.

A magyar népi demokrácia kormánya helyes külpolitikával szolgálja a nemzet létérdekeit. Ezt a helyes külpolitikát

megfelelő belpolitikával, pénzügyi, gazdasági, társadalmi, nevelési, szociális reformokkal és korszerű, erős néphadsereggel kell alátámasztani. A honvédség legyen megbízható fegyveres támasza a köztársaságnak, a népi demokrácia vívmányainak. Az állam rendjének erejével, példamutatásával, tagjainak testületi és egyéni magatartásával növelje az egész nemzetben az önbizalmat, a biztonságérzetet és fejlessze az önvédelem elhatározottságának szellemét."

És hadd írjak ide még egy idézetet Dobi István azon beszédéből, amelyet 1954-ben egy baráti vacsorán mondott.

„Ha egy középület, amelynek falába sajnos silány minőségű építőköveket és gyenge kötőanyagot ágyaztak, a viharban omlani kezd, már nem sokat segít a feldúcolás. Az összeomlást el lehet odázni, de nem lehet elkerülni. Sőt az sem kerülhető el, hogy a még ép és erős épületelemek az összeomláskor meg ne sérüljenek.

De azokat az erős téglákat, amelyek a nagy megrázkódtatás után is épen maradnak, egy új ház vagy gyár építésénél fel lehet és – szerintem – fel is kell használni. Nem vagyunk mi magyarok olyan gazdagok, hogy olyan értékeket veszni hagyjunk, amelyek a maguk helyén holnap és holnapután is értékek maradhatnak. Nekünk nincs annyi téglánk, hogy a Rácz Lajosokat, Vaszkó Mihályokat, Kovács Istvánokat ott hagyjuk a romok alatt örökre elfelejtve, eltemetve.

Persze nemcsak az országosan ismert kisgazdapárti politikusokról van szó, hanem azokról a névtelen közkatonákról is, akik meggyőződéssel szolgálták pártunkon belül a haladást, akik nemcsak az ország építéséből vették ki részüket, hanem a koalícióban is becsületes partnerek voltak. Ha ezeket az embereket nem sorolják be a jó hazafiak közé és nem bíznak meg bennük, azzal sokat veszítene az ország."

Ki merre jár és mit csinál?

Budapesten, valahol a Hungária Kávéház környékén összefutok a Kisgazdapárt egyik nyugdíjas államtitkárával, akinek, mi tagadás, nem sok köze volt a faluhoz és ahhoz a politikához sem, amelyet Rácz Lajos, Jámbor István, Szalai András és még jó néhány parasztképviselő magáénak vallott. Azt mondja nekem az egykori államtitkár, hogy Kovács István csákberényi kisgazda – akit ő a csizmások között a legtöbbre becsült és a legtehetségesebbnek tartott – hűtlenül elhagyta a zászlót.

– Miféle zászlót? – kérdeztem, hiszen tudomásom szerint nem mondott búcsút annak, amit magáénak vallott. Nem állt be olyan seregbe, amelyik más színű zászlót lobogtat.

– Hogy miféle zászlót hagyott el? Minek kérdezed, mikor te is tudod. Föladta az önállóságát és belépett a termelőszövetkezetbe. Sőt úgy hallom, hogy Csákberényben ő írta alá elsőként a belépési nyilatkozatot, hogy elnök lehessen. Az is lett. Pedig én esküdni mertem volna rá, hogy Kovács István barátunk nem adja be a derekát.

Nem szeretem azokat az embereket, akik páholyból bírálnak, de a porondra sohasem lépnek. Márpedig az én egykori államtitkár, illetve képviselő ismerősöm anyagi körülményeit tekintve páholyban van, államtitkári nyugdíjat élvez, nincsenek anyagi gondjai. Persze eszembe sem jut, hogy belelessek bárkinek a fazekába és megnézzem: hús fő-e benne vagy csak köményes leves. Ennek ellenére megkérdezem: mennyi az a pénz, amivel a postás havonta becsönget.

Fölháborodás érződik az exállamtitkár hangjában és azt mondja, hogy ez a kérdés nem tartozik ide. Hátat fordít és félvállról köszön vissza, én pedig azon gondolkozom: milyen messze van ennek az egykori képviselőtársunknak a világnézete Kovács Istvánétól, akinek sohasem volt párnázott ajtó a dolgozószobáján, sőt hivatala sem volt. Az a néhány hold föld és az a pár száz négyszögöl szőlő jelentette számára a

megélhetést, ami – ha makacskodik és nem lép be a közösbe – úgy kicsúszik a talpa alól, mint a sikamlós hal az együgyű horgász tenyeréből. És akkor mihez kezd? Elmehet az erdőre favágónak, ha ugyan marad annyi ereje, hogy a fejszét a fa tövének vesse.

Kovács István 1959. március elsején írta alá az exállamtitkár által kifogásolt belépési nyilatkozatot, és a csákberényiek bizalmából az egykori kisgazdapárti képviselő elnöke lett a Rákóczi Termelőszövetkezetnek. Olyan elnöke, akit tisztségéért nem irigyelt Csákberényben senki és intézkedéseiért sem szidták őt a falubeliek.

Aki közelebbről ismeri az új termelőszövetkezetek alakulását kísérő kezdeti gondokat, az tudja, mennyi problémát jelentett akkoriban az irányítás. Az indulás időszakában se közös istálló, se kazal, se magtár, se vetőmag nem volt. Mindenki az elnöktől várta a közösbe adott állatállomány takarmányának előteremtését, mindenki őt zargatta mindenért. Még azért is, ha a harangozó netán későn kapaszkodott a harangkötélbe.

A falu bizalmát élvező elnök a jól gazdálkodó mezőgazdasági üzemek szintjére hozta fel a Rákóczi Termelőszövetkezetet, és rászolgált arra, hogy már a hatvanas évek derekán országszerte a tsz-alapítók, a legjobb elnökök között emlegessék. Nagyrészt az ő érdeme, hogy a csákberényi köves, hegyes talajon is meggyökeresedett a közös gazdálkodás.

Amit csinált, jól csinálta, minden erejét és tudását összpontosítva irányította az ügyeket, míg ki nem borult. Idegösszeomlással 1964 augusztusában kórházba szállították, és az orvosok nem tudtak más orvosságot javasolni, mint azt, hogy pihenjen. De hogyan jut ideje pihenésre egy elnöknek? Miként lehet kikapcsolódni és az orvosi előírást betű szerint betartani? Kovács István, aki akkor a hatvannegyedik évét taposta, lemondott elnöki tisztségéről, amit hat esztendeig a jó gazda lelkiismeretességével látott el. A nyugdíj összegét havi nyolcszáz forintban állapították meg, ami abban az időben sem volt nagy pénz.

Mikor felépült, munkát vállalt, a termelőszövetkezet hídmérlegének kezelését végezte, amiért minimális munkaegységet írtak a javára. Jól jött a keresetkiegészítés és a munka sem volt megerőltető.

De amikor 1973-ban a Rákóczi Termelőszövetkezet közgyűlése kiegészítő járadékot szavazott meg az idős alapító tagoknak, a névsorból kimaradt az első elnök neve. Kovács István a bírósághoz fordult, ahol igazságot szolgáltattak neki.

Szabó Kálmán, az én egyik legkedvesebb barátom is nehéz utat járt végig. Előbb a szeszgyári vállalat agronómusaként próbálta termelésbe állítani azokat a tartalék földeket, amelyeket térkép szerint a szeszgyári vállalathoz csatoltak. Aztán a lét és nemlét határán lebegő dunabogdányi termelőszövetkezetbe került elnöknek. Mire ezt a gazdaságot egyenesbe hozta, rokkantan ment nyugdíjba, nemsokára pedig meghalt.

Jámbor István egészségét is aláásta a termelőszövetkezet vezetésével járó ezernyi gond. Egy alkalommal, mikor Budapesten járt, én kísértem el őt egyik belgyógyász főorvos barátunkhoz, aki azonnali kórházi ápolást javasolt, de Jámbor István csak a fejét rázta. Azt hajtogatta, hogy sok a sürgős elintéznivaló. Hazautazott Földesre és néhány nap múlva meghalt.

Gál Ferenc, a derűs kedvű „Ferdinánd", akit mindenki szeretett, mindannyiunknál mélyebbről indult. Bábolnán lóápolóként kezdte, telepvezetőként folytatta és a Kisgazdapárt programjával Szolnok megyéből került az országgyűlésbe.

Aztán, amikor Jászladányt is elérte a földindulás, az én „Ferdinánd" barátom odaállt a faluja népe elé, az elsők között írta alá a belépési nyilatkozatot, és őt is elnökké választották. A sors kegyetlen. Gál Ferenc sincs már az élők sorában.

Nem volt könnyű élete Vaszkó Mihálynak, Csizmadia Lajosnak, Rácz Lajosnak, Patonai Eleknek, Szalai Andrásnak, Csala Istvánnak és Vörös Vincének, de a többieknek sem.

Ezek az emberek a közéleti szerepléstől visszavonulva, ba-

ráti körüket leszűkítve éltek, arra gondoltak, hogy igaza volt Móricz Zsigmondnak, amikor leírta: hagyd a politikát, építkezz!

Persze az ilyen fogadkozások csak ideig-óráig érvényesek. Ezeket az embereket olyan fából faragták, hogy ha lehetőségük nyílik arra, hogy bekapcsolódjanak a közéleti munkába, nem tétovázznak, hanem dolgoznak.

Dobi István kezdeményezte, Ortutay Gyula és Bognár József pedig fölkarolta azt a tervet, hogy a Kisgazdapárt haladó szellemű embereit a Hazafias Népfrontban állítsák munkába. „Dobi István Baráti Kör" alakult. Persze ez nem jelentett valamiféle alapszabállyal rendelkező egyesületet, inkább csak annak a régi kedves szokásnak a felfrissítését, hogy a régi barátok Dobi Istvánt születésnapján, január elsején felköszöntik.

Az első összejövetelt 1968-ban tartottuk Budapesten, a Hazafias Népfront klubjában. Negyvenketten jöttünk össze, megöleltük egymást, feledésbe merült ugratásokat idéztünk és röviden mindenki beszámolt arról, hogy miként él, mit csinál.

Az első bemutatkozó Bihari Nagy Lajos volt, a *Kis Újság* egykori belpolitikai rovatvezetője, aki akkor Törökbálinton lakott, és havi ötszázhatvan forint nyugdíjból tengődött. Lajos barátunk nem esett kétségbe, elszegődött krumplicsősznek. Törökbálint határában tárolták a főváros téli burgonyaszükségletét, és a prizmákba rakott krumplira vigyázott.

Györgyi Lajos a Fővárosi Kertészeti Vállalatnál kerti munkásként dolgozik és szabad idejében rózsát nemesít, virágot termel a város peremén levő telken.

Bácsalmási József erdei munkásként keresi a kenyerét, Szalai András pedig Veszkényben sárgarépát, zöldséget termel, s három fejőstehenet tart. Pedig András bátyánk már túl van a nyolcvanon. Szenthe József málnát telepített Tahitótfaluban a kertjébe és a termés egy részét szörpként értékesíti. Rácz Lajos kiegészítő jövedelmét a fokhagyma biztosítja. Ő a Talajjavító Vállalatnál dolgozik és szabad idejében fokhagymát termel szerződéses alapon valamelyik keres-

kedelmi vállalatnak. Ki tudná kibogozni, hogy miért, de a nagyüzemi kertészetek megfeledkeztek arról, hogy a disznótorhoz fokhagymára is szükség van. Viszont Rácz Lajos erre alapozta kiegészítő pénzbevételét. Igaza van.

Nem elveszett emberek ezek a közéletből kirostált kisgazdák!

Csala István bemutatkozása rövid, de kiegészítésként érdekes képet fest róla egyik volt képviselőtársunk. Lehet, hogy anekdota, amit tőle hallok, de továbbadom.

Rákosiék „független" kisgazdapárti politikust kerestek a megüresedett földművelésügyi tárca betöltésére. Elővették a kisgazdapárti képviselők betűrendbe szedett névsorát és odaböktek Csala István barátunk nevére, aki egyetlen alkalommal sem szerepelt az ilyen-olyan csoportokba tömörülők listáján. Ez döntötte el, hogy Csala István került a Földművelésügyi Minisztérium élére.

Az új miniszter állítólag nem várta meg az érte küldött miniszteri autót, hóna alá csapta kopottas aktatáskáját és gyalog ballagott be magas hivatalába, ahol – mi tagadás – nem volt könnyű dolga. 1949-ben még sok dörzsölt hivatalnok és kevés őszinte segítőtárs vette őt körül. A minisztérséget hamarosan megelégelte, fogta a még mindig kopottas aktatáskáját, s visszavonult. Nem abba a kényelembe, amelyet a miniszteri nyugdíj jelenthetett volna, hanem arra a Cegléd határában levő kis tanyára, ahol egyszerű termelőszövetkezeti tagként él és teszi a dolgát, míg erejéből telik.

Komolyra fordítva a szót. Csala István kinevezésének tervéről Dobi István sem tudott.

Csala István életútjának további alakulását is elmondom.

Mikor 1976 nyarán a *Magyar Mezőgazdaság* szerkesztősége megbízásából Cegléden, a Magyar–Szovjet Barátság Termelőszövetkezetben jártam, Skultéti elnök örömmel újságolta, hogy Csala István idős korát meghazudtolva tevékenykedik. Részt vesz minden közös rendezvényen, sőt ösztöndíjat alapított azon ceglédi fiatalok támogatására, akik hűek maradnak a mezőgazdasághoz és ápolják a hagyományokat.

Erre fordítja miniszteri nyugdíjának jelentős részét Csala István, aki a sok történtővel ellentétben sohasem akart miniszter lenni.

Futó idő, feledésbe merülő történetek, amelyek a nehéz időket is rózsaszínű felhőbe burkolják.

Varga Gedeon képviselőtársam Alsónémediből egy kardos menyecskét kalauzol a *Szabad Föld* szerkesztőségébe. Arra kér, hallgassam meg a panaszát, és ha lehetséges, segítsek rajta.

De mit tudok én a felszorzott beszolgáltatási hátralék eltörlése érdekében tenni? Gedeon barátom erre félrevon és a fülembe súgja, hogy legalább írjak egy kérvényt a begyűjtési hivatal vezetőjének. Írjam meg, hogy a panaszosnak van ugyan néhány hold földje, de tyúkjait elvitte a dögvész. Így az ötezer tojás beadását teljesíthetetlennek kell minősíteni.

Írógépemhez ültem és megírtam a kérvényt, amelynek az volt a summája, hogy ahol nincs tyúk, ott dőreség ötezer tojás beszolgáltatására kötelezni a gazdasszonyt.

Két hét múlva újra kopog a szerkesztőségben Gedeon barátunk, oldalán az adós menyecskével. Két perc múlva kezembe adják a begyűjtési hivatal válaszát, amelyben a főelőadó arról értesíti a hátralékost, hogy a helyszíni kiszállás megtörtént. Megállapították, hogy a menyecskének valóban nincsenek tyúkjai, viszont négy kacsa hápogott a tanyaudvaron. Ennek a bizonyítéknak a birtokában a begyűjtési hivatal elrendeli, hogy a hátralékos kacsatojással törlessze le hátralékát.

Vajon az a négy kacsa hány évtized alatt tojik annyit, amennyit a hivatal követel?

Lajosmizsétől messze van München, de még messzebbre sodródott ennél egy KALOT-legény, aki Bálint gazda néven a „Szabad Európa" szolgálatába szegődött. Czupi Bálint volt kisgazdapárti képviselőről – Bálint gazdáról – azt mondta egyszer Szenthe József képviselőtársunk, hogy ahol a rendes hithű katolikus ember egyszer vet keresztet, ott Czupi Bálint háromszor. Először a papok felé fordulva, aztán a derekát

jobbra, majd pedig balra csavarva még kétszer, hogy a buzgóságát oldalról is lássák és dicsérjék.

Komolyra fordítva a szót. Abban az elszigetelt helyzetben, amelyben a Münchenben székelő Szabad Európa Rádió munkatársai dolgoznak, édeskeveset jelent a nagy buzgóság, de még a nevekhez ragasztott jelzők is. Attól még nem lesz gazda senki, hogy ő Bálint gazdának tituláltatja magát, és az információk forrásai sem buzognak bővebben.

Felismerte ezt Czupi Bálint is, és 1957-ben módszert változtatott. Elsősorban a magyar sajtóban és rádióban közreadott, illetve elhangzott cikkeket, riportokat kezdte forrásként felhasználni. Félmondatokat ragadott ki és azokba mindent belemagyarázott. Olyanokat mondott, hogy azokat hallva még a legjámborabb hallgató is elfordította a rádiója gombját.

Azokban az időkben én a Magyar Rádió Falurádió című adásának dolgoztam, és hetenként rendszeresen olvastam be riportjaimat, glosszáimat, no meg a falusi élet változásait tükröző karcolataimat. Bálint gazda rendszeres hallgatómmá szegődött, és mindazt, amit mondtam, elferdítve, visszájára fordítva saját kommentárjaként fröcskölte bele a levegőbe.

Bosszantott az aljas ferdítés és fölvetettem a Falurádió rovatvezetőjének, hogy válaszolni kellene ezekre a rosszindulatú ferdítésekre. A rovatvezető nevetett és bölcsen csak annyit mondott, hogy ezzel csak a „Szabad Európa" malmára hajtanánk a vizet. Hagyni kell őket. Hadd járassák le hazudozásaikkal önmagukat.

Igaza volt a rovatvezetőnek.

– Hanem ha egyszer összefutnánk, megmondanám Czupi Bálintnak a magamét – fentem a fogam.

Mit tesz isten, turistaúton jártam Velencében és a Szent Márk tér forgatagában valaki karon ragadott és rég látott ismerősként üdvözölt. Ki volt az illető? Czupi Bálint, akivel idehaza csak vitáim voltak. Leültünk egy sörözőben és Bálint gazda azzal kezdte: más lapra tartozik a hivatali munka és megint más az ismeretség. Ő tisztában van azzal, hogy nem

becsületes dolog az, amire ő vállalkozott. Ámde aki az ördög szekerébe fogódzott jármos állatnak, az nem tehet egyebet: húzni kell.

Mondogattam Bálint gazdának nyersen a magamét. És célozgattam rá, hogy amit az ember meggyőződése ellenére csinál, az nem válik dicsőségére. Amiről személyesen nem győződött meg, amit nem lát, arról hallgasson.

Én sört ittam, Czupi Bálint rumot, méghozzá nem is keveset. Megvallom, kellemetlenül éreztem magam a „Szabad Európa" munkatársának társaságában. Feszengtem, menni készültem, ő pedig marasztalt. Nekem nem volt mondanivalóm, s nem kérdeztem semmit. Én lírával fizettem, ő dollárral.

Homály volt ennek az embernek a szemében, az arcára pedig kiült a lelkiismeret-furdalás, amit tömény szesszel próbált lemosni vagy legalábbis leöblíteni. Aztán szidni kezdte a világot, a politikusokat, akik – szerinte – szembeállítják egymással a békés szándékú embereket.

Fölálltam az asztaltól, és mikor elváltunk, föllélegeztem. Olyasféle megkönnyebbülés töltött el, mint mikor az ember valamiféle kelepcéből ép bőrrel, baj nélkül kerül ki.

A Rialto hídján az egyik bazárárus kirakatában jellegzetes faragványt pillantottam meg. Az arasznyi szobor három guggoló majmot ábrázolt. Az egyik majom a fülét, a másik a szemét, a harmadik pedig a száját fogta be.

Kedvem lett volna ahhoz, hogy ezt a szobrot megvásároljam és Bálint gazda szállodájának portásfülkéjébe Czupi Bálint címére leadjam, azzal a meghagyással, hogy adják át a kellemetlen asztaltársnak. Nem vettem meg a magyar turista zsebéhez túlságosan drága ajándékot. Különben is, aki a gyalázkodók járszalagján odáig jutott, mint Czupi Bálint, annak úgysem változtatná meg a hangját ez a képletesen figyelmeztető ajándék.

Falu a demokrácia tenyerén

Néhány napra hazalátogatok Ácsra, a szülőfalumba.

Sorra járom a rokonságot, persze mindenkihez bejelentkezés nélkül kopogok be. Nővéreméknél kezdem, bátyám családjánál folytatom, de nem kerülöm el a régi barátokat sem. Sértődékenyek az emberek. Szemrehányást kapok, ha az idő rövidsége miatt egyik vagy másik jó baráthoz nem jutok el. No de ezeket a szemrehányásokat könnyű elviselni, hiszen tudom, hogy nem a haragvásig terjedő sértődöttség, hanem a faluból elköltözött baráthoz való ragaszkodás a szemrehányás forrása.

Zsebők János bátyám – akivel több mint ötven esztendeje tart a barátságunk – azt mondja, hogy a demokrácia a tenyerén hordja a falut. Nézzek csak körül. Sorra lebontják a régi házakat és palotákat építenek a helyükbe. Minden második háznál autó van és televízió. Azt pedig csak a postamester tudná megmondani, hogy a hónap vége felé hány családhoz viszi a nyugdíjat a pénzkihordó.

De mond az én öreg barátom egyebeket is. Többek között azt, hogy a fiatalok még a demokrácia tenyerén sem érzik jól magukat. Magasabbra törekszenek, elmennek a faluból. Ami azt illeti, van rá bőven lehetőségük, hiszen – akárcsak a katicabogarakat röptető szerelmes lány – a demokrácia is magasra tartja a mutatóujját, hogy onnét aztán még könnyebben emelkedhessen fölfelé a pályakezdő fiatal.

Aki tanulni akar és van hozzá esze, kitartása, az – ha mindjárt a falu végéről indult is – huszonöt éves korában megszerezheti a diplomáját.

Pap, jegyző, tanító és cukorgyári tisztviselő.

Valamikor az én falumban ez a négy rangosnak vélt pálya volt az, ami felé a módos gazdák, a falubeli értelmiségiek és önálló iparosok fiaikat elindították. Most a továbbtanuló fiatalok többsége mérnöknek, orvosnak, tanárnak, esetleg közgazdásznak készül. Nemcsak a fiúk, hanem a lányok is elrugasz-

kodnak a falutól, a régi „ha férjhez megyek, engem tartson el az uram" szemlélettől.

Akinek nincsenek nagy álmai, az szakmát tanul. Persze egyetlen család sem adja csemetéjét cipésznek, szabónak, bognárnak, kovácsnak, vagy éppen borbélynak. Vannak ennél divatosabb szakmák is, amelyek nemcsak jobb jövedelmet, hanem biztos városi elhelyezkedést is jelentenek. A falu – bár a demokrácia a tenyerén hordja – nem vonzza az ifjúságot. Még a nyolcezernél nagyobb lélekszámú Ács sem. Ezt támasztja alá az a statisztika, amelyet ugyancsak Zsebők Jánostól hallottam, s amely szerint az elmúlt tíz esztendő során ötszázhúsz fiatal húzta ki a lábát szülőfalujából. Győr, Tatabánya, Bábolna, Komárom egyre több fiatalt kerít vonzásába.

– Vegyük tudomásul, hogy ez így van és ezen nem lehet csak úgy máról holnapra változtatni – tett pontot a téma végére öreg barátom, akit Ács község múltjának és jelenének legjobb ismerőjeként tartanak számon.

Nézzük az érem másik oldalát, az öregek faluját. Közelebbről azoknak a parasztembereknek a helyzetét, akik nem kívánkoznak sehova, akiket ki sem lehet mozdítani régi fészkükből.

Először tíz termelőszövetkezeti tagot – kizárólag ötven éven felülieket – kérdeztem meg: visszacserélnék-e az újat a régire?

Móricz Mihály, akit a két háború közötti időszakban Ács egyik legjobb középparasztjának tartottak:

– Most jobb világ van, mert mindenkire rásüt a nap. Az öregekre is. Nincs föld és nincs ló az istállóban, de minden hónapban hozzák a nyugdíjat, a kertben pedig megterem a nyugdíj-kiegészítő. A fiatalabbik unokám egyetemen tanul, és én ennek örülök a legjobban.

Majer Gyula, aki közel van a nyolcvanhoz, de minden nap ott szorgoskodik a közösben:

– Az a fontos, hogy nem fogyott el az erő, van egészség, tudok dolgozni. Dolgozom is, mert ez élteti az embert.

Németh Bálint, aki a termelőszövetkezetben évekig töltötte be a háztáji bizottság elnökének tisztét:

– Olyan ez a termelőszövetkezet, mint a házasság. Néha zsörtölődik az ember ezért-azért, de nem cserélne azokkal az az öreg legényekkel, akik sohasem kóstoltak bele a házaséletbe, de a közös örömökbe sem.

Tóth Vendel, a termelőszövetkezet alapító tagja:

– A vak is láthatja, hogy kevesebb munkával is több terem a nagy táblán, mint annak idején a sok nadrágszíjparcellán. Ebből a többletből nekünk is több jut.

Szakál István, a termelőszövetkezet gyalogmunkása, aki a felszabadulás előtt napszámosként kereste a kenyerét:

– Könnyebben boldogul az ember a közösben. Aztán az sem mellékes, hogy most nemcsak kenyerünk, hanem becsületünk is van.

Bartha József, aki fiatalabb korában a környék legjobb kazalrakója hírében állott:

– Végeredményben nem másnak, hanem nekünk terem az a föld, amit a termelőszövetkezetbe bevittünk. Ettől függetlenül még földjáradékot is kapunk és akár kishaszonbérletnek is tekinthetjük azt az összeget, amit a zárszámadó közgyűlés után minden esztendőben a markunkba számolnak. Ez is fontos, de én még fontosabbnak tartom, hogy van nyugdíj és megvan a vele járó nyugalom. Így az ember élete végéig biztonságban érezheti magát.

Vitáris Zsigmond növénytermesztési brigádvezető:

– Régen is dolgozni kellett és most sem engedheti meg az ember, hogy csak a hasát süttesse. Mégis egészen más ez a világ. Jobb és lényegesen könnyebb is.

Nyéki Lőrinc gyalogmunkás:

– Amennyire a termelőszövetkezet alakulásakor féltem a közöstől, most annyira ragaszkodom hozzá. Csak egészsége legyen az embernek, a kenyér, de még a kenyér mellé való is megvan.

Pálfi Károly, aki évekig tejeskocsisként szolgált a közösben:

– Azt szokták mondani, hogy a bolond ember azzal is di-

csekszik, amije nincs, az okos meg azt is elhallgatja, ami a kezében van. Én nem dicsekszem, de annyit azért elmondhatok, hogy egyetlen esztendőben sem maradt adós a föld, mióta nagy táblákon gazdálkodunk. Ez pedig egymagában is jó dolog. Ha már nyugdíjba megy az ember – én pedig nyugdíjas vagyok –, akkor se hagyja abba azt, amit régebben is jókedvvel csinált. Ezért segítek be a közösbe.

Ódor Sándor, egykori tőszomszédunk, jelenleg a termelőszövetkezet gépkocsivezetője:

– Régen is dolgozni kellett és most is dolgozni kell. Mégis egészen más ez a mostani világ. Az emberek nem acsarkodnak egymásra azért, mert egyiknek fél holddal több földje van, mint a másiknak. Így jobb és könnyebb is.

Idős Major Sándor, aki a parcellás gazdálkodás idején és a termelőszövetkezet megalakulása után is mezőőr volt:

– Én sok olyan esetnek voltam szem- és fültanúja, amelyről eddig hallgattam. Egyet, talán a legjellemzőbbet érdemes följegyezni.

– 1959 tavaszán, amikor befejeződött a részleges tagosítás, akadtak kapzsi emberek, akik a beadott földjük végén álló fákat – se szó se beszéd – kivágták. Nagyon kellett figyelnem. Egyszer kora hajnalban, mikor a falu kijáratánál strázsáltam, észrevettem, hogy a szürkületben lovas kocsi kanyarodik az Igmándi úti dűlőbe. Az ülésen Kisbognár Mészáros Zsigmond kapaszkodott a gyeplőbe. Annyira sietett, hogy nem is látott meg engem. Felültem a biciklimre és utánaeredtem. Kisbognár megállt a közösbe adott földje végén, gödröt ásott a határmezsgyén és a kocsi derekából leemelte az első számú akáckarót, amelyre saját nevének kezdőbetűit véste fel.

– Mit akar ez az ember? – morfondíroztam magamban. Aztán kiderült. A parcella négy sarkába egy-egy jelzőt ásott le, éspedig úgy, hogy a karók feje fél arasszal az ekejárás alá került.

– Mikor Kisbognár dolgavégeztével felkapaszkodott az ülésre, mellélépve megkérdeztem, hogy mire jó ez a hajnali határjárás? Mi értelme a négy bekátrányozott mezsgyekaró el-

ásásának? Hebegés helyett köhécselt a sunyi Kisbognár, amiből én könnyen kiolvastam, hogy miért csinálta. Tudtam: nem tekinti véglegesnek a termelőszövetkezeti gazdálkodást, a kisparcellák összeszántását. Ő a régi világ visszatérésére számít. Arra az időre, amikor újra előveheti rozsdásodó ekéjét és ott folytathatja, ahol nemrégen abbahagyta.

– Hát ilyen emberek is vannak, de szerencsére kevesen. A nagy többség akkor sem fogadná vissza a közösbe adott földjét, ha holnap kidobolnák, hogy mindenki úgy gazdálkodhat, ahogy kedve tartja.

A szocializmus tenyerén sütkérező falu. Új életforma, új rend, új szemlélet, ami már jóformán minden családban gyökeret vert. Persze nem hatolt minden ember tudatában egyforma mélységre. Aki nyitott szemmel jár, az látja: olyan porták is vannak, amelyeken az elmúlt húsz-harminc év alatt kevés változás történt. Legalábbis ezt példázzák azok a porták, amelyeknek gazdái az egyéni gazdálkodás útját járják továbbra is.

Hogyan élnek, mennyien vannak és miként gondolkoznak? Ezt kérdezem egykori kisbíró barátomtól, aki nemcsak a falu múltjáról tud érdekes adatokkal szolgálni, hanem a jelenről is.

Név szerint sorolja a kívülmaradottakat, a kilépetteket, de a tizenkettedik névnél megakad. Tulajdonképpen nincs is értelme a további fejtörésnek, hiszen az egyénileg gazdálkodók száma máról holnapra úgyis változhat. A gazdák többsége ugyanis idős ember, túl a hatvan esztendőn, az erőt dagasztó fiatalságon. Ezek az idős egyéni gazdák csak saját fogyó erejükre támaszkodhatnak, hiszen fiaik, unokáik nem hajlandók még csak besegíteni sem. Egy szó, mint száz, már megszakadt a lánc.

Az ácsi egyéni gazdák összeszámlálásának dátuma: 1975.

Akkor kezdtem el a fölmérést, ami jó másfél esztendeig tartott és sok olyan kérdést vetett fel, amire korábban nem gondoltam. Kiderült, hogy sok a gazdátlanul maradt föld, ezek egy része parlag. Erről majd később szót kellene ejteni.

Maller Lajosék tanyán laknak, vagy négy kilométerre a fa-

lutól, olyan határrészben, ahol sok a lapos, mély fekvésű föld. Ott gazdálkodtak a régi világban és ott gazdálkodnak most is. Feltűnően sok állatot nevelnek. Szarvasmarhát, sertést, baromfit... mindent a régi módon. A jószágok zöme a tavaszi fű sarjadásától az őszi tarlók hó alá kerüléséig legelőn van. Ez azt jelenti, hogy az esztendő hat hónapjában nem kell zsákból etetni, mert a legelő sokat pótol.

Az értékesítés sem jelent gondot. Akár élő állatról vagy tejtermékről és tojásról van szó, akad vevő mindenre, így a Maller család nem él rosszabbul, mint a termelőszövetkezeti tagok többsége. A gond inkább az, hogy nincs soha pihenőnap, nincs lehetőség a kikapcsolódásra. De egyéb problémák is nehezítik életüket. Gondot okoz a gazdálkodáshoz szükséges felszerelés beszerzése. Ezeket a kisparaszti gazdaságokat ugyancsak hézagosan látja el a kereskedelem még olyan létfontosságú anyagokkal is, mint például a műtrágya. Nem gyártanak két ló után akasztható vetőgépet, hiányoznak a nagy termőképességű szántóföldi növények vetőmagjai. Rendszeres vetőmag-felújításról pedig szó sem esik, pedig a kisparcellákon gyorsabb a fajtaromlás, életbevágóan fontos lenne a csere.

Mintha ezek a kistermelők nem is az ország asztalára, hanem a hörcsögök éléskamrájába juttatnák termékeiket. Pedig abból a búzából is kenyér lesz, amit Mallerék termelnek.

K. Péntek Mihály hadirokkant egyéni gazda túl van már a hetvenen, de – ahogy ő mondja – míg gurul a szekér, nem adja ki a gyeplőt a kezéből. Cs. Nagy Kálmán már a nyolcvanhoz közeledik, de még csinálja, ami az erejéből telik. Pedig ő is rokkant. Szigeti László sem tegnapi legény, ő is átlépte már a hetvenet. Nehézkesen, fáradtan mozog és azt kérdezi tőlem: tudnék-e neki olyan vegyszert szerezni, ami a kukoricából és a krumpliból egyaránt kiirtja a gyomot. Azért kérdezi, mert neki már a könnyű kapa is nehéz.

Nem ismeri az agrokémia adta lehetőségeket, bár hallott róluk. Fogalma sincs, hogy mit, mikor és mivel lehet permetezni. Nem vitás, hogy ebben azok is hibásak, akik a szakmai információknál csak a nagyüzemekre gondolnak, de a parcellás

gazdálkodással bajlódókra alig-alig. Holott az ország művelés alatt álló területének négy-öt százalékán még egyénileg gazdálkodnak.

Péntek Lászlót régi vágású, rátarti gazdának tartják. Belépett ugyan annak idején a termelőszövetkezetbe, de aztán kimaradt. (Kilépett vagy kizárták? Nem tudom.) Tény, hogy jól képzett gazda, s egyik fia a Komáromi Állami Gazdaság agrármérnöke. Péntek Lászlónak így nincs gondja az információval, a korszerű agrotechnikai módszerek megismerésével, de még alkalmazásával sem. Istállójában szép haszonállatok, hízóba fogott növendékbikák, az ólaiban sertések, az udvarán baromfik.

Sok evő, nagy bendő, sok gond, de egyben öröm is. A probléma inkább az, hogy fogyóban van a fiatalos lendület.

A jelennel Péntek Lászlóéknál sincs különösebb gond, de a jövő alakulása bizonytalan. Magas az adó, nincs a faluban iparral rendelkező kovács, bognár. Nincs aki az ekevasat élesítse, aki újat csináljon az eltörött kocsirúd helyett. Még ennél is nyugtalanítóbb, hogy nem lesz nyugdíj.

Ahogy hallom, K. Péntek Mihály már puhatolózott a termelőszövetkezeti belépés feltételei iránt, de amikor őt személyesen kérdezem, nem válaszol, csak legyint. Benne van ebben a legyintésben az elkedvetlenedés, sőt a harag is, ami a magukra maradt emberekből időközönként kirobban.

Tapasztalatból tudom, hogy az újságíró előtt nehezen tárulkoznak ki az emberek. Fokozott mértékben áll ez a megállapítás az egyéni gazdákra, akik inkább nyelnek, mint beszélnek.

Azt mondja nekem Szigeti László, akit a szókimondók között emlegetnek, hogy az ő helyzetéhez viszonyítva urak a termelőszövetkezeti tagok, akik reggel nem a napkeltéhez igazítják a munkakezdést, hanem az elnök órájához, ami mindig késik. Délután ötkor pedig puccparádéba vágják magukat és urizálnak. A maszekok pedig tovább futkosnak, mint akiket leforráztak.

Ez a vélemény Szigeti László szájából, a legilletékesebb

helyről érkező beismerés, mely szerint a termelőszövetkezeti tagok élete könnyebb és kiegyensúlyozottabb.

Amikor 1975-ben szülőfalum helyzetét és azon belül a régi módon gazdálkodók körülményeit vizsgálni kezdtem, úgy véltem, nem lesz nehéz dolgom.

Tévedtem.

Akadnak Ácson, de gondolom máshol is olyan emberek, akik nem tartoznak a régi vérbeli parasztcsaládok soraiba, akiknek hivataluk vagy legalábbis hivatali munkakörük van. De nem ez a fő jövedelmi forrásuk, nem ebből építkeznek, tollasodnak.

Itt van a hatósági húsbolt vezetője, aki foglalkozását tekintve hentes és mészáros. Neki akkor akad a szakmában munkája, ha egy tehén szöget nyel vagy egy borjú a lábát töri. Ilyenkor az állatorvos megállapítja, hogy a kényszervágott állat húsa élvezhető és hatósági áron kimérhető.

Régebben, amikor még nem volt jó ára a borjúnak és a nevelés nem volt kifizetődő, szinte hetenként fordultak elő ilyen lábtörések. Most viszont kapós a borjú, a tehén, a süldő, így aztán egyre ritkább a kényszervágás. Ez az örvendetes változás arra késztette a községi tanácsot, hogy a vágóhíd épületét más célra hasznosítsa és a hatósági húskimérő hivatali munkáját ne vegye nap mint nap igénybe. De ez a szorgalmas és szemfüles ember nem tudott megbarátkozni a tétlenséggel. Lófogatot állított be, és a gazdátlanul maradt kisparcellákat – helyesebben szólva azok egy részét – művelésbe fogta. Szánt, vet, teletömte az istállóját állatokkal.

Hogy hány hold földön gazdálkodik és mennyi állata van? Azt nemhogy az általa foglalkoztatott nyugdíjasok, hanem a tanács illetékesei sem tudják. Tény, hogy ő olyan parlagon hagyott parcellákat állított művelésbe, amelyeken csak gaz termett és nélküle gaz teremne ott most is. Azt sem minősítheti senki népgazdaság-ellenes ügynek, hogy az egykori parlag parcellákon termelt takarmányból egész falka sertés hízik és kerül az állatforgalmi vállalat útján a fogyasztókhoz.

Nem a krónikás feladata, hogy ilyen eseteket dicsérjen vagy

elítéljen. Ha netán dicsérné ezt a kapzsiság határát súroló kezdeményezést, bizonyára helytelenül járna el, de ha elítéli és az efféle vállalkozások megszüntetését sürgeti, kárt okoz. Több lesz a parlag föld és kevesebb a kukorica meg a sertéshús.

Egy másik, még az imént elmondottnál is furcsább vállalkozásra úgy bukkantam rá, mint mikor valaki a vaksötétben egy szál gyufát keres és közben égő fáklya akad a kezébe.

Lakik az egyik kis utcában egy öreg legény, aki ugyancsak kívül maradt a közösön, akinek tágas portája és annak kihasználásához élénk fantáziája is van. Ez a legény arra határozta magát, hogy jó vérű anyakocákat nevel és a malacszaporulatot választási korban eladja. Eleinte öt, aztán tíz kocával fialtatott, a malacokra rendszerint akadt vevő, jól jövedelmezett a vállalkozás. Ám a takarmány beszerzése nem volt könnyű, és a kiadások is egyre emelkedtek.

A szemfüles legény is úgy segített magán, ahogy azt régebben az erdei makkoltatásra berendezkedő uraságok csinálták. Persze az ácsi erdőben kevés a makk, viszont az ácsi határban – a termelőszövetkezet földjein – mindig akad tarló. Márpedig ahol tarló van, ott talál a jószág elhullott magot is. Ne vesszen kárba az elhullott mag, szedjék azt fel a sertések.

A falka gazdája sertései elszállásolásáról is gondoskodott. Kibérelte az egyik szolgálaton kívül helyezett vasúti őrház üres istállóját (azt nem tudtam kideríteni, hogy kitől és milyen haszonbérért), majd pedig kiterelte falkáját a tízezer hektáros ácsi határba, esténként pedig behajtotta a bakterházhoz. Az állomány a termelőszövetkezet tarlóin jócskán megszaporodott. Akik látták, állítják, hogy száznál is több sertés morzsolgatta a termelőszövetkezet kukoricabetakarító gépei után elmaradt tengericsöveket.

Széles az ácsi határ és sok benne a csalitos búvóhely, ahol bizony nehezen talál rá a gazda az elcsatangolt jószágra. Így esett meg, hogy a konda egyik várandós anyakocájának nyoma veszett. A gazda ugyan kereste, de az eltűnésről nem szólt senkinek. Tudta: ha kiderül az elkóborolt koca ügye, rajta fog

nevetni a fél falu, mert a kárörvendők szájára nem lehet lakatot tenni. Inkább vállalta a kárt.

Eltelt egy hét, és a malacait szoptató anyakocára nővéremék egyik tőszomszédja talált rá valahol a határban.

Mit kezdjen a megtaláló egy anyakocával és annak szaporulatával? Szaladjon a községi tanácshoz vagy a rendőrséghez? A bejelentő sem itt, sem amott nem remélhet többet, mint hogy ígéretet kap: segítenek a jogos tulajdonos felkutatásában. Igen ám, de a csavargó természetű anyakoca akkorra tovább vándorol a malacaival, esetleg a nyomát is elmossa az eső. Akkor aztán kezdődhet a kutatás elölről.

A megtaláló azt tette, ami szerinte a legjobb megoldásnak ígérkezett. Lófogatot kerített és a kukoricában lakmározó kocát malacaival együtt hazaszállította saját portájára.

Persze semmi sem marad sokáig titokban. A talált jószág befogásának híre futott és hamarosan jelentkezett az elkóborolt koca gazdája, akiről akkor derült ki, hogy nagyobb sertésfalkája van, mint egyik-másik gyengébben gazdálkodó termelőszövetkezetnek.

A megkerült koca és a vadon született malacok elszállításának szemtanúja voltam, így hát a történet hiteles. A kárvallott gazda örült a megkerült kocának és kifizette a megtaláló kukoricájában esett kárt, no meg az állatszállítás költségét anélkül, hogy az ügyet bíróság elé vitték volna.

Egy szó, mint száz, a háztáji gazdálkodásnak, no meg a statisztikában nem szereplő állatszaporulatnak ilyen kinövései is vannak.

Azt mondja erre az én Horváth József barátom, hogy ezek a szépséghibák olyanok, mint az eladósorba serdült szép lány arcán a tavaszi szeplők. Elmúlnak maguktól, eltünteti valamennyit a nyárba futó idő. De különben is, a szerelmes legény talán még ezeket a szeplőket is szépnek látja.

Ennél sokkal nagyobb jelentőségük van azoknak a gyors ütemben folytatódó és mélyreható változásoknak, amelyeknek láttán akár minden esztendőben újrarajzolhatnánk a nagy kiterjedésű határ térképét.

Terepjáró gépkocsival járjuk a dűlőutakat.

Az Egyetértés Termelőszövetkezet elnöke hívott határszemlére. Péter-Pál hetében vagyunk, ilyenkor különösen fontos a felmérésnek is tekinthető szemlélődés. Utunk első állomása az Igmándi úti dűlő, ahol a régi világ visszatérésében reménykedő Kisbognár elásott mezsgyekaróit kifordította a traktoreke. Kukorica zöldell itt. Olyan sűrű, mintha csalamádénak vetették volna. Ennek ellenére olyan csöveket nevel, olyan termést ígér, hogy annál kívánni sem lehet jobbat. Persze ne örüljünk előre, de a terméskilátások biztatóak. Új termelési technológiát dolgoztak ki a bábolnaiak, amelyhez az ácsiak is csatlakoztak. Új hibridkukorica-fajták, nagy adagú műtrágyázás, mélyszántás, vegyszerezés és hozzá új, nagy teljesítményű gépek, berendezések.

De talán nem is ezekkel kellett volna a felsorolást kezdeni, hanem az emberekkel. Azokkal az új szemlélettel rendelkező termelőszövetkezeti tagokkal, akik leszálltak a lóról és fölkapaszkodtak a búza és a kukorica betakarítására egyformán alkalmas John Deere kombájn légkondicionáló berendezéssel ellátott fülkéjébe, akik tíz esztendő alatt nagyobbat léptek, mint apáik, nagyapáik egész életükben.

Az elnök adatokat sorol. Én csak egy számot jegyzek fel. Azt, hogy az előző esztendőben másfél ezer hektár átlagában morzsoltan hetvenkét mázsa kukoricát takarítottak be egy hektárnyi területről. Ekkora termésről az egyéni gazdálkodás időszakában, amikor még a kapálás és a kézi kukoricafosztás volt divatban, senki sem mert álmodni.

Az elnök érdekes táblázatot mutat. Eszerint a bábolnaiak ipari kukoricatermesztési rendszere, amelynek közel kétszáz tangazdasága van, a nagyüzemi fajtakísérletekbe bevont új hibridekkel már a kétszeresét is elérte annak, ami a legjobb esztendőben az ácsi határban termett. A világ legjobb hibridjei közül a HOLDEN 154 mázsát, a PX–74-es fajta pedig 168 mázsát adott hektáronként. Márpedig Bábolna csak kőhajításnyira van az ácsi határtól. Ami ott elérhető, az előbb vagy utóbb itt is megvalósításra kerülhet.

Végeláthatatlan búzatábla a csémredűlői határrészen. Alacsony szalmájú, telt kalászú, viaszérésbe hajló. Nincs megdőlés még csak foltokban sem, pedig az előző héten kiadós eső és olyan vihar vonult át a határon, hogy az árkokban még áll a víz. Morzsolgatjuk ujjaink között a kalászokat, s mindketten egy véleményen vagyunk. Egy hét múlva kasza alá érik a búza. Igaz, hogy a kasza már régen kiment a divatból. Hamarosan kombájnok terelővitorlái peregnek itt, és szinte emberi kéz érintése nélkül kerül a szárítóba, majd pedig a magtárba a termés.

Mit szólnak mindehhez az öregek?

Eleinte csóválták a fejüket és nem hittek a szemüknek. Azt hajtogatták, hogy a kombájn annyi magot szór szét a tarlón, amennyiből a kézi aratás költsége bőven kikerülne. Azt sajnálták – sőt sajnálják ma is –, ami elhullik, amiből a szemfüles Kis utcai öreg legény disznainak is jutott. De másokénak is.

Aztán megszelídültek a régi világot képviselő termelőszövetkezeti tagok. Tudomásul vették, hogy a kézi kasza kiment a divatból, a kombájn pedig betört és olyan segítőtárs lett, amit becsülni kell. Az újhoz – ha beválik – gyorsan hozzászoknak az emberek. Akik tegnap még maguk is azt hitték, hogy a nagyüzemi gazdálkodással, a mezőgazdaságban bekövetkezett forradalmi változásokkal nem lehet megbarátkozni, azok ma mosolyogva vallják be, hogy másként alakult, mint ahogy gondolták. De olyan is előfordul, hogy elhallgatják.

Gyalog vágunk neki a szinte végtelennek tetsző kalásztengernek. A tábla egyik szélétől a másikig vagy másfél kilométer a távolság és mi minden kőhajításnyira megállunk, szemlélődünk. Mintha láthatatlan kezek óriási ollókkal nyírták volna vízszintesre a kalászerdőt, itt is, amott is pontosan kötésig ér a búza. Gyomnak a sűrű növényállományban helye sincs, de ahol akadna hely – ahol vetés közben lepedőnyi területre nem szórt magot a gép –, ott sem találunk gyomot.

Két gyomféleség – mindkettő sok kárt okozott régebben – teljesen kipusztult az ácsi határból, sőt az egész ország területéről. Az egyik a búzavirág, a másik pedig a konkoly. Úgy lát-

szik, hogy ezek a gyomnövények érzékenyebbek a gyomirtóra, mint például az acat, amely a mélyebb fekvésű laposokon évről évre újult erővel támad.

Csillog az elnök szeme, és én is örülök. Elvégre nemcsak a gazdának, hanem a vendégnek is öröme telik a szépben, a jóban. Az elnök hektáronként negyvenöt mázsás búzaterméssel számol, s azzal, hogy tizenöt nap alatt végeznek a gabona betakarításával, majd újabb két hét alatt a szalma is kazalba kerül. Ha nem ismerném a kombájnok teljesítményét, a betakarítási munka szervezettségét és az emberek jó hozzáállását, talán kételkednék. Így csak azt mondom: hátha közbeszól az időjárás?

Az elnök bölcsen hallgat. Az időjárásfelelőssel neki sincs szerződése.

Dűlőutakat, fasorokat nyelt el a korszerű nagyüzemi gazdálkodással együtt járó tömbösítés. Nem csoda hát, hogy nehezen tudok tájékozódni. Inkább csak sejtem, hogy hol járunk, melyik dűlőn. Elhordták a Csücsöshegyet, ami az ácsi és a bábolnai határ vonulata közelében állott. Igaz, hogy ez a „hegy" nem volt magasabb harminc méternél, de a mi vidékünkön már ez is hegynek számított. Kellett a föld töltésnek az épülő autósztráda alá, ami keresztülszeli az ácsi határ délnyugati peremét.

Dömperek dübörögnek, csörlővel tövestől húzzák ki helyükből a jól megtermett akácfákat. Határkutakat temetnek be, csatornákat nyitnak, új kutakat fúrnak. Kint az ernőmajori határrészen, a Szikes patak forrása közelében hetvenfokos meleg víz tört fel a fúró nyomán. Kincs ez. Nagy kincs, de egyelőre le kellett fojtani, mert hasznosításához – üvegházak építéséhez, primőr zöldségfélék termesztéséhez – jelenleg kevés az az anyagi erő, amellyel a termelőszövetkezet rendelkezik.

Egyetlen határrész maradt ez ideig érintetlenül.

A zátony a bokroki legelővel és a lovadi réttel. Ezt a mintegy hétszáz hektár területet a Duna védi a kultúra térhódításától. Ámbár a hódítással már megpróbálkoztak. Az árterület egyes részein feltörték az ősgyepet, de a Duna gyorsan ész-

re térítette a próbálkozókat, gyors áradásával visszahódított minden talpalatnyi területet.

Az elnök is úgy látja: semmi értelme egy újabb próbálkozásnak, az ősi zátonyos határrész meghódításának, hiszen ezeken az öntésterületeken emberi beavatkozás nélkül is gazdag a fűtermés és a vízjárta zátonyon óriássá nőnek a jegenyék, a füzek.

Esteledik, vége a határjárásnak.

Akik holnap indulnak vagy holnapután, talán már a lábunk nyomát sem találják meg. Változnak az utak és az állomások.

Tartalom

Család és szülőföld 5
Móricz Zsigmond levelei 16
Próbálkozások 23
Nehéz esztendők 38
Ablak nyílik a világra 49
Történelem és politika 58
Folyik a licitálás, pereg a dob 70
Sikerek és pofonok 87
Aranykalász, ezüstkalász vagy Hivatásszervezet? 100
Zászlóbontás, de nem a búzakalász jegyében 112
Néppel a népért, de hogyan? 121
Erősödik a parasztság összefogása 132
1942. március 15. Bajcsy-Zsilinszky Endrével koszorúzunk 146
Ez is Magyarország 160
A szárszói találkozó 171
Megszállás, terror, letartóztatás 184
A felperzselt ország útjain 196
Ácson is elszabadult a pokol 211
Hazádnak rendületlenül ... 225
Tavasz a Kisgazdapárt háza táján 236
Szigetek az áradatban 251
Mint oldott kéve ... 264
A bizalmatlanság légkörében 276
Alma, gumipitypang, gyapot és batáta 287
Gépállomás, földindulás és lóirtás 299
Utak és állomások 308
Emlékeztetőnek elmondom 319
Ki merre jár és mit csinál? 330
Falu a demokrácia tenyerén 338

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Farkas Mária
A borító és a kötésterv Szántó Tibor munkája
Műszaki vezető Mózes Tibor
Műszaki szerkesztő Gyuska Györgyi
Képszerkesztő Fábri Magda
A szedést 1977. VI. 14-én kezdték meg
Megjelent 1978. I. 31-én, 10 000 példányban
Terjedelme 17,8 (A/5) ív + 1 ív képmelléklet
77.0662 – Kossuth Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Monori István vezérigazgató

27,— Ft

DANCS JÓZSEF

Utak és állomások

A szerző, aki országjáró riporterként évtizedekig tudósította olvasóit az ország örömeiről, gondjairól, nyugdíjba vonulása után sem tette le a tollat. Megírta mindazt, ami a korabeli tudósításokból, riportokból kimaradt, amit akkor nem lehetett közreadni.

Több mint negyven esztendő ezernyi csatája és a győzelmekből áradó öröm elevenedik meg a kötetben. Ács, a két világháború között új utat kereső falu — az író szülőfaluja — és azon belül a család, Dancs József családja mutatkozik be a könyv első részében. Majd a közélet, a politika kerül az események homlokterébe. Az a politika, melyben komoly szerephez jutott az ellenzéki oldalon tevékenykedő Kisgazdapárt. Keresztmetszetét adja ez a rész a Horthy-rezsim agrárpolitikájának, az úri kaszinókból kiinduló és a gazdakörben továbbgyűrűző rátartiságnak, a faluvégi szegény emberek semmibevételének.

A kötet második részében az újságíró, a Magyar Parasztszövetség központi titkára azokról a küzdelmekről szól, amelyeknek szereplői között Dobi Istvánt, Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Kovács Bélát, Dessewffy Gyulát, Nagy Ferencet is

ott találjuk. Olvashatunk az 1942. március 15-i tüntetésről, amikor a szerző együtt koszorúzott Bajcsy-Zsilinszky Endrével, az 1943-as szárszói találkozóról, a kalászos gazdák mozgalmát gáncsoló mesterkedésekről és arról a tevékenységről, amelyet az illegalitásba szorult baloldaliak folytattak a megszállók és a nyilasok ellen.

A könyv harmadik része a felszabadulástól napjainkig tartó három évtizedről szól. Őszinte vallomások az indulásról, a földosztásról, a Györffy-kollégistákról és a gáncsvetőkről, akik az ország amúgy is kátyúban vergődő szekerét helytelen irányba akarták vinni.

A szerző — aki 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja lesz, és az *Igazság* című lap főszerkesztőjeként tevékenykedik — a Kisgazdapárt balszárnyán helyezkedik el, és közelről figyeli azt a harcot, ami a párton belül folyik. Ám a Kisgazdapárt baloldali csoportjai sem tudnak közös nevezőre jutni... bomlik az egység.

Politikusok, írók portréi villannak fel és egyszerű emberek — középparasztok, volt gazdasági cselédek — mondják el véleményüket a demokráciáról, a közös útról és a politikáról.

A kötet befejező részében azokról az eredményekről számol be a szerző, amelyeket mezőgazdasági nagyüzemeink elértek, bemutatja a falut a „demokrácia tenyerén".

27,— Ft